

**Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és
Jogtudományi Doktori Iskola**

Vezetője:

Prof. Dr. Jakab Éva egyetemi tanár MTA doktora

Dr. Virág Csaba

**Bírói attitűdök és percselekmények a polgári perben –
a kereset tárgyához kötöttség és a bizonyítás
eredményének mérlegelése**

doktori értekezés

Témavezető:

Prof. Dr. Osztovits András egyetemi tanár

Budapest

2024.

Témavezetői ajánlás

Témavezetői ajánlás

A témavezetésem alatt álló jelölt, dr. Virág Csaba, évtizedes kutatómunkájának eredményeképp a polgári perrendtartás hatékonyságát meghatározó kérdést vizsgálja: a bíró hozzáállásának és a per menedzselésének tartalmi elemeit. A kereseti kérelemhez kötöttség, a felek kitanítása, a kereset hibáinak, hiányosságainak feloldása a perhatékonyság és a tisztességes eljárás egymásra ható és meghatározó jelentőségű kérdései. A dolgozatban vizsgált jogi rezsimek szorosan kapcsolódnak az igazságszolgáltatása céljához és társadalmi rendeltetéséhez is. A szerző komplex látásmóddal, interdiszciplináris kitekintéssel, lényegében teljes körű magyar irodalmi bázisra alapozva mutatja be, hogy a valóságtól elszakadó, az igazságot szem elől tévesztő igazságszolgáltatás nem tudja társadalmi rendeltetését betölteni.

Évszázados ívű polgári eljárásjogi vitát dolgoz fel az értekezés első része a felek rendelkezési jogának és a bíróság hivatalbóli eljárásának feszültségi pontjait mutatva be. A dolgozat történeti és dogmatikai áttekintését adja jogcím és a jogalap fogalmának, a bíróság kereset tárgyához kötöttségének, valamint az anyagi pervezetés gyakorlásának a polgári Magyarország időszakától a szociális jogi nézeteket át a megújult, jogállami perjog kodifikációjáig – részletesen elemelve a vonatkozó bírói gyakorlatot is.

A dolgozat második részében a szerző nyolcszáz bíró bevonásával készített kérdőíves kutatása empirikus eredményeit mutatja be. A polgári bírók viszonyulása az egyes perjogi intézményekhez és alapelvekhez, valamint a pártatlanságról és a bírói közrehatásról vallott bírói nézetek megismerése a jogásztársadalom számára is új ismeret. A tudományos vizsgálat eredménye a jogalkotó rendelkezésre állt a 2016. évi Pp. kodifikálása során. Így a kutatás segítséget nyújtott abban, hogy hatékonyan perjogi szabályok szolgálják a jogkereső polgárok alanyi magánjogi igényérvényesítését. Ezen önálló kutatás, és ahhoz kapcsolódóan a bírósági kollégiumok véleményének részletes elemzése a dolgozat tudományos értékét erősíti.

A dolgozat harmadik részében a szerző a bizonyítékok bírói értékelését, az ítéleti bizonyosságot kialakító szempontokat vizsgálja pontszerűen. Bírószági határozatok szövegelemzését bemutató – társszerzőkkel írt – publikációt a tudományos közönség nagy érdeklődéssel fogadta, és magas idézési mutatókat ért el. A bírói gyakorlat értékelését pszichológiai és kommunikáció tudomány eredményeivel együtt komplex módon, a társtudományok eredményeit is felhasználva mutatja be a jelölt.

A szerző rendszeres látásmódja végig érződik a dolgozatomban. A jogi fogalmakat és dogmatikai kifejezéseket pontos használja, azokat definiálja. Történeti megalapozást követően részletesen bemutatja a jogirodalom álláspontjait, nemzetközi kitekintést is adva a polgári perbeli bizonyításról és a bizonyítékok értékeléséről. A dolgozat tagolt szerkezete ellenére sikerül egy gondolat-logikai év ívre, nevezetesen a bírói szemléletmódra felfűzni a jogelméleti témákat és az újszerű, tudományos vizsgálat eredményeit.

Mindezekre tekintettel a doktori értekezés formai és tartalmi követelményeknek megfelelő dolgozatot a műhelyvitára alkalmasnak tartom, a dolgozat nyilvános vitára, illetve védésre bocsátását támogatom.

Budapest, 2024. február 27.

Prof., dr. Osztoivits András

Tartalom

Rövidítések jegyzéke	8
Előszó	11
I. Az értekezés vizsgálati szempontjainak bemutatása.....	13
1. A perjog feszültségi viszonyai.....	13
2. A perjog feszültségi viszonyainak vizsgálati alaptézise	14
3. Empirikus vizsgálati megalapozottság.....	16
4. A bírói éthosz	18
5. Az attitűd fogalma és a bírói attitűdök belső összetevői.....	19
II. Hipotézisek.....	21
1. Első hipotézis.....	21
2. Második hipotézis.....	21
3. Harmadik hipotézis.....	21
4. A hipotézisek vizsgálatának kérdései és irányai	22
III. A bírói döntéshozatal	25
1. A bírói döntéshozatal elemei	25
2. A bírói jogértelmezés tartalma és annak modellje.....	27
3. A bírói döntések determináltsága a felek rendelkezési joga által	30
4. A polgári per igazságosságának konfliktusa a bírói döntéshozatal során	31
5. Case management, a bíró aktivitás	34
IV. A jogalap (jogcím) meghatározása	37
1. A jogalap és a jogcím meghatározása a kereseti kérelem alapján	38
2. Jogforrástan	40
3. A keresetjog elméleti megközelítései	41
4. A kereset tárgya.....	43
5. A kereset az 1952. évi rPp. alapján – a kéttagú pertárgyfogalom	46
1.1. 5.1. A kéttagú pertárgyfogalom	49
6. A kereset tartalma az 2016. évi Pp. szabályozása alapján – háromtagú pertárgyfogalom.....	52
6.1. Háromtagú pertárgyfogalom.....	52
6.2. Eventualitás a 2016. évi Pp. rendszerében	54
6.3. Az anyagi pervezetés	56
1.2. 6.4. A 2016. évi Pp. korlátozott precedens-rendszerének hatása a bírói mérlegelésre és a perben állított anyagi jogra	57
6.5. A korlátozott-precedensrendszer hatása a bírói jogértelmezésre	70
7. A kereset tartalma a Szakértői Javaslat szabályozása alapján	74
8. Összegzés – az első hipotézis értékelése	79
V. A jogalkotási folyamat történeti vázlata	80
1. Magyarország első egységes polgári perrendtartásának előzményei.....	80
2. A felperes keresetének tartalmi elemei a Ptr.-ben	81

3.	Az 1911. évi polgári perrendtartás szabályozási szerkezete	82
4.	Az 1952-es rPp. rendelkezése és szövegezése a jogalap körében.....	85
5.	A kereseti kérelemhez kötöttség az 1952. évi rPp. szabályozási rendszerében	88
6.	A kereseti kérelemhez kötöttség a 2016. évi. évi Pp. szabályozási rendszerében	89
7.	A keresetlevél tartalmi elemei: az érvényesített jog megjelölése	94
8.	A jogállítas meghatározottsága.....	95
9.	A jogállítas szubsztancialitása	96
VI.	Az anyagi igazságnak a per jogalapjának kapcsolata.....	98
1.	A polgári per célja	98
2.	A jogirodalmi álláspontok a kereseti kérelem rPp. szabályozása vonatkozásában	101
2.1.	A jogirodalmi álláspontok kritikája	104
3.	A jogcímhez kötöttség kúria értelmezése a kéttagú pertárgyfogalom keretében	107
4.	A felek fegyveregyenlősége	110
4.1.	A kiemelt jelentőségű perek.....	110
4.2.	A bíró úton nem érvényesíthető követelések eljárásjogi jellegzetessége	113
4.3.	A bíróság indokolási kötelezettsége.....	115
4.4.	Rövidített ítélet: jog elismerése, jogról való lemondás	117
VII.	Az eljárásjogi perhatékonyság	119
1.	Ésszerű idő és a koncentrált per.....	119
2.	Fair eljárás kontra anyagi igazság.....	122
3.	A polgári per anyagi értelmű igazságossága és a perhatékonyság.....	125
4.	A kereset alapjául szolgáló tények és azok perbeli megismerése	126
VIII.	A bíróságok kollégiumainak véleménye az új polgári perrendtartás koncepciójáról	
2015. év elején.....	128
1.	A kérdőíves kutatás: az OBH új Pp. Kodifikációs Munkabizottságának kutatási programja .	128
1.1.	Attitűdmérés a Likert-féle skálázási eljárással.....	129
1.2.	A felmérésben résztvevők - reprezentativitás	129
1.3.	Az eredmények érvényessége	130
1.4.	A kollégiumok kontroll véleményezése.....	130
1.5.	Feltáró adatelemzés (EDA).....	131
2.	A kérdőív 10 témakörében adott válaszok bemutatása	132
2.1.	A Kódexben megjelenítendő perjogi alapelvekhez való viszony.....	132
2.2.	Az osztott perszerkezet koncepciója, a perindítási-perfelvételi és az érdemi szak elkülönülése	133
2.3.	A keresetváltoztatás tilalma	134
2.4.	A bírói anyagi pervezetés új koncepciója	135
2.5.	A bíróság közrehatási kötelezettsége	136
2.6.	A bíróságnak a fél által megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) történő kötöttsége.....	137
2.7.	A bíró által készített összefoglaló irat.....	138
2.8.	A bizonyítás rendszerében a magánszakértői bizonyítást és a jogsértő bizonyítékok felhasználását megengedő új szabályozása	139

2.9.	Egyfokú, devolutív hatályú perorvoslati rendszer a tárgyaláson kívüli elbírálás főszabályával és engedélyezéshez kötött felülvizsgálati perorvoslattal	140
2.10.	Egységes perrendi szabályok kialakítása a leágazó perrendi szabályozás megszüntetése	142
3.	Az eredmények felhasználhatósága	143
4.	A koncepció fő kérdései körében azonosítható bírói viszonyulások	144
4.1.	Hivatalbóliság	144
4.2.	Az anyagi pervezetés	145
5.	Bírósági észrevételek az új Pp. koncepciójára	148
5.1.	A kollégiumok írásbeli véleményének kvalitatív szövegelemzése	149
5.2.	A Kódex legfontosabb rendező elvei és alapelvi rendelkezései.....	150
5.3.	Osztott perszerkezet (előkészítő és érdemi tárgyalási szakasz) koncepciója	151
5.4.	Kereset (és viszontkereset) változtatás tilalma.....	153
5.5.	Járásbírói bemeneti szint külön szabályozása	153
5.6.	Törvényszéki bementi szint szabályozásának elvei	155
5.7.	A bírói anyagi pervezetésének új koncepciója és a jogi képviselők részére nyújtott bírói tájékoztatás (a bírói közrehatás)	156
5.8.	A bíróság közrehatási kötelezettségének tartalma - „szerepvállalás”	158
5.9.	A bíróság felek által megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttsége	159
5.10.	Törvényszéki perrendben a bíró által készített összefoglaló irat.....	160
5.11.	A bizonyítás, ezen belül az igazságügyi szakértői bizonyítás megújítása és átalakítása	161
5.12.	Perorvoslati rendszer átalakítási koncepciója	162
5.13.	A perköltség koncepciója.....	163
5.14.	Egységes perrendi szabályozás koncepciója.....	164
6.	Összegzése a kollégiumok által érintett témaköröknek	165
6.1.	A perjog emberképe és a Ptk.-val való kapcsolata.....	165
6.2.	Keresetlevél tartalmi elemei.....	166
6.3.	Jogi képviselővel eljáró félre vonatkozó szabályozás	167
6.4.	Hasznos, aggályos és hiányzó témakörök	169
IX.	A bizonyítási eljárás igazságossága - a bírói megismerés és mérlegelés	173
1.	A bizonyítási jog rendszere és szerkezeti tagolása – nemzetközi összehasonlító elemzés	173
2.	A bizonyítás lefolytatásának német, osztrák és francia mintái	175
6.5.	2.1. A bizonyítás tárgya	175
	2.2. A német szabályozás	176
	2.3. Az osztrák szabályozás	177
	2.4. A francia szabályozás.....	177
3.	A pervezetés német, osztrák és angol megoldásai szakértői bizonyítás során	177
3.1.	Az osztrák szabályozás	178
3.2.	A német szabályozás.....	179
3.3.	Az angol szabályozás.....	179
3.4.	A szakvélemény, mint bizonyíték	181

4.	A ténymegállapítás mérlegelhetősége	183
5.	A bizonyítás megkívánt szintjének külföldi gyakorlata.....	185
6.	A bizonyítás dogmatikai helyzete a magyar polgári perrendben	187
	6.1. Bizonyítás és a magánjogi igényérvényesítés	188
	6.2. A bizonyítás szükségessé válásának ontológiai elemzése.....	190
	6.3. A bizonyítás tartalmát meghatározó tárgyi jogi igény	191
7.	A bizonyítás célja	192
	7.1. Az (anyagi) igazság kiderítése	192
	7.2. Az alaki igazságosság érvényesülése	193
	7.3. A bizonyítás igazságosságának alkotmányos tartalma a Pp.-ben.....	194
	7.4. A bizonyítás meghatározottsága a rendelkezési jog és a kérelemhez kötöttség által	194
8.	A szabad bizonyítás	195
	8.1. A szabad bizonyítás perjogi elemei.....	196
	8.2. A szabad bizonyítás – a bizonyító erő szabad meghatározása	199
	8.3. A szakértői bizonyítás mérlegelésének szabadsága	199
	8.4. Szakértői vélemény mérlegelése a magyar bírói gyakorlat alapján	201
10.	A magyar bírói gyakorlat szövegelemző vizsgálata a bírói mérlegelés tárgyában	202
	10.1. Hipotézis.....	202
	10.2. Bevezetés és a vizsgálat bemutatása	203
	10.3. A bírói mérlegelés esetjogának szövegelemzési vizsgálata	204
	10.4. Az elemzés módszertana.....	205
	10.5. A bírói megismerés és meggyőződés.....	206
	10.6. Dogmatikai megállapítások a bírói mérlegelési tevékenységről.....	210
	10.7. A bírói gyakorlat szövegelemzése	211
	10.8. A bírói meggyőződést kialakító körülmények a bírói gyakorlatban	212
	10.9. A jogsértő bizonyítási eszközök felhasználása a bírói meggyőződés kialakításban	215
	10.10. Az ítélet indokolásában megjelenő bírói meggyőződés.....	219
	10.11. A bírói meggyőződés a szakértői bizonyítás körében	221
	10.12. A bírói indokolás és a mérlegelés viszonya	224
	10.13. A felülmérlegelés – a meggyőződés feletti meggyőződés	225
11.	Bírói interjúk az ítéleti meggyőződés kialakulásáról.....	227
12.	Összegző megállapítások a bírói mérlegelésről.....	229
13.	Interdiszciplináris igazságossági elemzések.....	231
	13.1. Az igazságosság és méltányosság filozófiai megközelítése - igazságosság a szabad bírói mérlegelés vonatkozásában	231
	13.2. Az igazságszolgáltatás szervezeti igazságossága.....	233
	13.3. Az anyagi igazság elérésének elvi lehetősége az emberi emlékezet, mint bizonyítási eszköz alkalmazásával	235
	Összegzés – a hipotézisek értékelése.....	243
	Summary.....	248

Rövidítések jegyzéke

1911. évi Pp.	1911. I. törvénycikk (Plósz-féle Pp.)
1952. évi rPp.	1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
2016. évi Pp.	2016. évi CXIII. törvény a polgári perrendtartásról
Abtv.	2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról
Alaptörvény	Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
Bagatell rendelet	Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről
Bpnp.	2017. évi CXVIII. törvény a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról
Brüsszel Ia rendelet	Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról
Brüsszel IIa rendelet	A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről
Brüsszel IIb rendelet	A Tanács (EU) 2019/1111 rendelete (2019. június 25.) a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről.
Bszi.	2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
Büsz.	14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól
Díjrendelet	3/1986. (II. 21.) IM rendelet az igazságügyi szakértők díjazásáról
EU-Fmh. rendelet	Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete (2006. december 12.) az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról

Eüak.	1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről
E-ügyintézési tv.	2015. évi CCXXII. törvény az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól
E-ügyintézési vhr.	451/2016. (XII. 19.) Korm. rendelet az elektronikus ügyintézés részletszabályairól
Fgytv.	1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről
Fmhtv.	2009. évi L. törvény a fizetési meghagyásos eljárásról
GDPR	Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet)
I. Pp. Novella	2020. évi CXIX. törvény a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény módosításáról
Itv.	1990. évi XCIII. törvény az illetékekről
Javaslat	T/11900. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról
Kmtv.	2017. évi CXXVIII. törvény a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról
Költségmentességi Irányelv	A Tanács 2003/8/EK irányelve (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös
Mt.	2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről
Működési rendelet	31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről
Nmjtv.	2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról
Nmjtv. Javaslat	T/14237. számú törvényjavaslat a nemzetközi magánjogról
Pp.	2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
Pp. Novella Javaslat	T/13257. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény módosításáról
Ptk.	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

Ptké.	2013. évi CLXXVII. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről
Ptr.	1868:LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartásról
Se.	1893:XVIII. törvénycikk a 1868:LIV. törvénycikk módosításáról (sommás eljárás)
Smtv.	2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól
Szaktv.	2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről
Tanúdíjrendelet	14/2008. (VI. 27.) IRM rendelet a tanúk költségtérítéséről szóló
Tptv.	1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról
Ügyrend	Az Alkotmánybíróság 1001/2013. (II. 27.) AB Tü. határozata az Alkotmánybíróság ügyrendjéről
Üttv.	2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről
Ütv.	2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről
Üztv.	2018. évi LIV. törvény az üzleti titok védelméről
Vbtv.	2017. évi LX. törvény a választottbíráskodásról
Vht.	1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról

Előszó

A római jog örökségének élő hagyománya jellegadó sajátossága jogfilozófiai és perjogi gondolkodásunknak. A klasszikus római jogtudós Ulpianus szentenciája¹ olvasható a Kúria honlapjának nyitó oldalán is:² *res iudicata pro veritate actipitur*. A jogerős ítéletet igazságként kell elfogadni. A legfelsőbb bírósági fórum, a Kúria nem önlegitimáló célból rögzíti, hogy igazság megdönthetetlen vélelme társul az anyagi jogerő (*res iudicata*) védelméhez. Az igazság az egyedi jogvitában hozott bírói döntést és az alkalmazott jogot univerzális, az emberi világon túli – metafizikai – rend megnyilatkozásává emeli. A perjog rendszerében az igazság a valóságnak megfelelő döntést jelenti, ezáltal a társadalmi jogbéke (és az állami jogrend) biztosítására alkalmas.³

A bíróságok szervezetről szóló sarkalatos törvény kimondja, hogy a bíróságok a jogvitákat véglegesen döntenek el, és ítéleteik mindenkire kötelezők.⁴ A bíróságok döntését a jogbiztonság és a társadalmi jogbéke megvalósulása érdekében mindenkinek el kell fogadnia. Azonban a bírói döntések elfogadásának formális kényszere a jogot üres hatalmi eszközzé tenné. A bírói döntésekben megjelenő anyagi jog elfogadhatósága és a társadalom tagjai számára annak követhetősége két feltétel teljesülése biztosítja. Egyfelől az ha egy jogon túli rendet – az adott közösség által közösen vallott – Igazság ideáját hordozza mind tartalmában, mind külsőségeiben. Másfelől, ha az tisztességes, részrehajlás nélküli polgári perben születik meg ésszerű határidőn belül.

Ezen felfogás egyik posztulált alaptétele, hogy az igazságos döntés egy közös társadalmi meggyőződésen nyugszik, az a pozitív jogon túli, bizalmi hálózatot alkot. Ebből az következik, hogy az anyagi jogi norma mindenkinek az őt megillető jogokat biztosítja és csak a másikat megillető kötelezettség kikényszeríthetőségét engedi meg az osztó igazságosság elve szerint. A közösség tagjainak ezen meggyőződése teremti meg, hogy a jogi normát érvényes jognak is tekintsék eziránti hitük szerint.⁵ Ezen tételes jogi szabályokon túli rend feltételezett léte –

¹ Ulp. D. 50, 17, 207.

² <https://kuria-birosag.hu/hu/splashify-splash>

³ Arisztotelész etikája az igazságosságot a koionia politika, a polisz (az állam) törvényes kereti között értelmezi a Politika 1253a részében. Az arisztotelészi az emberi természet által szükségképpen létrehozott állami igazságosságát akként határozza meg, hogy igazságosnak azt mondjuk, ami a boldogságot s ennek elemeit az állami közösség számára létrehozza.” Nikomakhoszi Etika 1129b.

⁴ A Bszí. 2.§ és 6. §-a.

⁵ JELLNIEK, George: *Algemeine Staatslehre*. Julis Springer. Berlin 1922. 371. „Minden jog végső alapja az érvényességébe vetett, mással nem magyarázható (...) meggyőződésben rejlik” id.: JAKAB András: A magyar

legyen az a természetjog, a rule of law (Rechtstaat) vagy az uniós jog értékközössége – biztosítja az egyén számára törvényes és igazságos világ megélésének lehetőségét.

Egy jogi intézmények által garantált igazságos világban érdemes egymásért felelősséget vállalni, egy ilyen megbízható világban érdemes befektetni egy közös jövőbe vagy egy hosszútávon megtérülő gazdasági vállalkozásba. A bírói igazságszolgáltatás ezen természetjogi megalapozottságú, közös – a pozitív jogba vetett – hitet hivatott biztosítani.⁶

A bírói döntések igazságossága tehát egyfelől kölcsönösen feltételezi a társadalom fentiek szerinti közös hitét és egyben biztosítja, sőt erősíti is ezen közmegegyezést. Kiemelkedően jelentős és nem öncélú ezért annak vizsgálata, hogy a bírói igazságosságot és annak észlelését (a társadalom tagjainak ezen érzetét) milyen eljárásjogi keretek biztosítják és a bírúk milyen attitűdöt képviselnek. Ez pedig perjogi szempontból azt a filozófiai és ismereteleméleti alapú kérdést veti fel (involválja), hogy a fél kereseti kérelme mennyiben köti a bíróságot, milyen mélységben kell a bíróságnak a valóságot és az igazságosságot (az anyagi jogot) kutatnia. Vagy épp veszni hagynia a felek mulasztása esetén. Továbbá meghatározó kérdés, hogy a bizonyítékok, mint a valóság horgonyai a perben milyen objektív ismérvekkel rendelkeznek. A bizonyítékokat, mint a per valósághoz kötöttségét biztosító tényezőit milyen mérlegelési és bírói meggyőződési szint mellett kell vagy lehet egy állított tény perbeli elfogadásához alkalmasnak tekintenünk. Dolgozatom ezen kérdésfeltevések alapján, részben, ismereteleméleti kérdésre is keresi a perjogi szemléletű válaszokat.

jogrendszer alapelemei. jesz.ajk.elte.hu/jakab13.html#_ftn2; Jakab szerint: „egy norma attól válik normává, hogy azt jognak **hiszik**.” (A kiemelés tőlem.)

⁶ HARARI, Yuval Noah: Sapiens. Az emberiség rövid története. Animus Kiadó 2020.162-173.

I. Az értekezés vizsgálati szempontjainak bemutatása

1. A perjog feszültségi viszonyai

Magyarország Alaptörvénye a perbe vitt jogok és kötelesek elbírálása körében tisztességes, pártatlan és ésszerű határidőn belüli bírósági döntést biztosít a feleknek.⁷ Az Alaptörvény és a perjog szabályrendszere objektív igazságon, valós történeti tényálláson alapuló bírói döntést nem garantál. A tényállás esetleges feltáratlansága nem lehet akadálya a polgári perben hozandó érdemi döntésnek, mert a bizonyítási teher intézménye biztosítja a jogerő és az ahhoz kapcsolódó alaki vagy anyagi joghatások beálltát.⁸ Ezért a perjogot egy jól meghatározható feszültségi viszony jellemzi. Egyfelől természetes (természetjogi alapú és így idealisztikus) igény az igazságnak megfelelő döntésre; másfelől pedig a vitás jogi helyzetek végleges lezárása a bírói önkényt kizáró eljárási garanciák mentén.

Az anyagi jogerő (res iudicata) intézménye a perben érvényesített kereset tárgyában – a felek, a perbe vitt tények és jog azonossága esetén – elzárja az igazság érvényesítésének újabb és újabb perjogi útjait. Ugyanis a jogállamiságból eredeztethető jogbiztonság követelménye magában foglalja a jogviták végleges lezárását és ezáltal a társadalmi szinten is érvényre jutó jogbéke iránti igényt is az Alkotmánybíróság 5/1999. (III.31.) AB határozatában foglalt elvi tartalomra.⁹

A bírói döntés véglegessége azonban nem garantálja, nem garantálhatja, hogy minden döntés megfeleljen az anyagi igazságnak. A jogerő és bírósági ítéletek igazságosságának vélelme nem azt jelenti, hogy minden ítélet igazságos lesz. Ez csupán azt biztosítja – a jogviták lezárása érdekében –, hogy mindenkinek igazságként kell elfogadnia a bíróság jogerős döntéseit, azok tényleges tartalmától függetlenül. Ebből következik egy újabb feszültségi helyzet, amelyet ÉLESS (2013) emelt ki a mai magyar perjog szerkezeti kérdéseit vizsgálva:¹⁰ a polgári perben hozott döntéseknek a valóságon és az azt reprezentáló valós tényéken kell alapulnia. Akkor is, ha azok megismerhetősége ismeretelméletileg korlátozott és – a felek rendelkezési joga és a tárgyalási elv alapján – a perbeli rendelkezésre állásuk a felek

⁷ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés

⁸ VÖLCSEY Balázs: Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének összehasonlító elemzése a magyar, a német és a svájci polgári perjog alapján. Eötvös Kiadó 2021. 23-25.

⁹ A határozat utal a 9/1992. (I.30.) AB határozatban foglaltakra is, amely döntés az alaki és anyagi jogerőhatást a jogállamiság alkotmányos részének tekinti és kifejti, hogy az „[beálltához előírt feltételek teljesülése esetén] annak hatálya a határozat tartalmi helyességétől függetlenül beáll.”

¹⁰ ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság. Közjegyzők Közlönye 2017. 5. 113-18.; Szerkezeti alapkérdések a polgári per kapcsán. Magyar Jog 2013.10. 613-616.

hatalmassága alá tartozik. Ugyanis csak a valóságon nyugvó polgári ítélkezés garantálhatja az individuális alanyi magánjog és a tárgyi jog védelmét.

Mindkét védelmi funkció az anyagi jogi normákon alapul. Ezen normák hipotézise pedig meghatározza azokat a (jogi) tényeket, amelyek az alanyi magánjogot megnyitják (vagy megváltoztatják, illetve megszüntetik). Ezáltal az ítélkezés alapja szükségszerűen az anyagi jogi norma által meghatározott tények, amelyek valóságon alapulása meghatározza a bírói döntések igazságosságának észlelését. Mert a valóságtól eloldott perjog nem felelhet meg az anyagi jognak, így az nem vezethet el sem az individuális sem az absztrakt jogvédelemhez

2. A perjog feszültségi viszonyainak vizsgálati alaptézise

Kutatásom kiindulási tézise a fenti feszültségi viszonyok vizsgálata szempontjából az volt, hogy a társadalom és az egyén igazság iránti vágya és annak észlelése nem jogpozitivisták alapú. A tételes jogszabály léte és tartalma nem célja, hanem eszköze az tisztességes eljárásnak és az abban meghozott, a társadalom tagjai által igazságosnak észlelt végleges bírói döntéseknek.

Ebből a téziséből pedig az következik, hogy apriori – és filozófia fogalomhasználattal – metafizikai igény, hogy az emberi viszonyokat egy magasabb rend, egy idea alapján értsük és alkossuk meg.¹¹ A bírói éthosz és a társadalom elvárása, hogy a judicátúra méltányos, igazságos döntéseket hozzon. A törvényeknek megfelelő döntések nem minden esetben érik el ezt a célt: a jog pozitív(ista) tartalmának megfelelés a törvényes ítélet és nem az igazságos döntés magyarázatát adja.

A jogviták lezárása érdekében az Alaptörvény fair trial követelménye és – az ebben a kontextusban – alkalmazott alkotmányjogi vetületű eljárásjog *res iudicata* intézménye azt biztosítja, hogy mindenkinek igazságként kell elfogadnia a bíróság jogerős döntéseit annak tartalmától függetlenül. A társadalom jogi normában és a bíróság döntésbe vetett hite a kontinentális, római jogi és keresztény alapú kultúrkörben azt követeli meg, hogy igazságosnak tartsuk a jogvitákban hozott végleges döntéseket. Ettől eltérő, az egyes döntéseket relativizáló kritikai megközelítés csak a rendes és rendkívüli jogorvoslatok keretei között elfogadható. Az abszolút jogerő után a pragmatikus és tudományosan igazolható döntéselemzés a társadalom

¹¹ Az az evolucionista magyarázat, hogy egy közösség számára evolúciós előnyt biztosít egy közös hit, komplexebb szerveződést tesz lehetővé nem negligálja axiómánkat, hanem egy materiális alapú szemléletű magyarázattal megerősíti azt. Úgy is jellemezhetnénk ezt a jelenséget, hogy az anyagi, pozitív jog, valamint a fenomenológiai, természetjogi szemléletmódok az ontológiai cél kérdésében egybehangzóak.

közös meggyőződését a jog uralmába vetett hitet gyengítené és rombolná az adott közösség verseny- és az új kihívásokkal szembeni ellenállóképességét.

Kutatásom kiindulása, előhipotézise, hogy társadalom és az egyén igazság iránti vágyát nem jogpozitivisták alapúként tételezem. Azon metafizikai jellegű kiindulási alapról vizsgálom az egyes eljárásjogi intézményeket, hogy az igazságszolgáltatás és az annak keretrendszerét adó perjogot a pragmatizmus és technikai szabályozási jellegén túl egy természetjogi idea hatja át. Ennek érzékelhető alapja az adott jogrendszerben élők közös hiedelme, amelynek csak a manifesztációja a pozitív jogi norma.

Ennek vizsgálatára a bírók attitűdjét vizsgáltam meg kérdőíves kutatás során, valamint a Bíróságok Határozatainak Gyűjteményében közzétett ítéleteke indokolásait, a bizonyítékok bírói mérlegelésének indokolásának szövegelemzését végeztem el. Továbbá ezen tézis alapján vontam kritika alá értekezésemben a 2016. évi Pp.-nek a perfelvételi szak formalizmusát és az iratváltásokra fókuszáló és túlzó eventualitását,¹² valamint annak preklúziót¹³ okozó szerkezeti megoldásait.¹⁴ A 2016. évi Pp. rendszerében a preklúzió relatív formája a perfelvételi szak során a Pp. 203. § (1) és (2) bekezdésében írt szabályban jelenik meg, míg a végleges formája maga a perfelvételt lezáró végzés. Azonban a preklúzió bevett¹⁵ és helyes¹⁶ perjogi tartalma a bíróság aktív pervezető cselekménye: beavatkozás a perelhúzó magatartások megakadályozására. Ez rugalmas dogmatikai szabályozást feltételez és követel meg, szemben a 2016. évi Pp. megoldásaival, amelynek problematikus pontjai az új Pp. hatálya alá tartozó ügyekben már kimutathatóak voltak.

Ugyanis az alapvetően be nem engedő, a felek jogvitájának végleges rendezést (így végső soron a társadalmi jogbékét) akadályozó perjogi rendszer a bírói éthoszt és a társadalom igazságszolgáltatásba vetett hitét rombolja.¹⁷ A 2016. évi Pp. perkoncentráció és az időbeli perhatékonyság célját sajátos perjogi alapelvvé emelő formalista és jogpozitivisták szemlélté

¹² Eventualitás alatt azt a perjogi helyzetet értem, mikor meghatározott percselekményeket az eljárás során csak megadott szakban vagy időpontban lehet hatályosan teljesíteni és máskor már nem, vagy csak korlátok között.

¹³ A 2016. évi Pp. rendszerében a preklúzió relatív formája a perfelvételi szak során a Pp. 203. § (1) és (2) bekezdésében írt szabályban jelenik meg, míg a végleges formája maga a perfelvételt lezáró végzés, és a fogalmat ezen kettős természetben használom ezen kontextusban. Azonban a preklúzió bevett és helyes perjogi tartalma a bíróság aktív pervezető cselekménye, beavatkozása lenne a perelhúzó magatartások megakadályozására.

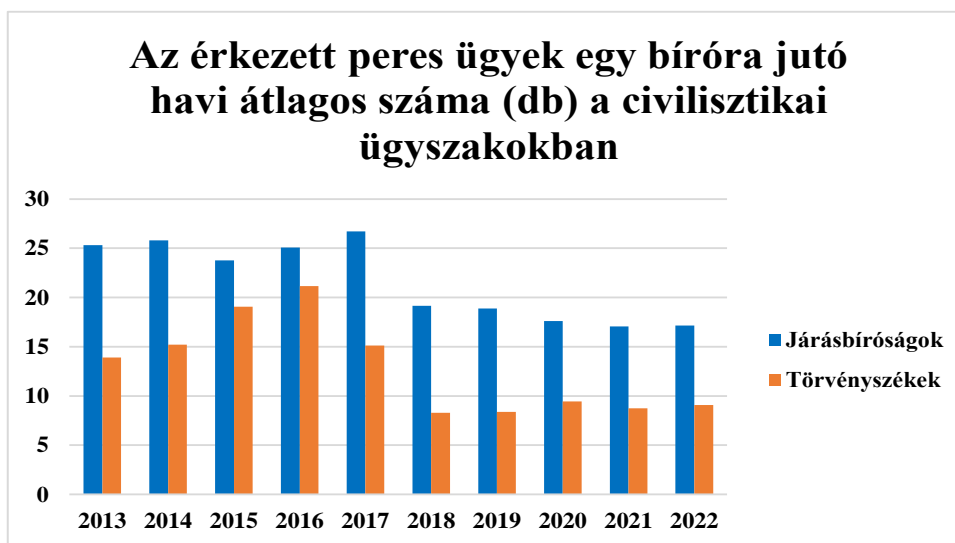
¹⁴ SZÍVÓS Kristóf: Az eventualitás elvének hatása a perfelvételi nyilatkozatok előterjesztésére. Magyar Jog, 2022/2., 65-75.

¹⁵ Az 1911. évi Plósz-féle Pp. biztosította a perbeli szabad cselekvés elvének [1911. évi Pp. 221. § 1. fordulat], korlátjaként a 222. §-ában azt a preklúziós szabályt állította fel, hogy "[A] bíróság a félnek az [...] oly utólagos előadásait és utólagosan ajánlott bizonyítékait, a melyek figyelembevételre a tárgyalás elhalasztását tenné szükségessé, hivatalból is figyelmen kívül hagyhatja, ha arról győződik meg, hogy a fél előadásait az ügy elintézésének késleltetése végett szándékosan halogatta."

¹⁶ SCHAUER Hugo: A szóbeli tárgyalás elhalasztása. Jogtudományi Közlöny 1911. 47. 397-398.

¹⁷ ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság Közjegyzők Közlönye 2017/5., 15-16.

jelentős jogalkalmazási problémákat¹⁸ és drasztikus ügyérkezési visszaesést eredményezett, ahogyan az alábbi diagramról leolvasható ezen utóbbi hatás.¹⁹

3. Empirikus vizsgálati megalapozottság

Kutatási kiindulási állításom abból a posztulált tételből indul ki, hogy a közvélemény igazságszolgáltatással kapcsolatos véleménye minden jogrendszer legitimitásának kulcstényezője. Kiinduló állításomat közvetett módon egy empirikus vizsgálat eredménye igazolja, egyben az emberek elővételezett (apriori) szubjektív igazságon alapuló értékrendjének meglétét is alátámasztja.

SIMON és SCURICH (2011) cikkében²⁰ nagymintás, 600 fővel felvett kutatásában a bírósági döntések laikusok általi értékelését vizsgálták.²¹ Valós, és bírósági eljárásban befejezett ítélet indokolásainak értékelésre kértek fel laikusokat. Kifejezetten azzal az instrukcióval, hogy a döntések érdemét, végeredményét ne vegyék figyelembe, csak az érveléseket értékeljék, minősítsék. Bizonyították, hogy a laikusok akkor találták elfogadhatónak a bírói döntések érvelését, ha egyetértettek a döntés eredményével, az ügy

¹⁸ Lásd a Kúria „A keresetlevél visszautasításának vizsgálata” című joggyakorlat elemzését: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_keresetlevel_visszautasitasanak_vizsgálata_osszefoglalo_velemen.pdf

¹⁹ Az Országos Bírósági hivatal évente közzétett ügyforgalmi statisztikai adatai alapján. Lásd részletesen: <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/ugyforgalmi-adatok>

²⁰ SIMON, Dan – SCURICH, Nicholas: Lay Judgements of judicial Decision making. *Journal of Empirical legal Studies* 2011. Vol. 8, issue 4. 709-727.

²¹ Hatszáz résztvevő három bírói határozatot kapott, amelyek valós és jogilag megfelelő eljárás során hozták. Mindhárom döntéshez négyféle érvelést készítettek a vizsgálatban és a résztvevő laikusokat arra kérték, hogy értékeljék a döntések elfogadhatóságát és a döntéshozók legitimitását az érvelések tükrében. Kifejezetten a döntések kimenetelét, azok érdemét kérték, hogy ne vegyék figyelembe.

kimenetelével. A laikusok a bírák érveléseit nagymértékben elfogadhatatlannak tartották, amikor nem értettek egyet magával a döntéssel. Azonban amikor a kísérletben résztvevők egyetértettek a döntések kimenetelével, akkor nagyon elfogadhatónak találták az érveléseket, és szinte teljesen közömbösek voltak a bírák érvelési módja iránt, nevezetesen, hogy milyen részleteséggel, alaposággal indokolták a döntést.

Amikor nem értettek egyet a döntés érdemével, az ügy eldöntésének kimenetelével, akkor valamennyi érvelést eltérő mértékben, de elfogadhatatlannak találták. De ekkor érzékenyek voltak a résztvevők a bírói érvelési módokra: magasabb minősítést adtak azokra a döntésekre, amelyekben a bírák döntései kitértek és ismertették mindkét álláspont érveit. Ezzel szemben a legalacsony minősítést kapták azok a döntések, amelyek csak az ügy egyik szempontjait, és a pernyertes fél érveit tartalmazták és magával a végkimenetellel sem értettek egyet a résztvevők. Elfogadhatatlannak találták a kifejezetten rövid és szűkszavú indokolást, még azon ítéletekhez képest is, amelyek egyáltalán nem is tartalmaztak érdemi érvelést a döntés látásmódjára.

SIMON és SCURICH (2011) tanulmány nyitva hagyta annak lehetőségét, hogy a laikus közvélemény megítélését szakmai elit, azaz jogi szakértők befolyásolhatják, alakíthatják. Az anyagi és eljárásjogi keretek és szabályok ismertetésével, elmagyarázásával a szerzők hipotézise szerint kanalizálható a laikusok előzetes várakozása, a jogilag helytálló döntések elfogadottsága. Ez a helyzet közelebb áll a való élet gyakorlatához: a közvélemény bírósági határozatokkal kapcsolatos információinak nagy része jogi szakértőktől származik, akik a médiában jelennek meg és kommentálják a jogi döntéseket.

Simon és Scuric újabb, 2013. évi vizsgálatában arra kereste a választ, hogy a professzionális jogi vélemények milyen hatást gyakorolnak a laikusok bírói döntéshozatalra vonatkozó várakozásaira, minősítésre. A kutatás eredményei az mutatták, hogy a szakértői vélemények, kommentárok nem változtatják meg a résztvevők bírósági döntésekre vonatkozó értékelését a 2011. évi eredményekhez képest. A közvélemény értékelését továbbra is erősen befolyásolja, hogy a résztvevők eredendően egyetértettek-e a bírói döntések kimenetelével, azok konkrét eredményével. A laikusok szakértői véleményekre adott reakciói azonban hasonló mintát követtek, mint a bírók döntéseire adott értékeléseik. Ugyanis a szakértők (egyezően a bírókkal) akkor minősülnek kompetensnek és véleményüket akkor tartották megbízhatónak, ha eleve egyetértettek az általuk javasoltakkal, illetve a bírók esetén az általuk hozott döntésekkel. Ellenben, ha a jogi szakértő javaslatai, véleménye nem esett egybe a résztvevők által előzetesen preferált eredményekkel, akkor azokat elvetették vagy megbízhatatlannak tartották.

Ezek az eredmények pedig azt sugallják, hogy a bíróságok ítéleteink értékelését még a szakmai elit sem tudja megváltoztatni, annak hatását még mérsékelni sem képes. Ennek hátterében pedig az elővételezett értékalapú attitűd központiság áll.²² Ezen empirikus eredmények alapján állítom, hogy az igazság és az igazságos (helyes) bírói döntés értékalapú tételezettsége, annak apriori megléte meghatározó a jogrendszer és az igazságszolgáltatás legitimitása szempontjából.

4. A bírói éthosz

A bírói éthosz és a társadalom elvárása, hogy a judicátúra méltányos, igazságos döntéseket hozzon.²³ A törvényeknek megfelelő döntések nem minden esetben érik el ezt a célt: a jog pozitív(ista) tartalmának megfelelés a törvényes ítélet és nem az igazságos döntés magyarázatát adja.

Több, mint húsz éve folytatok ítélkező tevékenységet, közel ezerhatszáz ítéletet és mintegy tízezer egyéb eljárásjogi és érdemi határozatot hoztam ez idő alatt. Számos döntésem során a felek eltérő előadásainak, egymásnak ellentmondó bizonyítékainak értékelésével és mérlegelésével bíráltam el a felek jogvitáit. Olyan múltbeli eseményeket kellett döntéseim tényállási alapjaként rekonstruálnom a tárgyalóteremben, amelyekre már annak résztvevői sem emlékeztek pontosan az időmúlás miatt és a szakértői vélemények is részben feltételezéseken alapultak egyes esetekben. Mindezek ellenére bírói cselekményekkel szembeni (belső és külső) elvárás minden ügyben az volt, hogy az ítélet igazságot szolgáltatson, akkor biztosítson az alanyai magánjogában megsértett félnek védelmet.²⁴

A bírói perjogi cselekmények (az anyagi és eljárásjogi pervezetés), valamint az érdemi döntések és az azokhoz vezető perjogi utak vizsgálat tárgyává tehető kvalitatív és kvantitatív vizsgálatok mentén. A perjogi igazságosság tudományos igényű keresése nehezebb feladat, mint egy perjogi fogalom dogmatikai kifejtése. Azonban bíróként a valóságnak megfelelő igazságos ítélet keresése mindenkor elsődleges. Ezen személyes érintettség okán is választottam kutatási témámnak a bírói cselekmények értékelést és azok perjogi igazságosságának egyes vonatkozásait.

²² MITCHELL, G.: Judicial decision making. Psychological Science and Law 2019. Guilford (Neil Brewer and Amy Bradfield Douglas eds.) 395-416.

²³ PRIBULA László: A jogalkalmazás szakmai kritikája. Gondolatok Dr. Kende Péter: Elorzott igazság című könyvéről. Jogelméleti szemle 2009.1. 2. <https://jesz.ajk.elte.hu/pribula37.mht>

²⁴ Lásd a 9/1992. (I.30.) AB határozatban, majd az Alaptörvény hatályba lépése után ezt megerősítő 30/2014. (IX.30.) AB határozat [76] bekezdésben foglalt indokolást, miszerint a polgári per végső célja a felperes és az alperes jogvédelmének biztosítása kell legyen.

A perbeli bírói cselekményeket és azok igazságosságát a bírói jogértelmezés, a bírói attitűd, az igazság és igazságosság filozófia aspektusai, az anyagi és eljárási jog kérdései, mint ítélkező bírót mindig foglalkoztattak. A társadalomtudományok eszközeivel ennek egyes aspektusait kívántam megismerni, feltárni, hogy jobban megértsem, milyen tudatos és tudattalan hatások, az emberi természet és elme milyen szükségszerűségei vezetnek a bírót a döntéshozatala során.

5. Az attitűd fogalma és a bírói attitűdök belső összetevői

Az attitűd fogalma vonatkozásában ALLPORT (1935) meghatározását tekintem értekezésemben irányadónak.²⁵ Eszerint az attitűd: tapasztalat révén szerveződött mentális és ún. készenléti állapot, amely befolyásoló, irányító hatást gyakorol az egyén viselkedésére, reagálására. Így adott esetben a bírók elemzés alá vont attitűdje a polgári eljárásjogi intézményeire, kifejezetten az alaki (eljárási) és az anyagi igazságosság felfogására és a bizonyítékok mikénti mérlegelésére meghatározó tényezőket jelenti.

ROSENBERG és HOVLAND (1960)²⁶ álláspontja alapján az ordinális mérési adatok szerinti bírói véleményekben egy ismereti (kognitív), egy érzelmi (affektív) és egy cselekvési és viselkedési (konatív) összetevő együttes hatása jelenik meg.

- A *kognitív összetevő* meghatározza azt, hogy a felmérésben résztvevő bíró miképpen ítéli meg az attitűd tárgyát, azaz milyen konkrét ismereti vannak róla. E vonatkozásban a perjogi koncepció és annak mellékletei álltak rendelkezésre a bírák számára.
- Az *érzelmi, affektív összetevő* az attitűd tárgyra vonatkozó kedvező vagy kedvezőtlen bírói érzéseket tartalmazza, amelyekben tükröződik az a gyakorlati tapasztalat, amely ezen jogintézmények perekben való alkalmazása vonatkozásában lenyomatot képezett a bíró személyiségében.
- Míg a *konatív cselekvési, vagy viselkedési komponens* a bírónak a verbális nyilatkozatát ismerjük csak meg a tényleges perjogi intézményre vonatkozva.²⁷

²⁵ ALLPORT, G. W. (1935): Attitudes. In *Handbook of social psychology*. Edited by C. Murchison, Worcester, MA: Clark Univ. Press. 798–844.

²⁶ ROSENBERG, M.J. and HOVLAND, C.I. (1960): "Cognitive, Affective and Behavioral Components of Attitudes." In M. J. ROSENBERG, C. I. HOVLAND (eds.), *Attitude Organization and Change: An Analysis of Consistency Among Attitude Components*. New Haven: Yale University Press

²⁷ Ezen aspektusból inkább arra lehet következtetni, hogy a jelenben hatályos perjogi valóságban hogyan viselkedik a bíró, mint arra, hogy hogyan viselkedne a perjogi intézmény alkalmazása során.

Mindezek alapján az attitűdök a társadalmi és perjogi beágyazottságban érvényesülő perjogi folyamatokra vonatkoznak. Az attitűdöknek kimutatható egy érték kifejező (és önerősítő) funkciója is. Erre tekintettel a kérdőíves (kvalitatív és részben kvantitatív) kutatásunkban a bírók által a perjogi koncepcióra adott válaszok vonatkozásában vizsgálható és feltárható

- a hatályos perjogi szabályok vonatkozásában elfoglalt, és a gyakorlatban megvalósított magatartásának, viselkedésének igazolása és
- az ebben megnyilatkozó értékek iránti elköteleződés és hitvallás is.

Ezen aspektusból kiindulva a kérdőíves kutatás és a kontroll-csoport felmérés el nem közvetlenül a perjogi koncepcióról kialakított véleményeket és érzéseket világítja meg, hanem a bírók viselkedését, illetve a per szerkezetére vonatkozó egyes lényeges kérdésekhez való viszonyt, értékorientációt. Ezen adatok a jogalkotás számára iránytűként szolgált egy a kifejezetten a „hagyományokra” építő, azt figyelembe vevő koncepció alapján készülő törvénymű esetleges korrekciója, novelláris módosítása esetén. Továbbá a perrend új szabályainak hatályosulására, a jogrendbe történő „élő” beépülésére vonatkozó következtetések levonására is alkalmas az alább bemutatott első és második hipotézis vizsgálata során.

II. Hipotézisek

1. Első hipotézis

A magyar perjog általános elve, a jognyilatkozathoz kötöttség [rPp. 3. § (2) bekezdés és Pp. 2.§ (1) bekezdés] a bírói gyakorlatban a felek által érvényesített joghoz kötöttségként és az eljárásjog igazságosságának a biztosítékaként azonosítható a bírói szemléletben.

2. Második hipotézis

A bírói attitűdben a felek „fegyveregyenlősége” és a tisztességes eljárás elve elsődleges, és ebből következően a bírók az objektív (anyagi) igazságot kutató, aktív bírói szerepvállalás helyett a felek ügyeikért való felelősségének érvényre juttatását tartják a perjogi normák egyik céljának.

3. Harmadik hipotézis

A bírói gyakorlat alapján megállapítható egy bírói „mérlegelési teszt”; amellyel a bírák – a perjogi intézmények keretei között – az ítéleti tényállás megállapításának és a bizonyítékok értékelésének feladatát végzik és amely alapján meghatározzák az egyes bizonyítékok bizonyító erejét is.

Amennyiben kimutatható a fent írt mérlegelési teszt, akkor annak attribútumait el tudom írni absztrakt módon, amely így elemzés tárgyát képezheti; amennyiben pedig a hipotézis nem lesz igazolható, nem lesz megállapítható egy absztrakt módon leírható bírói módszertan, akkor választ tudok adni ennek okaira.

4. A hipotézisek vizsgálatának kérdései és irányai

A./ Az anyagi és az alaki igazságosság fogalompár jogdogmatikai és ismeretelméleti feszültsége és részint egymásnak ellenható értelmezése feloldható-e?²⁸ Továbbá ezen kérdés megválaszolásához más tudományterületek kutatásai hozzá tudnak-e járulni?

B./ Az alanyi magánjogi igényérvényesítés és a kereseti kérelemhez kötöttség viszonyában a bírói aktivitás (hivatalbóliség) és eljárás támogatási kötelezettség²⁹ miként hat ki az

- önrendelkezési jogra és ezzel összefüggésben a féluralomra,
- a félegyenlőségre,
- a tárgyi jog, mint a kereset jogalapjának megjelölésére, valamint
- a joghoz jutásra (a szociális perfunkció betöltésére) azt támogatja vagy épp az ellen hat-e a hivatalbóliség?

C./ A perbeli igény alaktanának elemzésével a tisztességes lefolyású polgári per alapfeltételeit kívántunk bemutatni. Ehhez a jogtörténeti és jogdogmatikai forrásokat kívántuk feltárni és bemutatni elsődlegesen a polgári perben érvényesítendő igény jogalapjának tükrében, másodlagosan a bíró mérlegelés egyes aspektusainak bemutatásával.

D./ A polgári perbeli igény objektív igazság (1) elérésének lehetőségét, illetve ezzel szemben (2) a fair eljárás – az alaki igazságosság – biztosítását előtérbe helyező nézőpontokhoz kapcsolódó bírói attitűdöket kívántam vizsgálni. Céлом az volt, hogy ezáltal a polgári per igazságosságát jobban megismerjem, a jogszolgáltatás és igazságszolgáltatás elméleti kérdéseire általánosítható válaszokat találjak a polgári peres eljárás magyarországi gyakorlata alapján.

Az értekezés két alapvető kérdést próbál vizsgálni e körben. Az egyik az, hogy (1) a polgári per tényállásában megállapított *tény* megfelel-e, illetve megfelelhet-e egyáltalán a valóságnak, annak objektivitása állítható-e és ha igen milyen feltételek teljesülése mellett? A

²⁸ Ezen kérdés háttérében az játékelméleti megközelítés áll, hogy a per igazsága egy nullösszegű játékként írható le, ahol az anyagi igazság növelése szükségképpen az alaki igazságosság szintjének (értékének) csökkenésével jár és viszont. Ennek dogmatikai megjelenése a per szerkezetét érintő kérdésben érzékelhető: amennyiben az inkvizitórius, a bíróság hivatali bizonyítási cselekményei kerülnek a szabályozás előtérébe, az potenciálisan növeli az anyagi igazság kiderítésének esélyét, de szükségképpen csökkenti a felek önrendelkezési szabadságát. Az egyik fél perbeli eredményességét támogató hivatalbóli percselekmények miatt a vesztes fél alaki igazsága (annak érzete) annyival csökken, amennyivel a pernyertes fél anyagi igazsága növekszik.

²⁹ Lásd a 2016. évi Pp. 6.§-ában előírt bírói közrehatási alapelvet és azt tartalommal kitöltő anyagi pervezetés Pp. 237.§-ában írt szabályát.

másik pedig, hogy (2) a polgári perben megállapított tényállás alapján a tárgyi jognak megfelelő döntés megfeleltethető-e az igazságnak?

Ezen kérdéseket meghatározott módszerekkel vizsgáltam:

A hazai jogi szakirodalom lexikális feltárása és bemutatása. A nemzetközi gyakorlat vázlatos bemutatása a perhatékonyság körében. Ezen módszertani rész jelölte ki a szakirodalom által még nem vizsgált kérdések körét.

A tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttséget meghatározó norma jogalkotói szándékának és bírói értelmezésének leíró jellegű dogmatikai elemzése, a proceduális igazságosság kritériumainak, valamint az ehhez kapcsolódó bírói attitűdök feltárása a releváns társtudományok, így a kognitív pszichológia, filozófia és jogszociológia eredményeinek bemutatásával.

- Az Alkotmánybíróság polgári eljárásjogi norma értelmezése és a polgári per alkotmányos elveinek meghatározása az eseti AB határozatok elemzésével.
- A bírói gyakorlat elemzése a polgári per alaki és anyagi igazság érvényesítése körében a jogcímhez kötöttség és a fair eljárás szempontrendszerében.
- A bírói gyakorlat vizsgálata révén feltárt bírói attitűdök kvalitatív, kérdőív módszerével történő vizsgálata, mérése.
- A bírói attitűd kvalitatív, mélyinterjúk révén történt vizsgálata a perbeli igazságosság és a jogcímhez kötöttség kérdéskörében.
- A felek jogi képviselőinek kvalitatív kérdőíves vizsgálata a konkrét, befejezett perek igazságossága körében.

Munkám befejezéseként pedig – összegezve kutatásink eredményét – a hipotézisek igazolhatóságát értékeltem. Az új Polgári Eljárásjogi Kódex megalkotására 2013. évben életre hívott kodifikációs bizottság munkájában felkért tagként³⁰ kívántam felhasználni kutatási eredményeinket. Többek között rámutattam arra, hogy az 1952. évi III. törvénnyel megalkotott – és azóta több száz módosításon átesett – Polgári Perrendtartás új (de a magyar eljárásjogi hagyományokra építő) Kódex szintű, a XXI. századi alanyi magánjogi igények érvényesítését szolgáló egységes és ellentmondás mentes eljárásjogi rendszer kialakítása szükséges. Valamint kimutattam, hogy a VI. és VIII. Ppn. novellák tételezett céljainak tényleges és érdemi

³⁰ A polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozat rendelte el a polgári perjog, ezen belül a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény átfogó korszerűsítésére irányuló munkálatok megkezdését Németh János professzor emeritus elnök vezetése mellett. Előírta a Kormány, hogy el kell készíteni az új polgári perrendtartás koncepcióját, valamint téziseit, majd ki kell dolgozni és szakmai, illetőleg társadalmi vitára kell bocsátani az új perjogi Kódex szövegtervezetét.

megvalósítása szükséges az új Kódexben a régi hagyományokra építve, azonban egy novelláris mértékű változtatást meghaladó elvi-tartalmi mélységben.

III. A bírói döntéshozatal

1. A bírói döntéshozatal elemei

A bírói döntéshozatal folyamata két alapvető elemre bontható:

- a magánjogi jogvita alapjául szolgáló tény(ek) megállapítására valamint,
- a tárgyi jogi norma alkalmazására.

A polgári eljárásban a múltbeli történések megismerése és azok értékelése történik meg egy bírói normatív és elméleti értéktételezés (megfeleltetés és értékelés) alapján. A polgári eljárásban a bírói tényfeltárói tevékenység meghatározza az eljárás jellegét és magát a döntést is. Valamint olykor maga a perben érvényesített jogi norma szerkezete és elemei határozzák meg a tények megismerésének irányát, tartalmát: a jogi norma elővételezi a megismerendő valóságot.

A bírói döntéshozatal során feltárt tények és az annak alapján rekonstruált valóság az eltérő perbeli pozícióban lévő felek különféle nézőpontjainak, értelmezések egymásra ható egysége, szintézise. A polgári perben a felperesi tények és azok jogértelmezése verseng a keresetnek ellentmondó alperesi tényállásra alapított jogi érveléssel.

A felek perbeli célja, hogy a bíróság – az ún. bírói tényállás és jogi indokolás keretei között – ne az ellenfél tényelőadását és az azzal konzisztens jogi álláspontot fogadja el. A polgári perben a felek által valóságként megélt események vonatkozásai a bírói megismerés keretében egymásba fonódó egységeként értelmeződnek és jelennek meg: az ítélet alapja a bíróság által megállapított (a valóságot reprezentáló) tényállás.

A jogvitát eldöntő bíró perbeli cselekményei és határozatai szükségszerűen az eljárásjogi és anyagi igazság, igazságosság fogalmi körében artikulálódnak. Az eljáró bírónak – implicit módon mindenképp – állást kell foglalnia az a priori Igazság értelmezéséről. Ez történhet úgy, hogy a tételes pozitív jogot tekinti az igazságos ítélet kritériumának. Ez esetben a jogszerű döntés egyben igazságos döntésnek is lesz egyben (törvénypozitivizmus).

A jogpozitivistá felfogástól eltérően az igazságos eljárás és ítélet kritériumaként posztulálható egy idealisztikus vagy akár metafizikai tartalmú abszolút Igazság, mint *ius naturale*. Ezt kifejezheti az igazságszolgáltatás során a bírónak akár a jogszabályok teleologikus értelmezése,³¹ akár a tárgyi jogot lerontó, a *contrario* döntése is. Ezzel szemben a jogpozitivistá bírói megközelítés legfőbb jogértelmezési módszerei a nyelvtani (*interpretatio grammatica*),

³¹ JAKAB András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *JeMa* 2011.64. 189-214.

rendszerintani (interpretacio systematica).³² Az Igazság eltérő, jogpozitivistá és természetjogi fogalmi kiindulópontja is összefüggésben kell álljon a polgári eljárási szabályaival és annak bírói értelmezésével. Ugyanis a kifejezetten az (anyag) igazság feltárását célul kitűző polgári per, másfelől az alaki igazságosságot, a fair (gyors, hatékony és a félegyenlőséget előtérbe állító) eljárás, továbbá a jogérvényesítő félre és az egyedi jogépség biztosításra fókuszáló szociális per közötti jogalkotói választás szükségszerűen posztulálja a jogról és annak rendeltetéséről (természetéről és funkciójáról) szóló alapállás – legalább explicit – létét.

Bírói tapasztalatom és kollégáim gondolkodásnak közvetlen megismerése alapján, úgy vélem, hogy a jogszabályoknak alávetett bíró perjogi igazságról vallott felfogását alapvetően meghatározza és behatárolja a tételes jogi szabályozás. A bíró jogszabályoknak való alávetettsége elsődleges alapfeltétel, amelyet a bírói meggyőződés sem írhat felül,³³ mert az ítélező függetlenség csak a normatív keretek között értelmezhető. Ezen bírói döntéseket behatároló jogi keret további eleme a bírói döntéshozatal során kötelezően alkalmazandó alkotmánybírói precedensjogi gyakorlat.³⁴ A jog rétegződés-elméletének egy továbbfejlesztett eleme az alkotmányi joganyag és annak alkotmánybírói, a rendes bíróságok által kötelezően alkalmazandó, így normatív kötőerejű tartalma. Ez a fogalom POKOLNÁL jelenik meg a jog új, modernkori alaprétegeként a szövegréteg, a dogmatikai réteg és a felsőbb bírói esetjogi réteg mellett.³⁵ A magasabb bíróságok esetjogának a jogrétegi jellege mellett az jogszociológia (előmeneteli) jellegű meghatározója is az alsóbb fokú bírói döntéshozatalnak. Az igazságszolgáltatási hierarchia szervezetszociológiája szerint az alsóbb fokú bíróságok bírói meg kívánnak felelni a magasabb fokú bíróságok elvárásának, joggyakorlatának.

Mindezek alapján pedig a tárgyi jog jogpolitikai és társadalmi céljai a bírói attitűdön, a bírói esetjogon keresztül érvényesülnek. A perjogban meghatározó jelentőségű jogdogmatikai réteg szükségképpen rászorul a bírói eseti joggal való kiegészítésre. Különösen igaz ez a közjog absztrakt, nyílt szabályainál, így a percel, az érvényesített joghoz való kötöttség bírói szerepfelfogásra vonatkozó normák esetében. Ezen jellegzetességek vizsgálatához a jogcímhez való bírói kötöttség és a bírói mérlegelés metódusainak feltárása különösen

³² SZIGETI Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik Alaptörvény módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17.

³³ A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. sarkalatos törvény 2.§ (2) bekezdése alapján a bíróságok a jogalkalmazási tevékenységük során biztosítják a jogszabályok érvényesülését, továbbá a 3.§ 2. fordulata szerint a független bírók „a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek”.

³⁴ Ezen tapasztalat jogelméleti leírást adta meg első ízben Pokol Béla: A jog rétegei. Jogtudományi Közlöny 1990/4. sz, 201-209.

³⁵ POKOL Béla: Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II. kötet. Századvég Kiadó. 2005.

alkalmasnak látszik.

2. A bírói jogértelmezés tartalma és annak modellje

A bíróságok a jogalkotó által írott magánjogi normák értelmezésekor nemcsak megállapítják annak tartalmát, hanem szükségképpen maguk is konstruálják a jogot.³⁶ A jogalkalmazás ezen - *Menyhárd Attila*³⁷ elnevezésével „valós modelljében” a jog alkotása és alkalmazása nem válik szét: a bírói jogalkalmazás törvényeknek alávetettsége nem jelent szolgálai, szubordinált szerepet. A bírósági döntések a társadalomban elfogadott értékeket az egyes tényállások által hordozott érdekek kiegyensúlyozása mentén jelenítik meg. Mégpedig *Walter Wilburg*³⁸ által elsőként leírt azon elv alapján, hogy azonos eseteket azonos módon, különbözőket pedig eltérően kell elbírálni az eset körülményei alapján érvényre jutott társadalmi értékek alapján.³⁹

A polgári perben az igazságszolgáltatás feladata és célja az alanyi jog⁴⁰ kutatása: annak megállapítása, hogy a feleket egymással szemben milyen jogok illetik meg, illetve milyen kötelezettségek terhelik. A jogalkotó által meghozott normák kötelező erővel adják meg az általuk szabályozott tényállás alapértékelését. Ennek egyik példája a jogi irodalomban *Zódi Zsolt*⁴¹ által elemzett károkozó magatartás veszélyességének kimondása a kártérítési jogban a veszélyes üzemi felelősség esetén, ahol a más és más lényegi tényállási mozzanatok az alapértékelés kibővítését, tágabb vagy szűkebb értelmezését nyitják meg a bírói gyakorlatban.

³⁶ 38/1993. (VI. 11.) AB határozat: „A bírósági jogalkalmazás az adott jogvita eldöntésének keretei között természetesen visel magán olyan jegyeket, melyeken keresztül tevékenysége — különösen a Legfelsőbb Bíróság esetében — a jogalkotás határán járhat. A jogértelmezésre azonban vagy az adott jogvitához kötődően, vagy a tartós jogalkalmazási gyakorlat egységének biztosítására irányulóan, ezek függvényében, ezek által feltételezeten és ezek keretei között kerül sor.”

³⁷ MENYHÁRD Attila: Szöveg, jog, értelmezés. In.: (szerk.: Chornowski Nóra – Smuk Péter- Szabó Zsolt-Szentmiklósy Zoltán) A szabadságszerető emberek – Lieber Amicorum István Kukorelli Gondolat, Budapest, 2017. 299-309.

³⁸ WILBURG Walter: Entwicklung eines beweglichen System im Bürgerlichen Recht. Kienreict, Graz 1950. In: Zusammenspiel der Kräfte im Aufbau des Schuldrechts. 163 AcP 1964. 364. és KOCH, Bernhard A.: Wilburg's Flexible System in a Nutshell. in Helmut Koziol – Barbara C. Steininger: European Tort Law 2001. Springer, Wien – New York 2002. 545-548.

³⁹ vö.: PATYI András – VARGA Zs. András: Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében). Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2012. 32.: „A jogot szükségképpen érték kategóriává tesszük, mivel megalkotása során figyelemmel kell lenni a fizikai világ törvényszerűségeire, az emberből, mint személyből fakadó követelményekre, a társadalmi szükségszerűségekre és a társadalom manifesztálódott elvárásaira, melyek figyelembevételével megfogalmazható a joggal szemben az igazságosság követelménye.”

⁴⁰ Az alanyi jogot itt - jheringi értelmében - a tárgyi jog által védett érdekeknek tekintjük: „Rechte sind rechtlich geschützte Interessen” lásd: JHERING, Rudolf: *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1906, 339.

⁴¹ ZÓDI Zsolt: Precedenskövetés és jogszabály-értelmezés. Állam- és Jogtudomány. 2014.3. szám, 60–85.

A jog tartalmának megállapítása és kimondása az egyedi jogépség biztosítása körében válik élővé (*the right as participation in the creation of law*).⁴²

Egy konkrét esetre nézve tudunk állást foglalni, hogy az alanyi jog keresése milyen tényállás mellett lehet eredményes. A törvény szövegének és a jog dogmatikájának a célja, hogy hipotetikus vizsgálat révén előre modellezhető legyen a bíróság döntése (és ezen várható döntés eredményéhez képest alakíthassák a felek magánjogi magatartásaikat, döntéseiket). Nyilván minél konkrétabb a jogi norma, minél szűkebb és meghatározottabb a norma diszpozíciója (vagy a felek diszpozitív megállapodása) annál pontosabban jósolható meg a bíróság döntése, annál szűkebb a bírói jogalkalmazás értelmezési tartománya.

Azonban az absztrakt (magán)jogi normák és a generális klauzulák⁴³ értelmezése, ezek tényleges tartalmának meghatározása önmagában a jogi norma textualista értelmezésével nem végezhető el. A bíróság ezen normák tartalmát szükségszerűen – hasonlóan az alkotmánybíróság értelmezéséhez – előállítja, az írott szöveg mögötti „láthatatlan” tartalom alapján teszi élő joggá. A bírói jogértelmezés és társadalmi érték közvetítő tevékenység másik jellemző területe a személyiségi jogok érvényesítése, ahol a mellérendelt jogalanyok az Alaptörvény, illetve a magánjog által védett pozícióinak érdekmérlegelést kell elvégeznie a bíróságnak.⁴⁴

Ki kell emelni mindezek mellett azt, hogy ezen bírói értelmezés és a törvényhozói hatalom legitimációs ereje alapvetően eltér. A jogalkotói normaalkotás legitimitása közvetlen és választáson alapuló, és így a legmagasabb a demokratikus jogállamban. A jogalkotói legitimitás elsődlegesége akkor döntő, ha a társadalmi értékrend egy kérdésben bizonytalan, nincs szakmai konszenzus egy kérdésben, illetve, amikor a közvetlen és azonnali jogalkotói beavatkozás hatékonyabb a magánjog területén, mint egy lassabb, kiérlelt bírói gyakorlat kialakulása. Azonban a bírói legitimitás államszervezési, közjogi kérdés: a bírák (és kiemelten a precedens rendszerben primátussal bíró Kúria bíráinak) kiválasztási-kinevezési szabályozásának (és átláthatóságának) a kérdése.

⁴² Az alanyi jog (*Einräumung*) Kelsenél is jelent a jogalkotásban való részvételi jogot, azáltal, hogy jogosított alany keresetével egyedi bírósági norma létrehozását, a bírósági ítélet kimondását kényszeríti ki. Lásd: KELSEN, Hans: *General Theory of Law and State*. Union, New Jersey: The Lawbook Exchange, 1999. 87.

Ez a szemlélet – bár kiinduló pontja jogpozitivistá – alig tér el JHERING, R.: *Küzdalem a jogért* c. művének magánjogi keresetekkel történő jogérvényesítő aktivizmusától. Lásd: JHERING, R.: *Kampf um das Recht*. Nürnberg: Glock und Lutz, 1965, 197-199. (magyar nyelven: Rudolf von JHERING: *Küzdalem a jogért*. In VARGA Csaba (szerk.): *Jog és jogfilozófia*. Budapest: Szent István Társulat. 2001. 4.)

⁴³ Nyilvánvaló jóerkölcsbe ütközés, jóhíszeműség, tisztességesség követelménye, joggal való visszaélés tilalma, általában elvárható magatartás tanúsítása stb. vö.: BH2004. 21.: „A szerződéses szabadság tehát nem korlátlan, a törvény nem fogadja el érvényesnek azokat a szerződéseket, amelyek nyilvánvalóan sértik az általánosan kialakult erkölcsi normákat.”

⁴⁴ Lásd pl.: 7/2014. (III. 7.) AB határozat és 28/2014. (IX. 29.) AB határozat

Rögzítenem kell, hogy nem osztom azt a merev értelmezést, miszerint a bírói és kifejezetten a magánjogi jogértelmezés a törvényeknek, és a jogalkotónak alávetve működik, és egyértelmű hierarchia lenne megállapítható a legitimációs felhatalmazáson nem vitatható különbségén túl. Azt gondolom, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás a magánjog területén nem válik szét élesen: az a jogalkotó és a jogalkalmazó közötti feladat megosztásával írható le a gyakorlat szempontjából. A bíróságok szükségszerűen a törvénytövegek és a generális klauzulák értelmezésén keresztül magánjogi normaalkotást végeznek, amelynek megjelenítenek morális tartalmakat⁴⁵ és társadalompolitikai célokat is.⁴⁶ A bíróságok törvényeknek alávetettsége a magánjog területén az jelenti, hogy az írott norma az értelmezés kiinduló pontja, alaprétege.

Ebben a felfogásban, a magánjogi igazságszolgáltatás keretében, nem értelmezhető és nem is használom azt a negatív jelentéstartalommal (*konnotációval*) bíró – a korlátozott precedens-rendszert bevezető törvényjavaslat indokolásban is megjelenő – minősítést, amely a bírói jogértelmezést „önkényesnek” minősíti, ha az eloldódik a törvény szövegétől, illetve, ha az egyedi döntésekben eltérő döntésekhez vezet. Egyrészt a jó bírói⁴⁷ értelmezés értéktételezése – ha az helyes – akkor az általánosan kialakult jó erkölcs normáinak talaján állva *sollen* és nem *sein* jellegű. Azaz, mindig arra irányul, amilyenek az ideális társadalmi értékek alapján a jognak lennie kellene, nem arra, ami ténylegesen van.⁴⁸ Ez szükségszerű feszültségforrás, de nem az „önkény” visszaélés-szerűsége miatt, hanem az igazságosság időtlen ideájának (és annak a bíró szubjektumán keresztül, metafizikai természetű tételezése) és időben változó erkölcsi, valamint tárgyi (jog)szabályok esetenként felmerülő ütközése okán.⁴⁹

A szükséges bírói jogértelmezés az objektív teleológikus célkutatása [Magyarország Alaptörvénye 28. cikk] lehet téves, azonban azt alapvetően és jellemzően nem az önkényesség okozza, hanem logikai, következtetési hiba.

⁴⁵ Lásd például: 1/2008. Polgári Jogegységi határozat a genetikai ártalom következtében fogyatékossgal született gyermek saját jogú kártérítési igényéről – 1/2014. PJÉ 2014. március 15. napját követően is megfelelően irányadónak tekinti.

⁴⁶ Lásd a bírói hivatás ezen esszenciális tartalmára vonatkozó érveket az angolszász jogirodalomból: DEVLIN, Patrick: *The Judge*. Oxford University Press 1979. és STEPHENS, Charles: *Fiat Justitia: Lord Denning and the Common Law* (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing 2009).

⁴⁷ JAKAB András: Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud? *JeMa* 2010/1. 83-93.

⁴⁸ HABERMAS, Jürgen: *Between facts and Norms*. Polity Press, Blackwell, Cambridge 1997 225. In: Menyhárd (2017) 303.

⁴⁹ VARGA Ádám: Igazságosság kontra Igazság? Gondolatok a jogbiztonság, az igazságosság és a tisztességes eljárás kapcsolatáról. *Iustum Aequum Salutare* XI. 2015.23. 131–139. [<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20153sz/07.pdf>] és FÖLDESI Tamás: Miért ne legyen közömbös a modern jog az igazságosság iránt? *Állam- és Jogtudomány*, 1986/2. 287.

3. A bírói döntések determináltsága a felek rendelkezési joga által

*“We are under a constitution, but the constitution is what the judges say it is”*⁵⁰

Charles Evans HUGHES, Sr. az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága bírójának – szállóigévé vált – gondolata a kontinentális jogrendszer keretei között, és a jelen dolgozatban elemzett polgári eljárásjogi kérdésben is érvényes. A jogi norma tartalma az egyedi bírói döntésekben konkretizálódik: lesz érvényesíthető és kikényszeríthető élő jog vagy veti azt el a gyakorlat.

Azonban a jogászi-bírói jogértelmezés szűkítheti és tágíthatja is a jogalkotói normában kifejezett igazságosság-érvényesíthetőség határterületét. Ez a bírói jogértelmezés élesen szembe kerülhet az általános közvélekedés elvárásával. A köznapis értelmű, laikusok által tételezett igazságosság fogalom, amint azt a fentebb hivatkozott két bírósági ügyben bemutattuk, karakterisztikusan eltérhet egymástól.

Dolgozatunkban vizsgált perbeli igény jogalapjának (a kereset „jogcímének”) megjelölése, az ahhoz való bírói kötöttség kérdése pedig az eljárási igazság meghatározása vonatkozásában osztja meg a jogi szakírókat és a bírakat. A fél által meg nem jelölt vagy tévesen megjelölt jog helyett a jogvita helyes minősítése alapján meghozott ún. meglepetés marasztaló ítéletet az igényt érvényesítő fél helyesnek és igazságosnak, míg a marasztalt fél azt méltánytalannak érzékeli. A közvélemény a személyesen eljáró, jogban járatlan fél (kisebb jelentőségű ill. pertárgyértékű) ügyében elfogadhatatlannak találja, ha formális ok, a tárgyi jog téves megjelölése miatt kerülne elutasításra a más, helyes jogcímen megítélhető igénye.

Ugyanakkor a jogi képviselővel eljáró gazdálkodó szervezetek több milliárd forint pertárgyértékű ügye esetén fel sem merül ugyanezen személyekben, hogy a bíróságnak meg kellene találnia a helyes jogot, a jogi képviselővel (vagy több esetben több jogi képviselővel) eljáró fél kifejezett kérelmétől eltérő jogi megoldással kellene segíteni az igényérvényesítőt. Alapuló az egyéni érdekek és haszon érvényesítése az önrendelkezésen és a szabadságon alapul, amelynek ára az egyén felelőssége, gondossága saját ügye (érdeke érvényesítése) iránt.

A kereseti kérelem felek által megjelölt jogalapjához szoros értelemben magát kötő, alsóbb fokú bírák véleménye számos esetben eltérő az ítélkezési hierarchia csúcsán álló, perorvoslatokat elbíráló bírákétól a fél által helytelenül megjelölt jog elbírálása körében. Eltérő válaszok születnek arra a kérdésre, hogy miként maradhat pártatlan és semleges a bíró, ha a fél helyett vagy kifejezetten a fél nyilatkozatától eltérő jogi érvek alapján marasztalja az azokkal

⁵⁰ PRITCHETT, C. Herman: Divisions of Opinion Among Justices of the U. S. Supreme Court, 1939–1941. Cambridge University Press, American Political Science Review 02 September 2013.

⁵¹ Az alkotmány hatálya alatt állunk, de az alkotmány az, amit (arról) a bírák mondanak.

szemben védekezni sem tudó másik felet. A jelenlegi járásbírói és elsőfokú törvényszéki szinten a polgári per bizonyítási eljárási cselekményeinek döntő részét lefolytató bírák eltérő módon értékelik a tényállás felderítésének kötelezettségét és annak folytán alkalmazott jogkövetkezményeket a döntően a rendelkezésre álló iratanyagból dolgozó ún. fellebbviteli bíraktól.

Az eltérő álláspont érvei között az igazságosság fogalma kerül elő mindkét oldalról. Az egyik aspektusból a felek egyenlőségének és önrendelkezési jogának biztosítása, mint az eljárás igazságossága; míg a másik oldalról a formális igazságossággal szemben az objektív, anyagi jogi igazságosság, mint a valóságnak megfelelő döntés igazsága.

Miként állapítja meg a bíró a tényeket egy adott ügyben és hogyan alkalmazza azokra a normákat; miként lesz a megállapított tényekből és az azokra alkalmazandó normákból konkrét ítélet? Mi a bírói megismerés tartalma, mik annak episztemológiai (megismerési jellegű) kritériumai és az hogyan ágyazódik bele a jogbiztonság elvébe és a társadalmi életfeltételek egyik garanciájába, a jogerős (és végleges) döntés kikényszeríthetőségébe? A formális, alaki igazságosság elve szemben áll-e és kizáró viszonyban van-e az objektív igazságosság elvével? A polgári eljárásjog szabályaival szemben primátusa van-e az anyagi jognak? Valóban szolgáló leánya-e az eljárásjog az anyagi jognak vagy a forma dat esse rei, a formális eljárásjogi keret adja a valóságát, a lényegét a jognak?

Ezen alapvető kérdések feltevésünk szerint lényegileg kötődnek a polgári per igazságosságához. Ezért kerestünk választ ezekre a jogi- és egyéb társadalomtudományok eredményeiből – kiegészítve azokat saját kutatási eredményeimmel.

4. A polgári per igazságosságának konfliktusa a bírói döntéshozatal során

A bíróság elé kerülő jogvitákban a felek – továbbá a társadalom tagjai is – igazságos eljárást és igazságos döntést várnak el. A bírói jogvédelem szembeni ezen elvárást az *igazságszolgáltatás* kifejezés köznyelvi értelemben fedi le. A polgári perrenddel szembeni legáltalánosabb társadalmi igény az „*Igazság*”-ot érvényre juttató, az „*Igazság*”-ot a jogában megsértett félnek szolgáltató eljárást jelenti köznyelvi értelemben. Ezért szükséges az igazságosság fogalmának és az értekezésben használt jelentésének meghatározása.

A köznyelvi igazság fogalmát Arisztotelész *Metafizika*⁵² művében megfogalmazott klasszikus felfogás alapján használom. Eszerint „igaz az, amikor azt mondjuk arról, ami van,

⁵² Arisztotelész: *Metafizika* 1011b 27.

hogyan van, vagy amikor arról, ami nincs, azt mondjuk, hogy nincs”. Arisztoteleszi értelemben pedig hamis az, ha arról, ami van azt állítjuk, hogy nincs, vagy, hogy nem létezik. A köznyelvi igazság szemantikai meghatározása szerint „*[I]gaz mondat az olyan mondat, amely azt mondja, hogy a dolgok így és így állnak és a dolgok valóban így és így állnak.*”⁵³

Azonban a köznyelvi szavai nem egyértelműek, ahogy az „igaz” és „igazság” kifejezések sem azok. Az igazság köznyelvi, szemantikai kifejezése a tényállásban szereplő mondatok egy tulajdonságát fejezi ki és a mondatok által megjelölt tárgyakra is vonatkoznak. Arra, amelyeket leírunk, illetve megjelölnek. Az igazság kifejezés értekezésben használt jelentésartalma tehát akként határozható meg a mondat és az általa jelölt tartalom viszonya alapján, hogy *egy mondat akkor igaz, ha valóságos, létező tényeket (tényállást) jelöl;*⁵⁴ *ha az általa jelölt tény(ek) a valósággal megegyezik(nek).*⁵⁵

A köznyelv, valamint a jogászok által használt jogi szaknyelv azonban nem lezárt, végleges és egyértelmű rendszer. Ezekben a nyelvi rendszerekben a kijelentések szemantikai igazság-kritériuma kétely nélkül nem állapítható meg, mert a köznyelv sajátos jellemzője a *szemantikai univerzalitás*. A köznyelvben megnevezhető, elírható mindaz, amiről egyáltalán lehet (értelmesen) beszélni. A köznyelv struktúrája nem véges és nem határozható meg formálisan annak elemei sem. A keresetlevelek és az ítéletek tényállása, pertörténete köznyelvi struktúrában jelenik meg, míg a jogi indokolás szaknyelvében a generálklauzulák, a nyitott törvényi tényállások jellegzetessége ezen értelmezési bizonytalanság, nyíltság.

Az igazság csak az egyértelműen szabályos, és szigorúan formális nyelvekben adható meg szabatosan, kétségek nélkül, a köznyelvben nem, ezért értekezésemben sem ezen egzakt értelemben használom. Hanem annak nyelvi jelentése, és az elemzett dogmatikai kérdések igazságossági relációja a megismeréssel, a kognícióval függ össze. Azzal, hogy a minket körülvevő világot hogyan észleljük, és azzal, hogy miként dolgozzuk fel az észlelés eredményét.⁵⁶ A fair eljárásról és az igazságos ítéletről tartamára vonatkozó meggyőződés többféleképpen alakulhat ki: részben egyetemes, részben kultúrafüggő nézőpontok, konvenciók érvényesülésével. Egy perjogi cselekmény fogalmi megragadása és nyelvi kifejezése mindig

⁵³ Tarski (1990) 59.

⁵⁴ Tarski (1944) 344-348.

Alfred Tarski: The semantic conception of truth and the foundations of semantics. *Philosophy and Phenomenological Research* 1944 341-376.

Alfred Tarski: Az igazság fogalma a formalizált nyelvekben in. *Bizonyítás és Igazság Válogatott tanulmányok* (szerk. Ruzsa Imre) Gondolat Budapest, 1990. 55-244. (fordította: Máté András és Ruzsa Imre)

⁵⁵ Tarski (1994) 349.

⁵⁶ SZENDE Tamás 1996. A jelentés alapvonalai. A jelentés a nyelvi kommunikációban. Corvinus Kiadó.

valamilyen nézőpontból történik, egy metaforikus térben zajlik.⁵⁷ Ebből következően a perjogi igazságosság fogalmát alapvetően az értekezésben bemutatott jogtörténeti és dogmatika értelmezési körben elfogadott tartalma szerint használom. Alapvetően a kereseti kérelemhez kötöttség, a feltárt, megismert tényállás és a bizonyítékok értékelésének jogi, alapvetően normatív szövegkörnyezete alapján kísérlem meg azt – szemantikai szempontból – leírni.⁵⁸

Az, hogy milyen rendszerű eljárás és annak végén milyen tartalmú határozat felel meg a társadalom és a jogtudomány konszenzusán nyugvó igazságossági paradigmának a vélekedések nagyon távol esnek egymástól a fent bemutatott köznyelvi fogalomhasználat bizonytalanságából adódóan. Az üres formális igazságosságtól a valóságnak megfelelő objektív és abszolút – már-már metafizikai tartalmú – igazságosságig jelennek meg a polgári perrel szemben megfogalmazott elvárások. Ezek alapján gondolhatnánk, hogy alapvetően szubjektív, a véleményezők világnézete, erkölcsi, jogi felfogásának határozza meg a perbeli igazságosság megítélését.

A polgári per igazságosságának szubjektív és mindenkor esetleges tartalmi megítélésének tételét erősíti az a tapasztalati tény is, hogy a jogvitában az igényt érvényesítő felperes és az azt ellenző alperes látszólag más-más igazság fogalom szerint cselekszik. Az ellenérdekű felek különböző lefolyású eljárást tartanak tisztességesnek, és különböző tartalmú érdemi döntést igazságosnak. A jogának megsértését állító fél az egyéni jogvédelmét biztosító valamennyi eljárás hivatalból történő lefolytatását tartja okszerűnek és igazságosnak rendszerint, míg a jogérvényesítéséhez szükséges valamennyi bírói tájékoztatás egyben szükségesnek is tartja jogvédelme érdekében.

Ezzel szemben a magánjogi igényt érvényesítő fél igazságát szolgáló bírói aktivitás a kényszerű perben állásra kényszerített ellenérdekű fél (alperes) számára a pártatlan és tisztességes eljárás sérelmét jelentheti. A felperes jogát hivatalból kikutató bírói ítélet igazságosnak még valóságossága alapján sem fogadható el a marasztalt fél számára. Ugyanis ez esetben az alperes védekezése az állított joggal szembeni tagadása másodlagos, szubordinált helyzetbe kerül: nem azt kutatja a bíró, hogy mi cáfolja a keresetet, hanem azt, hogy azt mi támasztja alá.

A jogot érvényesítő fél segítése, tájékoztatása, a perbeli tényállítások valóságossága utáni aktív bírói nyomozás esetén a bíró már nem független, kívülálló és tisztán döntéshozó fél. Ha a bíró olyan jog alapján marasztalja az alperest, amelyre a jogérvényesítő fél nem is

⁵⁷ LAKOFF, George 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things*. The University of Chicago Press. Chicago and London 23-45.

⁵⁸ SCHWARZ, Monika–Jeanette Chur 1993. *Semantik*. Gunter Narr Verlag. Tübingen 60-75.

hivatkozott (meglepetés ítélet) az eljárás tisztességességét és végső soron a bírói döntés tételezett igazságtalansága miatti annak illegitimitását veti fel.

5. Case magement, a bíró aktivitás

A bíró a felek magánjogi érdek konfliktusában a jogrend védelmét, a jog uralmának érvényre jutását biztosítja. Az anyagi és az eljárásjogi normákét egyidejűleg azzal, hogy ebben rendszerben az eljárásjog funkciója önálló, de nem öncélú, hanem az anyagi jogrend biztosítását szolgálja. Az eljárásjogi igazságosság ebben a felfogásban közvetlenül érvényesül: a bírság a közjogi eljárásjogi normák imperatív parancsaival kötelezi a bírót, hogy a perben mit tegyen és mit ne tegyen.

A közvetlen hatású és kógens eljárásjogi normákkal párhuzamosan az anyagi magánjogi igény és az azt megnyitó tények léte egyfelől múltbeli, másfelől, a jogerős döntés következményei oldaláról jövőbeli. A mindenkori jelen eljárásjogi valóságát a jogvitára alapot adó múltbeli események és a bírói döntéseken keresztül érvényesülő és a jövőre vonatkozó jogi értékközvetítés határozza meg. Azaz, a bírói döntések egyfelől a múltbeli jogi tényeken alapuló egyedi jogépség biztosítják, másfelől a jogegység megteremtése révén a jogalanyok jövőbeli magatartásának mércéjéül szolgálnak.

A polgári perben, annak tárgyi sajátosságából eredően, döntően relatív szerkezetű, magánjogi jogérvényesítés történik a vitássá tett jogállapot tisztázásával. A polgári jogvita eldöntése elsődlegesen a felek önrendelkezésébe tartozó magánérdeke. Mindazonáltal a jogerő intézményéhez, a per mikénti eredményéhez, a konfliktus rendezésének módjához nyilvánvalóan kapcsolódik társadalmi-szociális érdek is.⁵⁹ A magánjogi jogvitákban a bíróság feladata a felek magánérdekén alapuló igény elbírálásán (és annak kinyilvánításán) túl a jogrend védelme, valamint a jog uralmának, a jog épségének fenntartása is.

Ugyanazon ügyben a közvélekedés – akár egyéni, akár jogrend-szemponitú vélekedés alapján – egy harmadik, az érintett felek sarkalatos álláspontjait kiegyensúlyozó, ún. köztes döntést tud elfogadni méltányosnak, igazságosnak. Ezen vélekedések mellett pedig a jogi szakirodalom és esetjog, a szubjektív szempontokon túli kritériumokat ad támpontként a

⁵⁹ A per ezen Franz Klein által kiemelt ún. szociális tartalma látható a bevezető későbbi részében az. ún. deviza alapú hitel tárgykörben hozott és elemzett kúriai döntésből. A magyar társadalom nagy részét érintette ezen deviza alapú elszámolású pénzkölcsön 2000.években. A háztartások ingatlan és ingóságok megvásárlását euró és svájci frank alapú hitelek (pénz kölcsönök) felvételéből fedezték, és ez egyben a bankrendszer kihelyezett hitelállományának forinttal szembeni kitettségét és a betétesek biztonságát is veszélyeztette jelentékeny (nemzet)gazdasági és szociális problémákat okozva. Így ezen szerződések tárgyában hozott kúriai ítélet szükségszerűen a társadalmi és a gazdasági életviszonyokat volt képes befolyásolni.

konkrét ügyben eljáró bíró számára a jogszerű és így helyes döntés meghozatalához.

Egy igazságosnak vélt ítéletet a köznyelvben – minden további distinkció nélkül – jó döntésnek is minősítenek mind a laikusok mind a jogászok. Azonban a jogi normáknak megfelelő, jogszakmai szempontok szerint jó döntés nem szükségszerűen nyeri el az igazságos minősítést a perben közvetlenül résztvevő - valamint az arról kívül állóként értesülő – személyek részéről. Ennek illusztrálása végett a közelmúlt legszélesebb társadalmi hatású polgári-gazdasági⁶⁰ ügyeit, az ún. fogyasztói devizahiteles ügyek igazságosságának észlelését mutatom be a fent írt alapgondolat illusztrálására.

A Kúria az ún. deviza-alapú fogyasztói kölcsönszerződés érvénytelenségének megállapítására irányuló kereset tárgyában a szerződés részleges érvénytelenségét állapította meg, azonban az érvénytelen rész kiküszöbölésével azt érvényesnek nyilvánította.⁶¹ A Kúria jogegységi határozatában fejtette ki

Az ügyben a közvélemény széles nyilvánossága és a politikai közélet alakítónak egyes képviselői és a végrehajtó hatalmi ág reprezentánsai is a bíróság döntését élesen kritizálták: azt hibásnak és „igazságtalannak” minősítették. A polgári-gazdasági ügyben a Kúria Polgári Kollégiumvezetője adott ki tájékoztatást részben megelőzve és részben válaszul az utcai zavargásokra és a miniszterelnök bíróság döntését nyíltan kritika alá vonó állásfoglalására.

Láthatóan éles, elvi jellegű és más-más viszonyítási rendszer alapján megfogalmazott nézetekkel van dolgunk. A szerződéses jogviszony objektív tényeit az adott jogesetben a bírók valóban, ítéletük alapjának fogadtak el. Ugyanakkor azokat eltérő módon tapasztalta és értékelte (jogi és laikus) közvélemény az ún. köznapi ténymegállapítása során. Kérdésként merül fel, hogy magyarázható-e ez kielégítő teljességgel a Kúria elnökének nyilatkozatában írt, az egyes ügyek tényeinek teljes- illetve részleges ismerete közötti különbözőséggel?

Álláspontom szerint külön-külön létezik egy bírói (jog)szakmai és egy társadalmi morális alapállás, egy-egy önálló erkölcsi paradigma, amelyben folyamatos és kölcsönös áthatások-átalakulások zajlanak. Ezek az egyszerűbb, már kikristályosodott esetek során döntően egybe esnek és ezen közmegegyezést tükrözi, képezi le az anyagi magánjog rendszere. Abban számos tényállásfüggő esetben, például a nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző szerződési kikötések, Azonban olykor forradalmi változásra, paradigma váltásra kerül sor a társadalmi, gazdasági folyamatok változásai szétfeszítik a jogrend által tételezett. Ugyanis egy sajtóságos

⁶⁰ Ügyszám az ún. deviza alapú hitelszerződések tárgyában született döntést

⁶¹ HUDECZ András: Párhuzamos történetek: A lakossági devizahitelezés kialakulása és kezelése Lengyelországban, Romániában és Magyarországon. Közgazdasági Szemle, LI X. évf., 2012. április 349–411.; és KREKÓ Judit–ENDRÉSZ Marianna: A devizahitelezés szerepe az árfolyam reálgazdasági hatásában. MNB SZEMLE, 2010. március 29-38.

viszonyban áll a jogrend és annak épsége a magánérdekekkel és annak érvényesítését segítő perbeli bírói magatartásokkal. Ezen perjogi természetű viszony feltárásához és megértéséhez a felek által a perben érvényesített anyagi jog(alap), a jogcím dogmatikai vizsgálata a kiinduló pontunk a következő részben.

IV. A jogalap (jogcím) meghatározása

A dogmatikai és történeti elemzést megelőzően a használt fogalmak meghatározása, a jogalap és a jogcím fogalmának elhatárolás szükséges. Különösen lényegi és érdemi feladat ez arra tekintettel, hogy a „jogcím” elnevezés 1950 óta az eljárásjogtudomány állandó terminológiája, amelyet azonban a keresettel érvényesített jog, illetve „jogalap” tartalommal is használ a szakirodalom.⁶²

Ezt követően a keresetjog és a pertárgyfogalom elméleti kérdéseket tárgyalom, majd a polgári korszaktól a 90-es évekig eltelt mintegy nyolc évtizedes időszak kodifikációtörténeti vázlatában mutatom be a kereset tárgyát jelentő jogalap-jogcím-érvényesített jog szabályozási és dogmatikai megoldásait. Ezt követően a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló 1995. évi LX. törvény (a továbbiakban: VI. Ppn.) hatályba lépése⁶³ óta eltelt majd három évtized jogdogmatikai következményeit vizsgálom meg gyakorlati szempontból. Értekezésem ezen fejezete a hatályos 2016. évi Pp. szabályozási megoldásának és azt módosító I. Pp. Novella bemutatásával zárul. E körben számba veszem Kodifikációs Munkabizottság által kidolgozott Szakértő Javaslat megoldásait is.

Az értekezés ezen részben a polgári per céljával és alapelveivel összefüggésben leíró módon mutatom be a vizsgált jogi jelenséget.

⁶² A 4. sz. L. E. D. 1950. március 24. – PKT. 6826/1949. szám in: A Legfelsőbb Bíróság elvi tanácsának határozatai (I. kötet, 1950. év), szerkesztette: NIZSALOVSKY ENDRE, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest 1951, 13.

⁶³ Hatályba lépett: 1995. augusztus 29-én

1. A jogalap és a jogcím meghatározása a kereseti kérelem alapján

A fogalmi meghatározás körében keresetlevél alatt azt az írásbeli beadványt értem a Pp. 169.§-a és az rPp.121.§ (1) bekezdése alapján, amely a felperes első eljárási perceseleményeként a per megindításához szükséges adatokat és a keresetet tartalmazza.⁶⁴ Kereset absztrakt fogalmát pedig a polgári per útján érvényesíthető alanyi jog védelmének eszközeként használom.⁶⁵ A jogalap pedig olyan jogi tény vagy jogi értelmű cselekmény, amelyből alanyi (magán)jog származik.⁶⁶ A jogcímet pedig az anyagi jogi tartalmú fogalomként használom,⁶⁷ a tárgyi jogban meghatározott jogi tartalmoként (titulus iuris).⁶⁸ A jogcím, mint jogi cél⁶⁹ perjogi értelemben a kérelem oka, amelynek terminus technikusa az érvényesíteni kívánt jog (causa petendi).⁷⁰

Meghatároz kívánom az eljárásjogi értelemben használt *jog* fogalmát is, amely nem öncélú dogmatikai erőfeszítés. Ez a tárgyi jog és a jogalap kérdés körének tisztázásához is hozzájárul várakozásunk szerint. A keresettel érvényesített *jog* fogalmának megközelítése kétirányú lehet. Egyfelől jelenti az alanyi jogosultságot (alanyi jogot), és ebben az értelemben azt, hogy valakinek valamihez joga van. Másfelől pedig a tárgyi jogot: azon jogszabályok összességét, amelyek az érvényesített alanyi jogot megalapozzák.⁷¹ „A kereset tárgyául szolgáló jognak minden esetben az anyagi jog által meghatározott jognak kell lennie.”⁷² Ez a kijelentés ugyancsak két oldalról közelíthető meg: egyfelől negatív tartalma alapján, amely szempontból a kereset tárgyaként felfogott jog kizárja az eljárási jogok–, a jagon kívüli és a jog által ki nem kikényszeríthető kötelezettségek (naturalis obligatiók)⁷³ peresíthetőségét.

⁶⁴ A keresetlevél nem kizárólagos eszköze a perindításnak, pl. a fizetési meghagyás iránti kérelem a kötelezett ellentmondása folytán perré alakul.

⁶⁵ Ezen definíció forrásaként lásd részletesen: MAGYARI Géza – NIZSALOVSKY Endre: *Magyar Polgári Perjog*, Budapest, 1939. 350.o. és Novák István: *Kereset a polgári perben*, Budapest 1966. 915.

⁶⁶ KOVÁCS László: Mit jelet a bíróság jogcímhez kötöttsége? – Észrevételek Haupt Egon cikkére. *Magyar Jog* 2003. 9. 553.

⁶⁷ VIRÁG Csaba: A jogcímhez kötöttség egyes kérdései a polgári perben. *Magyar Jog* 2013.1. 28.

⁶⁸ PARLAGI Mátyás: Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása. *Magyar Jog* 2013.4. 223-224.

⁶⁹ VÖLCSEY Balázs: Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének összehasonlító elemzése a magyar, a német és a svájci polgári perjog alapján. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2021. 154-156.

⁷⁰ HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben *Magyar Jog* 2000.10. 609.

⁷¹ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 3. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 68.

⁷² *Magyar polgári perjog* [I. kötet], szerkesztette: NÉMETH JÁNOS, átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997, 293. old.

⁷³ Értekezésem, „*A bírói úton nem érvényesíthető követelések eljárásjogi jellegzetessége*” című alfejezetben részletesen elemzem majd ezen kérdés dogmatikai következményeit a jogalap és szélesebb eljárásjogi vonatkozásában is.

A keresettel érvényesített *jog* fogalmának megközelítése kétirányú lehet. Egyfelől jelentheti az alanyi jogosultságot (alanyi jogot) azt, hogy valakinek valamihez joga van. Másfelől pedig a tárgyi jogot: azon jogszabályok összességét, amelyek az érvényesített alanyi jogot megalapozzák.⁷⁴ A tárgyi jog és a kereseti jog kapcsolata pedig abban áll, hogy csak olyan igény érvényesíthető a polgári perben, melynek a tárgyi jogban nevesített, konkrét meghatározott rendelkezése létezik. Ezen állítás negátja pedig az, hogy nem érvényesíthető eredményesen a polgári perben olyan kereseti jog, amely semmiféle módon nincs meghatározva a tárgyi jogban legalább az Alaptörvény, mint a jogforrási hierarchia csúcsán álló alkotmányos szintű szabályozásban.

Nem képzelhető el törvényes (legális) jogerős és kikényszeríthető döntés pozitív jogi megalapozás nélkül. Ugyanis a pozitív jog által nem meghatározott – még generálklauzulaként sem szabályozott – (jogi) helyzetre nem hozható jogállami keretek között jogilag megalapozott döntés.⁷⁵ E vonatkozásban utalunk Hart⁷⁶ és Dworkin⁷⁷ részletesen elemzett vitájára, amely a nehéz jogesetek megoldása körében a pozitív (tárgyi) jogi rendelkezés hiányában az ún. bíró alkotta precedens jog létezésének tételezése körében alakult ki. A vita konklúziója szerint elképzelhető speciális esetekben, hogy a bíró, ha nem talál a jogvitára adekvátan alkalmazható tételes tárgyi jogot, elsődlegesen, általános jogelvek (generálklauzulák) és analógia alkalmazásával oldja meg az ügyet és hoz ítélet, míg szélsőséges esetben a jogelvekből szubsumált bírói jog alapján oldja meg a jogvitát. Azonban utóbbi ún. bírói jogot a szerzők egyezően nem tartották a klasszikus törvényhozói hatalom által alkotott írott, tételes jognak.

Mindezekből következik, hogy „a kereset tárgyaként megjelölt alanyi jogosultság – ha minimális mértékben is, de – tárgyi jog általi meghatározottsága kötelező”.⁷⁸ A tárgyi jog dispozíciója fogja meghatározni ugyanis azon jogi tényeket is, amelyeket a félnek a perben állítani (az alperes vitatása esetén bizonyítania) szükséges, hogy az alanyi magánjogának bírói védelmét elérje. Csak utalunk e helyen arra a dolgozatunkban később részében részletesen elemzett azon két dogmatikai kérdéskörre, hogy

- a fél által a kereset tárgyaként meghatározott tárgyi jog fogja behatárolni a bírói döntés korlátját (ultra petita, a kereseten túlterjeszkedés tilalmának elve szerint) és

⁷⁴ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: A római jog története és intézményei, 3. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 68. old.

⁷⁵ SZÉCSÉNYI-NAGY (2002) 23.

⁷⁶ HART, H.L.A.: A jog fogalma. Osiris 1995. 279-318.

⁷⁷ DWORKIN, Ronald: *Laws' Empire* Cambridge, Mass, Harvard University Press 1982. 4., 6., 31-33., 45., 93., 117.

⁷⁸ SZÉCSÉNYI-NAGY (2002) 24.

- határozza meg az anyagi jogerőhatás (res iudicata) tárgyi terjedelmét a végleges és kikényszeríthető ítéleti döntés vonatkozásban.

2. Jogforrástan

Ezen a ponton a szuverén által és a bíró által alkotott jog fogalmának használata okán a jogforrás fogalmának meghatározása szükséges – a tárgyalt témánk megértéséhez szükséges mértékben.

A jogforrás Földi és Hamza értelmezésében,⁷⁹ amelyet a tárgyalt témánk körében munkahipotézisként elfogadunk – kétértelmű fogalom. Egyfelől lételméleti (ontológiai) értelemben a tárgyi jog létrehozóját a mindenkori szuverén jogalkotót jelöli. Ismeretelméleti (gnoszeológiai) értelemben pedig azt mutatja meg, hogy honnét ismerhető meg a jog, mi a jog megjelenési formája, azaz magukat jogszabályokat (a tárgyi, pozitív jogot).

Novák szerint az érvényesíteni kívánt jog nem más, mint a Pp. szövegezése szerint a kereset tárgya azonban nemcsak pusztán az anyagi jogot jelöli meg, hanem bizonyos esetekben már egy komplex jogviszonyt, a jog által szabályozott teljes, perbeli életviszonyt is. Novák is elismeri, hogy a felperes által érvényesített jog jellemzően valamely konkrét, meghatározott jogviszonyból fakad. Azonban ebből arra következtetésre jut, hogy nemcsak egy adott anyagi jog–, hanem több vagy akár az egész anyagi jogviszony válik a perbeli jogvita, a felek által vitássá tett jogviszonyra tárgyává.

A perbeli vita, mint vitássá tett komplex jogviszony értelmezése, visszavezeti elemzésünket a jogviszony klasszikus értelmezéséhez: olyan emberek közötti viszony, amelyet a tárgyi jog szabályoz.⁸⁰ Ebből pedig okszerűen következik, hogy a polgári perbeli kereset tárgya olyan jogviszony vagy jogosultság lehet, amelyet pozitív, tárgyi jog határoz meg. Létező, és megnevezhető tárgyi jogi jogforrás és annak konkrét jogszabályhelye hiányában a kereset jogilag megalapozatlan, meghatározatlan. Ilyen, meghatározatlan kereseti tényállás alapján lefolytatott peres eljárásban az az ítélet is törvénytelen (jogilag megalapozatlan) amelyben a bíróság az ítéletében nem hivatkozik konkrét jogszabályhelyre.⁸¹

A bíróság jogi indoklási kötelezettségének nem tesz eleget a Pp. 346.§ (5) bekezdése és az rPp. 221. § (1) bekezdése⁸² alapján, ha az alkalmazott jogot (és alkalmazásának okait) nem

⁷⁹ FÖLDI – HAMZA (1998) 76.

⁸⁰ FÖLDI – HAMZA (1998) 69.

⁸¹ NÉVAI LÁSZLÓ – SZILBEREKY JENŐ: Polgári eljárásjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968, 359. old.

⁸² Pp 364.§ (5) bekezdése alapján „[A] *jogi indoklás tartalmazza az ítélet alapjául szolgáló jogszabályokat* és szükség esetén azok értelmezését (...) azokat az okokat is, amelyek miatt a bíróság jogkérdésben eltért a Kúriának a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától (a továbbiakban: a Kúria közzétett határozata),

jelöli meg. Tehát a bíróságnak legkésőbb ítélete indokolásában meg kell jelölnie a felperes szubszanciált vagy individualizált jognyilatkozata alapján, hogy a perbeli igény, a kereset jogalapja mi volt. Az rPp. hatálya alatt, amikor a félnek nem kellett a jogalapot a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontjában meghatározott konkrét „az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés” alapján megjelölnie, akkor is az ítélet indokolásának azt tartalmaznia kellett. Azonban, ha a kereset jogalapja csak az eljárás legvégén, a bíróság érdemi, az (elsőfokú) eljárást befejező határozatából derül ki, az nem nevezhető tisztességesnek az alperessel szemben. Ez esetben ugyanis a keresettel szembeni ténybeli és jogi védekezés lehetősége korlátozott, adott esetben kizárt.

Ez oda vezetett az 1952-es Pp. alkalmazása körében, hogy a felperesek pertaktikai okokból szándékosan nem nevezték meg keresetük jogalapját. Ezzel elnehezítve az alperes keresettel szembeni védekezését és utat hagyva a bíróságnak arra, hogy az előadott tények alapján – a *iura novit curia* elve alapján – találja meg azt az igényt megalapozó tételes jogszabályt. Azt az anyagi jogot (joglapot), ami a keresetlevél petitumában foglalt határozott kérelem teljesítését megalapozza. Ez a helyzet csak akkor lenne elfogadható, fair eljárásjogi szituáció, ha a bíróságnak hivatalból kellene feltárnia a jogvita valamennyi releváns tényét, inkvizitórius, nyomozati-elvű eljárás keretében. Ekkor a bíróság hivatalból (*ex officio*) lefolytatott bizonyítási cselekményei kiegyenlítenék a peres felek eljárásjogi helyzetének asszimetriáját.

Azonban a tárgyalási elv alapú eljárás szabályok, így a Pp. rendelkezései, ahol a felek kötelessége és egyben kizárólagos lehetősége bizonyítási indítványok megtétele, ezt a kiegyenlítést nem tudja biztosítani. A felek rendelkezési jogát alapelvi szinten biztosító 1952-es és a 2016. évi Pp. szabályozási struktúrájában a felperesnek, valamint a viszontkeresetet előterjesztő alperesnek az rPp. alapján individualizáltan, míg a 2016. évi Pp. alapján szubsztatanciálisan, azaz pontos jogszabályhely alapján kell megjelölnie az igénye alapjául elbírálni kért anyagi jogot. Ennek hiányában a polgári per a keresetlevelet benyújtó, igényt támogató fél számára egyoldalú előnyt biztosít a kényszerűen perben álló alperessel szemben.

3. A keresetjog elméleti megközelítései

vagy az arra irányuló indítványt elutasította.” Az rPp. 221. § (1) bekezdése szerint pedig „[A]z *ítélet indokolásában* röviden elő kell adni a bíróság által megállapított tényállást az arra vonatkozó bizonyítékok megjelölésével, *hivatkozni kell azokra a jogszabályokra, amelyeken a bíróság ítélete alapszik.*” (kiemelések tőlem)

A felperes bírósághoz fordulását megalapozó jog és az annak alapján támasztható igényt tartalmát és minőségét leíró anyagi jogi, absztrakt és konkrét (beleértve a kettős) keresetjogi elméletek vázlatos bemutatása fontos támpontot adhat a jogcímmel és jogalappal kapcsolatos bírói attitűdök megismeréséhez. SÁRFFY (1846) meghatározása szerint a keresettel érvényesített (kereseti) jog szinte kizárólag magánjog, míg az attól eltérő keresetjog pedig „a bírósággal szemben fennálló (közjog) jogvédelmi igénynek egyik faja.”⁸³

A közjogi, a felek ítélet meghozatalára vonatkozó alanyai jogának dogmatikai vizsgálata azért is jelentő, mert abból adódik, hogy a Pp. 360. § (1) bekezdése alapján csak a keresettel érvényesített jog tárgyában hozott ítélet emelkedik jogerőre. (Ezen kérdéskört Völcssey elemezte szinte valamennyi dogmatikai szempontból kimerítő részletességgel, így itt csak utalunk a monográfiájára).⁸⁴ Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének meghatározáshoz tehát a keresettel érvényesített jogot [Pp. 204. § (1) bekezdés] kell meghatározni. Ebben a dogmatikai munkában azonban a Pp. 170. § (2) bekezdés *a*) pontja szerinti kereseti kérelem nem segíti a bírót, mert az csak a kereseti kérelem anyagi jogi tartalmának, az „érvényesített jog” meghatározásával, a Pp. 170. § (2) bekezdés *b*) pontjában⁸⁵ megjelölt jogalap értelmezésével érhető el adekvát szinten.⁸⁶ Így a bírósághoz fordulás jogából és annak keresetjog elméletéből is belátható, hogy a kereset tartalmának legalább individualizált jogállítása (és annak alapjául szolgáló tények és bizonyítékok) megjelölése szükséges és elengedhetetlen eleme a perjognak és a fair eljárásnak. A fél jogvédelmi igénye és az ítélet anyagi jogerőhatásnak fennmaradáshoz fűződő érdeke is⁸⁷ szükségképpen a kereset anyagi jog alapjának fél általi megjelölésén és az arra alapított kérelmén alapul.

Az *anyagi jogi keresetjog* elmélete szerint a kereseti jog kizárólag az alanyi magánjogi jogosultságon alapulhat, mert keresetindítási jogosultságot csak a magánjog alapján fennálló jog nyitja meg.⁸⁸ A perrendi keresetjogi szemléletű elméletek nem az anyagi jogi igény jogosultság oldaláról közelítik meg a kérdést. Az *absztrakt keresetjog* megközelítése szerint az állammal szemben áll fenn a kereseti jog. Ennek alapján a felperes arra van joga, hogy az állam igazságszolgáltatás szerve, a bíróság tárgyalja le az ügyét és azt érdemben bírálja el az általa

⁸³ SÁRFFY Andor: Magyar polgári perjog. Grill Károly Könyv-kiadóvállalata, 1846. Budapest

⁸⁴ VÖLCSEY (2021) 201-236.

⁸⁵ Az 1952. évi rPp. nem tartalmazta azt, hogy miként kell megjelölni az érvényesíteni kívánt jogot. Így a bírónak azt az alapelvek és a perjog dogmatikai rendszere alapján kellett a felek rendelkezési joga alapján azt az előadott tények és bizonyítékok alapján megállapítania [rPp. 121. § (1) bekezdés c) pont], hogy az rPp. 3. § (3) bekezdésben írt bizonyítási felhívásnak elegendő tudjon tenni. Lásd erre részletesen: PARLAGI Máttyás: Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása. Magyar Jog 2013.4. 223-227.

⁸⁶ LESZKOVEN László: Újra a jogcímmel kötöttség kérdéséről. Gazdasági Jog 2009. 12. 22-26.

⁸⁷ SCHÖNVITZKY Bertalan: Az ítélet és a jogerő – Bevezetés a jogerőtanba. Eger 1938.

⁸⁸ Ezen elmélet azonban sem a legitimitatio ad causam hiánya miatt, sem pedig az anyagi jogi igény alaptalansága miatt elutasított keresetek elméleti megalapozását nem teszi lehetővé.

állított alanyi magánjogi jogosultságát.⁸⁹ Ezen megközelítésben a felperesnek elég csak állítania a tárgyi jog szerint őt megillető jogot, függetlenül attól, hogy annak érvényesítésére áll-e fenn keresetőségi joga (legitimatio ad causam), így ezen elmélet szerint általános perlési jogosultságként ragadható meg a kereseti jog. Függetlenül attól, hogy van-e megsértett személyi vagy vagyoni magánjoga, a kereset érdemben alapos-e vagy sem. *Konkrét keresetjog elmélete* szerint nem absztrakt módon, hanem a ténylegesen fennálló, alapos (eredményes) magánjogi igény eredményes elbírálásához van joga a felperesnek, nem általánosságban a bírósághoz forduláshoz. A vegyes jellegű, ún. kettős keresetjogi elmélet összekapcsolja az absztrakt és a konkrét keresetjog elmélet tartalmát.⁹⁰ A hatályos perjog a perakadályainak rendszere alapján [Pp. 176.§ (1) bekezdés e) és g) pontok] az absztrakt keresetindítási jog szempontjából szabályozza a perlési jogosultságot azzal, hogy a bíróság csak kivételesen és tételes jogi felhatalmazás alapján utasíthatja vissza a keresetlevelet. A keresetőségi jogról is érdemben kell döntenie a bíróságnak, ahogy a Kúria azt precedensképes BH2018. 82. számon közzétett határozatában kimondta: annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy a felperesek igényérvényesítési jogosultsága (keresetőségi joga) az alperesekkel szemben fennáll-e, az ügy érdemére tartozó olyan anyagi jogi kérdés, amelynek tárgyában a bíróságnak ítélettel kell határoznia. A bíróság az rPp. 130. § (1) bekezdés g) pontja alapján csak akkor utasíthatja el a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül, ha abból érdemi vizsgálat - azaz a jog vagy jogos érdek vizsgálata - nélkül is megállapítható a perbeli legitimáció hiánya.⁹¹

A keresetjogi elméletek tárgyalása alapján látható, hogy azok jellegadó részét képezik az alanyi magánjogi igény állítása vagy fennállása. Ez szoros logikai egységet képez a magánjogi tényállás szerinti tényekkel: ugyanis a felperes csak azon alanyi jogát tudja eredményesen kérni a bíróságtól, amelyet az általa a perben állított tények majd megalapoznak.⁹² Azonban ezen logikai egység mellett is látható, hogy a perben állítandó tények tartalmát is az anyagi jogi norma határozza meg, ahogy az igény állításnak jogosultságát is az nyitja meg.

4. A kereset tárgya

⁸⁹ KISS Daisy: A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a Polgári Perrendtartás általános részéről. Budapest 2009.425.

⁹⁰ KISS (2009) 426.

⁹¹ Kúria Pfv. I. 20.918/2017.

⁹² ÉLESS Tamás – PARLAGI Máttyás: Az érvényesített joghoz kötöttség. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai. (szerk.: Németh János – Varga István). HVG-ORAC Kiadó 2014., Budapest, 355–361.

Az rPp. sem a kereset, sem a per tárgyát nem határozza meg explicit módon, azonban a mértékadó jogirodalmi álláspont szerint⁹³ az érvényesíteni kívánt jog minősül a kereset tárgyának. Az érvényesíteni kívánt jog anyagi jogon alapuló követelés, más jog vagy jogviszony⁹⁴ lehet, amely pertárgyfogalmat a pertárgy értékének meghatározására irányadó szabályozás tartalmazza (a kereset tárgya az érvényesített követelés vagy más jog⁹⁵). Ezen meghatározás a 2016. évi Pp. szabályozási megoldása körében is fenntartható.⁹⁶ A kommentár irodalom meghatározása szerint⁹⁷ az anyagi jogi követelés vagy más jog meghatározásának tartalma: a fél a másik féllel szemben érvényesíteni kívánt jog. Megjegyezzük, hogy a textualista értelmezés alapján követelés is jognak minősül, a „vagy más jog” kizáró vagy logikai kapcsolat alapján.⁹⁸

Eljárásjogi szempontból a keresetlevél bírósághoz történő benyújtásával a felperes és a bíróság közötti kétoldalú, majd a keresetlevél másik féllel való közlésével, a perindítás hatályainak beálltával (rPp. 128. §⁹⁹) hárompólusú jogviszony jön létre. Ezen háromoldalú jogviszonyban közjogi és magánjogi elemek keverednek. Anyagi jogi értelemben a felperesnek, mint jogosultnak az alperessel, mint kötelezettel szemben fennálló követelésének jogcíme a keresetlevél benyújtásával már nemcsak a peresített igény jogcíme, hanem annak eljárásjogi értelemben vett jogalapja is.¹⁰⁰ A perindítás hatályának beálltával létrejövő hárompólusú jogviszonyban (felperes – bíróság – alperes) az eljárásjogi konstrukció okán indokolt és szükséges az anyagi jogi értelmű jogcím kifejezés helyett a jogalap megnevezés használata – bár nem vitatható módon a két fogalom ugyanazon magánjogi igény az anyagi- és eljárásjogi

⁹³ KENGYEL Miklós: A keresetindítás. In A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk: Németh János – Kiss Daisy) Budapest 2010. 488.

⁹⁴ A BH2001. 586. számú eseti döntésében a Kúria kimondta a keresetlevélben előadottak tartalmának értékelése korában, hogy „a kereset tárgya lehet minden olyan jogviszony, amelyből eredő jogvita eldöntése polgári perben kérhető”.

⁹⁵ Pp. 24. § (1) bek.

⁹⁶ Azzal a megjegyzéssel, hogy a kereset tárgya a 2016. évi Pp. fogalomhasználata mellett nem lehet a BH2001. 586. számú esetben is említett jogviszony, mert az nem azonos tartalmú fogalom a Pp. rendszerében az érvényesíteni kívánt joggal. Ennek igazolására lásd a Pp. 173.§ (1) és (2) bekezdéseit a valódi tárgyi és az eshetőleges keresethalmazat szabályozását, ahol egy jogviszonyból eredően több anyagi jog érvényesítését teszi lehetővé.

⁹⁷ Magyar polgári perjog [I. kötet], szerkesztette: NÉMETH JÁNOS, átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997, 293.

⁹⁸ Az ezen állásponttal koherens és követett ítélkezési gyakorlat szerint (BH1997. 411.; BH2001.132.) a pertárgy értékének megállapításánál a Pp. 24. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezéseket nemcsak a marasztalásra irányuló keresetekre kell alkalmazni, hanem akkor is irányadóak, ha a kereset marasztalás helyett a szerződés létrejöttének vagy létre nem jöttének, továbbá érvénytelenségének vagy érvényességének a megállapítására irányul.

⁹⁹ Pp. 128. §: A perindítás hatályai a keresetnek, illetőleg a viszontkeresetnek (147. §) az ellenféllel való közlésével állnak be.

¹⁰⁰ MAGYARY GÉZA: A magyar polgári peres eljárás alaptanai: A perbeli cselekmények tana, Franklin-Társulat, Budapest, 1898, 155., ahol a Magyar által használt terminológiában a peresített jogviszony, illetve az arra vonatkozó jogszabályhely megegyezik a kereset jogalapjával.

megnevezésének tekinthető nominalista megközelítési módszer alapján. Ugyanerre a következtetésre jutott Szécsényi-Nagy¹⁰¹ azzal, hogy az anyagi- és eljárási vizsgálati szempont és cél indokolja az eltérő elnevezés használatát.

Az osztott tárgyalási rendszerű perjogban keresettel érvényesített jog a per előkészítő szakaszának metszeténél fordul át jellemzőn érvényesíteni kívánt joggá. Mivel az 1952. évi rPp. is egységes-osztott szerkezetű perrend volt, amelynek ún. rejtett cezúrája az első tárgyaláson történt meg (rPp. 138. §), amikor a felperes vagy az elnök által ismertetett és a felperes által fenntartott vagy módosított keresetre az alperes szóban előterjesztette ellenkérelmét (rPp. 139.§). Az alperes által előadott alaki védekezése, amely a per megszüntetésére (rPp.157. §) irányult, vagy érdemi védekezést, illetve ellenkövetelést (viszontkereset, beszámítás) tartalmazott a felperes kereseti kérelmével szemben azzal, hogy abban elő kellett adni az alperesnek az annak alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait. Ezzel pedig a per ténybeli és jogi keretei, valamint a bíróság hatásköre és illetékessége is rögzült.

A 2016. évi Pp. tiszta osztott szerkezetű tárgyalási rendszerű, amelyben az állítási szakot a bizonyítási szaktól a perfelvételt lezáró végzés meghozatala [Pp. 194. § (1) bekezdés] metszi el.¹⁰² A perfelvételt lezáró végzés meghozataláig nem rögzül a jogvita anyagi jogi tartalma sem véglegesen, mert a Pp. 170. (2) bekezdés *b*) pontja szerinti jogállítást a felperes a Pp. 185.§-a szerint – legfeljebb pénzbírság szankciójának a terhével, de – szabadon megváltoztatja perfelvételi tárgyaláson szóban. Ezáltal a keresettel érvényesített jogát a felperes a perfelvétel során szabadon megváltoztathatja, kiegészítheti vagy a keresetlevélben előadott jogát teljesen ki is cserélheti. Ez egyfelől a korábbi jogállítások elenyészését jelenti a Pp. 185.§ (4) bekezdésének kifejezett szabályozása révén,¹⁰³ másfelől új érvényesíteni kívánt jog perbeli előadását.

Amennyiben a bíróság az érdemi tárgyalási szakban a Pp. 222. § (1) bekezdése alapján elrendeli a perfelvétel kiegészítését, akkor csak a változással érintett részben kerül vissza az eljárás a perfelvételi szakba, amely részt a bíróságnak majd ismételten le kell zárnia [Pp. 222.§ (4) bekezdés]. Ezen szabályozás alapján állapítja meg Völcsey helytállóan,¹⁰⁴ hogy a Pp. osztott tárgyalási rendszerében a perfelvételt lezáró végzés meghozatalával fordul át a keresettel érvényesíteni kívánt jog, „az alperes védekezésre okot adó véglegesített igényé”, a keresettel

¹⁰¹ SZÉCSÉNYI-NAGY (2002)

¹⁰² Megjegyzem, hogy a két szakot megelőzi a keresetindítási szak, amely a keresetlevél bíróság általi befogadásával és a keresetlevél alperes részére történő kézbesítésével zárul. Ezen szakban csak a felperes és a bíróság közti kétoldalú, tisztán közjogi jogviszony áll fenn, kontradikció nélkül.

¹⁰³ Pp. 185.§ (4) A keresetváltoztatás előtti nyilatkozathoz kötődő keresetlevél előterjesztési, illetve perindítási joghatások a perfelvételt lezáró végzés meghozatalával elenyésznek.

¹⁰⁴ VÖLCSEY (2021) 131.

érvényesített joggá.¹⁰⁵ A fél által érvényesített jog és annak rögzítése olyan jelentős kérdése a pernek a bírói edukáció során, hogy a 2016. évi Pp. kodifikálása során egy kúriai bíró publikálta tanulmányban azon dogmatikai kívánalmat fejtette ki – amelyet és a bírósági vélemények támogattak –, hogy a perfelvételt lezáró végzés legalább az érvényesített jogot a jogszabály megjelölésével tartalmazza.¹⁰⁶

A jogállítás logikai láncolata a polgári perben a következő: nincs perben érvényesített jog a fél által megjelölt érvényesíteni kívánt jog nélkül és nincs nem folytatható le a per sem enélkül. Ugyanis a perben a bíróságnak a per ténybeli elemeit és bizonyítékait az érvényesíteni kívánt jog alapján kell rögzíteni, ehhez képest kell a kontradikció során az alperesnek nyilatkoznia a jog elismerésről vagy annak tagadásáról.¹⁰⁷ Majd az érvényesített jog megalapozottságáról kell döntenie ítéletében arról az alanyi jogról, amely érvényesítése körében a tárgyi jog egy szabályát hívta fel a felperes. A megjelölt tárgyi jogi norma tényállása határozza meg, hogy mely jogilag releváns tényeket kell állítania [Pp. 170.§ (2) bekezdés c) pont] és az alperes vitatása esetén bizonyítani a perben a felperesnek.¹⁰⁸

5. A kereset az 1952. évi rPp. alapján – a kéttagú pertágyfogalom

A keresetlevél részei a kereset tartalma, tárgya [rPp. 121. § (1) bekezdés c) pont első és második fordulata] és alapja [az rPp. 121. § (1) bekezdés e) pont].¹⁰⁹ A keresetlevél kötelező tartalmi elemei az 1952. évi rPp. rendszerében tehát a bíróság döntésére irányuló határozott kérelem (*a kereset tartalma*), valamint az érvényesíteni kívánt jog (*a kereset tárgya*) és az annak alapjául szolgáló tények és azok bizonyítékainak megjelölése (*a kereset alapja*) volt.¹¹⁰ A kereset alapját azok a tények határozzák meg, amelyre felperes a perben érvényesíteni kívánt jogát alapítja. Mindezek alapján a kereset alapja a tárgyi joghoz kötődő jogállítás, így az meghatározott jogi tartalmat is jelenti (*causa proxima*), amelyet a keresetlevél kötelező kellékeként kell feltüntetni (annak alapjául szolgáló jog az annak alapjául szolgáló tények és bizonyítékai megjelölésével [rPp. 121. § (1) bekezdés c) pont]).

¹⁰⁵ Kimutatva azt is, hogy a bírósági gyakorlat az EBH 2011.2351. és a BDT2012.2647. eseti döntéseiben ezen fogalmi distinkciót nem teszi meg.

¹⁰⁶ DÖME Attila: A perkoncentráció kulcsa: a közbenzóló határozat. In Egy új polgári perrendtartás alapjai (Szerk.: Németh János – Varga István) 2014. Budapest 398.

¹⁰⁷ Érdemi ellenkérelem hiányában a bíróságnak meghagyást kell kibocsátania [Pp. 181.§] vagy a jog elismerése esetén a kereseti kérelem szerint marasztalnia az alperest [Pp. 199.§ (6) bekezdés].

¹⁰⁸ ÉLESS – PARLAGI (2014) 356.

¹⁰⁹ A kereseti kérelem rendelkezéseit az 1952. évi rPp. 3.§ (1) bekezdése, 3.§ (2) bekezdése, 121.§ (1) bekezdése, 213.§ (1) bekezdése, és 215.§ határozza meg, továbbá az rPp.247.§ (1) és 253.§ (3) bekezdése, 267.§ (1) bekezdése, 272.§ (2) bekezdése és 275.§ (2) bekezdése tartalmaz még rendelkezéseket e körben.

¹¹⁰ LUGOSSY József: Keresetjog és kereseti jog. Jog, állam, politika 8. évf. 4. sz. 2016. 167-183.

A tárgyi jog tartalma szerint a tételes jogszabállyal egyezik meg. „Az alanyi jog pedig egy adott szubjektumhoz kapcsolódó, a tárgyi jog által védett, érvényesítésre alkalmas jogosultságot fejez ki. (...). A jogalap az a jogi tény vagy jogcselekmény, amelyből alanyi jog keletkezik, a jogcím pedig a jogcselekmény célja.”¹¹¹

A jogcím fogalmát a tételes jog, a hatályos Polgári perrendtartás normaszövege nem tartalmazza. Erre is tekintettel a jogcím fogalmát anyagi jogi értelemben használjuk azzal, hogy az „az alanyi jogosultságnak a tárgyi jogban alkalmazott megnevezése”.¹¹² Ebben az értelemben a jogcím a perbeli igényt érvényesítő fél alanyi jogának a megnevezése, annak címe. Ennek alapján a jogcím (*titulus iuris*)

- a tárgyi joghoz kötődő,
- konkrétan nevesített és
- a tárgyi jogban adekvátan meghatározott

jogi tartalmat jelenti, és ebben az értelmében használjuk.

Az rPp. szabályozási keretei között a jogcím és a jogalap szinonimaként kerül használatra, amelynek dogmatikai alapjaként és okaként az egyetemi római jogi oktatásban évtizedekre visszamenő fogalomhasználata azonosítható.¹¹³ A Földi és Hamza értelmezésében¹¹⁴ azt a jogi célt jelenti mind a jogcím mind pedig a jogalap, „amelynek érdekében a jogalanyok valamilyen jogi tényt véghezvisznek”. A szerzők a jogcímet a jogalap szinonimájaként használják és vagylagos hivatkoznak azokra általában. A Brósz-Pólay meghatározáson alapuló Földi-Hamza definíció alapján, ha a keresetet, mint jogi tényt fogjuk fel, akkor annak célja maga a jogérvényesítés. A kereset jogcíme pedig – továbbmenően – a bírósághoz fordulás alaptörvényi védelemben részesülő alkotmányos joga.¹¹⁵ Ezen alapjog pedig a szuverén jogalkotó által nevesített tárgyi jogban korporálódik: a keresetben az adekvát magánjogi igény megnevezése lesz a bírói jogvédelem alapja. Ezen értelmezés sem ütközik az általam fentebb körülírt fogalomhasználat dogmatikai elvébe.

¹¹¹ GAJDOS István: *A jogcímhez kötöttség a polgári perben* (a szerző kézírata 2012.) 3.

¹¹² KENGYEL Miklós: *A polgári peres eljárás kézikönyve* Bp., 1995. 37.

¹¹³ Brósz Róbert, Móra Mihály és Pólay Elemér professzorok közös 1967-ben és 1968-ban megjelent két kötetes római jogi jegyzetében, majd az 1974-ben megjelent Brósz Róbert és Pólay Elemér professzorok Római jog című munkájában szerepel ezen fogalomhasználat. Lásd: HAMZA Gábor: Egykorú hallgatói észrevételek a Brósz-Móra-Pólay-jegyzetről. *Acta ELTE*, tom. LII, ann. 2015, 47-51.

¹¹⁴ FÖLDI – HAMZA (1998) 312.

¹¹⁵ Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (1) bekezdése alapján „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.” A korábbi alkotmányos szabályozása a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (Alk.) 57. § (1) bekezdésében tartalmilag ezzel túlnyomó részt megegyezően rendelkezett: „A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.”

Az 1952. rPp.-n alapuló bírói gyakorlat és a 2016. évi Pp. hatályba lépéséig a jogtudomány a tárgykörben a jogcím fogalmát nem az általam meghatározott *titulus iuris* és nem a Földi-Hamza-féle ekvivalencia értelemben használja. A kereset tárgyának megnevezéseként használt jogcím fogalmat Szécsényi-Nagy tette kritika tárgyává első alkalommal,¹¹⁶ amelynek logikai felépítése a következőképp foglalható össze:

- A XIX. századi jogirodalom és a polgári perrendtartások szövege nem használja a jogcím megnevezését;
- a keresettel érvényesített magánjogi igény alapja a tényállítás és nem a jogállítás;
- a kereset tárgya pedig a tárgyi jog által meghatározott jogosultság vagy jogviszony.
- A XIX. század perjogi irodalma és az utóbbi évszázad két perrendtartása közül az egyik sem használja a kereset tartalmának meghatározására, a kereset tárgya értelemben a jogcím kifejezést.
- A XIX. század végi jogirodalom¹¹⁷ nem beszél a kereset jogcíméről, hanem a jogállítás kifejezést használja. Ez tartalmában megegyezik a felperesi peralapítással.
- Az 1911. évi Pp. jogállításról, mint az az érvényesítendő jog előadásáról szóló szövegezése szerint.¹¹⁸
- Az 1952. évi rPp. rendelkezése az „érvényesíteni kívánt jog” kifejezést használja.¹¹⁹

A NÉMETH János szerint a kereseti igény egyik alapelemét tények egy specifikus és meghatározott csoportja alkotja, azok, amelyekből a felperes az érvényesítendő jogát származtatja. „A tény – joghatást előidéző körülmény (cselekmény, esemény, állapot stb.), amely jogviszony keletkezését, módosulását, megszűnését eredményezi.”¹²⁰ A polgári per megindításának előfeltétele a felperesi jogállítás, amely egyben kötelezettség is a pert kezdeményező félnek.

A pert megindító, keresetet előterjesztő félnek a keresetben az általa megjelölt tényről vagy jellemzően tényekről pozitív vagy negatív állítást kell megfogalmaznia. Ebben vagy az kell állítania, hogy a megjelölt tények végbementek, megtörténtek, vagy azt, hogy azok nem következtek be vagy nem úgy és akként, ahogy azoknak végbé kellett volna menniük. „A

¹¹⁶ SZÉCSÉNYI-NAGY (2002)

¹¹⁷ PLÓSZ Sándor: A keresetjogról: Két közlemény, in: Magyar Igazságügy 1876. évi 1-6. szám [V. kötet] 232-234. old.

¹¹⁸ 1911:I. tc. 129. § (1) – számozatlan – bekezdés 3. pontja: „A keresetlevélnek magában kell foglalnia: 3. a perfelvételi határnapon előadandó kereset közlését, vagyis a jog előadását, a melyet a felperes érvényesíteni akar, és a határozott kérelmet. A jog alakszerű megnevezése nem szükséges, hanem a jogállítást a keresetnek egész tartalmából kell megállapítani.”

¹¹⁹ Pp. 121. § (1) bek. c) pont.

¹²⁰ Magyar polgári perjog [I. kötet], szerkesztette: NÉMETH JÁNOS, átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997, 292.

keresetet előterjesztő fél tehát arra van kötelezve, hogy a tények valóságát vagy valótlanágát állítsa a bíróság előtt. Ilyen állítás hiányában a keresetnek alapja hiányozni fog és ennek következtében a kereset eleve alkalmatlan lesz arra, hogy vele a bíróság érdemben foglalkozhassék”.¹²¹

A kereseti igény – ténybeli – alapja tényállás, amely jellemzően nem egye tény, hanem több- illetve tények egész sorozatából álló összetett komplexum. A kereseti tényállás egyes elemeinek (tényeinek) okszerűen összefüggésben kell állnia egymással és az alperesi ellenkérelem, az alperes védekezés alapjául szolgáló tényekkel is. Végeredményben pedig a bírósági döntés alapjául szolgáló ún. ítéleti-bírói tényállással is kapcsolatban kell állni a kereseti tényállásnak.¹²² A felperes keresetének helytadó döntés esetén szükségszerű ez a kapcsolat, míg az azt elutasító érdemi döntés esetén negatív értelemben mindenképpen fennáll bizonyos kapcsolat akként, hogy a felperes által állított tények bizonyítása sikertelen volt.¹²³

5.1. A kéttagú pertárgyfogalom

A pertárgytan azon aspektusa fontos számunkra értekezésünk témakörében, amely az érvényesíteni kívánt jog meghatározásának adekvációs szintjét érinti. Ezért a bíróság joghatóságára, a perfüggőség, az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelme, valamint a hatáskör és illetékesség pertárgytani összefüggéseit nem érintem.¹²⁴

Az egytagú pertárgyfogalom elmélete – az egytagú pertárgy fogalom határozott kérelmét (petitum) kiegészítve – megköveteli azon tények előadást, amelyek megalapozzák a felperes kereseti kérelmét (petitumát). Azon tényekét, amelyek megnyitják valamely anyagi jogi szabály alkalmazását a bíróság számára a felek per tárgyáról történő rendelkezési jogát megtartva.

Mivel a tényelőadás keletkezteti a kéttagú pertárgyfogalmat alkalmazó perrendekben magát az igényt megnyitó jogot, így a tényelőadásnak alkalmasnak kell lenni a petitumban kért (jog)hatás kiváltására. A tények alapján pedig a jogi minősítést a bíróság végzi el akként, hogy beazonosítja az a konkrét tárgyi jogban szereplő jogszabályhelyet, amely alapján a jogvita, petitumban írt kérelem tartalma szerint véglegesen rendezhető.

¹²¹ NOVÁK István: A kereset a polgári perben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 19-21.

¹²² NÉVAI László – SZILBEREKY Jenő: Polgári eljárásjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968, 247-248.

¹²³ E körben nem érintettük azt az esetkört, amikor a felek vitája tiszta jogkérdés, és a tényállás nem vitatott: a peres felek a múltbéli tényeket egyezően adják elő vagy a felperes által a bíróság elé tárt tényállást az alperes nem teszi (bírói felhívás ellenére) vitássá.

¹²⁴ Ezen kérdésekre lásd részletesen ÉLESS Tamás – ÉBNER Vilmos: A percezúra – az érdemi tárgyalás előkészítése. In Egy új polgári perrendtartás alapjai. (szerk.: Németh János – Varga István) Budapest, 2014. 377-392.

Az 1952. évi rPp. szabályozása a kéttagú pertárgyfogalom struktúrájára épül, mert a meghatározott kérelemben [rPp. 121. § (1) bekezdés e) pont¹²⁵] az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontja alapján az érvényesített jogot a tények (és az azt alátámasztó bizonyítékok) előadásával kell megjelölnie a félnek. Az rPp. a releváns tények előadásának tartalmaként a jog alapjául szolgáló valamennyi tény megjelölését követelte meg (*szubsztanciálás elve*). A bírói gyakorlat sem elégedett meg a jogot a legszűkebb módon beazonosító tények egyediesített előadásával (*individualizáció elve*).¹²⁶ Megkövetelte, hogy az érvényesíteni kívánt jog megkülönböztethető legyen a többi, a perbeli jogvita elbírálásánál nem releváns jogszabályoktól.

Ezzel kapcsolatos feszültség abban jelentkezett, hogy elméletileg és gyakorlatilag is lehetetlen a bíró számára a felperes keresetlevele alapján az összes releváns tény beazonosítása. Azt kell vizsgálnia a bírónak, hogy a fél állítja-e az általa beazonosított törvényi tényállás diszpozíciója szerinti valamennyi tényt. Az is problémát jelentett, hogyha több lehetséges törvényi tényállás alkalmazása jöhetett szóba az előadott tények és a keresett petituma alapján, mert ekkor azt kellett beazonosítani, hogy mely törvényi tényállásokhoz tartozó tényeket állította a fél. Ez ahhoz vezetett, hogy a felek – jellemzően bírói hiánypótlási felhívásra – minél részletesebb tényelőadást tettek, hogy az érvényesíteni kívánt joguk beazonosítható legyen. Ezen értelmezési, bírói megértési helyzet azonban a fél rendelkezési jogába ütközött akkor, ha a fél általa teljeskörűnek tartott tényelőadásán túl a bíróság további nyilatkozat előadásra hívta fel. Ugyanis a felek a magánjogi jogviszonyaikat szabadon tölthetik ki tartalommal, és ennek megfelelően a szabadon konstituált magánjogi igényeik bíróság előtti érvényesítéséről is szabadon rendelkezhetnek: a fél cselekménye nélkül polgári pert bíró nem folytathat le (ne procedat iudex ex officio). A bíró pedig kötve van a fél által előadottakhoz, a perjog rendelkezési elvének negatív tartalma korlátot állít fel a bíró számára: sem mást, sem többet nem ítélt meg, mint amit a fél maga kér (ne eaut iudex ultra petita partium). Ezen elvek alapján a bíró általi jogi minősítés meghatározó, amely minősítés, a jog megkövetelt ismerete és annak alkalmazása alapján¹²⁷ azonban a bíróság feladata a iura novit curia elv alapján. Azzal, hogy a bírói minősítése és indokolása nem korlátozódik kizárólag a felek által előadott és

¹²⁵ Lásd példaként erre BDT2002. 663. számú eseti döntést, amelyben a bíróság arra mutatott rá, hogy a marasztalásra irányuló kereseti kérelem esetén, ha a felperes a marasztalási összeget felhívás ellenére sem jelöli meg, a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának van helye. Ugyanis konkrét összeg megjelölése nélkül a kereset nem felel meg a Pp. 121. § d) és e) pontjában foglalt követelményeknek.

¹²⁶ Lásd az újabb joggyakorlatból a BDT2017. 3707. számú eseti döntését, mely szerint azon kereseti kérelem, hogy a bíróság alkalmazza az érvénytelenség jogkövetkezményeit a törvényi rendelkezésekben foglaltak szerint, a Közbeszerzési Döntőbizottság által indított érvénytelenségi perben sem felel meg a határozottság követelményének.

¹²⁷ vö: Bszi. 2. § (2) bekezdésében írtakkal, miszerint *a bíróságoknak a jogalkalmazási tevékenységük során biztosítani kell a jogszabályok érvényesülését.*

felvetett jogi érvekre, hanem az kiterjedhet a bíróság által a jogvita elbírálása szempontjából szükségesnek tekintett valamennyi jogszabályra.¹²⁸

A felek perbeli rendelkezési autonómiáját az Alkotmánybíróság az 1994. évi 1. számú elvi jelentőségű döntésében az emberi méltóság jogából levezetve kimondta, hogy „az (...) magában foglalja az önrendelkezés szabadságához való alkotmányos alapjogot (...) Az önrendelkezési jog fontos tartalmi eleme — egyebek között — az egyén joga arra, hogy az igény állapotába került alanyi jogait a különböző állami szervek, így a bíróság előtt is érvényesítse. Az önrendelkezési jog azonban, mint az általános cselekvési szabadsághoz való jog, a jogérvényesítéstől való tartózkodás, a nem cselekvés jogát is magában foglalja. Mivel ez a jog az egyén autonómiájának védelmére szolgál, általában mindenkinek szabadságában áll eldönteni, hogy jogai és törvényes érdekei védelmére nyitva álló és alkotmányosan biztosított hatósági igényérvényesítési utat igénybe veszi-e vagy attól tartózkodik.”¹²⁹ A kérelemre történő eljárás alapelve korlátozhatatlan,¹³⁰ míg a kérelemhez kötöttség a privátautonómiát korlátozó anyagi jog imperatív szabályai alapján és a bíróság officialitását kimondó anyagi és perjogi szabályok alapján lehetséges.¹³¹ Ezért aggályos, ha a bíróság a felet tényelődása kiegészítésre hívta fel a rendelkezési elvet lerontva, ha az kompatibilis volt és nem volt benne ellentmondás. Ugyanis a keresetlevél érdemi elbírálás nélküli fél magánautonómiája alapján ugyai

Ezen körben felmerülő jogalkalmazási kétségek során jelent meg az érvényesített jogot megnyitó elsődleges, valamint a jog beazonosításhoz nem szükséges egyéb, ún. másodlagos tények kérdésköre. A Kúria elnöke által felállított új Pp. jogértelmezési kérdéseit megvitató „Új Pp. Konzultációs Testület” álláspontja szerint elsődleges tény az, ami közvetlen alapját képezi az érvényesíteni kívánt jognak, és így a keresetnek.¹³² Ezen álláspontnak megfelelő anyagi jogi szemléletű, kötelmi-dogmatikai álláspont szerint, amelyet ugyancsak ítélezők bírók fogalmaztak meg, az elsődleges tények keletkeztetik a kötelmet, míg a másodlagos tények a kötelelem tartalmát határozzák meg.¹³³ A bírói aktivitás, a szubsztanciálást a per megindításakor teljeskörűen megkövetelő magatartás kérdése egyértelműen azonosítható feszültségi pont volt

¹²⁸ Európa Tanács Miniszteri Bizottság R(84) 5. számú ajánlás 24.pontja az igazságszolgáltatás működését elősegítő polgári eljárásjogi irányelvben

¹²⁹ 1/1994. (I.7.) AB határozat 2.1. pontja [előzményeként lásd a 9/1992. (I.30.) AB határozatot]

¹³⁰ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés vö. a felek választottbírói szerződésével

¹³¹ Lásd erre példaként az illetékről vagy a kiskorú gyermek tartásáról szóló ideiglenes döntés [Pp. 492.§]; továbbá pl. a kellékszavatossági igények közüli bírósági választás jogát [Ptk. 6:161.§] vagy a kártérítés módjának bíróság általi megválasztás jogát [Ptk. 6:527.§ (3) bekezdés].

¹³² <https://kuria-birosag.hu/hu/uj-pp-jogert>

¹³³ CSESZOK Judit – GÁL Edit: A jogviszony fogalmának értelmezési problémái a polgári perrendtartásban. Magyar Jog 2018. 10. 579-580.

az 1952. évi rPp. perindítási szakaszában. Ez a feszültségi helyzet tette szükségessé dogmatika szempontból a jogi tények tipizálását.

A BDT2007. 1580. számú eseti döntése szerint, ha a fél a keresete alapjául szolgáló tényekkel összhangban nem álló jogi minősítést alkalmaz, a bíróságnak a kereset tartalmának megállapítása és a jogvita érdemi eldöntése során az előadott tényekből kell kiindulnia. A bírói gyakorlatban megjelenő fenti eseti döntésben kifejtett érvelés szerint a fél által hivatkozott téves jogi minősítés, a követelés jogcímének hiányos vagy helytelen megjelölése a bíróságot nem köti; a felhozott és bizonyított tényekre a jogszabályt a bíróságnak kell alkalmaznia. A bíróságnak a határozata meghozatalánál a megfelelő jogszabályi minősítést kell alkalmaznia, tehát a fél által tévesen megjelölt téves jogcím (hibás minősítésen alapuló) a bíróságot nem köti, ahogy ezt a 2004. évtől a bírósági gyakorlatban megszilárdult a BH2004.504., a EBH 2004.1143, majd az EBH 2006.1422. és BH2009.17. számú eseti döntések nyomán. A Legfelsőbb Bíróság 2/2010. (VI.28.) PK véleménye, már csak konstataálta ezt a gyakorlati helyzetet az 5a. pontjában, miszerint a bíróság a fél által megjelölt kereset tárgyához és az előadott tényekhez „általában van kötve”, de a megjelölt jogcímhez nincs, mert az rPp. 121.§ (1) bekezdés c) pontja alapján „az érvényesített jogot kell a keresetlevélben megjelölni, nem pedig a konkrét jogcímet”.

Azonban a bírói követelmények az individualizálás és szubsztanciálás közötti jelentékeny követelményszintbeli eltérés okán szükségképpen érintette a jogbiztonság követelményét. Azt az eltérő bírói követelményszint gyengítette az ugyanazon vagy hasonló esetekben alkalmazott esetenként megengedő, máskor túlzóan szigorú bírói attitűdök következtében. Ezen helyzettel szemben kialakult adott bírói viszonyulás jelent meg a 2016. évi Pp. koncepciójára adott bírósági véleményekben kiemelten a jogcím megjelölésének és a bíróság ahhoz való kötöttségének támogatásban. És abban a jogalkotói szándékban, hogy az új perrendi kódexben a háromtagú, jogállítás előírást kodifikálta [Pp. 170.§ (2) bekezdés b) az érvényesíteni kívánt jogot a jogalap megjelölése útján kell előadni [Pp.7.§ (1) bekezdés 8. pont], pont].

E helyütt nem kerülhető meg a jogcím fogalmának pontos meghatározása, különös figyelemmel arra, hogy ezen fogalmi körben az érvényesíteni kíván, illetve érvényesített jog

6. A kereset a 2016. évi Pp. szabályozása alapján – háromtagú pertárgyfogalom

6.1. Háromtagú pertárgyfogalom

A Pp. háromtagú pertárgyfogalma a 1952. évi rPp. szabályozásához képest a jogállítás szubsztanciált előadásának követelményével történő kiegészítést jelenti. A Pp. 7.§ (1) bekezdés 8. pontjának értelmező rendelkezése definiálja is a jogalapfogalmát lezárva az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontja körüli évtizedes jogelméleti és gyakorlati vitát, széttartó értelmezést. A jogalap az az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására feljogosít.

A jogalap tehát a keresettel, viszontkeresettel, beszámítással érvényesített perbeli igénynek, továbbá ellenkérelemben előadott anyagi jogi kifogásnak valamely konkrét tárgyi jogi rendelkezésén álló szubsztanciális alapja. A jogalap ezen törvényi meghatározása szerint egyértelműen kijelöli a törvényi tényállás hipotézise alapján azokat a releváns tényeket, amelyek fennállása kiváltja a kereset petitumában írt joghatást, amely a perben érvényesített magánjogi igény eredményes bírói jogvédelmét megnyitja. A jogalap megjelölésének ezért konkrétan kell lennie: vagy a jogszabály és annak pontos szakaszának, vagy az anyagi jogi jogszabály normatív tartalmának (pl.: a Ptk. veszélyes üzemi károkozás jogcímének) pontos, kétséget kizáró megjelölésével.

Ezt a szigorúbb értelmezést tágitotta ki a legújabb bírói gyakorlat BH2023. 298. számú eseti döntésben. A Kúria kifejtette, hogy nem jelenti a jogállításhoz való kötöttséget rögzítő Pp. 342. § (3) bekezdésének és ezen keresztül a rendelkezési elv [Pp. 2. § (2) bekezdés] sérelmét, ha a bíróság anélkül alkalmaz általános kártérítést, hogy a felperes a keresetében a kártérítés mértékét annak alapján kérte volna meghatározni. Ezen gyakorlat a jogvita végleges rendezésének gyakorlati szempontjait érvényesíti, szemben a Pp. szigorúbb, formalista megközelítésével. A bírói értelmezés elhatárolási pontja az, hogy a pontosan meg nem jelölt jog, az adott esetben a kár mértékének meghatározása körében az általános kártérítés nem minősül az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározó és annak alapján az igény támasztására feljogosító anyagi jogi jogszabályi rendelkezésnek. Tehát, ha a pontosan meg nem jelölt jog nem minősül az érvényesített alanyi jognak, vagyis a Pp. 7. § (1) bekezdés 11. pontjában meghatározott kereset tárgyának, akkor annak pontos megjelölése nem eljárásjogi feltétele az eredményes perlésnek.¹³⁴ A kereset tárgyát a bírói gyakorlat szűken

¹³⁴ Ugyanis az általános kártérítésnek a Ptk. 6:531. §-ában írt szabálya a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség közös szabályai között helyezkedik el, és a meg nem állapítható mértékű kár megtérítésének módjáról rendelkezik. A BH 2023246. számú eseti döntése is kifejti, hogy a kártérítés iránti perben a Pp. alkalmazásában érvényesülő jogcímhez kötöttség a kártérítés iránti anyagi jog érvényesítéséhez való kötöttséget jelenti, ami nem azonos az anyagi jogi kárfogalomnak a Ptk. 6:522. § (2) bekezdése a), b) és c) pontjaiban a kártérítési kötelezettség terjedelme körében meghatározott kárösszetevőkhöz (kárfajtákhoz) való kötöttséggel.

értelmezi: az adott esetben csak az tekinthető annak, hogy milyen kárkötelem alapján (milyen jogcímen) állítja a fél az őt megillető követelés fennállását.

A Pp. 170. § (2) bekezdés *a)*, *b)* és *c)* pontja szerint a keresetlevél érdemi részében fel kell tüntetni – a bíróság döntésre irányuló – határozott kereseti kérelmet (petitum), az érvényesíteni kívántjogot és a kereseti kérelmet megalapozó tényeket. A felperesnek tehát a jogállítása megtételéhez el kell végeznie az érvényesíteni kívánt igényét megalapozó jog minősítését, amely a Pp. 343. § (3) bekezdése alapján köti a bíróságot. A fél által megjelölttől eltérő, más anyagi jog alapján nem teljesíthető a felperes keresete: a helytelen minősítés szükségképpen a perveszteségét eredményezi.

A perfelvételi szakban a bíróság közrehatása mellett a felek határozzák meg és véglegesítik a jogvita kereteit [Pp. 183. § (1) bekezdés]. A bíróság közreműködő anyagi pervezetése mellett elsődleges a felek rendelkezési joga [Pp. 2. § (1) bekezdés és 237. § (5) bekezdés], amely a bíróság döntési korlátját jelenti [Pp. 2. § (2) bekezdés és 342. §] a bíróság számára a felperes véglegesített igénye, az érvényesített joga vonatkozásban. A Pp. 342. § (3) bekezdése szerint – a törvény eltérő rendelkezése hiányában – az érdemi döntés ugyanis nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított.

6.2. Eventualitás a 2016. évi Pp. rendszerében

Míg a perfelvételi szakban korlátlanul, legfeljebb pénzbírság szankciója mellett változtathatja meg a fél a keresetét, addig az érdemi tárgyalási szakban csak a tények és a jogalap összefüggését, kompatibilitását igazoló jogi érvelést változtathatják meg a felek korlátok nélkül. A kizárólag a jogi érvelésben megnyilvánuló keresetváltogatás csak abban az esetben lehetséges, ha azt a perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követő anyagi pervezetés tette indokolttá, és azzal közvetlen okozati összefüggésben áll [Pp. 215. § (1) bekezdés *c)* pont]. A Pp. 2021. január 1. napját megelőző szabályozásának 215. § (1) bekezdés *a)* és *b)* pontja kizárólag a tényállítás, a jogállítás, illetve a kérelem vonatkozásában biztosította annak lehetőségét, hogy – a Pp. 217. §-ában írt feltételek mellett – a fél saját kezdeményezésére (azaz ne a bíróság által elvégzett valamely perbeli cselekmény következtében) keresetet változtasson. A bíróságok az érdemi tárgyalási szakban jellemzően nem folytattak anyagi pervezetést, ezért ezen esetekben fel sem merülhetett, hogy az érdemi tárgyalási szakban folytatott anyagi pervezetéssel közvetlen okozati összefüggésben keresetváltogatás történhessen.

Mindezekből az a következtetés vonható le, hogy a 2016. évi Pp.-ben hangsúlyosabban jelenik meg az eshetőlegesség (eventualitás). Az eventualitás „lényege abban foglalható össze,

hogy „az egymást ki nem záró perbeli cselekményeket a fél ugyanazon határnapon vagy határidőben” köteles végezni, azzal a jogkövetkezéssel, hogy „ha a fél azon kifogásokat és ellen kifogásokat, amelyeket egy periratban együttesen s azon bizonyító eszközöket, amelyeket előzetesen felhozni elmulasztott, egy későbbi időpontban többé nem hozhatja fel.”¹³⁵ Ezen meghatározás alapján a felek azokat az érveiket és azok alátámasztására szolgáló tényeket és bizonyítékokat is kötelesek előadni, amelyek csak az ellenfél bizonyos irányú védekezése esetén válna csak szükségessé. Azaz, a felek valamennyi általuk relevanciával bíró közzétett eseti döntésre hivatkoztak már a perfelvételi irataikban és a perfelvételi tárgyaláson. Ezáltal pedig a peranyagot növekedik, adott esetben szükségtelenül és indokolatlanul.

Az eventualitás indokolatlanul növeli a bíróságok leterheltségét, hiszen a Pp. 346. § (5) bekezdése alapján valamennyi a felek által hivatkozott közzétett eseti döntéstől történő eltérés esetén indokolási kötelezettség keletkezik. Ez is alátámasztja azt, hogy az eventualitás a strukturált pervitel és a strukturált pervezetés ellen hat, az esetek többségében felesleges munkára kényszerítve mind a feleket, mind a bíróságot.¹³⁶ Éppen ezért a szerző Völcsy Balázssal közösen írt cikkében¹³⁷ felhívta a jogalkotó figyelmét – *Czoboly Gergely* érvelésére hivatkozva – arra, hogy a Pp. szabályozása miatt a „felperes (...) nem koncentrálna első körben a támadását egy jogi álláspont alátámasztására, hiszen annak sikertelensége esetén már nem tud a stratégiáján változtatni. Ebből kifolyólag aztán a felek minden az ügy szempontjából csak hipotetikusan fontos tényt és bizonyítékot is gondos pervitelük mellett előterjesztenek, amelyek csak abban az esetben válnak relevánssá, ha tényállításaikat az ellenfél cáfolja. Ennek viszont egyenes következménye, hogy a bíróságot elárasztják az irreleváns tényállítások és bizonyítékok, amelyek nagymértékben megnehezítik a tisztán látást és így az eljárás koncentrációját.”¹³⁸ Kifejtettük, hogy a felek az érdemi tárgyalási szakban a jogi érvelés részeként jelentkező közzétett, kúriai határozatokat nem lesznek képesek a peres eljárás részévé tenni, hiszen kizárólag a jogi érvelés megváltoztatása – mint keresetváltoztatás – csak a bíróság anyagi pervezetése eredményeként történhet meg [Pp. 215. § (1) bekezdés c) pont]. A jogi képviselővel eljáró felperes jogállításhoz szükségszerűen hozzátartozik a jogalap, és főszabályként a jogállítást a jogalap útján kell megtenni. Ha a jogi képviselővel eljáró felperes

¹³⁵ CZOBOLY Gergely: A perelhúzás megakadályozásának eljárási eszközei. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, 2014. 141. o. A szerző e körben MAGYARY Gézára (A magyar polgári peres eljárás alaptanai, Franklin társulat, Budapest, 1898.) utalva fejti ki nézeteit.

¹³⁶ ÉLESS Tamás: Perfelvételi szak: In: (szerk.): VARGA István: A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 845. o. 2203. bek.

¹³⁷ VIRÁG Csaba – VÖLCSEY Balázs: A korlátozott precedensrendszer és a polgári per kapcsolata. Magyar Jog. 2020/3. 125-135.

¹³⁸ CZOBOLY (2014) 141.

által előadott érvényesíteni kívánt jog és az ezzel összefüggésben előadott jogalap nem megfelelő, a kettő között ellentmondás áll fenn, úgy a felperes lényegében nem tett jogállítást, így a keresetlevél visszautasítandó [Pp. 176. § (1) bekezdés j) pont].¹³⁹ Az anyagi pervezetésnek a Pp. szerkezeti okából a perindítási szakban nem lehet helye, mert a Pp. 237.§-ban történő elhelyezésből adódóan az csak a perfelvételi és az érdemi tárgyalási szakban alkalmazható közös szabály.

Mindezek alapján perjogi dogmatikai szempontból jelentős változtatás volt, hogy a jogalkotó a 2020. évi I. Ppn. módosítása szerint a keresetváltoztatásnak már csak az minősül, ha a fél a keresetével összefüggésben előadott korábbi jogállításához képest eltérő vagy további érvényesíteni kívánt jogot állít, a bíróság döntésre irányuló határozott kérelmét (petitum) egészében megváltoztatja, kérelme valamely részét (összszerszerűségét és/vagy tartalmát) megváltoztatja vagy további kérelmet terjeszt elő [Pp. 7.§ (1) bekezdés 12. pont]. Ezen szabályozás már összhangban áll a korlátozott precedens-rendszerben a jogi érvelés szerepét betöltő Kúria BHGY-ban közzétett határozataira történő hivatkozás követelményével. Ennek alapján az érvényesített jogalap keretei között a felek a teljes peres eljárás időtartama alatt, a preklúzió adott esetben kedvezőtlen gátló hatásának jogkövetkezménye nélkül hivatkozhatják a Kúria precedensképes határozatait.

6.3. Az anyagi pervezetés

Az anyagi pervezetésnek az a célja, hogy a fél perfelvételi nyilatkozatának hiányos, nem kellően részletezett vagy ellentmondó jellege – a bíróság közrehatása mellett – kijavításra kerüljön, illetve a fél a perfelvételi nyilatkozatát teljeskörűen előadhassa [Pp. 237. § (1) bekezdés]. Hangsúlyozandó, hogy a bíróság az anyagi pervezetést kizárólag a jogállításokon belül gyakorolhatja [Pp. 237. § (5) bekezdés], azaz, ha a jogi képviselővel eljáró felperes jogállítása nem azonosítható, úgy nem lenne értelmezhető az sem, hogy milyen korlátok között élhet a bíróság az anyagi pervezetés eszközeivel [Pp. 237. § (4)-(5) bekezdés].¹⁴⁰

A per érdemére kiható bírói közrehatás (anyagi pervezetés) a felek rendelkezési joga és a tárgyalási elv tényleges megvalósulást jelenti. Az anyagi pervezetésnek az általunk vizsgált körben a megértés-értelmezési funkciója a meghatározó, az ún. meglepetés ítéletek

¹³⁹ Részletesen ld.: VÖLCSEY Balázs: Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének összehasonlító elemzése a magyar, a német és a svájci polgári perjog alapján – doktori értekezés (kézirat), Budapest, 2020.

¹⁴⁰ T/11900. sz. törvényjavaslat 356–357.: „A bíróság anyagi pervezetési tevékenységének korlátja a kereseti kérelem és ellenkérelem, valamint az érvényesített jog és hivatkozott jogalapja. A bíróság anyagi pervezetése nem terjed ki arra, hogy a felet arról tájékoztassa, ha az előadott tények a fél által kérelmében, ellenkérelmében nem hivatkozott jog alkalmazását vetik fel, különösen, ha az a kérelem, ellenkérelem, illetve érvényesített jog megváltoztatását kívánná meg”

kiküszöbölésén túl. Amennyiben a fél tényállítása teljeskörű és a petitummal összhangban áll, de fél érvényesíteni kívánt igénye és a jogi érvelésben megjelenő minősítés nem következetes vagy kifejezetten téves, akkor nyílik meg a bíróság felhívási vagy tájékoztatási kötelezettsége.

6.4. A 2016. évi Pp. korlátozott precedens-rendszerének hatása a bírói mérlegelésre és a perben állított anyagi jogra

Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény (módosító törvény) 72. §-a eredményeként a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) módosítása bevezette a „korlátozott precedens-rendszert.”¹⁴¹ A módosító törvény nemcsak a Bszi-t érintette, hanem a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.) kapcsolódó rendelkezéseit is. Így változtatásra került egyrészt a határozatok indokolására (jogi indoklására) vonatkozó Pp. 346. § (5) bekezdés, másrészt a Bszi-ben szabályozott új perorvoslathoz – a jogegységi panasz intézményéhez – kapcsolódóan a felülvizsgálat, mint rendkívüli perorvoslat szabályai is.

A Pp. 346. § (5) bekezdése értelmében a jogi indokolás tartalmazza azokat az okokat is, amelyek miatt a bíróság jogkérdésben eltért a Kúriának a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától (a továbbiakban: a Kúria közzétett határozata), vagy az arra irányuló indítványt elutasította.¹⁴² A korlátozott precedens-rendszer lényege a Kúria döntéseinek kötelező erejének biztosítása; így a bíróságok kötelesek a Kúria jogértelmezését követni. A rendelkezés ugyanakkor nem sértheti az ítélező bírók (eljáró tanácsok) személyes függetlenségét. Ennek biztosítása érdekében biztosított az eltérés lehetősége a Kúria jogértelmezésétől, ha az az ügy körülményei vagy az Alaptörvénnyel való összhang érdekében szükséges. Az eltérést az eljáró bíró (tanács) köteles külön indokolni.¹⁴³

A célom annak áttekintése, hogy a magyar polgári perjogi szabályozás miként biztosítja a korlátozott precedens-rendszer érvényesülését, illetve az miként hat a bírói érvelésre. Dolgozatunk fókusza alapján nem a precedensrendszer angolszász modelljének bemutatása és ezzel a honi megoldás összehasonlító elemzése a célunk. Az vizsgálatom meg, hogy a fél

¹⁴¹T/8016. sz. törvényjavaslat az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról 167.

¹⁴² A Bszi. 25. §-a és a Bszi. 51. alcíme értelmében a jövőben meghaladottnak tartjuk a 2/2017. (IX. 13.) PK vélemény 5. pontját, miszerint „[A] Kúria a közzétett ítélezési gyakorlatától eltérő ítéleti rendelkezés miatt a felülvizsgálatot akkor engedélyezi, ha az a Kúria jogegységi határozatában, kollégiumi véleményében, az elvi irányítás még hatályos korábbi eszközeiben (irányelv, elvi döntés, kollégiumi állásfoglalás), illetve az általa közzétett eseti határozatban kifejtettektől eltérő jogértelmezésen alapul”.

¹⁴³ T/8016. sz. törvényjavaslat 167.

jogállítására és jogi indokolása, valamint ezzel összefüggésben a bíróság értelmezési és mérlegelési tevékenységére a korlátozott-precedensrendszer milyen hatással lesz, illetve van a bevezetését követő első évek tapasztalatai alapján.

A korlátozott precedens-rendszer alkotmányjogi, jogelméleti összefüggéseiről és bírósági szervezetet érintő relevanciájáról a jogirodalmi vitáinak összefoglalása¹⁴⁴ és a klasszikus angolszász precedensjog bemutatása, tehát nem dolgozatom témája és célja. Ezért a releváns szakirodalmi műveket e vonatkozásban lábjegyzetben adom meg.

6.4.1. A Precedensrendszer hatályba lépése és szabálya

A módosító törvény 252. § (4) bekezdése alapján valamennyi a Pp-t érintő változtatás 2020. április 1. napján lép hatályba¹⁴⁵ azzal, hogy az indokolási kötelezettség nem kizárólag a fellebbviteli vagy felülvizsgálati bíróságra vonatkozik, hanem az elsőfokú bíróság esetén is irányadó. A módosító törvény 252. § (4) bekezdése alapján valamennyi a Pp-t érintő változtatás 2020. április 1. napján lép hatályba, ezért az első és másodfokú bíróságoknak 2020. április 1. napját követően meghozott ítéleteikben¹⁴⁶ kell számot adniuk arról, ha jogkérdésben eltérnek a Kúria közzétett határozatától. Akkor is, ha esetlegesen ugyanazon jogkérdésben ellentétes kúriai határozat van, mert ez esetben is van olyan határozat, amelytől jogkérdésben eltér a bíróság.

A Pp. 346. § (5) bekezdése alapján az eltérést tartalmazó a jogi indokolásnak azon okokat kell tartalmaznia, amelyek miatt a bíróság *jogkérdésben* tért el a Kúria közzétett határozataitól. Ezzel összhangban a Pp. 409. § (3) bekezdése is akként módosult, hogy a Kúria az esetben engedélyezi a felülvizsgálatot, ha az ítélet a Kúria közzétett határozatától

¹⁴⁴ OSZTOVITS András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés In: Magyar jog 2020/2. szám; és

VARGA Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról In: Magyar jog 2020/2. szám

¹⁴⁵ A Pp. 630. § (13) bekezdése ugyanis rögzíti, hogy az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvénnyel megállapított 346. § (5) bekezdését, 405. § (3) bekezdését, 406. § (1) bekezdését, 409. §-át, 410. § (2) bekezdés *c)* pont *cd)* alpontját, 413. § (1) bekezdés *c)-e)* pontját, 423. § (1) bekezdését, 424. § (1)-(3) bekezdését, valamint 424. § (7) bekezdését a 2020. július 1-jén és az azt követően meghozott jogerős ítélet vagy az ügy érdemében hozott jogerős végzés ellen indult felülvizsgálati eljárásokban kell alkalmazni.

¹⁴⁶ A Pp. 630. § (13) bekezdésének értelmezése arra vezethet, hogy a 2020. július 1. alkalmazás csak a Kúria számára fenntartott speciális „alkalmazási kedvezmény”. Azaz, a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (Jat.) 15. § (1) bekezdése szerinti általános hatálybaléptető rendelkezést (2020. április 1. napja) a Pp. speciális 630. § (13) bekezdésnek szabálya csak a Kúria felülvizsgálati eljárásában történő alkalmazás körében rontja le, szabályozza eltérően. A Pp. 345. § (6) bekezdésben írt indokolási kötelezettséget csak a Kúriának a 2020. július 1-jén és az azt követően meghozott jogerős ítélet vagy az ügy érdemében hozott jogerős végzés ellen indult felülvizsgálati eljárásokban kell alkalmaznia, míg az első és másodfokon eljáró bíróságoknak a 2020. április 1. napjától meghozott ítéleteik indokolásában is számot kell adniuk a Pp. 345. § (6) bekezdésében szabályozott jogkérdésben való eltérés esetén.

jogkérdésben eltér. Míg a 2020. március 31. napjáig hatályos Pp. 409. §-a a felülvizsgálat kivételes engedélyezése körében nem írta elő a jogkérdésben történő eltérés követelményét.

A „*jogkérdés*” fogalmát a perrendtartás nem határozza meg egyértelműen, így az ítélezés alapján az alábbi következtetések vonható le:

- a jogkérdés érintheti a felek által állított (érvényesített) jogot [Pp. 170. § (2) bekezdés *b*) pont; Pp. 199. § (2) bekezdés *ba*) alpont];
- a jogkérdés befolyásolhatja a jogi érvelést, úgy, mint az érvényesíteni kívánt jog, a tényállítás és a kereseti kérelem közötti összefüggés levezetésére vonatkozó jogi érvelés [Pp. 170. § (2) bekezdés *d*) pont] része;
- a Kúria közzétett határozata ténykérdés, azaz tényállítások [Pp. 170. § (2) bekezdés *c*) pont] kapcsán nem bírhat perjogi jelentőséggel.

Az érvényesíteni kívánt jog körében a jogi képviselővel eljáró fél a jogalapot a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontja alapján anyagi jogi jogszabállyal jelölheti meg,¹⁴⁷ és erre nem alkalmas egy – kötelező erővel – rendelkező kúriai határozat. Ugyanis a 2016. évi Pp. formalista szabályozási rendszerében az alanyi jogvédelmet egy konkrét tárgyi jogi szabály nyithatja meg, amelyhez kötődően individualizált kereseti tény és jogállítást kell tennie a félnek. A fél jogállítása szükségszerűen egy logikai következtetés eredménye, az nem önmagában létezik, hanem szükségszerűen származékos jellegű.¹⁴⁸ Az absztrakt jogvédelmet jelentő jogszabály ezért sokkal inkább jogi minősítés, mint jogállítás. Ezen értelmezésben azonban jól látható, hogy a jogi minősítésként állított jog immanens kapcsolatban áll az ezen jogra mutató kérelem-tényállítás következetességével, és az ezt valló a magyar jogi hagyományokkal.¹⁴⁹ Különös figyelemmel arra is, hogy a felperesi jogállítás elsődlegességét hangsúlyozó *Plósz Sándor* is a keresetet csak a jogot származtató tényeken alapulóan is előadhatónak tekintette.¹⁵⁰

A Pp. szabályozásnak elvi alapja az, hogy a kontinentális jogrendszerekben a bírósági eljárásokban érvényesíthető igény (mint az alanyi jog egyik létszakasza) mindenképpen írott, kodifikált anyagi jogban gyökeredzik. Ehhez kapcsolódóan a keresettel érvényesített jog kapcsán is az anyagi jog szerepét emeli ki a törvény [Pp. 7. § (1) bekezdés 11. pont]. Ezekre tekintettel az az álláspont rögzíthető, hogy törvényszéki perrendben a Kúria közzétett határozata

¹⁴⁷ T/11900. sz. törvényjavaslat a polgári perrendtartásról (a továbbiakban: törvényjavaslat) 7.§ (1) bek. 8. ponthoz: „*Jogalpnak az anyagi jog azon rendelkezése tekintendő, amely közvetlenül meghatározza azokat a törvényi tényállási elemeket, amelyek fennállása az érvényesített anyagi jogi jogosultságot, illetve joghatást keletkezteti és az igény támasztására feljogosít.*”

¹⁴⁸ Lásd erre részletesen ÉBNER Vilmos: A keresetlevél. In.: (Szerk.: VARGA István) A polgári Perrendtartás és kapcsolódó jogszabályok kommentárja I/III. HVG-ORAC Budapest 2018. 609-627.

¹⁴⁹ SZLADITS Károly: Jogszabálytan. In.: SZLADITS K.: Magyar magánjog I. Grill, Budapest 1942. 138-139.

¹⁵⁰ vö.: a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvény cikk (1911-es Pp.) Indokolásával. Corpus Juris Hungarici Magyar Törvénytár, 1911. évi kötet Franklin 1912. 68.

mellett szükséges egy tárgyi jogi szabály megjelölése is. Ezen – dogmatikai alapon és a korlátozott precedens-rendszerben nyilvánvalóan szükségtelen – követelménytől a Pp. közjogi jellege, kógens szabályozási szerkezete alapján nem lehet eltekinteni, ugyanakkor egy konzisztens tényállítás-kérelem-Kúria közzétett döntésének jogi indokolása, amely utóbbi szükségszerűen tartalmaz tételes anyagi jogi szabályt a per tárgyát egyértelműen meghatározza. Maga a jogalkotó is elismeri ezt, amikor a járásbírók hatáskörébe tartozó perben, jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében (Pp. XV. Fejezet) mellőzhetőnek tartja a jogalap, a jogi érvelés és a jogszabályhely feltüntetést [Pp. 247.§ (1) bekezdés] és csak azt követeli meg – helyesen –, hogy a jogalap beazonosítható legyen ezen pertárgyfogalmi elemek nélkül is [Pp. 247. § (2) bekezdés].

Álláspontom szerint a Kúria közzétett határozata jogalap [Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pont] szerepét nem töltheti be, önmagában a kúriai határozat nem valósíthat meg jogállítást. Azonban a Pp. 237. § (3) bekezdés *a*) pontján keresztül előidézheti, indukálhatja a fél részéről megvalósuló jogállítás-változtatást, amely perjogi ellentmondás gyökere az, hogy a 2016. évi Pp. formakényszere alapján az érvényesített jog szubsztatanciált meghatározása már a perindítási szakban a felperes kötelezettsége. Ez azért okoz értelmezési problémát a korlátozott precedensrendszerben, mert a nem helytállóan inkorporált plószki hagyomány osztott perszerkezetének célja és értelme a per jogi ténybeli alapjának a perfelvételi szakban – szóbeli tárgyaláson, a bíró anyagi pervezetése (kanalizálása) mellett – történő rögzítése lenne.

6.4.2. A precedens hatása a jogi érvelésre és az anyagi pervezetésre

Azáltal, hogy a Kúria közzétette határozatai a Kúrián kívüli valamennyi alsóbb fokú bíróságokon *de facto* kötelezők (míg a Kúrián *de iure* is), ezért az attól történő eltérést a bíróságnak kifejezetten indokolnia kell. A Kúria közzétett határozatától jogkérdésben való eltérés felülvizsgálat alapja is lehet [Pp. 406. § (1) bekezdés]. Ezen, *de facto* kötelező hatás miatt fontos, hogy 2021. évi Pp. novella módosította a Pp. 7. § (1) bekezdés 12. pontjának *b*) alpontját, amelyet követően a jogi érvelés megváltoztatása már nem minősül keresetváltoztatásnak.¹⁵¹ Ez egyben azt is jelenti, hogy nemcsak a perfelvételi szakban, hanem az érdemi szakban és a perorvoslati során is a felek korlátozás nélkül hivatkozhatnak a Kúria közzétett határozatára, vagy további közzétett határozatra jogi érvelésük során, ha a jogállítást, illetve az ellenkérelem érdeme változatlan marad.

¹⁵¹ A Pp. 7. § (1) bekezdés 12. pontja értelmében a „keresetváltoztatás” alatt a továbbiakban a viszontkereset-változtatást és a beszámítás-változtatást is értjük.

Az anyagi pervezetés Pp. 237. § (3) bekezdés *a*) pontjának alkalmazását ebből következően egy közzétett kúriai határozatra hivatkozás önmagában nem alapozhatja meg. Ugyanis a kúriai határozat, mint jogalap nem jelenhet meg: a felperes az érvényesíteni kíván jogot a jogalap útján egy kúriai határozattal nem jelölheti meg. Az ugyanis ellentétes lenne a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontjával, de ez elviekben ennek ellenére sem zárható ki. Így ezen esetkört vizsgálni szükséges.

Abban az esetben, ha világos és konzisztens a petitum, valamint a tényelőadás és a kúria közzétett döntése, mint jogállítás [Pp. 170. § (2) bekezdés *b*) pont] kerül előadásra a keresetlevélben, akkor ebben az esetben nem tartom elfogadhatónak a keresetlevél hiánypótlását és annak elmulasztása esetén a keresetlevél visszautasítását. Ugyanis a kúriai határozat szükségszerűen tartalmaz anyagi jogi szabályt is, így egyben a jogalap [Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pont] „szerepét” is betölti, azaz a felperes eleget tesz a Pp. 170. § (2) bekezdés *b*) pontjában írtaknak. A bíróságnak ez esetben a perfelvételi szakban az anyagi pervezetés eszközeivel kell majd közrehatni abban, hogy a felperes Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontjában írt tartalmi feltételek alapján pontosítsa a jogállítását a jogalap megjelölése útján ez esetben. Tehát az anyagi pervezetést szükségességét közvetve előidézheti a Kúria precedensképes határozata. Így a keresetlevél hiánypótlásának, majd esetleges visszautasításnak reális lehetősége arra mutat rá, hogy a Pp. merev rendszere szükségtelen és terméketlen értelmezési nehézségeket generál.

Az anyagi pervezetésnek az a célja, hogy a fél perfelvételi nyilatkozatának hiányos, nem kellően részletezett vagy ellentmondó jellege – a bíróság közrehatása mellett – kijavításra kerüljön, illetve a fél a perfelvételi nyilatkozatát teljeskörűen előadhassa [Pp. 237. § (1) bekezdés]. Hangsúlyozandó, hogy a bíróság az anyagi pervezetést kizárólag a jogállításokon belül gyakorolhatja [Pp. 237. § (5) bekezdés]. Azaz, ha a jogi képviselővel eljáró felperes jogállítása nem azonosítható, úgy nem lenne értelmezhető az sem, hogy milyen korlátok között élhet a bíróság az anyagi pervezetés eszközeivel [Pp. 237. § (4)-(5) bekezdés].¹⁵² Amennyiben a fél érvényesíteni kívánt igénye és a jogi érvelésben megjelenő minősítés nem következetes vagy kifejezetten téves, akkor nyílik meg a bíróság felhívási vagy tájékoztatási kötelezettsége. Ez alapvetően akkor merülhet fel a korlátozott precedens-rendszer vonatkozásban, ha az ügy

¹⁵² T/11900. sz. törvényjavaslat 356–357.: „A bíróság anyagi pervezetési tevékenységének korlátja a kereseti kérelem és ellenkérelem, valamint az érvényesített jog és hivatkozott jogalapja. A bíróság anyagi pervezetése nem terjed ki arra, hogy a felet arról tájékoztassa, ha az előadott tények a fél által kérelmében, ellenkérelmében nem hivatkozott jog alkalmazását vetik fel, különösen, ha az a kérelem, ellenkérelem, illetve érvényesített jog megváltoztatását kívánná meg”

érdemi elbírálására kiható, közzétett kúria határozattal ellentétes a felek jogállítása vagy jogtagadás.

Ez a jogállítási hiba történhet akként, hogy teljesen hiányzik a kúria döntésre hivatkozás vagy előfordulhat az is, hogy a fél hivatkozik közzétett kúriai döntésre – illetve attól való eltérésre –, de annak *ratio decidendi*jé alapján tévesen. Továbbá az előzőtől megkülönböztethető esetkör, amikor a kereset (vagy ellenkérelem) a jogi minősítés tekintetében következetlen vagy, amikor a fél tévesen értelmez és vonatkoztat valamely jogi fogalmat a tényállásra. Kérdéses, és nincs kialakult bírósági gyakorlat, hogy ezen esetkörökben megnyílik-e egyáltalán a bíróság pervezetési kötelezettsége, és ha igen milyen terjedelemben. A Kúria és a Fővárosi Ítéltábla polgári kollégiumai akként foglaltak állást, hogy amennyiben a fél nem hivatkozik kúria precedensképes határozatára, akkor nem nyílik meg a bíróság közrehatási és anyagi pervezetési kötelezettsége. Azaz a bíróság nem hívja fel a fél figyelmét jogállítása vagy jogértelmezése vonatkozásban a Kúria – jogkérdésben – eltérő tartalmú precedensképes határozatára.

Azonban a Pp. törvényjavaslatának indokolása szerint¹⁵³ a félnek csak jogalapon belül, a jogvita elbírálása során alkalmazandó jogszabályi rendelkezés körében kell eltérnie a bíróság jogértelmezéstől az anyagi pervezetés megnyitásához. Így vitára adhat alapot, hogy ez alapján az anyagi pervezetés keretében a Kúria közzétett határozatáról, annak tartalmáról, *ratio decidendi*éről milyen mélységig kell tájékoztatást adni. Ezen álláspont körében tovább nehezíti az egységes és kiszámítható bírói gyakorlat kialakulását, hogy a jogalap és a jogszabályi rendelkezés fogalma itt nem esik egybe és az igényérvényesítés sikerére kiható körben látja alkalmazhatónak a törvényjavaslat indokolása az anyagi pervezetést (az indoklás példája szerint, ha az öröklés megnyíltának időpontját a felek tévesen értelmezik a végrendelet megtámadása során, akkor az értelmezés helytelenségéről a bíróság tájékoztatni köteles a felet).¹⁵⁴ A törvényjavaslat nem tartalmaz az anyagi pervezetés mélységére nézve iránymutatást, így bizonytalan az, hogy az eltérő jogértelmezés eredményét vagy annak indokait is esetlegesen a helyes minősítést is kell-e közölnie.

A bírói gyakorlat egységesnek látszott abban, hogy a helyes minősítés közlése, ha az a fél által megjelölt jogalaptól eltérő, akkor meg nem engedett jogi tanácsadásnak minősül, a rendelkezési elvbe, valamint a félegyenlőség és bírói pártatlanság elveibe ütközne.¹⁵⁵ Ha a

¹⁵³ T/11900. sz. törvényjavaslat 357.

¹⁵⁴ T/11900. sz. törvényjavaslat 349.

¹⁵⁵ Lásd PJD2019. 32. számú eseti döntésének II. pontját, mely szerint „[A]z anyagi pervezetésnek nem feladata valamennyi lehetséges, de nem érvényesített igény felderítése, az ehhez szükséges bizonyítékok felkutatása. A bíróság aktivitása nem terjedhet ki elő nem terjesztett igényekről való tájékoztatásra, új tények, új szempontok

Kúria közzétett határozata alapján jut a bíró eltérő jogi minősítésre, úgy az érintett határozat konkrét felhívása – szükségszerűen – magában foglalja a jogi érveket és annak alapján a fél az irányadó kúriai álláspont szerint adhat elő új tény- vagy jogalapot, továbbá más petitumot. Ha pedig a bíróság a Pp. 237. § (3) bekezdés *a*) pontja alapján gyakorolja az anyagi pervezetést, ennek eredménye – adott esetben – felperesi keresetváltoztatás is lehet, amely a jogállításváltoztatásban nyilvánul meg.

Azaz, a kúriai határozat alapján indukált anyagi pervezetés szükségszerűen a keresetváltoztatást eredményezhet akként, hogy a fél a bíróság által helyesnek tartott jogalapot, jogi érvelést is magában foglaló megváltoztatott keresetet terjeszt elő. Ez pedig ellentétben állhat azon általános – anyagi pervezetés körében megfogalmazott – jogalkotói célkitűzéssel, amely szerint „[a] bíróság anyagi pervezetése nem terjed ki arra, hogy a felet arról tájékoztassa, ha az előadott tények a fél által kérelmében, ellenkérelmében nem hivatkozott jog alkalmazását vetik fel, különösen, ha az a kérelem, ellenkérelem, illetve érvényesített jog megváltoztatását kívánná meg.”¹⁵⁶

Bár a Kúria közzétett határozata a jogállítás körében relevanciával közvetlenül nem bír, ezért egy precedensképes határozat nem eredményezhet jogállításváltoztatást sem, de szükségképpen magában foglal egy anyagi jogszabályt érintő ratio decidendi. Emellett a korlátozott precedens-rendszer jogegységesítést és a bírói jogalkalmazást segíteni kívánó új rezsime indokolatlan értelmezési nehézségeket eredményez a jogi képviselővel eljáró felek esetében a jogállítás megtétele vagy annak elmulasztása körében.¹⁵⁷ Ezen probléma feloldásánál a jogállítás dogmatikai tartalmából és az anyagi pervezetésnek céljából szükséges kiindulni.

6.4.3. A kúria közzétett határozatainak kötelező érvényesülési köre a Pp.-ben

A Pp. 407-408. §-ok szabályozzák a felülvizsgálatból kizárt határozatok körét. A Pp. 407. §-a rendezi a felülvizsgálatból abszolút jelleggel kizárt határozatok körét. Ide tartoznak azon esetek is amikor az elsőfokú bíróság ítéletét a másodfokú bíróság helybenhagyta:

perbe vezetésére. Az anyagi pervezetés nem jelent általános tájékoztatási kötelezettséget, szerepe csupán arra korlátozódik, hogy a felek tényállításait, nyilatkozatait tisztázza és konkretizálja, adott esetben alkalmat adjon a kiegészítésre.” Valamint a BH2022. 205. I. pontját, mely szerint „[A]z anyagi pervezetés nem terjedhet ki a bizonyítékok bizonyító erejének előzetes értékelésére és a felek erről való tájékoztatására.”

¹⁵⁶ T/11900. sz. törvényjavaslat 357.

¹⁵⁷ Az anyagi pervezetés felmerülő esetköreit a szerzők saját tisztánlátásuk érdekében egy mátrixban ábrázolták, de úgy döntöttek megkímélik az olvasókat ennek közlésétől, mert a lehetséges elvi esetek számbavétele rémisztő és elretentő hatással bír, és csak azt mutatja meg, hogy a Pp. jelenlegi rendszere jelentékeny átgondolást és egyszerűsítést igényel. Annak bekövetkezésig pedig a józan észnek megfelelő értelmezést és önmérsékletet.

- a) a szomszédjogok megsértéséből eredő, valamint közvetlenül a bíróság előtt megindított birtokperben, továbbá a közös tulajdonban álló dolog birtoklásával és használatával kapcsolatos perben,
- b) a XL. Fejezetben szabályozott végrehajtási perekben,
- c) a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése, megváltoztatása, a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése, elhelyezésének megváltoztatása, továbbá a gyermekkel való kapcsolattartás szabályozása iránti perekben,
- d) a társasház tulajdonostársi közösségének szervei által hozott határozatok megtámadása iránti perben [Pp. 407. § (2) bekezdés *a-d*) pont].

A Pp. 408. §-a ezzel szemben a felülvizsgálatból vagyoni jogi perekben hozott relatív értelemben kizárt határozatokat emeli ki. Releváns, hogy a Pp. 408. § (2) bekezdése alapján nincs helye felülvizsgálatnak vagyoni jogi perben, ha az elsőfokú bíróság ítéletét a másodfokú bíróság *azonos jogszabályi rendelkezésre és jogi indoklásra* utalással hagyta helyben. Ezzel szemben a Pp. 407. § (2) bekezdés alapján kizárt a felülvizsgálat az esetben is, ha a másodfokú bíróság eltérő jogi indoklás alapján hagyta helyben az ott meghatározott perekben az elsőfokú ítéletet.

2020. március 31. napjáig a perjogi kódex 409. §-a értelmében a felülvizsgálat kivételes engedélyezésének egyértelműen csak a Pp. 408. § alapján kizárt határozatok esetében volt helye. Azaz, ha vagyoni jogi perben a másodfokú bíróság *azonos jogszabályi rendelkezésre és jogi indoklásra* utalással hagyta helyben az elsőfokú határozatot, úgy kivételesen, a Pp. 409. §-ában írt feltételrendszer alapján helye lehetett a rendkívüli perorvoslatnak, míg, ha a Pp. 407. § (2) bekezdésében felsorolt perekben *eltérő* jogi indoklásra, illetve eltérő jogszabályi rendelkezésre hivatkozással hagyta helyben az elsőfokú bíróság ítéletét, úgy a felülvizsgálat kivételes engedélyezésére sem kerülhet sor.

A Pp. 409. §-a 2020. április 1. napjától akként módosult, hogy a Pp. 409. §-a önálló (3) bekezdésében emeli ki, hogy a Kúria engedélyezi a felülvizsgálatot, ha az ítélet a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben eltér. Ezen törvényszerkesztési mód az alábbi értelmezési lehetőséget biztosítja: a jogalkotó továbbra is csak a Pp. 408. §-ában meghatározott esetekben biztosítja a felülvizsgálat kivételes engedélyezésének lehetőségét, azzal, hogy míg a Pp. 409. § (2) bekezdés *a-c*) pontjaiban meghatározott esetben engedélyezheti, addig a Pp. 409. § (3) bekezdésében írt esetben engedélyezi a felülvizsgálatot.

A törvényjavaslat kapcsolódó indokolása szerint ugyanakkor szükséges eljárásjogi eszközökkel biztosítani annak lehetőségét, hogy az Alaptörvény 25. cikkéből fakadó feladatának a Kúria eleget tudjon tenni, és valóban következetes gyakorlatot alakíthasson ki.

Biztosítani kell a peres feleknek annak lehetőségét, hogy ha a jogerős döntés jogkérdésben eltér a Kúria közzétett határozatától, azt a Kúria elé tudják vinni, ezért számukra az ilyen esetekre jogorvoslati lehetőséget kell biztosítani.¹⁵⁸

Ezen jogalkotói cél és a korlátozott precedens-rendszer bevezetésének általános célkitűzése, hogy „az egységes és az Alaptörvénnyel összhangban álló joggyakorlat elsősorban nem igazgatási eszközök, hanem a Kúria döntéseinek kötelező ereje biztosítja, mert így a jogorvoslat során gyorsan elérhető az eredmény. A korlátozott precedens-rendszer [...] a jogegység biztosításának alkotmányos, gyors és hatékony eszköze [...] stabilitást, kiszámíthatóságot és a jog egységét biztosítja”.¹⁵⁹ Ezen jogalkotói céltételezés mellett elgondolkodtató, hogy mi támasztja alá azt, hogy a Pp. 407. § (2) bekezdésében meghatározott perekben – minden esetben, abszolút alapon – kizárt a felülvizsgálat.

Önmagában azt nem tartom kellő indoknak, hogy a másodfokú bíróság helybenhagyta az elsőfokú határozatot, hiszen látható, hogy a Pp. 408. §-ában írt vagyoni jogi perekben biztosított a kivételes engedélyezés lehetősége (jöllehet a fellebbviteli bíróság *azonos jogszabályi rendelkezésre és jogi indoklásra* utalással hagyta helyben az elsőfokú határozatot). Az sem igazolja ezt a különbségételt, hogy a Pp. 407. § (2) bekezdésében írt pertípus alapjául szolgáló jogviszonyok sajátossága alapján nem indokolt biztosítani a rendkívüli perorvoslatot. Ha ugyanis az első, vagy másodfokú bíróság eltért a Kúria közzétett határozatától, úgy az – utalva a korábbi jogalkotói célkitűzésre – alappal vetheti fel a felülvizsgálat kivételes engedélyezésének lehetőségét.

6.4.4. A másodfokú eljárásban a Kúria közzétett eseti döntésére hivatkozás

Kérdésként merülhet fel: lehetséges-e másodfokú eljárás során a Kúria valamely közzétett határozatára hivatkozni. A válaszhoz – álláspontom szerint – azt kell mérlegelni, a Kúria közzétett döntésének perjogi becsatornázása miként tehető meg, az hogyan értékelendő.

A Kúria közzétett határozatához kapcsolt „jogkérdés”¹⁶⁰ jelentősége miatt ez jogállításként vagy jogi érvelésként történhet meg. Ez azonban szükségszerűen azt is jelenti, hogy egy kúriai határozatra történő hivatkozás keresetváltoztatásként értékelendő [Pp. 7. § (1) bekezdés 12. pont *b*) alpont]. A másodfokú eljárásban keresetváltoztatás fő szabályként nem megengedett [Pp. 373. § (1) bekezdés], az eltérő rendelkezéseket a Pp. 373. § (2) és (3)-(5)

¹⁵⁸ T/8016. sz. törvényjavaslat 185–186.

¹⁵⁹ T/8016. sz. törvényjavaslat 167.

¹⁶⁰ vö.: Pp. 346. § (5) bekezdés, Pp. 409. § (3) bekezdés

bekezdései szabályozzák. A Pp. 373. § (2) bekezdése a felek „kezdeményezésére” történő (azaz a bíróság perbeli cselekményétől független) keresetváltogatás kivételes esetét szabályozza, míg a Pp. 373. § (4)-(5) bekezdése az elsőfokú bíróság vagy a másodfokú bíróság anyagi pervezetéséhez (annak hiányához, vagy nem megfelelő voltához) kapcsolódóan teszi lehetővé a keresetváltogatást.

A Pp. 373. § (2) bekezdése azonban kizárólag tényállítás-váltogatás formájában megnyilvánuló keresetváltogatás lehetőségét teremti meg, és azt is csak abban az esetben, ha a fél önhibáján kívüli okból nem tudott az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztését megelőzően. Mindebből okszerűen következik, hogy jogállításban vagy kérelemváltogatásban megnyilvánuló keresetváltogatásra a Pp. 373. § (2) bekezdése alapján nem kerülhet sor. Azaz, a fél sem az elsőfokú ítélet meghozatala után, sem a korábban közzétett Kúriai határozat jogi érvelését joghatályosan nem adhatja elő. Ugyanakkor a bíróság a Pp. 342. § alapján a felek jogi érveléséhez nincs kötve.

A Pp. 373. § (4)-(5) bekezdés esetén azonban – reflektálva az elsőfokú vagy a másodfokú bíróság anyagi pervezetésére (vagy annak hiányára) – nem zárja ki, hogy a keresetváltogatás akár jogállítás-váltogatást, vagy a jogi érvelés megváltogatását jelentse. Hangsúlyozandó azonban, hogy kizárólag a felek kezdeményezésére – azaz függetlenül a bíróságok anyagi pervezetésétől – kúriai, közzétett határozatra a fellebbviteli eljárásban a Pp. jelenlegi rendszerében nem lehet hivatkozni. Ez pedig mindenképpen jogalkalmazásai problémákhoz, az eljárás tisztességességének elvének sérelméhez vezethet a korlátozott-precedensrendszer jellegadó sajátosságából eredően.

Ettől eltérő az helyzet, amikor az elsőfokú bíróság a per érdemi szakában - a keresetváltogatás szabályainak figyelmen kívül hagyásával¹⁶¹ - a megváltogatott keresetről dönt és ezen szabálysértést észleli a másodfokú bíróság. Ekkor a Pp. 370. § (3) bekezdése szerint jár el a másodfokú bíróság, és ezt a felek tudomására kell hoznia. A másodfokú bíróság anyagi pervezetése folytán a fél előterjesztheti a keresetváltogatás engedélyezése iránti kérelmét, a másodfokú bíróság ezt elbíráhatja, és dönthet a keresetváltogatás engedélyezéséről, és ebben az esetben nincs akadálya a fellebbezés érdemi elbírálásának a keresetváltogatásról döntő határozat tárgyában. Míg, ha a fellebbező fél továbbra sem kifogásolja a keresetváltogatás engedélyezésére irányuló kérelem hiányának eljárási szabálysértését, illetve magát azt a tényt, hogy a keresetváltogatásnak megfelelően folyt le az

¹⁶¹ Ez akkor áll fenn, ha a fél az elsőfokú eljárás érdemi szakaszában a Kúria közzétett eseti döntésre hivatkozva tartalmilag keresetváltogatásnak minősülő nyilatkozatot terjeszt elő anélkül, hogy a keresetváltogatás iránti kérelem (illetve a keresetváltogatás formai) előterjesztésére megtörténne.

elsőfokú eljárás és született meg az ítélet, akkor az figyelmen kívül hagyható. Ezen szabály alkalmazása során az fog problémát okozni, hogy a fellebbezést főszabály szerint tárgyaláson kívül bírálja el a másodfokú bíróság és ennek következtében a Pp. 370. § (3) bekezdés alkalmazása háttérbe szorulhat, valamint az írásban történő anyagi pervezetés eredményessége és hatékonysága kétséges. Másfelől a másodfokú bíróság tájékoztatása után a fellebbező fél – ha számára kedvezőtlen az elsőfokú bíróság döntése, akkor hivatkozni fog az eljárási szabálysértésre, amelyet írásbeli anyagi pervezetés alkalmazását vonja maga után.

Kérdésként merül fel e körben továbbá az is, hogy mikor, milyen esetekben minősülhet az eltérés vagy az arra irányuló indítvány elutasítása indokolásának hiánya abszolút, az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezést kiváltó szabálysértésnek. Álláspontunk szerint, mivel a Pp. 342. § (3) bekezdésre figyelemmel a felek jogi érveléshez nincs kötve a bíróság és a Kúria közzétett határozata a jogi érvelés körében értelmezhető, továbbá az új Pp. nem a *iura novit curia* elvére épül, ezért, ha az ítélet teljessége [Pp. 341.§ (1) bekezdés] és döntés korlátjaként az *ne ultra petita* [Pp. 342. §] szabálya nem sérül, akkor önmagában az, hogy egy közzétett döntés ratio decidendi-jétől indokolás nélkül eltérő döntés hoz a bíróság, vagy az arra irányuló indítvány elutasítását külön nem indokolja meg, nem hatályon kívül helyezéshez vezető ok.

Amennyiben az elsőfokú bíróság nem indokolta meg az eltérést, de a másodfokú bíróság egyetért tartalmában az elsőfokú bíróság Kúria közzétett határozatától eltérő döntésével, akkor a másodfokú határozata indokolásban teljesíti a Pp. 346. (5) bekezdésben írt indokolási kötelezettséget, helybenhagyva az érdemben helyes döntést. Ez esetben az elsőfokú bíróság eljárási szabálysértése ugyanis nem hat ki az ügy érdemi elbírálására. Ezen megoldás okszerűségét erősíti az is, hogy a Pp. 384.§ (1) bekezdése szerint az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezésére önmagában nem szolgálhat alapul, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság anyagi pervezetésével nem ért egyet, és kizárólag ezen okból a felek sem kérhetik az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését. Az ügy érdemében hozott döntés [Pp. 383. § (1) bekezdés] keretében értékelhető az indokolás hiánya akkor is, ha egyébként a döntés jogi indokát felülbírálatra alkalmas módon tartalmazza a határozat.

Azonban, ha a Kúria közzétett eseti döntése nemcsak jogi érvelésként, hanem közvetve jogalapként is értékelhető és új önálló jogvédelmi igényként is értelmezhető, akkor már nem látszik ez a kérdés ilyen egyértelműen eldönthetőnek. A jövőbeli joggyakorlatnak kell választ adni arra a kérdésre is, hogyha az elsőfokú bíróság indokolás nélkül eltér a Kúria közzétett határozatában foglalt jogkérdéstől, amit a másodfokú bíróság észlel, és nem ért egyet a határozat érdemével és annak jogi érvelésével, akkor ez mely esetekben vezet az elsőfokú

határozat hatályon kívül helyezésre és mikor orvosolható az a fellebbezési kérelem és ellenkérelem korlátai között. Vélhetően ennek absztrakt, elvi zsinórmértéke nem írható le előre, hanem esetről-esetre vizsgálendő majd az ügy és a fellebbezés tartalma alapján a helyes eljárásjogi megoldás. Ugyanakkor a konkrét ügy sajátosságai szerinti döntés az előre kiszámítható judikatúra elvi lehetőségét kizárja ezen esetekben.

6.4.5. Kritikai észrevételek a 2016. évi Pp. és a korlátozott-precedensrendszer viszonyrendszerében

A korlátozott-precedensrendszernek a Pp. szabályozása alapján fentebb kifejtett érvelésem alapján látható, hogy a perjogi szabályok, és kifejezetten a jogalkotó által választott háromtagú pertárgyfogalom és a keresetlevéllel szembeni elvárás professzionális perrendi mércéje aggályokat vet fel.

Bár a Kúria közzétett határozata a jogállítás körében relevanciával közvetlenül nem bír, ezért egy precedensképes határozat nem eredményezhet jogállítás-változtatást sem, de szükségképpen magában foglal egy anyagi jogszabályt érintő ratio decidendi. Emellett a korlátozott precedens-rendszer jogegységesítést és a bírói jogalkalmazást segíteni kívánó új rezsime indokolatlan értelmezési nehézségeket eredményez a jogi képviselővel eljáró felek esetében a jogállítás megtétele vagy annak elmulasztása körében.¹⁶² Ezen probléma feloldásánál a jogállítás dogmatikai tartalmából és az anyagi pervezetésnek céljából szükséges kiindulni a fent írtak alapján.

Az Alaptörvény 28. cikke alapján a bíróságoknak a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával - és az Alaptörvénnyel összhangban - kell értelmezniük. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuluma, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak. Az Alaptörvény által felhívott Pp. preambuluma szerint ugyanis a polgárok szolgálatát biztosító, a közjónak és a józan észnek megfelelő jogalkalmazás eszméjének, a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezésének és az anyagi jogok hatékony érvényre juttatásának célját kell

¹⁶² Az anyagi pervezetés felmerülő esetköreit a szerzők saját tisztánlátásuk érdekében egy mátrixban ábrázolták, de úgy döntöttek megkímélik az olvasókat ennek közlésétől, mert a lehetséges elvi esetek számbavétele rémisztő és elrettentő hatással bír, és csak azt mutatja meg, hogy a Pp. jelenlegi rendszere jelentékeny átgondolást és egyszerűsítést igényel. Annak bekövetkezésig pedig a józan észnek megfelelő értelmezést és önmérsékletet.

szolgálni a perrendi szabályoknak és így azok értelmezésnek is. Ezen elvek érvényre jutása megköveteli, hogy a felek kiszámítható módon gyakorolhassák eljárási jogait.

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikke az Unió joga által biztosított jogok bíróság előtti hatékony védelmét írja elő, míg Európai Emberi Jogi Egyezmény (Egyezmény) 13. cikke a „Hatékony jogorvoslat”-ot biztosítja akként, hogy bárkinek, akinek az Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje. A hatékony jogorvoslat elsődleges követelmény, hogy a jogorvoslat „mind a jogalkotás, mind a gyakorlati alkalmazás terén hatékony legyen.”¹⁶³ Ennek főbb kritériumai, hogy a jogorvoslatnak elérhetőnek kell lennie; képesnek kell lennie arra, hogy orvosolja a kérelmező sérelmét és a sikerre vonatkozóan ésszerű kilátásokat kell kínálnia.¹⁶⁴ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata szerint a különösen szigorúan értelmezett eljárási szabályok megfoszthatják a kérelmezőket a bírósági eljáráshoz való joguktól,¹⁶⁵ valamint, ha egy eljárási szabály úgy van értelmezve, hogy az megakadályozza a kérelmező eljárásának érdemi kivizsgálását, az veszélyezteti a bírósági eljáráshoz való jogot.¹⁶⁶

Ezzel összhangban az Európai Unió Bírósága a tényleges érvényesülés és egyenértékűség elvein alapján arra mutatott rá, hogy a tagállamokat olyan jogorvoslatok nyújtására való kötelezettségét, amelyek kielégítők a hatékony bírói jogvédelem biztosításához. A tényleges érvényesülés elve előírja, hogy a hazai jog nem teheti gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az uniós jog által biztosított jogok gyakorlását.¹⁶⁷ Míg a korlátozott precedens-rendszer a fenti követelményeknek megfelel, addig a Pp. szabályai alapján annak alkalmazása során indokolatlan mértékben szűkíti be a felek jogait és a közzétett kúriai határozat felhasználást.

A Pp. számos perjogi tradícióval szakító¹⁶⁸, és dogmatikai újítást bevezető szabályozása

¹⁶³ EJE, M.S.S. kontra Belgium és Görögország, 30696/09 sz. kereset, 2011. január 21., 288. bekezdés

¹⁶⁴ EJE, Vučković és társai kontra Szerbia, 17153/11 sz. kereset és 29 másik ügy, 2014. március 25., 71. és 74. bekezdések

¹⁶⁵ EJE, Běleš és társai kontra a Cseh Köztársaság, 47273/99 sz. kereset, 2002. november 12., 69. bekezdés

¹⁶⁶ EJE, Miragall Escolano és társai kontra Spanyolország, 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 és 41509/98 sz. keresetek, 2000. május 25., 33. és 36. bekezdések.]

¹⁶⁷ EUB, C-33/76 sz. ügy, Rewe-Zentralfinanz eG és Rewe-Zentral AG kontra Landwirtschaftskammer für das Saarland, 1976. december 16. Frissebb példákért lásd, EUB, C-415/11 sz. ügy, Mohamed Aziz kontra Caixa d’Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa), 2013. március 14., 50. bekezdés.; EUB, C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13 sz. egyesített ügyek, Unicaja Banco SA kontra José Hidalgo Rueda és társai, Caixabank SA kontra Manuel María Rueda, Ledesma és társai, Caixabank SA kontra José Labella Crespo és társai és Caixabank SA kontra Alberto Galán Luna és társai, 2015. január 21.]

¹⁶⁸ Keresetváltoztatás korábbi perjogi fogalma értelmező rendelkezés lett [Pp. 7.§ (1) bek. 12. pont], amelynek alapján a kereset, valamint az ellenkérelem [Pp. 185.§ (5) kek.] bármely elemének megváltoztatása, beleértve a törvényben pontosan meg nem határozott tartalmi jogi érvelést is, kereset, illetve ellenkérelem változtatásnak minősül függetlenül attól, hogy az érvényesített jog megváltoztatást eredményezi vagy sem.

nyomán¹⁶⁹ több száz állásfoglalás [Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozása (CKOT); a Kúria Elnöke által felállított az új Pp. jogértelmezésével foglalkozó konzultációs testület] született¹⁷⁰ – döntő részben – a bírói jogalkalmazás során felmerült problémák miatt. Vizsgálatunk előrejelzése szerint a Pp. formalizmusra, kiemelten a beadványok alaki szempontjaira fókuszáló merev rendszere a korlátozott precedens-rendszer új rezsimének érvényesülést akadályozni fogja.

A Kúria határozataira történő hivatkozás az eljárás egyes szakaiban korlátozásba, valamint eljárásjogi tilalomba ütközése folytán megjelenő eventualitás újabb feloldhatatlan értelmezési nehézségeket állít majd a jogkereső polgárok és jogalkalmazók elé.

Indokoltnak látszik, hogy a Pp. perfelvételi szakának formalizmusa, a háromtagú pertárgyfogalom, különösen, a jogalap útján történő jogszabályhely megjelölésének módja, valamint a jogi indokolás tartalma; a kereset- illetve ellenkérelemváltoztatás szabályai alapvető és koncepcionális átgondolása megtörténjen a korlátozott precedensrendszer új szemléletet kívánó intézménye folytán is.

6.5. A korlátozott-precedensrendszer hatása a bírói jogértelmezésre

A korlátozott precedens-rendszer bevezetését követően a honi szakirodalom¹⁷¹ – az annak jogrendszeri és dogmatikai elemzést követően – a bírói jogértelmezés és indokolás kérdései felé fordult: a korlátozott precedens-rendszer gyakorlati következményeit kezdte vizsgálni. Mielőtt bemutatnám és értékelés alá vonnám ezen gyakorlati tapasztalatokat azonban a rögzítenem kell, hogy milyen értelemben tekintek a bírói jogértelmezésre. Továbbá azt is, hogy milyen elméleti konstrukciók írják le bírói tapasztalatom szerint a legpontosabban ezen fogalmat és annak gyakorlati tartalmát.

A bevezetett precedens-rendszer gondolkodásmódjának éppen az induktív módszer a jellegadó sajátossága: a bírónak kutatnia kell az egyedi ügyek tanulságai és érvei között (*ratio decidendi*), az egyedi esetekből kell kibontani a mögöttes normatív szabályt, illetve jogelvet.¹⁷² A precedens-rendszer kötelezően alkalmazandó döntései nem szabályozási céllal születnek, hanem az egyedi ügy tényállása (*obiter dicta*) alapján a felek jogvitáját „csupán” eldöntik.

¹⁶⁹ Kiemelendő az eljárási törvény szakaszokra bontása és az anyagi pervezetés [Pp. 237.§-án keresztül megvalósuló fokozott bírói közrehatás] révén megvalósuló pervezetés.

¹⁷⁰ <https://kuria-birosag.hu/hu/ckot-allasfoglalasok> és <https://kuria-birosag.hu/hu/uj-pp-jogert>

¹⁷¹ WALACHER Lajos: A ténybeli ügyazonosság szerepe a precedensrendszerben. Polgári Jog (online folyóirat) Wolters Kluwer 2023/5-6. <https://jogaszvilag.hu/polgari-jog-online-folyoirat/> és

TAHIN Szabolcs: A Kúria Jogegységi Panasz Tanácsának jogegységi panaszt visszautasító ötödik határozatáról. Jogesetek Magyarzata/ JeMa/, 2021/2-3.

¹⁷² ALLEN, Carleton Kemp: Law in the making. Oxford University Press 1958. 157-158, 244-271.

Ezekre történő hivatkozás honi hagyománya, ahogy azt Zödi feltárta¹⁷³ az, hogy „a bíróságok a korábbi bírói ítéleteket (jogszociológiai értelemben) jogszabályként kezelik, úgy hivatkoznak rájuk”. Azaz nem a tényállások mentén, az ügy egyedi sajátossága alapján, hanem a korábbi döntések ratio decidendijét egy általános formulaként a normatív erővel megfogalmazott ún. „fejrészt” citálják az adott döntés lényegi tényeinek megkülönböztető hivatkozása, elemzése nélkül.¹⁷⁴

A Kúria hivatkozási, érvelési karakterisztikáját vizsgálta meg Wallacher a Kúria Polgárium Kollégium Polgári Szakágában közzétett 84 BH határozat szövegének elemzésével. A 2022. évben közzétett ügyek közül 21 esetben¹⁷⁵ hivatkozott a Kúria anyagi jogi jogkérdésben korábbi eseti döntésre, míg 18 ügyben¹⁷⁶ eljárásjogi kérdésben. Ezek közül egyetlen esetben a BH 2022.151. számú ügyben emelte ki a korábbi ügy egyes tényeit. A Kúria négy eseti döntésében¹⁷⁷ érvelt avval, hogy nem kíván eltérni a jogkérdésben a korábban közzétett ügyben kifejtett gyakorlatától. Ezen ügyekben a releváns ténybeli kérdéseket a Kúria vizsgálta, de arról csak röviden, gyakorlatilag a végeredményt tekintve számolt be. Összesen négy esetben¹⁷⁸ volt megállapítható az, hogy a Kúria ténybeli összevetést alkalmazva elemezte a korábbi döntését. Ezen esetekben kivétel nélkül a felek eltérésre hivatkozása szerepelt a felülvizsgálati kérelemben. Wallacher elemzésének utolsó négy esete alátámasztja azon fentebb írt álláspontomat, hogy a jogértelmezés nem kizárólag a jogalkotó normaszövegének bírói elemzését jelenti, hanem a jogászság közös értekközvetítői munkája. Az adott 2022. évi polgári esetjogi BH-k elemzése megmutatta, hogy a bírói értelmezés egy komplex jogi struktúra és a jogászai hivatásrendek közös terméke és ontológiai vizsgálata önmagában nem értelmezhető.

Ugyanakkor vitatható Wallacher azon megállapítása, hogy „a polgári perek alapvető jogkérdése a felek által előadott tények jogi minősítése.” Maga Wallacher is ezen alapvetését olyan jögesettel illusztrálja, amikor a fél egy kifejezetten megjelölt anyagi jogszabályra hivatkozva érvényesíti igényét, majd maga is azt írja, hogy a fél által megjelölt „jogszabályhely alapján kell minősíteni az adott tény.” Azaz, a Plósi 1911.es Pp. hagyományaira épülőhatályos Pp. szabályai alapján a perjog alapvető, kiindulási kérdése a fél jogállítása. A fél által megjelölt jogalap tárgyi jogszabályának tényállási elemeinek állítása és szükség esetén bizonyítása történik. A jogi minősítés a jogi képviselővel eljáró felperes esetében, már a keresetlevélben

¹⁷³ ZÓDI Zsolt (2014.) 53. o.

¹⁷⁴ ZÓDI Zsolt: A korábbi esetekkel való érvelés a jogban. Iustum Aequum Salutare, 2017/2. 104. o.

¹⁷⁵ Wallacher elemzése ezek között a BH2022. számon közzétett BH-kat hivatkozta.

¹⁷⁶ Wallacher e körben a 2022. évből a 11., 12., 73., 74., 97., 98., 123., 124., 205., 209., 210., 235., 236., 238., 260., 266., 293. és 297. számon közzétett 2022-es BH-kat adta meg lábjegyzetben

¹⁷⁷ A 2022. évi BH-k közül a 99., 100., 268. és 298. számon közzétett BH-ban

¹⁷⁸ A 206., 240., 295. és 325. számon közzétett 2022-es BH-kban azonosította ezt Wallacher

meg kell, hogy történjen: a felperes a Pp. 170.§ (1) bekezdés b) pontja alapján minősíti a 170. § (2) bekezdésében feltüntetett tényeket.

Helyesen mutat rá ugyanakkor Wallacher arra, hogy egy (egyedi) tényállás absztrakt, más ügyekkel összehasonlításra alkalmas kidolgozása (általánosítása) a jogi normából, annak értelmezésből kell kiinduljon. Bár a jogi minősítés alapja a konkrét tényállás, de attól a jogértelmezés elszakadhat úgy, hogy a tények látszólag okszerű minősítését az anyagi jogi norma teleologikus célja vagy a bírói szubjektív meggyőződése (értékközvetítése) nyomja el, teszi az ügy érdemi elbírálása szempontjából jelentéktelenné. Ez történhet egyfelől úgy, hogy az egyes tények egymással való összevetésükben elenyészhetnek (relevanciájuk relatívan csökken); másfelől úgy is, hogy a bírósági személyes meggyőződése, a jog értelmének és céljának kutatása teszi azt az adott perben neutrálissá. Tehát ez esetben bírói szempontból nem a tények minősítés történik, szemben Wallacher nézetével, hanem ez maga a jog konstruálása a wilburgi jogértelmezés valós modellje szerint. Ezen a rendszerben a bírók, kiemelten a kontinentális jogrendszerben dolgozó bírók nem tényeket kutatnak és minősítenek, hanem, ahogy fent írtam: polgári perben a bírósági feladata és célja az alanyi jog kutatása. Ezen szempontrendszernek felel meg az a bírói érvelési struktúra, amelyben a korábbi ügyekben hozott döntések funkciója a joggyakorlat egységességének és folyamatosságának alátámasztása, az anyagi jog által le nem fedett jogesetek eldöntése (joghézagot kitöltő szerep) és a joggyakorlat árnyalása, a felülbírálat érvelési elemeinek bővítése.¹⁷⁹ Ennek alapján a bírói jogértelmezés érvelési hagyományait, megoldásait helyesen rögzíti Tahin,¹⁸⁰ amikor azt állapítja meg, hogy az nem az eseti döntésekben és adott tények alapján kifejtett érvek struktúráján és koherenciáján alapul.¹⁸¹ Nem, mert a honi bírói érvelési módszertana nem precedens jogi jellegű, így a jogkérdésekben való döntés és indokolás sem tényérzékeny.

A honi perjogi (korlátozott precedens-rendszerű) és alkotmányos rendszerben kiemelkedő jelentőségű, hogy a Kúria, a legfelsőbb bírói fórum mind alkotmányosan, mindpedig szervezetszociológia alapon is a leghatékonyabban tudja gyakorolni a joggyakorlat-egységességet funkcióit. Magyarország Alaptörvényének 25. cikk (1) bekezdés 2. mondata deklarálja a Kúria primátusát a többszintű [Alaptörvény 25. cikk (4) bekezdés] bírósági szervezetrendszerben és a (3) bekezdés a jogalkalmazás egysége biztosításának jogával, illetve

¹⁷⁹ OROSZ Árpád: Az egyedi ügyekhez igazodás magyar gyakorlata a polgári ügyszakban. Jogesetek Magyarázata, 2012/3.

¹⁸⁰ TAHIN (2021)

¹⁸¹ TAHIN (2021): „[a] Legfelsőbb Bíróság (de később a Kúria is) úgy tért el a korábbi gyakorlatától, hogy erre nem utalt, vagy a „következetes gyakorlatra” utalt ugyan, de csak egy, a Bírósági Határozatok folyóiratban közzé nem tett eseti döntést hozott fel, vagy egyszerűen nem tartotta fontosnak az eltérés indokolását arra hivatkozással, hogy a hazai jogrend nem esetjogon alapul.”

kötelezettségével ruházza fel a Kúriát. A kiszámítható, széttartó értelmezésektől mentes judikatúra a jogállamiság, a jogbiztonság egyik sarokköve. A jogkereső polgárok ennek alapján tudják magatartásukat

Ha nem alkalmazza a korlátozott precedens-rendszerben a bíró a korábbi döntések *ratio decidendijét*, nem önkényesen jár el, hanem vagy nem kutatott kellő mélységgel, vagy az ügy egyedi tényállása mellett nem találta alkalmazhatónak a korábbi ügyekből kitűnő jogelvet.¹⁸² A korlátozott-precedensrendszer kifejezetten nem érinti a Pp. szabad bizonyítás elvét és bírói szabad mérlegelés jogát. Ezen perjogi elvek a perben érvényesített igény ténybeli alapját, az érvényesített jogot megnyitó – és a tárgyi jog diszpozíciója által megjelölt - tényeket érintik. A bírói mérlegelésre elvi síkon elválik a vitatott és releváns tények meghatározása és megállapított tények alapján történő jogi minősítés körében. Áthatás és a bírói szabad mérlegelést érintő értelmezés akkor adódik, ha az adott ügyben a bíró nem vagy nem helyesen választja szét az ügy egyedi történeti jellemzőit (obiter dicta-t):

- így vagy tévesen alapozza jogkérdésben hozott döntését korábbi eseti döntésre;
- vagy tévesen, az adott ügy lényegi tényeit nem azonosítja a korábbi eseti döntés *ratio decidendijét* megalapozó körülményekkel.¹⁸³

¹⁸² ZÖDI (2014) 63-66.

¹⁸³ Csak utalok arra, hogy nem szükségképpen minden precedens bír lényeges ténybeli alappal, mert elképzelhető, tisztán jogi (jellemzően nyelvtani, rendszertani) értelmezés kérdésében született *ratio decidendi*.

7. A kereset tartalma a Szakértői Javaslat szabályozása alapján

A Szakértői Javaslat a törvényszéki perrendre és jogi képviselő eljárására modellezett javaslatában az 1952. évi rPp. 121.§-ának szabályozását alapul véve, de azt a háromtagú pertágyfogalom irányába elmozdítva a felperes keresetét állítja per középpontjába. A Szj.141.§ paragrafusa tartalmazza a keresetlevél benyújtására és annak kellékeivel vonatkozó javaslatot akként, hogy fenntartja a beadványokra vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazását [Szj. 104-105. §§]. A 141.§ (1) bekezdés szerint a peres eljárást a bírósághoz címzett keresett levéllel kell kezdeményezni, amelynek az Szj. 141.§ (2) bekezdés c) pontja szerint tartalmaznia kell „a per felvétel során előadni kívánt keresetet, így az érvényesíteni kívánt jog megjelölését, az annak alapjául szolgáló tényállításokat és azok bizonyítékainak előadását, oly módon, hogy a jogállítás a kereset egész tartalmából megállapítható legyen, valamint a bíróság döntésére irányuló határozott kérelmet.

A Szj. indokolásban Éless kifejti,¹⁸⁴¹⁸⁵ hogy a javaslat részletesen, az 1952-es évi Pp-hez képest pontosított tartalommal kívánja kibontani az érvényesíteni kívánt jog előadására vonatkozó kötelezettséget. Ennek indoka, hogy a javaslat dogmatikai alapállása szerint a peres jogviszony szerkezetét lényegileg határozza meg a kereset jogi állításának mikéntje. Ezért a jogállítást övező gyakorlati bizonytalanságok tisztázása érdekében egy fokozott, új szemléletű individualizációs követelmény kodifikálására tesznek kísérletet a szakértői javaslat készítői. Ennek alapján a felperesnek előzetes jogi minősítést kell elvégeznie és a kereset tárgyát (az érvényesíteni kívánt alanyi jogot) a keresetlevelében meg kell jelölnie. Ugyanis az egyfelől az alperes ellenkérelmének érdemét és védekezését meghatározó követelmény. Másfelől az érvényesíteni kívánt jog a bíróságot informálja arról, hogy mely tények állítása szükséges az érvényesíteni kívánt jog alapján.

Kiemelendő, hogy a javaslat koncepciója szerint a felperes csak a perfelvétel során lesz köteles a keresetének tárgyát véglegesen és magasabb konkrétsági, illetve adekváltsági szinten előadni. A keresetlevelében a félnek bár minden olyan adatot és körülményt ismertetnie kell, amely alapján a bíróság meg tudja vizsgálni a perakadályokat és dönteni tud abban, hogy a

¹⁸⁴ ÉLESS Tamás: Perindítás. In Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára. (Szerk.: Varga István, Éless Tamás) hvgorac 2016. Budapest 287-292.

¹⁸⁵ Utalok arra, hogy az értekezés ezen része alapvetően a fent hivatkozott Szakértői Javaslat indokolásán alapul, annak dogmatikai lépéseit és érveit követi. Ennek indoka, hogy a Szakértői Javaslatnak sem gyakorlata, sem releváns jogirodalmi feldolgozása nem nincs, valamint annak kidolgozottsága és dogmatikai világossága más tárgyalási módot nem indokolt.

keresetet befogadja e tárgyalásra. De ezt meghaladóan nem kell szubsztanciálnia keresete tárgyát, az érvényesíteni kívánt jogot. A szakértői javaslat egyértelmű rögzíti azt a dogmatikai alapú kiindulását, hogy a polgári per jogérvényesítési célja alapján a félnek a jogállítást az 1952-es Pp-ben foglaltakhoz [rPp. 121.§ (1) bekezdés c) pont] képest magasabb elvárás követelménynek megfelelően kell megtennie már a keresetlevélben. Egyértelmű individualizációval meg kell jelölnie a felperesnek az érvényesíteni kívánt alanyi jogát, mert ennek alapján tudja a bíróság ellenőrizni azt, hogy az azt megnyitó tények teljes körűen előadásra kerültek-e, továbbá, hogy az alperes tagadása esetén mely tényeket melyik félnek áll érdekében a perben bizonyítania és melyik fél viseli az adott tények bizonyítása sikertelenségének a következményét (bizonyítási teher).

Az Szj. fokozott individualizációs követelményszintjének teljesítéséhez a javaslat elvárja és szükségessé teszi azt, hogy a törvényszéki perrendben a kereset alapjául szolgáló tények mentén a felperes előzetes jogi minősítést végezzen és annak eredményét a keresetlevélben adja elő. Ezen követelmény szükségessé teszi a teljes körű tényállás előadást, amelynek a szakértői javaslat szerint következetesnek is kell lennie. Ez azt jelenti, hogy a felperes által megjelölt, az előzetes jogi minősítéssel individualizált jog tényállása által megkövetelt valamennyi (teljeskörűen előadott) jogi tényekből következnie kell az érvényesíteni kívánt jognak. Továbbá következetes, kompatibilis tény- és jogállításokból levezethetőnek kell lennie a kereseti kérelem tartalmaként előadott jogvédelmi igénynek is.

Az Szj. az érvényesíteni kívánt jogállítással (a keresett tárgyaival) szemben nem a tárgyi jogszabály pontos megjelölését követeli meg, nem annak szubsztanciálását várja el. A szakértői javaslat az individualizáció fokozottabb követelményét fogalmazza meg a felperessel szemben: a keresetlevélben megjelölt jognak más jogoktól egyértelműen elhatárolhatónak kell lennie. Ezen követelmény ugyanakkor nem zárja ki azt, hogy a felperes a tárgyi jog konkrét megjelölésével teljesítse az egyértelműség követelményét. De ugyanakkor lehetősége van a felperesnek arra is, hogy a tények – és az azt igazoló bizonyítékok – olyan részletezettségű előadásával érje el a kereset egész tartalma alapján az individualizációt. A szakértői javaslat kifejezetten rögzíti azt is az indokolásában, hogy bármelyik megoldás a keresetlevél céljának és annak elbírálásának az érdekében elegendő.¹⁸⁶

Ugyanakkor a per jogi keretének és annak konkrét tartalmának rögzítése körében a perfelvételi tárgyalásra már megköveteli az Szj. a jogállítást szubsztanciálását. Ennek dogmatikai indoka elsődlegesen az, hogy az anyagi jogerő hatás tárgyi terjedelme egyértelműen

¹⁸⁶ ÉLESS (2016) 289.

meghatározott kell legyen. Valamint másodlagosan az, hogy a bíróság elbírálási jogköre tisztázott legyen,¹⁸⁷ és a meglepetés ítéletek kizárhatóak legyenek. Az Szjt. javasolt megoldása megfelel a BH 2018.150. számú, precedensképes határozat követelményének: a bíróság – törvény eltérő rendelkezése hiányában – a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozathoz kötve van.¹⁸⁸

Azonban az, hogy a Szj. csak a perindítási szakot követően, a perfelvételi szakban teszi kötelezővé a kereset tárgyának szubsztanciálását nem jelenti azt, hogy megalapozatlan hiányos és az érvényesíteni kívánt alanyi jogot nem tartalmazó kereset előterjesztését elfogadná. Ugyanis kötelező költségspecializáció alapján a felperest pénzbírsággal kell sújtani az Szj. §-a szerint, ha a perfelvételi tárgyaláson keresetét úgy egészíti ki vagy úgy változtatja meg, hogy az alperestől nem várható el, hogy arra nyomban nyilatkozzék. Ez esetben ugyanis a perfelvételi tárgyalás elhalasztására kell sor kerüljön a szakértői javaslat szerint, amely a per ésszerű időn belül történő befejezését gátolja, és azt szankciós költségspecializációval kívánja korlátozni, illetve visszaszorítani az Szj., egyben elkerülve az eventualitás veszélyét.¹⁸⁹ Ennek – az eventualitás elkerülésének – azért van kiemelt jelentősége, hogy ne társuljon végleges preklúziós hatás fél keresetlevélben tett jognyilatkozatának módosításhoz. A felperes ugyanis az Szjt. rendszerében nem veszíti el véglegesen és a perveszteség terhével a jog és az azt megalpzó tényállítás teljeskörűen történő előadásának jogát a keresetlevél előterjesztéséve, mert azt csak a megfelelő gondosság elmaradása eredményezheti.¹⁹⁰ Így nem terhelik a peranyagot – és ezáltal sem a felek, sem a bíróság erőforrásait – az óvatosságból és a preklúziótól való félelem miatti előadott terjedelmes és a jogvita elbírálása szempontjából irreleváns jogi és ténybeli előadások.

A szakértői javaslat – szemben a 2016. évi Pp. hatályba lépésekor fennálló szabályozásával – nem tartotta sem szükségesnek sem célszerűnek, hogy a keresetlevélben foglalt tény és jog állítások következtelensége esetén a bíróság a keresetlevelet visszautasítsa. Ennek indokaként azt fogalmazta meg indokolásában Éless,¹⁹¹ hogy az idők időlegesen

¹⁸⁷ Abszolút eljárási szabálysértésnek minősül a kialakult bírói gyakorlat szerint az is, ha a bíróság nem meríti ki a felperes keresetét (nem bírálja el az érvényesített jogot vagy halmazati igény esetén valamennyi jogot), és az is, ha azon túlterjeszkedik. Lásd EBH2018. K.13. számon közzétett ítéletet, mely szerint „az előterjesztett kereset minden egyes részére kell tartalmaznia rendelkezést és indokolást”.

¹⁸⁸ A kérelemhez kötöttség elve a BH2018. 150. számú határozat meghatározása szerint azt jelenti, hogy a bíróság a per folyamán olyan kérdésben, amelyre vonatkozóan a felek nem terjesztettek elő kereseti kérelmet, ellenkérelmet stb. nem dönthet.

¹⁸⁹ SZÍVÓS Kristóf: Az eventualitás elvének hatása a perfelvételi nyilatkozatok előterjesztésére. Magyar Jog, 2022/2., 65-75.

¹⁹⁰ KLINGLER, Rafael: Die Eventualmaxime in der schweizerischen Zivilprozessordnung. Helbing & Lichtenhahn, 2010.Zürich, 1-3.

¹⁹¹ ÉLESS (2016) 290.

visszautasította jogvédelmi igény sem a jogvita végleges megoldását sem annak igény érvényesítési és igazságszolgáltatási rendszerbe kerülését nem akadályozza meg így azt csak adminisztrációs többletterhet jelent. Az anyagi jogi jogviták rendezéséhez fűződő társadalmi érdek és annak hatékonysága a bírói út akár időleges, akár végleges elzárásával mindenképpen csorbul. Ezért a nem koherens jog és tényállítások vonatkozásában az aktív bírói szerepfelfogás alapján a kereset tisztázása nem a perindítás szakban, hanem a perfelvételi során indokolt. Az Szj. 6§-ában, alapelveként szabályozott anyagi pervezetés intézményének alkalmazásával a kereset kompatibilitását akként kell biztosítani – a felek rendelkezési joga alapján helyes dogmatikai megfogalmazás szerint azt megkísérelni –, hogy „a bíróság a felekkel tisztázza hogy melyek a jogvita elbírálása szempontjából jelentős tények”. A jelentős tényeket a kereset tárgya, az érvényesíteni kívánt anyagi jog határozza meg, jelöli ki, így explicit módon ezen szakasza az Szjt.-nek szükségképpen magában foglalja a jogállítást tisztázását. Az anyagi per vezetés célja Völcsénynek a szakértői javaslatához írt indokolása szerint az,¹⁹² hogy annak elkerülése, hogy a jogvitában ne születhessen olyan döntés, amely nem véglegesen zárja le azt. ezen perjogi követelmény Völcsény szerint a Bszi. 2§ (1) bekezdésben megfogalmazott végleges vitarendezési elvvel áll összhangban. Az anyagi per vezetésnek tételes szabályait és tartalmát az Szjt. 167.§ (3) bekezdése tartalmazza rugalmas, példálózó felsorolással („különösen” fordulattal), hogyha a felek perbeli nyilatkozatai hiányosak egyébként következetlenek vagy ellentmondásosak, akkor a bíróság („különösen”)

- kérdések feltétele útján lehetőséget biztosít arra, hogy a felek nyilatkozatait hibáit kiigazítsák és
- gondoskodik arról, hogy a felek nyilatkozatai minden, a per elbírálása szempontjából lényeges körülményre kiterjedjenek.
- A bíróság (a fent írt cél érdekében) felhívja a fél figyelmét arra, ha nyilatkozata nyilvánvalóan nem terjed ki olyan körülményre, amely a per elbírálása szempontjából jelentős;
- tájékoztatja a felet hivatalból figyelembe veendő tényekről és
- felhívja a felek figyelmét arra, ha valamely a per eldöntése szempontjából jelentős körülményt a felektől eltérően ítél meg.

A vitás kérdések azonosítása és az ügy szempontjából jelentős tények meghatározásához szükséges eszközöket a bíróság saját jogkörében határozza meg esetről esetre rugalmasan. Ez a szubszumció szükségszerű eleme a bírói jogalkalmazásnak, ugyanis a

¹⁹² VÖLCSEY Balázs: Anyagi pervezetés. In Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára. (Szerk.: Varga István, Éless Tamás) HVGORAC 2016. Budapest 42-45.

kereset alapját adó tényeket meg kell feleltetnie a bírónak valamely tételes jogszabálynak. Így a polgári per szükséges anyagi pervezetésének elméleti alapját és tartalmát már az 1900-as években – máig ható erővel – megfogalmazta Franz Klein elmélete¹⁹³, amely a kitanítási, a kérdezői, a nyilatkozattételre felhívó bírói közrehatásokat jelenti. Ezen, az Szjt.-ben is megjelenő és a modern perjogi tapasztalatokkal kiegészülő eszközök célja az, hogy a felek megtegyenek minden olyan nyilatkozatot, amely a tények és az érvényesíteni kívánt (majd az érvényesített) jog tisztázásához szükséges.

Azonban kiemelendő a 2016. évi Pp. szabályozási szemléletétől eltérően az Szj. perszerkezeti megoldása az anyagi pervezetést a perfelvételi tárgyaláson, szóban és személyesen kívánta megvalósítani. Ez összhangban áll az Alaptörvény XVIII. cikkében írt (nyilvános) tárgyaláson történő elbírálás alkotmányos elvével a szóbeli tárgyalás bevett perjogi elvével. Az alapjogi koherencia mellett kiemelendő, hogy a bírói, gyakorlati tapasztalatok szerint a szóbeli tárgyaláson tisztázhatók érdemben a jogvita elemei. Ez szinte kizárólagos a személyesen eljáró felek esetében, de a jogi képviselővel eljáró felek esetében is a komplex jogvitákba mindenképpen hatékonyabb és célravezetőbb az iratok váltásánál. Nem véletlen ezen dogmatikai és szerkezeti megoldás, mert Szakértői Javaslat egyik szerkesztője Éless álláspontja szerint az írásbeliség perjogi megjelenése szükségszerűen hozza magával az eventualitást, miszerint meghatározott perceselexményeket csak az eljárás során megadott időben és módon lehet teljesíteni. Éless szerint az írásbeliség és annak következtében megjelenő eventualitás körében „több mint száz évvel ezelőtt lezáródott az a tudományos vita, hogy annak a szóbeli, de még a vegyes rendszerű perben sincs helye.”¹⁹⁴

Az Szj. perszerkezeti modelljében a fent leírt koncepció azt is jelenti, hogy a per tárgyának meghatározása és a bizonyítékok inkvizitórius felkutatása nem a bíróság feladata és kötelezettsége, abban a bíró csak közreműködik. A bírói aktív, anyagi pervezetés azt biztosítja, hogy a felek kanalizált módon tehesék meg a szükséges nyilatkozataikat, bizonyítási indítványaikat. A félnek minden esetben a bírói közrehatást követően szabadon kell és lehet döntenie arról, hogy perbeli jogait gyakorolja-e, és ha igen miként. Ezen elvi distinkció a jog- és tényállítások körében még azokban a különleges perekben is fennáll, amelyek mikénti eldöntéséhez közérdek fűződik (pl. a személyállapoti perekben).¹⁹⁵ Ez esetekben ugyanis a jogalkotó az igazságszolgáltatási szervtől független, a végrehajtó hatalomhoz tartozó szervet

¹⁹³ FRANZ Klein: Der Zivilprozess Oesterreichs. Franz Klein, Wach Adolf, Engel Friedrich: Das Zivilprozeßrecht der Kulturstaaten: eine Vorarbeit zur deutschen Prozeßreform; Bd. 3. 113-114.

¹⁹⁴ ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyosság. Közjegyzők Közlönye 2017/5. 16.

¹⁹⁵ VÖLCSEY (2016) 43.

jelöli ki az igény érvényesítésre, mert a bírói közrehatás nem terjedhet ki az érvényesíteni kívánt jogra és jogvédelmi igény tartalmára a rendelkezési elv és a tárgyalási elv alapján.

Az anyagi pervezetés és a bírói közrehatás azonban nem egyirányú folyamat, ahogy azt a szakértői javaslat helyesen értelmezi – szemben a Pp. 237. §-ában írtakkal. Ugyanis a valós perjogi helyzetekben nem kizárólagosan egyirányú (a bíróságtól a felek irányába ható) az anyagi pervezetés. A bíróság ezen aktív pervezetési közrehatása azt is magában foglalja, hogy a bíró megérti, hogy a feleknek pontosan milyen igénye van, azt milyen tények alapján érvényesítik a perben, és milyen alanyi magánjog megsértését állítják. A bíróság kérdésfeltevése tehát nem csupán a fél oldalán keletkeztet megértési folyamatot, hanem a bíróság ezen cselekménye által szubsztanciálódik a nem egyértelmű, és csak a tények alapján individualizált kereset tárgya. Ezen percselekmény során lesz az érvényesíteni kívánt jogból érvényesített jog. A kiemelt jelentőségét az anyagi pervezetésnek az adja, hogy a perben szükségszerűen és minden esetben konkrét alanyi magánjogi igényérvényesítés történik: ezért a kereset tárgya csak a jogban fellelhető tételes jogszabály lehet.

8. Összegzés – az első hipotézis értékelése

A polgári perben az érvényesíteni kívánt alanyi (magánjogi) jogosultság alapját az előadott tények komplex egysége jelenti elsődlegesen. Ezzel áll elválaszthatatlan logikai és jogi kapcsolatban a keresetben előadott jogviszonyt meghatározó érvényesíteni kívánt jog. Ezt egy tárgyi jogi norma jogszabályhelyével kell a félnek megjelölnie, mint a magánjogi igénye perbeli jogi alapját. A kereseti tényállítás a kereset ténybeli alapját fejezi ki (tényállítás), míg a jogállítás az igény jogi alapját (a kereset tárgya). A perfelvételt lezáró végzéssel rögzült, a keresettel érvényesített magánjogi igény megnevezésére az anyagi jogi értelmű – és az eljárásjogi kódexekben nem is használt – *jogcím* megnevezése helyett eljárásjogi értelemben a **jogalap** a megfelelően adekvát elnevezés.¹⁹⁶ A jogalap meghatározott megjelölése pedig a konkrét tárgyi jogszabályhely konkrét (szubsztanciálását), vagy legalább és szükségszerűen egyediesített (individualizált) megjelölését teszi szükségessé. Ennek hiányában sem az eljárási igazságosság, sem az anyagi jognak megfelelő döntés (objektív igazságosság) nem biztosítható.

¹⁹⁶ Nem véletlenül beszél a régi Pp. jogállításról: mint ahogy a tényállítás a kereset ténybeli alapját fejezi ki (mai szóhasználat: tényállítás), úgy a jogállítás az igény jogi alapját (azaz a kereset tárgyát).

V. A jogalkotási folyamat történeti vázlata

1. Magyarország első egységes polgári perrendtartásának előzményei¹⁹⁷

Az 1848-as polgári szabadságjogi mozgalom politikai célkitűzési, így elsősorban a törvény előtti egyenlőség, az egyén autonómiájának tiszteletben tartása és mindezek elvi alapját adó szabadság–eszmény a polgári eljárásjog területén is megjelent. Ez elsődlegesen és legsürgetőbben a feudális polgári eljárásjogi formalizmus–, a kifejezett és jogilag rögzített jogegyenlőtlenség lebontásában, valamint a bíróság inkvizíciós (nyomozati elvű) jogkörének visszaszorításában jelentkezett.

A polgári perben a reform legfontosabb eleme a jogegyenlőség megjelenése volt. A perbeli feudális előjogok megszűnésével a bíróság előtti egyenlőség megvalósította, hogy mindenki ügyében azonos bíróság ítélt. Megszűntek a személyi kivételek bíróságok hatásköri és illetékességi szabályai körében azáltal, hogy mindenkire azonos tartalmú törvényi rendelkezés vonatkozott.¹⁹⁸ Az esélyegyenlőség gyakorlati érvényesülését pedig a szóbeliség és a közvetlenség elve biztosította, amely elsődleges és általános érvényű szabályként lett meghatározva. A szóbeliség biztosításának értelme és célja kifejezetten az volt, hogy a polgári per formalizált, írásbeli intézményét korábban igénybe venni nem tudó széles írástudatlan réteg igénybe tudja venni jogaik érvényesítése végett; magánjogi igényeik érvényesítésére bírói jogvédelmet kaphassanak.

A 1911. évi Pp. indoklása az egész polgári per legfontosabb újításának és az új törvény vezérelvének nevezi a szóbeliséget és a közvetlenséget: „Az irányt, amelyet az új perrendtartás alkotásánál követni kell, a közvélemény és a törvényhozás világosan kijelölte. Már az 1868:LIV. tc. alkotásakor világos volt jogászközönségünk előtt, hogy az írásbeli per elejtésével a szóbeli, közvetlen eljárásban keresendő a megoldás. (...) A képviselőház 1880. év április 23-án határozat útján is utasította az igazságügyi kormányt a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság elvein alapuló perrendtartás előkészítésére. A képviselőház igazságügyi bizottsága pedig több alkalommal kifejezést adott annak a véleményének, hogy a polgári per joggyökeres reformja a szóbeliségre fektetendő.”¹⁹⁹

¹⁹⁷ Dolgozatomban a korabeli szöveget a mai helyesírási szabályok szerint közlöm, s valamennyi idézet tekintetében így járok el a jogszabályokat kivéve.

¹⁹⁸ MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog, 3. kiadás, kiegészítette, átdolgozta: NIZSALOVSKY ENDRE, Franklin-Társulat, Budapest, [1940], 35-36. old.

¹⁹⁹ Indoklás a polgári perrendtartásról szóló 594. sz. törvényjavaslatához, in: Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907, 196. old. Az indoklás továbbá utal még arra is, hogy „a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában hozott 1868:XLIV. tc. 9. §-a kimondja, hogy a szóbeli eljárás behozataláig törvénykezésünk rendezése csak ideiglenesnek tekintendő. Az 1870:XVI. tc. 1. §-a pedig az ítélő bírák számát a fellebbviteli bíróságoknál megállapítván, rámutat arra, hogy a

Az 1861-es Ideiglenes Törvénykezési Szabályok megalkotói ezen reformtörekvéseket a császári neoabszolutista kívánalmak mellett azonban csak igen töredékesen tudták teljesíteni. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (1861) az 1848 előtti szabályozásra építettek és tartalmilag az igényelt rendszerszintű átalakulás megvalósításra nem volt alkalmas.

Az 1867-es kiegyezés után indultak el az Igazságügyi Minisztériumban az átfogó reformokat megvalósítani szándékozó jogszabály előkészítő- és törvényalkotói munkálatok. Az alig több, mint egy éves, és így nem kellően elmélyült, kodifikáció produktuma az átmeneti jellegű Polgári Törvénykezési Rendtartásról szóló 1868:LIV. törvénycikk lett. (a továbbiakban: Ptr.). A törvénycikk eszmei alapjául az 1852-es osztrák átmeneti eljárásjogi kódex, a Provisorische Civilprocessordnung szolgált, amelyet a magyar szabadságharc leverése után, mint közvetlenül alkalmazandó jogot vezettek be Magyarországon 1861-ig (az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok megalkotásáig). A törvénycikk elsődlegesen az írásbeli eljárást szabályozta, és kötött bizonyítási rendszerével együtt nehézkes rendszere a kor igényeinek nem felelt meg. A Ptr. többször módosították, így – többek között, jelentősen – a sommás eljárástól szóló 1893:XVIII. törvénycikkkel (a továbbiakban: Se.).²⁰⁰ A Ptr. egészen 1915-ig volt hatályban Magyarországon.

2. A felperes keresetének tartalmi elemei a Ptr.-ben

fellebbviteli bíróságok szervezetének végleges megállapítása csak akkor fog megtörténni, mikor a törvényhozás törvénykezési rendszerünket a szóbeliség és a közvetlenség alapjára fekteti. Azóta jogászyűlések, a napi és a szaksajtó folyvást hangoztatták ezt az eszmét. Az 1893:XVIII. tc. megalkotásakor sem volt kétség arra nézve, hogy a szóbeliség a polgári eljárás egész vonalán megvalósítandó, és midőn a törvényhozás a teljes reform azonnali életbeléptetésére irányuló erős áramlattal szemben a részleges reformot határozta el, ezzel nem a teljes reform eljéte, hanem annak csupán elhalasztása mellett foglalt állást, arra az időre, amikor az átmenet idejének leteltével a mélyreható változás káros rázkódtatással nem fog járni. Most, amikor a bírói szervezet kiépítésével a teljes szóbeli per előfeltétele már meg van teremtve, amikor az új eljárás alapelvei a sommás eljárás fennállása alatt a köztudatba már átmentek, amikor a sommás eljárás megnyugtató eredményei az alapelveknek a helyességét igazolják: a teljes reformnak semmi sem áll többé útjában.”

²⁰⁰ HORVÁTH – KABÓDI – POMOGYI: A perjogok története, in: Magyar jogtörténet, szerkesztette: Mezey Barna, Osiris, Budapest, 1997., 363-364, 367-368.

A Ptr. 64. § (1) bekezdése²⁰¹ szerint a felperesnek keresetében meg kellett jelölnie követelése alapjául szolgáló tényeket és az abból származó jogalapot is. A Prt. 248. §-a²⁰² pedig az ultra petitum-elvét tartalmazta: a bíróság határozatában (sem az ítéletben sem pedig a végzéseiben) a felek kérelmén nem terjeszkedhetett túl. A keresetében megjelölt jogalap kötötte a felperest is a keresete kijavítására nyitva álló határidőt követően – az alperes ellenkérelmének előadását követően – az 1911. évi Pp. miniszteri indoklása szerint is.²⁰³ A Ptr. 68.§-a alapján²⁰⁴ az alperes perbebocsátkozástól a felperes keresetben megjelölt jogalap tehát kötötte egyfelől a feleket és másfelől a bíróságot is az egész eljárás alatt.

Az egyszerűbb tényállású és/vagy jogi megítélésű ügyekben – ahol a felek jogi jártassága is szerény lehetett – az 1893-as Se. enyhített a Ptr. rigorózus formalizmusán a jogalap megjelölésének elhagyását szabályozva. A Se. 15. §-a²⁰⁵ nem követeli meg a kereset jogalapjának megjelölését, csak a kereset alapjául szolgáló tények– és azok bizonyítékainak előadást, valamint a bíróság döntésére irányuló kereseti kérelem előterjesztését. A kereseti kérelem fenti tartalmi meghatározását – a kereset jogalapjának, tárgyi jogi megjelölését meg nem követelő szabályozást – veszi át illetve folytatja az 1911-es kódex (1911. évi Pp.) szövegezése is.

3. Az 1911. évi polgári perrendtartás szabályozási szerkezete

Az országgyűlés képviselőháza már 1880. áprilisában felkérte Emmer Sándor képviselőt és Plósz Sándor jogtudóst a közvetlenség- és a szóbeliség elvén alapuló, modern eljárásjogi kódex tervezetének megalkotására. Két tervezet készült el 1885. évre: a német dogmatikai irányvonalat képviselő Plósz-féle törvénytervezet,²⁰⁶ és az 1806. évi francia perjog alapján készült Emmer-féle tervezet. Ezek részletes elemzése meghaladja értekezésem kereteit és célját is. Ezért a jogirodalmi álláspontokat mutatom be kizárólag a jogalap vonatkozásában a XIX.

²⁰¹ Ptr. 64. § (1) bekezdés: „Felperes tartozik keresetében a jogalapot és tényeket, melyekből követelését származtatja, időrend szerint teljesen és világosan előadni, egyszersmind minden megkívántató bizonyítékát mellékelni; végül a kereset tárgyát a fő- és mellékkötelezettség vagy a követelt összeg és járulékai szabatos kitételével határozottan és röviden kifejezni.”

²⁰² Ptr. 248. §: „Az ítélet vagy végzés a felek kérelmén túl nem terjedhet.”

²⁰³ Indoklás [a polgári perrendtartásról szóló 594. sz. törvényjavaslathoz], in: Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907, 270.

²⁰⁴ Ptr. 68. §: „A beadott kereset kijavítása csak addig engedtetik meg, míg az ellenbeszéd elő nem terjesztett. Ennek megtörténte után felperes se a kereseti kérelem jogalapját meg nem változtathatja, se a keresetlevélben foglalt követelését felebb nem emelheti.”

²⁰⁵ Se. 15. § (1) bek. 3. pont első mondat: „A keresetnek magában kell foglalnia: az ügy megjelölését a tények előadásával, a melyekből felperes követelését származtatja és ezek bizonyítékai, ugyszintén a kereseti kérelmet.”

²⁰⁶ PLÓSZ Sándor: A magyar polgári perrendtartás tervezete. Budapest, 1885. Egyetemi Könyvnyomda

század harmadik harmadában, majd az 1911-es Plósz-féle perjognak a 2016. évi hatályos Pp. perszerkezeti és pertárgyfogalmi előképi megoldásait elemzem.

Plósz Sándor (1876)²⁰⁷ a keresetjogról írt művében a per célját akként határozza meg, hogy a bíróság kimondja valamely – a felek között vitássá tett – jog fennállását vagy fenn nem állását. A kereset alapvető, lényegi tartalmi elemeként ebből következően a jogalapot jelöli meg, amely a pert megalapozó (*peralapító*) jogállítást foglalja magában. Plósz szerint a jogalap elsődlegessége érvényesül akkor is, ha kereset jogalapja annak ténybeli alapjából, a felperes által kötelezően megjelölendő ténybeli alapból tűnik is ki.²⁰⁸ Plósz ugyanis azt nem teszi vitássá, hogy a jogalap nem kizárólagosan és még csak nem is elsődlegesen a határozottan megjelölendő tárgyi jogalapból világlik ki. Ellenkezőleg: a jogalap a kereset egészéből és kifejezetten annak alapjául szolgáló tényekből ismerhető meg alapvetően. Így a keresetben az érvényesített jogi igénynek koherensnek kell lennie az alapjául előadott tényeknek és az annak alapján érvényesített jogállításnak. Ezen logikai rendszerben Plósz szerint „a per csak jogállítások iránt jöhet létre, azaz, hogy a pernek tárgya csak oly állítás lehet, amely ha valónak találtatik, mint jog érvényesíthető. A perben tehát rendszerint egy jognak (...) kell állíttatni.”²⁰⁹

A peralapítás fogalma Plósznál két irányú: a felperes oldalán jogállítást, míg az alperes oldaláról jogtagadást foglal magában. Jogalapítás és jogtagadás nélkül a perbevitett igény vitája, kontradikciója nem képzelhető el. Ezen érvelés dogmatikai helyessége és gyakorlati érvénye mellett a dolgozatunk leíró részét követő fejezetében fogunk érvelni több további szempontból is megvizsgálva a kérdéskört.

A polgári perben a jog- és esélyegyenlőség reform eszményével összhangban az 1911. évi Pp. 129. § (1) bekezdés 3. pontja²¹⁰ a keresetlevél tartalmi kellékeinek és e körben a jogalap előadásának feltételeit akként határozza meg, hogy a keresetben a jog előadását és határozott kérelmet kell tartalmaznia. A tárgyi jog alakszerű megnevezése nem volt kötelező az 1911. évi Pp. rendszerében, azonban a jogállításnak a keresetnek egész tartalmából megállapíthatónak kellett lennie, nem annak ún. „műneméből”.²¹¹

Ebből következik Magyary álláspontja szerint az, hogy a kereset jogalapja nem szükséges kelléke a keresetlevélnek. Ezért a kereset szerinti idézést akkor is ki kell bocsátania

²⁰⁷ PLÓSZ Sándor: A keresetjogról: Két közlemény, in: Magyar Igazságügy 1876. évi 1-6. szám [V. kötet] 227-246.

²⁰⁸ PLÓSZ (1876) 245.

²⁰⁹ PLÓSZ (1876) 231-234.

²¹⁰ 1911. évi Pp. 129. § (1) bek. 3. pont: „A keresetlevélnek magában kell foglalnia: [...] 3. a perfelvételi határnapon előadandó kereset közlését, vagyis a jog előadását, a melyet a felperes érvényesíteni akar, és határozott kérelmet. A jog alakszerű megnevezése nem szükséges, hanem a jogállítást a keresetnek egész tartalmából kell megállapítani.”

²¹¹ MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog, 3. kiadás, kiegészítette, átdolgozta: NIZSALOVSKY ENDRE, Franklin-Társulat, Budapest, 1940., 345.

a bíróságnak, ha a felperes csak tényt állít és jogot nem. Ez esetben azonban a bíróságot az érdemi döntés meghozatalakor sem kötheti a kifejezetten meg nem jelölt jog értelem szerűen.²¹² Így az 1911. évi Pp. 129. § 1) bekezdés 3. pontja felesleges és kihagyható rendelkezés Magyar álláspontja szerint azért is,²¹³ mert az 1911. évi Pp. 394. § rendelkezése a bírói döntési ultra petitum korlátjaként csak a kereset összegszerűsége vonatkoztatható: „A marasztalás a kérelmen túl nem terjedhet. Ez a szabály a kamatra, gyümölcsre és más mellékkövetelésre is alkalmazandó.”

A jogtudomány és az ítélkezési gyakorlat a mai napig következetes abban, hogy a kereset tartalmi formalizmusát akkor és csak akkor értelmezi a jogalap vonatkozásában szűkítő értelmű, strict szabályként, ha minden kétséget kizáró, egyértelmű jogszabályi előírás rendelkezik erről. Magyary érvelése is – nehezen vitatható módon – az ellentmondásos jogalkotói akaratot a magánjogi igényt érvényesítő fél javára értékeli a kereset tartalmi feltételei vonatkozásában. Az 1911. évi Pp. szabályozási rendszerében álláspontunk szerint sem lehetett eredményesen érvelni a jogalaphoz kötöttség, mint az ítéleti döntés korlátja értelmezése mellett. Ugyanis az 1911. évi Pp. szabályozási szerkezetéből, annak elméleti háttéréből következtethető elv, hogy az igény jogalapjának megjelölése nem szükségszerű eleme a keresetnek.

Azonban még ezen egyértelmű elvi szándék mellett is tetten érhető az 1911. évi Pp. 188. § (1) bekezdésénél²¹⁴ az ellentmondásos jogalkotói szövegezés – amely rendelkezés megegyezett a Se 31. § (1) bekezdésével.²¹⁵ Ugyanis az alperes (érdemi) perbebocsátkozását követően a felperes az alperes beleegyezése nélkül már nem változtathatta meg utóbb a keresetét beleértve annak jogalapját is. Azaz, a jogalapot meg nem jelölő fél, a keresete alapjául szolgáló tényeket nem megváltoztatva, azokat nem érintve, a meg nem jelölt jogalapot utóbb még előadhatta. Ez esetben, mivel korábbi nyilatkozata e körben nem volt, az megváltoztatásnak semmiképp sem minősülhetett, azaz nem ütközött az 1911. évi Pp. 188. (1) bekezdésében szabályozott keresetváltatási tilalomba. Ugyanakkor azon felperes, aki megjelölte keresete jogalapját, az utóbb már e körben attól eltérő nyilatkozatot nem tehetett az alperes perbe bocsátkozása után.

²¹² Ezért nem is beszél róla MAGYARY az ítéleti rendelkezés határainál: MAGYARY (1940) 459.

²¹³ MAGYARY (1940) 345.

²¹⁴ 1911. évi Pp. 188. § (3) bek.: „Nem tekintendő megváltoztatásnak: I. ha a felperes az érvényesített jog megváltoztatása nélkül annak megalapítására új tényeket hoz fel, vagy a felhozottakat kijavítja”. A szabály egyértelműen a sommás eljárásból lett átvéve, az

²¹⁵ Se. 31. § (2) bekezdés 1.: „Nem tekintendő megváltoztatásnak: ha a felperes a keresettel érvényesített jog megváltoztatása nélkül annak megalapítására új tényeket hoz fel, vagy a felhozottakat kiigazítja”. Az 1911. évi Pp.-be történő átvételről a jogszabály Indoklása szól [A polgári perrendtartásról szóló 594. sz. törvényjavaslathoz], in: Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907, 293.

Mivel a bíróság nem volt kötve a kereset jogalapjához a fent írt elemzés szerint (az egységes ítélkezési gyakorlat²¹⁶ és a jogirodalmi álláspont szerint sem) indokolatlan és céltalan volt a jogalapot megjelölő felperest kvázi hátrányosabb perbeli helyzetbe hozni. A kereseti igényét eredményesen érvényesíthette a jogalapot meg nem jelölő és azt tévesen megjelölő felperes is pusztán a ténybeli alap elégséges és az anyagi jogvédelmet biztosító előadása eredményeképp. Azonban a hibás, téves jogalapot megjelölő felperes saját kereseti kérelméhez kötve volt az alperes perbe bocsátkozása után, de az igényt érdemben elbíráló bíróság már nem. Ezen szabályozás elméleti vagy gyakorlati célját nem tudtuk fellelni, így azt szabályozási, jogtechnikai hibának véljük. Tetten érhető benne azon elméleti, jogdogmatikai igény, hogy a kereset tárgya az ügy ura, az igényt érvényesítő fél által legyen meghatározott. Ugyanakkor a *iura novit curia* maximájának lerontásától való tartózkodás, miszerint a jogot a bíróság ismeri és azt *ex officio*, a felek kérelmeitől függetlenül alkalmazza (*da mihi factum, dabo tibi ius*).

4. Az 1952-es rPp. rendelkezése és szövegezése a jogalap körében

Az 1953. január 1-én hatályba lépett új Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényként a kereset jogalapja körében módosította a korábban fennálló és fentebb ismertett szabályozást elsődlegesen az 1911. évi Pp. 129. §-a körében. A Kódex, az rPp. 121. § (1) bekezdése rendelkezik a pert megindító keresetlevél kötelező tartalmi kellékeiről, míg a c) pont a tárgyalt témánk szempontjából jelentős jogalap, a tényállás és bizonyítékok előadásáról. Az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontja alapján abban fel kell tüntetni:

- az érvényesíteni kívánt jogot,
- az annak alapjául szolgáló tényeknek és
- azok bizonyítékainak előadásával.

Pp. 1953.január 1-től 1958.február 28-ig hatályos, az érdemi döntés keretei cím alatti 215. §-a szerint a „*marasztalás*²¹⁷ a kereseti kérelemhez igazodik”; azzal, hogy ez a szabály a

²¹⁶ A bírósági jogalkalmazási gyakorlat egységességének biztosítására a Legfelsőbb Bíróság irányelvei és elvi döntései tárgyában hozott 4.338/1949. (XII. 6.) MT rendelet biztosított lehetőséget. Ennek alapján a Legfelsőbb Bíróság elvi döntéseket hozhatott, melyek a bíróságokra kötelező érvényűek voltak (3.§), amelyeket a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa hozta meg (2.§). A tárgykörben a 4. sz. L. E. D. (1950) – Pkt. 6826/1949. számú döntés született. in: A Legfelsőbb Bíróság elvi tanácsának határozatai [I. kötet (1950. év)], szerkesztette: NIZSALOVSKY Endre, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóirat Kiadó, Budapest, 1951, 13-15.; Ennek témánkat érintő elvi tételmondata: „Ha a követelést támasztó fél által előadott tények valóban bizonyultak, és ezek a kereseti (vizontkereseti) követelést megalapozzák, egymagában a jogcím helytelen megnevezése a kereset (vizontkereset) elutasításának okául nem szolgálhat.”

²¹⁷ A „marasztalás” kifejezés az 1911. évi Pp. 394. §-ának szövegszerű megismétlése. A marasztalás kifejezés csak a kereseti kérelem összegére vonatkozó jelentést hordoz, ahogy arra dolgozatunkban korábban már utaltunk.

főkövetelés járulékaira (kamat, költség stb.) is kiterjed. 1958. március 1-i hatállyal módosításra került a lefelé nyitott (és csak felfelé zárt) tartalmú kötöttség egyértelmű kimondása okán, miszerint „*a döntés nem terjedhet túl a kereseti kérelmen, illetőleg az ellenkérelmen*”.

Az rPp. jogalkotói teleologikus értelmezésű szándéka és nyelvtani értelmezése szerint a felperes által érvényesíteni kívánt jogot önállóan és külön nevesítve kell feltüntetni a keresetlevélben. Annak nem az alapjául szolgáló tényekből és bizonyítékokból kell kitűnnie, ahogy a korábbi, 1911. évi Pp. szabályozás előírta. Ugyanis az „*előadásval*” kifejezés társhatározó -val ragja egyértelműen ezen különálló, konjunktív tartalmi feltételre utal. A kereseti kérelmez kötöttség pedig jelenti egyfelől a kereset összegének felső korlátját az érdemi döntés vonatkozásában. Másfelől pedig azt is jelenti rendszertani értelmezés alapján, hogy a pert megindító kereset három konjunktív tartalmi eleméhez is, így a megjelölt érvényesíteni kívánt joghoz is kötve van a bíróság: a marasztalás körében értelmezendő összegszerű kötöttségen túli, többlet kérelemhez kötöttséget szabályoz az rPp. 215. §-a. Azonban ezen szigorú, formális értelmezéssel szemben az rPp. 4.§-ának rendelkezése hozható fel.

Ugyanis az rPp. a hatályba lépéstől 1995. augusztus 28-ig, az Alapvető elvek fejezetben hatályban volt, 4. §-ának első mondata szerint a bíróság csak „**általában**” van kötve a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz. Ezen alapelvi rendelkezés az rPp. 215. §-ában írt „*ne eat iudex ultra petita partium*”²¹⁸ elvének nyitott tényállási értelmezést teszi lehetővé a bírói gyakorlat és az ellenvetést tevő jogelméleti szerzők²¹⁹ véleménye szerint. A kereseti kérelem összegszerű felső korlátja mellett a bíróság a kereseti vagy viszontkereseti igényt érvényesítő fél részére a meg nem jelölt és a tévesen, hibásan megjelölt érvényesített jogon kívüli vagy túli jogalapon is érdemben bírálhat el magánjogi igényt.

Nézetünk szerint a fenti ellenvetés és annak érvelése fogadható el. Egyrészt annak alapja olyan bírói gyakorlaton nyugszik, amely kifejezetten és elismerten egy korábbi jogszabályi rendelkezés mellett született elvi döntésen, nevezetesen 4. számú Elvi Döntésen alapult. Történt mindez az 1911. évi Pp. hatályon kívül helyezése után úgy, hogy kifejezett a korábbi jogszabályi rendelkezés mellett kimondott jogelvet a bíróságok az rPp. hatályba lépése után is maradéktalanul alkalmazzák. Ennek alapján, ha a követelést érvényesítő fél által előadott tények valóban bizonyulnak, vagy más perbeli személyek előadása illetve egyéb perceseikményei a kereseti (vagy viszontkereseti) követelést megalapozzák, akkor a megjelölt és érvényesített jog (jogalap) helytelen megnevezése okán a keresetet, illetőleg a

²¹⁸ Saját fordításunkban: „bíró túl ne lépje a felek kérelmét”.

²¹⁹ BAJORY Pál: Az érdemi döntés korlátai a polgári perben, Magyar Jog 1960. 10. 416-417.

vizontkeresetet elutasításra nem kerülhetett még akkor sem, ha az igényt érvényesítő fél e körben egyáltalán nem jelölt meg jogot.²²⁰

Ez olyan törvényt lerontó *consuetudo* (szokásjog) az 1911. évi Pp. hatályon kívül helyezését követően, amely bírói jogértelmezés kereteit szétfeszíti. Ugyanis az eljárásjog kógens szabályozási szerkezetű: az kötelező a peres felekre és a bíróságra is. Attól sem a felek egyező akarattal sem a bíróság méltányosságából nem térhet el, még az értelmezési jogkörben sem. Az rPp. korábban hatályos 4.§ rendelkezése normatív jellegű alapelv. Az a jogalkalmazás vonatkozásában a jogértelmező ill. hézag kitöltő szereppel is rendelkezik normativitása mellett.²²¹ Az alapelvek konkrét tételes jogi rendelkezése a jogszabályok értelmezését és azok alkalmazását segítik a jogértelmezési határesetekben, illetve akkor, amikor a polgári perrendtartás szabályai a bíróság számára részleges, vagy teljes szabadságot biztosítanak.²²²

Azonban ezen jogértelmezési szabadság a jelen esetben, az „általában” kifejezés kapcsán nem áll fenn. Ugyanis az rPp. 4.§-a nem ún. nyitott eljárásjogi tényállás: nem a bíróság dönti el, hogy a konkrét perbeli esetben fennáll-e vagy sem a kötöttsége a kereseti kérelemhez. Az általában kifejezés az jelenti, hogy ezen kötöttség mindig fennáll, amíg attól a kógens tartalmú eljárásjogi jogszabály eltérést nem enged.²²³ A polgári magánjogi igények diszpozitív jogi természetével²²⁴ ellentétes eljárásjogi álláspont, hogy a bíróság az autonóm jogalanyok egyes kereseti kérelmeihez kötve van, másokhoz pedig nem.

Az egységes joggyakorlat kialakításának nehézségére tekintettel pedig e körben a jogbiztonság alkotmányos elvét is sértené az, ha egyes bíróságok eltérő értelmezést adnának ügytípusonként vagy kereseti kérelem-típusonként az „általában” kifejezésnek. Végső érvünk szerint pedig az az értelmezés, hogy a bíróság kötve van a fél által érvényesített joghoz, ha helyes jogot (jogalapot) jelölt meg az igényt érvényesítő fél, míg nincs kötve, ha helytelen, gyakorlatilag azt jelentené, hogy végső soron nincs kötve a bíróság a fél kérelméhez csak a bíróság által helyesnek tartott minősítéshez. Ez pedig nyilvánvalóan illegitim, *contra legem* értelmezés lenne, amely durván sértené a felek önrendelkezését azon magánjogi igényeik

²²⁰ BAJORY (1960) 418.

²²¹ NÉMETH János: Alapvető elvek IN Német János (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata I. kötet KJK Budapest 1999., 24.

²²² NÉVAI László: Alapvető elvek IN SZILBEREKY Jenő / NÉVAI László (szerk.): A polgár perrendtartás magyarázata I. kötet KJK Budapest, 1976. 54.

²²³ Ilyen tipikus eltérés elsődlegesen a különleges eljárások között találhatóak a személyállapot (státus)-, a családjogi és a gondnokság alá helyezési perek körében. Ezen esetek részletes elemzése meghaladná kutatási területünk körét így e körben azokra csak utalunk arra a processzuális tartalmú tényre, hogy ezen esetekben a bíróság bizonyítási kötelezettsége is fennáll.

²²⁴ VÉKÁS Lajos: Javaslat a szerződések általános szabályainak korszerűsítésére, PJK, 2001/3., 3-14. <http://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/vekas-lajos-javaslat-a-szerzodesek-altalanos-szabalyainak-korszerusitesere-pjk-20013-3-14-o/865>

vonatkozásában, amelyek kvázi közjogiasítását (hivatalból történő vizsgálatára, és érdemi elbírálására) jelenti a bíróság ezen túlzott mértékű gyámsága.

5. A kereseti kérelemhez kötöttség az 1952. évi rPp. szabályozási rendszerében

A kereseti kérelemhez és a kereseti kérelemben megjelölt joghoz (jogcímhez) kötöttség a polgári peres eljárás igazságossága körében a felek önrendelkezési jogához kapcsolódik rendszertanilag. A felek önrendelkezési jogának elvi, alkotmányos (alapjogi) tartalmát a 26/1990. (XI.8.) és az 1/1994. (I.7.) AB határozatok fejtik ki. Az Alkotmánybíróság ezen határozataiban a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikkére, az Alkotmány 54.§ (1) és 57.§ (1) bekezdésére alapítottan mondta ki, hogy az önrendelkezési jog korlátozhatatlan alapjog, a bíróság a felek döntési–rendelkezési szabadságát nem vonhatja el. A bíróság a fél kérelmétől nem térhet el: azon túl nem terjeszkedhet. Ugyanakkor a bíróság döntésének a kérelem egészére ki kell terjednie, azt ki kell mérítenie [az ítélet teljességének elve Pp. 213. § (1) bekezdés].

A polgári perben a rendelkezési jog²²⁵ a „ne eat iudex ultra petita partium” elve alapján tartalmilag az jelenti, hogy

- a bíró nem terjeszkedhet túl a felek kérelmein (ultra petitum);
- a perbeli cselekmények foganatosítására és a perbeli döntések meghozatalára csak a felek kérelme alapján és azok kifejezett keretei (rendelkezései) között kerülhet sor.

A felek által megjelölt jogtól (jogcímtől) eltérő perbeli cselekmények, és a jogcímhez nem kötött ítéleti rendelkezés a fair eljárás követelményeibe²²⁶ ütközik, az a jogalkotó által deklarált polgári per céljával nem egyeztethető össze. Az anyagi, objektív igazság kiderítése a felek erre irányuló eljárásjogi rendelkezéseinek hiányában csak a tisztességes peres eljárás-, és a felek perbeli egyenlőségének sérelmével valósítható meg a hatályos eljárásjogi szabályozás mellett.

Az anyagi- és az eljárásjogi igazságosság ütközése, érvényre jutása, valamint a felek rendelkezési joga és a bírói aktivitás (officialitás) olyan dichotóm fogalompárok, amelyekben a fenti jogelvek gyakorlati problematikája megnyilatkozik. A jogalkotó (jogpolitika), a jogtudomány, a jogalkalmazás és a különböző perbeli pozícióban lévő felek eltérő válaszokat adnak a jogcímhez kötöttség fennállására vagy fenn nem állására, illetve annak tartalmára

²²⁵ KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom a polgári perben* Osiris, Budapest 2003.

²²⁶ KISS Daisy: *A fair eljárás* In *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években* (szerk.: PAPP Zsuzsa) ELTE Eötvös Kiadó

vonatkozóan.

A polgári per igazságossága körében a hatályos szabályozás pontosítása, ellentmondásai feloldása szükséges: ha a VI. és VIII. Ppn. novellák teleologikus értelmezése alapján az alaki igazságosság, a fair és gyors eljárás elvét és a jogcímhez kötöttséget kívánja érvényre juttatni a jogalkotó, akkor az eljárásjog egész rendszerében (tárgyalás előkészítés, határidők, szankciók, bizonyítás stb.) ezt következetesen és ellentmondás mentesen kell végigvezetnie. E körben át kell gondolni, hogy mely eljárásokban (bagatell ügyek, személyállapotú perek, családjogi ügyek, abszolút szerkezetű jogok – tulajdoni perek – stb.) indokolt társadalom szociológiailag a fenti főszabály alóli kivétel az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom megtartása ill. erősítése okán. E körben a joghoz jutás, az ügyvédkényszer (és e körben az ingyenes jogi segítségnyújtás) kérdéseit is tisztázni szükséges.

Ezen munka mérete és komplexitása szinte kényszerítette egy új, eljárásjogi Kódex megalkotását. Ennek alapja a társadalm erre vonatkozó igénye, a tudományos és a gyakorlati szempontok harmonizálása.²²⁷ Különösen indokoltnak tűnt ezen perjogi reform iránti igény az 2013. évi V. törvény (Ptk.), az új magánjogi Kódex alapján álló alanyi magánjogi igények hatékony érvényesítése érdekében.

6. A kereseti kérelemhez kötöttség a 2016. évi Pp. pertárgy-szabályozási rendszerében

A Pp. alapelvi szinten [Pp. 3. § a perkoncentráció elve] rögzített legfontosabb célkitűzése a perhatékonyság rendszerszintű megvalósítása,²²⁸ amely az ésszerű időn belüli elbírálást és a bírói út igénybevételenek hatékonyságát foglalja magában. A Pp. koncepciója a fél rendelkezési jogára, saját ügyének viteléért való egyéni felelősségére épül.²²⁹ Ennek alapján A Pp.170. § (2) bekezdés *b*) pontja alapján a keresetlevél érdemi részében fel kell tüntetni az érvényesíteni kívánt jogot a jogalap megjelölése útján. A keresetlevél ezen tartalmi követelménye túlmegy azon, hogy a jogállításnak elegendő a kereset tartalmának egészéből kitűnnie. Ugyanis a kötelezően megjelölendő jogalap a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontja szerint „az az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására feljogosít”. A fogalmat meghatározó norma szerinti a felperesnek nem kell valamennyi jogszabályt megjelölnie,

²²⁷ OSZTOVITS András: Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről. Magyar Jog 2010/3. 158-163.

²²⁸ T/11900. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról. Általános indokolás 232-239. Forrás: <https://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf> (2022. szeptember 1.)

²²⁹ T/11900. 232-239.

amelyek a követelésé megalapozzák, hanem elegendő csak az azt közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározó jogalapot előadnia.²³⁰ A jogalap, mint a pertárgy harmadik kötelező tartalmi eleme megjelölhető az anyagi jogi konkrét jogszabály és annak szakaszával (törvény neve és § száma) vagy a jogi norma tartalmának pontos feltüntetésével is.²³¹

A Pp. ezen megoldását az tette szükségessé a jogalkotó szerint, hogy elkerülhetőek legyenek az ún. meglepetésítéletek.²³² Ennek konkrét megvalósulását a Pp. 342. § (3) bekezdés biztosítja, miszerint az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított. Ebből következően a Pp.-ben a Pp. 3. § (2) bekezdése szerinti kérelemhez kötöttség egyben a jogállításhoz kötöttséget is magában foglalja: az ítéleti döntés csak olyan jogra alapítható, amelyre vonatkozóan a fél a perben jogállítást tett. A jogállítás körében nem érvényesül a rPp. 3. § (1) bekezdése szerinti tartalom szerinti elbírálás, mert a Pp. 110. § (3) bekezdésnek ezen szabálya csak az eljárásjogi nyilatkozatokra alkalmazható a bíróság általános intézkedési kötelezettségének körében, a fél anyagi jogi nyilatkozatainak tartalmára nem.²³³

A petitumhoz és az állított joghoz kötöttséghez képest a bíró azonban nincs kötve a felek tényállításhoz, valamint a megjelölt jog és az azt megalapozó tények összekapcsolása vonatkozásban előadott jogi érveléshez sem [Pp. 170.§ (2) bekezdés d) pont]. Az érdemi döntés tehát alapítható olyan tényekre, amelyet a felek a perben nem állítottak a Pp. 2. § (2) bekezdésben írt rendelkezési alapelv látszólagos sérelmével. A felek nyilatkozatához kötöttség feloldását részben az igazolja, hogy a bizonyítás a felek kérelmén alapul, másrészt pedig ez az érdemi döntés valóságon alapuló, objektív szempontú igazságosságát biztosítja. A valós tények alapulhatnak a bíróság hivatalos tudomásán, lehetnek köztudomású tények vagy azok peranyagba kerülése megtörténhet a perbeli bizonyítás során. Azt előadhatja tanú, tartalmazhatja szakértői vélemény vagy okirat, esetleg szemletárgy is.

Ezen felfogás dogmatikai alapja az, hogy az ítélezés alapja szükségszerűen az anyagi jogi norma által meghatározott tények. A bírói döntés alapjául vett tények valóságon alapulása pedig alapvetően meghatározza a társadalmi jogbékét, a jogviták megnyugtató lezárásának lehetőségét. Mert a valóságtól eloldott perjog nem felel meg az anyagi jognak, azt a felek,

²³⁰ WOPERA Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Magyar Közlöny, Budapest, 2017. 350.

²³¹ WOPERA Zsuzsa (szerk.): *Nagykommentár a 2016. évi CXXX. törvényhez.* 170. § 3. pont A felperesi jogállítás. 2016. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/427/id/A19Y2172.KK/ts/20220901/lr/chain14828> (2023.06.13.)

²³² WOPERA (2016) 170. § 3. pont A felperesi jogállítás.

²³³ A BDT2021.4408. számú eseti döntés szerint a Pp. 110.§ (3) bekezdése nem értelmezhető úgy, hogy a bíróság a jogi képviselővel eljáró fél által előterjesztett határozott kérelmet átminősítse és olyan kérelemnek tekintse, amely az adott tényállás mellett alkalmas lehet a fél számára kedvező döntés meghozatalára.

és kiemelten a pervesztes fél nem érzékelheti igazságosnak, annak önkéntes teljesítése kétséges lesz.

A felek által nem állított tények megítélése azonban nem szimmetrikus: más az értékelése a fél jogállítást megalapozó és más az azt cáfoló tényeknek. Ugyanis a kereset elutasítása olyan tények alapján, amelyeket a fél nem állított azt jelenti, hogy az alperes által vitatott tényeket a felperes nem tudta bizonyítani vagy az alperes sikeres ellenbizonyítást vezetett. Azonban, ha a fél által állított tények nem nyitják meg az általa érvényesített jogot, majd csak a bíróság a fél rendelkezésétől, nyilatkozatától eltérően megállapított tények teszik a keresetet alaposná, akkor az a pártatlan bíróság látszatát sértheti. Ezen problematika feloldása a bírói közrehatással, az anyagi pervezetés eszközével, végeredményben pedig a bíró személyében rejlő tulajdonságok által oldható fel, így az empátia, a nyitott és érthető kommunikáció, a világos pervezetés és a körültekintő szóbeli és írásbeli indokolás megfelelő alkalmazásával.

A Pp. hatálybalépéskor a Pp. 176. § (1) bekezdés *j*) pont értelmében keresetlevél visszautasítási ok volt, ha „az nem tartalmazza a 170. §-ban, illetve törvényben előírt egyéb kötelező tartalmi elemeket, illetve alaki kellékeket vagy a felperes nem csatolta a Pp. 171. §-ban, illetve törvényben előírt egyéb kötelező mellékleteket. A Pp. ezen professzionalitást megkövetelő változás a gyakorlatban azt eredményezte, hogy a keresetlevelek 14 %-ot visszautasították a bíróságok, majd 2018-ban a polgári-gazdasági és munkaügyi ügyszakban 23%-al csökkent az érkezett ügyek száma a 2017-es bázisév ügyforgalmához képest.²³⁴ A keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye szerint²³⁵ pedig a visszautasítására vezető okokat vizsgálva az volt megállapítható, hogy a leggyakrabban, a visszautasított ügyek 29 %-ában (összesen 330 ügyben) a Pp. 176. § (1) bekezdés *j*) pontján alapult a visszautasítás, amelyet a keresetlevél érdemi részét érintő hiányosság alapozott meg. A keresetlevél érdemi részének hibája jellemzően a petitum határozatlansága volt, majd számarányában ezt követte a tényelőadás, valamint a jogi érvelés nem megfelelő volta. Kiemelendő, hogy bár a Kúria a túlzottan merev bírói jogértelmezést találta a nagy arányban visszautasított keresetlevelek egyik okának, de ezen bírói jogértelmezés a közjogi norma, a perjog kógens szabályainak következetes és betű szerinti alkalmazását jelentette. Ettől eltérő jogértelmezés és megengedőbb bírói gyakorlat egyfelől a Pp. deklarált professzionális perrendre modellezett koncepciójával állt volna ellentétben,

²³⁴ WOPERA Zsuzsa: *Jogtudomány vagy jogalkalmazás? A polgári perrendtartás novelláris módosításának irányai.* In: Miskolci Jogi Szemle 16. évfolyam (2021) 5. szám (3) különszám 717.

²³⁵ A keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye. 2020. 9. https://kuria-birosag.hu/hu/joggyak_csop/keresetlevelvisszautasitanak-vizsgalata-targykoreben-felallitott-joggyakorlat-elemzo (2022.10.11.)

másrészt contra legem értelmezés lett volna. Ugyanis, ha a keresetlevél tartalmilag hiányos, akkor bár helye lehet hiánypótlásnak, de a Pp. 115. § (5) bekezdése szerinti tartalom szerinti elbírálás elve nem alkalmazható. Mert a Pp. 176. § (2) bekezdésének e) pontja kötelező visszautasítást írt elő. Anyagi pervezetést pedig nem alkalmazhatott a bíróság mert a jogalkotó a a perfelvételi nyilatkozatok tartalmára vonatkozó bírósági közrehatást szabályozó Pp. 237. §-át a Kódex XIV. fejezetben „A perfelvételi és az érdemi tárgyalási szakban alkalmazandó közös rendelkezések” cím alatt helyezte el.²³⁶ Ebből következően pedig a keresetlevél hiányossága miatt elrendelt hiánypótlást nem lehet az anyagi pervezetés körébe vonni. Azért sem, mert az anyagi pervezetés korlátjaként a Pp. 237. § (5) bekezdése a felek rendelkezési jogát, a kérelemhez kötöttség elvét állítja. Az alaki pervezetés, így a hiánypótlás esetén [Pp. 115. § (1) bekezdése] azonban ilyen korlát nem érvényesül, mert az alaki pervezetés az eljárás törvényességét biztosítja, amely nem lehet a felek rendelkezési jogának alávetni.

A Pp. formalista szemléletű szabályozásának grammatikai értelmezése szerint nem lehet a Pp. 6.§-a alapján a bírói közrehatást kifejezni a keresetlevél tartalmi hiányosságai vonatkozásában, hanem azt vissza kellett utasítani. Erre a Pp. szerkezetében azért került sor a fent írtak alapján nagy arányban, mert a perkoncentráció elve (Pp. 3.§), és a bíróság közrehatási tevékenysége (Pp. 6.§) nem tiszta alapelv, hanem perjogi szabályok által biztosított eredmény, a társadalom elvárása, valamint a bírósággal szemben megfogalmazott követelmény: perkoncentráció a perek gyors lezárását kitűző alapszemlélete a Pp.-nek.²³⁷ Ezen jogalkotói értékválasztás nem a valóságnak megfelelő tényállás feltárásán alapuló és az anyagi jognak megfelelő érdemi döntés iránti igényt helyezi a perrend fókuszába. A Pp. a peres eljárás egyszerűbb, gyorsabb befejezését emeli elsődleges, alapelvi pozícióba. Amely felfogás a jogalkalmazót az eljárás formalista alkalmazásának irányába kényszeríti. Ugyanis a Pp 6. §-a szerint a bíróság „a perkoncentráció érvényesülése érdekében” gyakorolja közrehatási tevékenységét. Ennek következménye lett a Kúria visszautasítások joggyakorlatát elemző csoportjának azon megállapítása, hogy a bírók a felek jogvitájának megnyugtató és végleges rendezést szolgáló és az eljárás szakszerűségét biztosító cselekmények helyett, az ügyek minél gyorsabb lezárását tekinti a polgári per új, paradigmaváltást hozó alapelvének.

A Kúria joggyakorlat elemzése által feltárt anomáliák tekintetével a Polgári perrendtartás módosításáról szóló 2020. évi CXIX. törvény 2021. január elsejei hatállyal enyhített a kötelező visszautasítás szigorú szabályokon. Módosítva – többek között – a kereseti

²³⁶ WOPERA (2017) 361.

²³⁷ VARGA István: „A törvény hatálya és az alapelvek” in Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I.* (Budapest: HVG-Orac 2018) 22.

kérelemre vonatkozó rendelkezéseket az 1952. évi rPp. kodifikáció-technikai megoldásával; kiegészítve a Pp. 176. § (6) bekezdését azzal, hogy a keresetlevél perfelvételre való alkalmassága szempontjából nem vizsgálható az ügy érdemi értékelési körébe tartozó kérelem, jog és tényállítás, illetve érvelés, valamint az sem, hogy a felperes által megjelölt bizonyítékok, bizonyítási indítványok alkalmasak-e, illetve elegendőek-e a keresetlevélben foglaltak alátámasztására.²³⁸

A 2016. évi Pp. által bevezetett háromtagú pertárgyfogalom jogállítási, jogalap megjelölési kötelezettsége [Pp. 170. § (2) bekezdés b) pont és 7.§ (1) bekezdés 8. pont] perfüggőség (litispendentia) az „ugyanazon jog” feltétel fennállását egyértelművé teszi. A perfüggőség alatt a polgári pernek azt a függő jogi helyzetét értem, amely a keresetlevél ellenérdekű félnek (alperesnek) történő szabályszerű kézbesítésével jön létre. A perindítás hatályának beállításával a per megindulása akadályát képezi, hogy ugyanazon felek közötti ugyanazon jog iránt, ugyanabból a tényalapról származó újabb per megindítható legyen [Pp. 360.§ (1) bekezdés].²³⁹ A jogazonosság anyagi jogi értelemben nem egyezik meg sem a jogalap azonosságával.²⁴⁰ De a perfüggőség eljárásjogi szempontjából ezen terminus technikusok azonos megítélések alá esnek, mivel a perfüggőséghez az anyagi jogosultság azonossága mellett az előterjesztett igény jogalapjának a megegyezősége szükséges. A jogalap azonosságát a jogi érvelés megváltoztatása nem érinti a perfüggőség vonatkozásban, azonban a kereset tárgyának, a jogállításnak megváltoztatása kihathat arra. Ennek értékelése a háromtagú pertárgyfogalom mellett problémamentes.

A perfelvételi szakban a bíróság közrehatása mellett a felek határozzák meg és véglegesítik a jogvita kereteit [Pp. 183. § (1) bekezdés]. A bíróság közreműködő anyagi pervezetése mellett elsődleges a felek rendelkezési joga [Pp. 2. § (1) bekezdés és 237. § (5) bekezdés], amely a bíróság döntési korlátját jelenti [Pp. 2. § (2) bekezdés és 342. §] a bíróság számára a felperes véglegesített igénye, az érvényesített joga vonatkozásban. A Pp. 342. § (3) bekezdése szerint – a törvény eltérő rendelkezése hiányában – az érdemi döntés ugyanis nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított. Azonban az anyagi pervezetésnek nem feladata valamennyi lehetséges, de nem érvényesített igény felderítése, az ehhez szükséges bizonyítékok felkutatása. A bíróság aktivitása nem terjedhet ki elő nem terjesztett igényekről

²³⁸ Az értekezés tartalmi keretét meghaladja annak értékelése, hogy a 2021. január 1. napjával hatályos I. Novella keresetlevéllel szemben támasztott követelménye az 1952. évi rPp. szabályozáshoz képest is megengedőbb. A professzionális perrendben ugyanis a jogi képviselő által készített keresetlevél teljes érdemi részének hiánya is hiánypótlást eredményez és nem a keresetlevél visszautasítását.

²³⁹ JANCSÓ György: A magyar polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve. Első kötet. Athenaeum, Budapest 1912. 404.

²⁴⁰ SIMON Károly László: A perhalmozás tilalma: a perfüggőség, JURA, 2009/2., 165-174.

való tájékoztatásra az új tények, új szempontok perbe vezetésére a PJD2019.32. számú eseti döntése alapján. Az anyagi pervezetés nem jelent általános tájékoztatási kötelezettséget, szerepe csupán arra korlátozódik, hogy a felek tényállításait, nyilatkozatait tisztázza és konkretizálja, adott esetben alkalmat adjon a kiegészítésre. A fél keresetváltoztatással csak akkor élhet, ha a megváltoztatott kereset ugyanabból vagy – ténybeli és jogi alapon összefüggő – jogviszonyból ered, mint a korábbi kereset. [185. § (1) bek.]. Az érdemi tárgyalási szakban keresetváltoztatásnak főszabály szerint már nincs helye, annak kivételes eseteit és az arra irányuló kérelem szabályait részletesen Pp. 215-219. §-ai tartalmazzák. Az érdemi tárgyalási szakban a bíróság a perfelvétel során meghatározott és érvényesített jog által kijelölt tényekre vonatkozó bizonyítást folytat le, majd bírálja el a perbeli jogállításon alapuló kereseti kérelmet [Pp. 214. § (1)]. Azonban amennyiben a tények igazoltak, bizonyítottak, de azok inkompatibilisek a megjelölt jogalappal, akkor a kereset megalapozatlan és azt el kell utasítani. Ez jelentékeny változás az 1952-es rPp. kéttagú pertárgyfogalma közötti bírói gyakorlathoz képest, amely a Kúria (a meghozatalkor: Legfelsőbb Bíróság) 2/2010. (VI.28.) PK vélemény 5.a. pontjában írt, és az értekezés korábbi részében részletesen elemzett álláspontban összegezhető.

7. A keresetlevél tartalmi elemei: az érvényesített jog megjelölése

A felperes keresetében jogállításra köteles, amelyben megjelöli, megnevezi azon alanyi jogosultságát, amelyhez hozzá tartozik a kereseti joga (actio), és a kérelem oka (causa petendi) is. Magyarai és Nizsalovszky (1940)²⁴¹ álláspontját osztva a felperes keresetlevelében szükséges és egyben elegendő az individualizálás elve alapján az, hogy a felperes által érvényesített jog más joggal megkülönböztethető legyen.

Az 1911. évi Pp.-t követően az új Pp. bírói- és jogtudományi értelmezése körében nem lett egyértelmű, hogy a jogállítás milyen módon, milyen egzaktsággal szükséges megtenni. PLÓSZ még azzal érvélt, hogy egységesen kodifikált, magánjogi kódex hiányában a meghatározott anyagi jogi norma fellelése és megjelölése nem várható el. Ezen indok érvényét lerontotta az 1959. évtől hatályos magánjogi kódex, az egységes Ptk. Ez lehetővé tette, hogy a felperes keresetében érvényesített – és keresetlevelében az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontja alapján megjelölendő – jogát konkrétan, a Ptk. tárgyi jogi normájának megnevezésével vagy pontos § számra hivatkozással jelölje meg. Harmadik lehetőségként (a jogalap neve és száma

²⁴¹ MAGYARI-NIZSALOVSKY (1940) 915-916.

mellett) adódott még, hogy a korábbi, Pp. hatályba lépését megelőzően kialakított jogértelmezést és bírói gyakorlatot követve ne kelljen megjelölni a jogot. Ezen utóbbi lehetőség a tételes jogot lerontó szokásként (*desuetudo*) értelmezhető már csak az új és hatályos Pp. szabályozási rendszerére tekintettel.

8. A jogállítás meghatározottsága

A Pp. hatályba lépését követő jogirodalom elismerte, hogy helyes, ha a felperes keresete jogalapját megjelöli, azonban annak elmaradása, illetve téves megjelölése NOVÁK (1966)²⁴² szerint nem járhat hátránnyal a mulasztó félre nézve, azt a bírói gyakorlat nem kívánja meg. Álláspontja szerint a jogot általánosságban meg kell csak a felperesnek megnevezni, azonban annak pontos helyét nem. A helyes és konkrét jogszabályok megállapítsa a bíróságnak feladata, amelyet a kereset tényeihez igazodó jogalap alapján kell helyesen meghivatkozni az ítéletében. A bírói gyakorlat az 1990-es évek elejéig azonban még ezen részben megengedő álláspontnál is szélsőségesebb – és a Pp. rendelkezéseivel sarkalatosan ellentétben álló – állásponton volt: a keresetben semmilyen jogalapot nem kell feltüntetni, elegendő a ténybeli alap feltüntetése is. Ezen álláspont jelenik meg a Legfelsőbb Bíróság (a hatályos elnevezése szerint: Kúria) számos döntésben.²⁴³

Ezen bírói gyakorlat alapján BAJORY (1976)²⁴⁴ a Pp. Kommentárban ugyanezen követelményt tünteti csak fel, azaz kizárólag a kereset kötelező, egyben szükséges és elegendő, tartalmi elemeként az érvényesített jog alapjául szolgáló rövid tényállást várja el. GÁTOS (1999) a Pp. kommentárban kifejti az újabb, de a korábbival egyező ítélkezési gyakorlat alapján, hogy a bíróságok a Pp. 215. §-a alapján²⁴⁵ a kereseti kérelemben megjelölt összepszerűség vonatkozásában értelmezik a kérelemhez kötöttségüket, ugyanúgy, ahogy azt korábban BAJORY (1976) is kifejtette kommentárjában. Azaz, ha a felperes javára megítélhető követelés

²⁴² NOVÁK ISTVÁN: A kereset a polgári perben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 258. old.

²⁴³ SZÉCSÉNYI-NAGY (2002) által kigyűjtött és általunk ellenőrzött eseti döntésekben: Gf. I. 30008/1992. (BH 1993.111.); Legf. Bír. P. törv. V. 20 514/1979. (BH 1980.134.); Legf. Bír. Gf. II. 30 641/1982. (BH 1984.371.); Legf. Bír. P. törv. II. 21 024/1984. (BH 1985.431.); Legf. Bír. P. törv. II. 21 119/1984. (BH 1985.434.); Legf. Bír. Gf. V. 30 829/1989. (BH 1990.30.); Legf. Bír. P. törv. III. 20 717/1992. (BH 1993.239.).

²⁴⁴ BAJORY PÁL: XI. fejezet, Határozatok, in: A Polgári perrendtartás magyarázata [I. kötet], szerkesztette: SZILBEREKY JENŐ – NÉVAI LÁSZLÓ, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976, 1040. old.

²⁴⁵ A Pp. 215. §-ával kapcsolatos, az összepszerűség kérdésében kialakult bírói gyakorlatot mutatják a SZÉCSÉNYI-NAGY (2002) által e körben kigyűjtött határozatok: Legf. Bír. G. törv. I. 30 212/1978. (BH 1979.195.); Legf. Bír. Eln. Tan. G. törv. 32 035/1978 (BH 1979.304.); Legf. Bír. Pf. IV. 21 029/1992. (BH 1993. 508.); Legf. Bír. Gf. IV. 32 156/1992. (BH 1994. 272.).

fennállását lehet megállapítani, akkor függetlenül attól, hogy a felperes megjelölte-e egyáltalán vagy tévesen jelölte meg annak "jogcímét" a kérelemben írt összeghatár erejéig azt megítélik.

A jogállítás szükséges eleme a keresetnek, de annak tartalmi meghatározása körében nincs olyan jogszabályi előírás a hatályos Pp-ben, amely konkrét anyagi jogi jogszabályhely megjelölését, határozott és pontos § számra történő hivatkozását írná elő. A határozott és pontos keresettel érvényesített jog (jogcím) megjelölésének kötelezettsége ezen distinkció mellett érvényesülhet a polgári perben²⁴⁶. E vonatkozásban a szigorúan formalista, a konkrét jogszabályhely megjelölését megkövetelő álláspontot²⁴⁷ nem tarjuk indokolhatónak. Az csak de lege ferenda, kifejezett ez irányú jogszabályváltozás folytán lenne megkövetelhető álláspontunk szerint kötelező jogi képviselő mellett indítható perek esetében.

9. A jogállítás szubsztancialitása

Osztom FARKAS és KENGYEL (2005) azon nézetét,²⁴⁸ hogy a polgári perrendtartás 1952. évi rPp. szerinti szabályozása a szubsztancialitás elvéhez áll közelebb a rPp.121.§ (1) bekezdésében írtak alapján. A kereset tartalma vonatkozásában a jogszabály megkívánja a felperestől, hogy az érvényesíteni kívánt jogra vonatkozó releváns tényeket is részletesen adja elő.

Erre tekintettel a felperesnek keresetlevelében tényelőadást, és azzal összhangban álló jogállítást is meg kell tennie. A jogállítás szükséges tartalmi eleme a keresetnek, amelynek a fent írt individualizációs elv szerinti megfelelés szintjét kell elérnie. Nem elegendő és az rPp. rendelkezéseibe ütközött az a felfogás, hogy a feleknek csak ténybeli előadást tenni és annak alapján határozott kérelmet előterjesznie. Ez szükséges, de nem elégség tartalmi feltétel a tárgyalás kitűzésére alkalmas, hiánytalan keresetlevél létehez.

Ebből adódóan a kereseti tényállítás és jogállítás között felmerülhet feszültség és ellentmondás is. Ez esetében a bíróságnak azt a keresetlevél visszaadása mellett, annak hiányai pótlása körében alkalmazott intézkedésekkel kell orvosolnia és azt tisztázni. Az idézés kibocsátására álláspontunk szerint csak olyan keresetlevél alapján kerülhet sor, amely szükséges és elégséges tényeket tartalmazza, valamint az határozott jogállítást is tartalmaz. A

²⁴⁶ Ez vonatkozik mind a személyesen, mind a jogi képviselővel eljáró felekre. A hatályos Pp. rendelkezései nem írják elő eltérő tartalmú jogállításokat a jogi képviselővel ill. anélkül eljáró feleknek. Azonban, ha a fél konkrét § szám szerint megjelöli keresete jogcímét, akkor az álláspontunk szerint (a kifejezett akarat, a megjelölt jog szerint) köti a bíróságot Pp. 3. § (2) bekezdése szerint jognyilatkozathoz való kötöttség elve alapján.

²⁴⁷ Ezen formalista álláspontra lásd HAUPT Egon: *A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben* Magyar Jog 2000.10. 605-616.

²⁴⁸ FARKAS József - KENGYEL Miklós.: *Bizonyítás a polgári perben* KJK Kerszöv., Budapest 2005. 48-49.

tényállítás és a jogállítás között elvi, logikai ellentmondás nem állhat fenn. A Pp. hatályos 121.§ (1) bekezdés c) pont első fordulataának (amely szerint a keresetlevélben fel kell tüntetni az „érvényesíteni kívánt jogot”), valamint annak 2. fordulataának (amely szerint a megjelölt jog alapjául szolgáló tényeket és azok bizonyítékait elő kell adni) ezen elemek mindegyikét tartalmazó keresetlevél felel meg, csak ez alkalmas az érdemi tárgyalásra bocsátásra.

E vonatkozásban a *iura novit curia* elve²⁴⁹, egybeesik az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás működését elősegítő polgári eljárásjogi irányelvről szóló R(84) 5. számú ajánlás 24. pontjával. E szerint: „ami pedig az ítélet jogi indokolását illeti, a „*da mihi factum, dabo tibi ius*”²⁵⁰ elvét követve a bíró indokolásának nem kell szükségszerűen korlátozódnia a felek által felvetett jogérvekre, hanem kiterjedhet valamennyi általa szükségesnek ítélt jogszabályra is. Ez azonban csak az ítélet indokolása körében irányadó. Az a keresetlevél fent írt tartalmi követelményeit nem érinti, a felek önrendelkezési jogát az semmiben nem rontja le. A bíróság jogosult és egyben köteles is az elé tárt jogvitát a helyes anyagi jogi minősítés szerint elbírálni,²⁵¹ és ítéletének indokolását arra alapítani. Azonban a kereset csak abban az esetben lehet alapos, vezethet a fél által elérni kívánt joghatáshoz, ha a helyes minősítés egybeesik a keresetlevél koherens jog és tényállításával, és azok bizonyítékaival.

²⁴⁹ Prof. H. KOCH – dr. F. DIEDRICH: *Civil Procedure in Germany*; Kluwer Law 1998. 18.-19. A *iura novit curia* elv alapja, hogy a jogszabályok ismerete a bíróság feladata. A német jogban ezen elv akként érvényesül, hogy a fél számára lehetőségként adott és nem kötelezettség, hogy a keresete tényállításai mellett annak jogcímét is megjelölje.

²⁵⁰ Ezen elv egyszerű fordításában „a mondj nekem tényt, mondok neked jogot” tartalommal adható meg.

²⁵¹ MOLNÁR Ambrus: *A bizonyításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettség a polgári perben* Magyar Jog 2009/3. 131.

VI. Az anyagi igazságnak a per jogalapjának kapcsolata

1. A polgári per célja

Az igazság, mint percél magyarországi kodifikálására az 1952-es rPp.-ben került sor. Bár a tételes jogba az rPp. alább elemzett 1.§-ával került be az anyagi igazság illetve utóbb az igazság alapján biztosított jogrendezés alapelve, a honi jogtudományban már voltak ennek előzményei. A polgári korszak eredményének tekinthető 1911-es Pp. koncepciója is a valóságnak megfelelő tényekre alapított, igazságos döntés elérését kívánalomként állító bírói döntést tekintette a per végcéljának.²⁵² Az 1911-es Pp.-ben nem voltak azonban alapelvek, így ezen kérdéskör szabályozása a tételes jogi rendelkezések között fel sem merülhetett. Nem mondható tehát, hogy a szocialista korszak perjogi tudománya a polgári korszakéhoz képest nívumként hozta volna elő igazságot, mint percélt, azonban nem vitathatóan tételes jogi, alapelvi rendelkezésként újdonság volt.

A polgári perrendtartás 1953. január 1. napjától 1972. december 31. napjáig hatályos eljárásjogi törvény (rPp.) 1. §-a az anyagi igazság alapján történő ítélezés biztosítását tűzte ki célul.²⁵³ A Pp. harmadik novellájának (az 1972. évi 26. törvényerejű rendelet: III. Ppn.) módosítását követően 1973. január 1. napjától 1999. december 31. napjáig a Pp. 1. §-a szerint a jogviták eldöntését az „anyagi” jelző elhagyásával, csak az igazság alapján biztosítják a bíróságok.²⁵⁴ 2000. január 1. napjától a Pp. 3. § (1) bekezdése is²⁵⁵ az anyagi igazság helyett fenntartotta az igazság kifejezést használatát.

Az „anyagi” jelző használata az igazság tartalmi, a bírósági eljárást érdemben nem befolyásoló kiegészítés volt. Ezen jelzős szerkezetű terminológiára használatának az deklaratív célja volt, hogy a szocialista korszak perjog-tudománya élesen elhatárolódjon az ún. burzsoának perjogtól és annak formális (alaki) igazságot előtérbe állító liberális felfogásától. Ugyanis a formális (alaki) igazságosság csupán a perbe vitt tényeken alapuló igazságot foglalta magában. Azonban ezen formális igazságosságra épülő burzsoá perrendben sem a bizonyíthatatlan tények

²⁵² Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907, 195. old.

²⁵³ „Ennek a törvénynek az a célja, hogy a bíróságok előtti eljárásban az állampolgárok személyi és vagyoni jogaival, továbbá az állam és az egyéb jogi személyek vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült jogviták eldöntését az anyagi igazság alapján biztosítsa.”

²⁵⁴ „Ennek a törvénynek az a célja, hogy a bíróságok előtti eljárásban a polgárok személyi és vagyoni jogaival, továbbá az állam és a jogi személyek vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült jogviták eldöntését az igazság alapján biztosítsa.”

²⁵⁵ Pp. 3. § (1) bek.: „A bíróságnak az a feladata, hogy a jelen törvény céljának (1. §) megfelelően az igazság kiderítésére törekedjék.” Hatályos: 1973.01.01.-1999.12.31.

kötött bizonyítási rendszer elemeivel történő megállapítását nem fogadták el, sem önmagában a formális igazságot nem tartották igazságnak a szocialista jogtudósok.²⁵⁶ Ez az elnevezés azonban hibás, mivel a formális igazság nem igazság. Csiky mutatott rá – helytállóan – arra, hogy az igazsággal szinonim fogalmi kifejezések az anyagi igazság, az objektív igazság fogalmak, ezért indokolt és egyben célszerű is igazság kifejezés használata megkülönböztető jelző nélkül.²⁵⁷

Beláthatjuk, hogy a formális (alaki) igazságot előtérbe helyező polgári eljárásjog rendszerében a bíróság felek által előadott kérelemhez, tényekhez és megjelölt tárgyi joghoz kötöttsége szükségszerű. A fél által érvényesíteni kívánt jog vizsgálata a fél által előadott, a keresete alapjául szolgáló perbe vitt tényálláson alapul. A bíró a fél előadást annyiban vizsgálja illetve vizsgálhatja ebben a burzsoá (adverzális jellegű) rendszerben, amennyiben azt a másik fél kontradictio-jában vitássá teszi. A nem vitatott tényeket valónak kell elfogadnia és csak azt vizsgálni, hogy azok alapján a fél által megjelölt jogkövetkezmény alkalmazható-e. Míg a vitássá tett tények esetén sem a való tények megállapítás érdekében folyik a bizonyítás, hanem a fél által állított, valónak mondott tények igazolása végett (vagy éppen azok megcáfolása iránt). Ugyanis, ha a bíróság a felek keresetben megjelölt jogalapjához és a bizonyítási indítványaikhoz (nyilatkozataikhoz és kérelmeikhez) ténylegesen kötve van, akkor nem terjeszkedhet túl a perbe vitt tények körén, nem vizsgálhatja azok valósággal való viszonyát sem. A perbeli két fél állítása illetve contardictio-ja közül a valószínűbbet, a valószínűbbnek látszót kell megtalálnia. Az itt burzsoának nevezett, adverzális (az angolszász rendszerű perjogokban megvalósuló) rendszerben a bíró bizonyítást ex officio nem végezhet. A formális, perbeli igazság szélső értéke lehet az a helyzet, hogy két valótlan tényállítás (vagy hamis, ténybelileg valótlan beismerés) közül a kisebb mértékben valótlant, a kevésbé hamisnak látszót lehet és egyben kell kiválasztani a bírónak. Az ilyen bírósági döntés nyilvánvalóan nem nevezhető a szocialista perjog tudomány által előtérbe helyezett anyagi igazság ugyanis tényleges tartalma objektíve valótlan. A jogerő, a perbeli jogvita végső lezárása szempontjából az így nyert alaki és formális szempontból igaz ítélet semmiben nem különbözik a hivatalból anyagi igazságon alapuló illetve arra törekvő ítélettel. Mindkettőt igaznak kell elfogadni, és hozzá az állami végrehajtás, a kikényszeríthetőség tapad.

²⁵⁶ HÁMORI Vilmos: Az igazság és megállapítása a polgári perben, in: Magyar Jog 1961. évi 11. szám 511. old. CSIKY OTTÓ: Az abszolút igazság és a polgári per tényállásának megállapítása, in: Magyar Jog 1962. évi 11. szám 514. old.

²⁵⁷ CSIKY Ottó: Az abszolút igazság és a polgári per tényállásának megállapítása, in: Magyar Jog 1962. évi 11. szám 514-515. old.

A szocialista, anyagi igazságot a per céljává emelő rendszerben e fent írtakkal szemben a kereseti kérelmen túlterjeszkedő, aktív bírói magatartást találunk. Solt mutatott rá,²⁵⁸ hogy ezen bírói attitűd szoros kapcsolatban áll az objektív igazság elvével. Solt szerint ugyanis a materiális igazság akkor érvényesülhet szélesebb körben, amikor a bíróságot nem köti a felek nyilatkozatai, kérelmei. A „valóság-hű ítélkezést” – általában – a kérelmen túlterjeszkedő bírósági tevékenység megelőzheti, mint a kérelemhez kötött ítélkezés. Bár Solt nézete széles körben elfogadott, és látszólag logikus következtetésnek tűnik, annak kvantitatív igazolása nem ismert.

A következő fejezetben bemutatott kvalitatív kutatás adatai alapján állítható bírói tapasztalat, hogy a felek a perben nem két irreális és a valóságtól elrugaszkodott, fiktív tény- illetve valóságrendszerrel ütköztetnek. A kontinentális és ezen belül is a szocialista perjog alapján született és közzétett ítéletekben a felek két egymáshoz közel álló, koherens tényalapot kísérelnek meg elfogadtatni. Ezek olykor árnyalatnyi ténybeli különbsége a levont jogkövetkezmény, illetve jogi diszpozíció értelmezési tartományára vonatkozik. Másik jellemző esetben a másik fél nem az amúgy is okirattal bizonyított jogviszony létét, fennálltát vitatja, hanem az abból eredő jogok és kötelezettségek teljesítését vagy azok milyenségét. Azaz arra kívánunk utalni, hogy a polgári jogvita és az abból eredő polgári per sajátossága mindkét rendszerben döntően azonos a nagy számban előforduló ún. gyakori esetekben. Az eltérés így inkább abból adódik, hogy az egyik rendszerben a fél és csak a fél jogosult saját érdekében, saját maga számára legkedvezőbb perbeli cselekményeket megtenni, míg a Solt által valóságosabb ítéletet eredményező rendszerben a bíróság is ex officio ebbe beavatkozhat. Ezen még egy kontroll látszólag jobbító, a valóságot pontosabban elérő rendszert eredményezhet, azonban annak diszfunkciója esetén vagy a kívülálló, sztereotíp, a kérdést leegyszerűsítő szemlélet a hibákat felnagyíthatja. Esetlegesen pont azok a közvetlenül érintett felek lesznek passzívak, akik a saját igazságuk legjobb ismerői és saját maguk érdekeinek legjobb kijárói lennének.

A szocialista korszak jogirodalmában Csiky és Névai is élesen szembe helyezkedett azzal az eljárásjogi rendszer szemlélettel, amely a polgári pert két fél magánügyének és magánérdekének tekintette. Ugyanis Névai a szocialista perjog a rendelkezési elvet nem tartotta elsődleges alapelvnek, és vallotta **„a szocialista bíróság nem lehet bekötött szemű**

²⁵⁸ SOLT KORNÉL: Az elsőfokú ítélkezés korlátai a polgári perben, in: Jogtudományi Közlöny 1965. évi 6. szám 234. old.

Iustitia.²⁵⁹. Míg Csiky szerint, ahol a bíró csak a felek által feltárt tényekre alapozottan dönthet, és meg kell elégednie az így szükségszerűen adott formális igazsággal a döntés nem lehet valóságos és helyes. Ezért a kérelmen túlterjeszkedő ítélkezési gyakorlatot elméletileg is helyesnek tartotta az objektív igazság, mint percél elérése érdekében.²⁶⁰

2. A jogirodalmi álláspontok a kereseti kérelem rPp. szabályozása vonatkozásában

A kereseti kérelemhez kötöttség elvének történelmi hátterét, időbeli változását Lugosi József foglalta össze a Magyar Jogászegylet 2008. évi szakmai- tudományos pályázatára írt tanulmányában.²⁶¹ Összegzésként – a történelmi hagyományok és a hatályos jogszabályi rendelkezések figyelembevételével – a jogcímhez kötöttség bíróságra kötelező elvének – *de lege ferenda* – kimondására is javaslatot tette.

Éles Tamás és Farkas Zsolt²⁶² az 1995. évi LX törvény (a továbbiakban: VI. Ppn.), valamint az 1999. évi CX. törvény (továbbiakban: VIII. Ppn.) törvények folytán a jelenleg is hatályos polgári perrendtartás paradigma váltását elemezték az 1911. évi 1. törvénycikktől a hatályos Pp. szabályozásáig. A rendelkezési és a tárgyalási elv kiemelt jelentőségét hangsúlyozták a hatályos törvényi szabályozás alapján kiemelve, hogy hatékony pervitelt a kereset tárgyához, az érvényesített joghoz való kötöttség biztosítja a felek felelősségét előtérbe helyezve.

A tisztességes polgári per átfogó ismertetését adta az eljárási igazságosság alapelvei rendelkezéseit elemezve Gadó Gábor.²⁶³ Összefoglalóan arra a következtetésre jutott, hogy a hatályos Pp. rendelkezései alapján a jogvita eldöntése körében a bíróságnak nem feladata az anyagi, illetve az objektív igazság kiderítése, hanem ennek helyébe az eljárás igazságosságának, a felek perbeli egyenlőségének biztosítása lépett, amelynek keretében a bíróság hivatalbóli (*ex officio*) eljárásának korlátját jelenti a felek kérelméhez való kötöttség.

A jogirodalom egységesen mutatott rá arra, hogy a követett bírósági gyakorlat nem fogadta el a jogcímhez kötöttség elvét. A Pp.3.§ (2) bekezdésének kiterjesztő értelmezése a

²⁵⁹ NÉVAI LÁSZLÓT idézi: CSIKY OTTÓ: Az abszolút igazság és a polgári per tényállásának megállapítása, in: Magyar Jog 1962. évi 11. szám 514. old.

²⁶⁰ CSIKY OTTÓ: Az abszolút igazság és a polgári per tényállásának megállapítása, in: Magyar Jog 1962. évi 11. szám 514. old.

²⁶¹ Ennek rövidített szerkesztett változatát a Magyar Jog 2010/11. számában (674-684.) tette közzé „*Gondolatok a kereseti kérelemhez kötöttségről*” című tanulmányában.

²⁶² ÉLES Tamás - FARKAS Zsolt: *A polgári perrel a tárgyalási elv megközelítésének változásainak tükrében* Magyar Jog 2010/1. 1-12.o.

²⁶³ GADÓ Gábor: *Az eljárási igazságosság a polgári perben* Magyar Jog 2000/1. 18-43.

kereset alapjául szolgáló jog és a kereset jogcímének tartalom szerinti megállapítása, a fél nyilatkozatától kifejezetten ellentétes meghatározása nincs összhangban a polgári per jogszabályban deklarált jogelveivel és értékrendjével. A jogelméletben kimunkált feszültségeket a gyakorló bírák is érzékelték, az jelentékeny dogmatikai feszültséget okozott a különböző fokon ítélkező bírák között.²⁶⁴

A bírói gyakorlat kritikáját adva Haupt Egon²⁶⁵ bíró tanulmányában a pergazdaságossági, perbeli igazság érvényesülése szempontrendszeréből levezetve arra a következtetésre jut – amelyet alapvetően jelen tanulmány szerzője is oszt –, hogy a felek rendelkezési joga és a bíróság pártatlanságának biztosítása a jogcímhez kötöttség teljes érvényesülése esetén valósulhat meg. Ez biztosítja azt, hogy a bíróság a perbeli cselekményeket a felperes kereseti kérelmében megjelölt jog alapján megfelelően meghatározhassa, a bizonyítási kötelezettségről a feleket tájékoztathassa. Mindezek alapján van lehetősége a perben az alperesnek arra, hogy védekezését megfelelően, a felperes keresetében megjelölt jog, az alapjául szolgáló tények és bizonyítékai körében adekvátan megtehesse.²⁶⁶

A peres eljárás keretében is érvényesülnie kell a jog ismerete vélelmének. A jogcím adekvát megjelölésének követelménye körében dr. Gadó Gábor²⁶⁷ arra hívja fel a figyelmet, hogy a jogállítás kiterjesztett értelmezése az ügyvéd kényszer általánossá válását mozdítja elő, és ez szükségszerűen indukálja az állami jogsegély eszköz rendszerének átalakítását, mert a felek perbeli esélyegyenlősége csak ezáltal biztosítható.

Dr. Szőke Irén és dr. Molnár Ambrus²⁶⁸ Legfelsőbb Bírósági bírók a VI. Ppn. novella módosítását követően, de a VII. Pp. novella hatályba lépését megelőzően arra az álláspontra helyezkedtek tanulmányukban, hogy a bíróságnak – a felperes kereseti tényállításához kötöttségből adódóan – a jogvitát az anyagi igazság elsődleges szempontrendszere alapján kell elbírálnia. Így a jogcímhez kötöttség elvének érvényesülését nem tartották indokoltnak. Ezzel egyező álláspontra jutott KENGYEL Miklós²⁶⁹ is ebben az időben publikált írásában utalva arra,

²⁶⁴ Lásd többek között: BH 1997.530.;BH 2001.586.; BH 2004.250.

²⁶⁵ HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben, Magyar Jog 2000/10. 605-615.

²⁶⁶ Haupt Egon a jogi képviselővel eljáró felek esetében indokolatlannak tartja azt az ellenérvet, hogy a jogban járatlanság, a helytelenül, vagy tévesen megjelölt jogcímen történő kereset elbírálás hátrányt jelenthetne. A jogi képviselettel nem rendelkező felek esetében pedig arra hivatkozik, hogy a feleknek a közzétett és kihirdetett anyagi jogszabályokat ismerniük kell, ezek ismeretének hiányára anyagi jogi jognyilatkozataik vonatkozásában sem hivatkozhatnak eredménnyel.

²⁶⁷ GADÓ (2000) 25-26.

²⁶⁸ SZŐKE Irén - MOLNÁR Ambrus: *Jogalkalmazási kérdések a polgári perrendtartás módosításával kapcsolatban* Bírósági határozatok 1997/8. 631-636.

²⁶⁹ KENGYEL Miklós: *A rendelkezési és a tárgyalási elv a polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után* Magyar Jog 1996/5. szám 278-285.

hogy az igazság kiderítésére történő törekvés megoldhatatlannak mutatkozik a tárgyalási elv VI. Ppn. novellájában foglalt hivatalból elrendelhető bizonyítás nélkül.

KOVÁCS László²⁷⁰ bíró álláspontja szerint a jogcím a jogcselekmény célja, amely nem azonos azzal a tételes joggal, amelyet a felperes keresetében megjelöl. A Pp.3.§ (2) bekezdése alapján a bíróság a felek nyilatkozatát annak tartalma szerint kell értelmeznie és vizsgálnia.²⁷¹ KOVÁCS László álláspontja szerint a perbeli jognyilatkozatokat, amelynek tárgya perbeli cselekmény, meg kell különböztetni az anyagi jogi jognyilatkozatoktól, amelyek ezzel szemben joghatás előidézésére irányulnak.

Ezen álláspontot osztja GAJDOS István törvényszéki bíró akként, hogy az alanyi jog megjelölése a keresetlevélben nem jognyilatkozat, hanem az „pusztán nyilatkozat”. A nyilatkozatokat a bíróság tartalma szerint veszi figyelembe abban az esetben is, ha a fél jogi képviselővel jár el. Mindebből következően, a KOVÁCS és GAJDOS álláspontja szerint, az érvényesíteni kívánt jog megjelölését nem lehet jognyilatkozatként értelmezni, mert az önmagában nem hoz létre joghatást, csak perbeli cselekmény végzésére irányul. Erre tekintettel a perbeli jogot megjelelő nyilatkozathoz a bíróság nincs kötve.

MOLNÁR Ambrus²⁷², a Kúria bírójája, a jogcímhez- és a kérelemhez kötöttség körében kifejti, hogy a bíróság „a jogviszonyt mindig a helyes jogcím alapján köteles minősíteni és elbírálni”, ezért a Pp 3. § (2) bekezdése alapján a fél kérelmétől – annak tartalma szerinti értelmezés alapján – eltérhet. A tisztességes eljárás vonatkozásában a szerző kifejti, hogy ezen követelmény nem öncél, hanem tartalmi keret, és annak biztosítására szolgál, hogy a bíróság döntését kizárólag a tények és a jogszabályokra alapítsa. A perbe vitt társadalmi viszonyok érdemi megoldási igényével látja összhangban állónak a tisztességes eljárás követelményének azon értelmezését, hogy „az irányadó jogszabályok összességének az oldaláról vizsgálja” a bíróság a felek tényállításait és „amennyiben azok között arra alkalmasat talál, a kérelmet teljesíti”. A szerző összefoglaló, de részletekben nem indokolt álláspontja alapján, „semmilyen érv nem szólhat a mellett, hogy pusztán a jogcím téves megjelölése miatt a kereset elutasításával a felet egy, vagy több újabb perre kényszerítse a bíróság”. A kereseti kérelem elbírálása szempontjából releváns valamennyi tényről tartja szükségesnek és kötelezőnek a felek

²⁷⁰ KOVÁCS László „Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? - észrevételek dr. Haupt Egon cikkére” című, a Magyar Jog 2003/9. számában megjelent cikkében

²⁷¹ A Pp.3.§ (2) bekezdésének ezen értelmezése a többségi bírósági álláspont szerint általánossá vált, azonban azt HAAPT Egon vitatta az „És mégis jogcímhez kötött! - válasz Kovács László szerkesztő észrevételére” című a Magyar Jog 2003/12. számában megjelent írásában. A Pp.3.§ (2) bekezdésének értelmezése körében Haupt Egon álláspontját osztjuk. E vonatkozásban a bíróság többségi jogértelmezését kiterjesztő, contra legem értelmezésnek tartjuk.

²⁷² MOLNÁR (2009): im (lásd 14. lábjegyzet) 129-139.

tájékoztatását a Pp. 3.§ (3) bekezdése alapján függetlenül attól, hogy a fél arra hivatkozik-e, azt megjelöli-e. A tájékoztatás alapjául, illetve háttérül szolgáló anyagi jogi szabályok vonatkozásában a szerző kifejti, hogy arról a bíróságnak csak az ítélet indokolásában kell számot adnia. E körben a Fővárosi Ítéletábrla 6.Pf.20.427/2005/4. sorszámú végzését ismerteti részletesen a szerző előadva, hogy a bíróságnak mindaddig nincs jogszerű lehetősége a kereset elutasítására, amíg „elvileg lehet olyan kérelemben meg nem jelölt anyagi jogi jogszabály, amelynek alkalmazásával a kérelem teljesíthető”.

A jogirodalmi álláspontok kritikája

KOVÁCS (2003) érvelését vitathatónak, éles, elvi megkülönböztetését az anyagi és az eljárásjogi jognyilatkozatok körében, indokolatlannak tartjuk. A rPp. és Pp. kógens, szűkítő értelmezést nem engedő közjogi szabályozási szerkezete kétségessé teszi, hogy az rPp. 3. § (2) bekezdésében és az azzal megegyező szövegezésű Pp. 110. § (3) bekezdésben írt „kérelem és nyilatkozat” fogalmát csak az eljárásjogi nyilatkozatokra szűkítse a bírói értelmezés. A jogalkotó ebbéli szándékát egyértelmű jogszabályi szövegezéssel kifejezésre juttathatta volna, de nem tette. Ezért a jognyilatkozatokhoz kötöttség kiterjed minden kérelemre és az abban foglalt minden anyagi és eljárásjogi nyilatkozatokra figyelemmel arra is, hogy ezen szabály az rPp-ben az alapelvek között, míg a Pp.-ben az egyéb általános szabályok között elhelyezésre rendszertanilag.

KOVÁCS (2003) a jognyilatkozatok megkülönböztetése körében tett dogmatikai álláspontja elméletileg vitathatatlan: az a célzott joghatások kiváltása szempontjából okszerű. Másfelől azonban a perbeli jognyilatkozat, és így a kereset alapjául megjelölt jogcím kapcsolata az anyagi joggal közvetlen és szükségszerűen fennálló. Ez utóbbi körben az ítélet anyagi jogi kötőerejére (res iudicata) hivatkozom: a jogcímhez kötött polgári eljárásban hozott ítélet anyagi jogi kötőerővel csak az elbírált jog vonatkozásában rendelkezik. A bíróságnak a fél jogi tartalmú nyilatkozatában megjelölt és meghatározott jogról kell döntenie, amely jogkérdésben a jogerős bírói döntés végleges. Ennek hiányában a Pp. a res iudicata fogalmát csak az azonos ténybeli alaphoz kötné, és konjunktív feltételként nem szabná – többek között – az azonos jog fogalmát is.

GAJDOS álláspontját pedig, hogy az állított jog tartalmára, létezésére, nem létezésére tett nyilatkozat az rPp. 3. § (2) bekezdés 2. fordulata és a Pp. 110.§ (3) bekezdés alapján „pusztán nyilatkozat” lenne nem véljük elfogadhatónak, ha a nyilatkozat tartalma kifejezetten a megjelölt

anyagi jog fennállására, illetve fenn nem állására tett nyilatkozat. Ez esetben ugyanis alakszerű megjelölés és a tartalom egybeesik.

Az rPp. 221. § (1) bekezdése is a jog elismerése alapján hozott ún. rövidített indokolás lehetőségéről szól, nem a ténybeli elismerés esetéről és nem a pusztán nyilatkozatok egybeeséséről. A polgári perben az érvényesített jog alapján kell nyilatkozni az ellenérdekű félnek érdemi jognyilatkozatában. Az rPp. 146. § (1) bekezdése a keresetváltogatás megengedhetősége körében is az érvényesített jog vizsgálatát írja elő azzal, hogy az eredeti jogviszonyból eredőnek kell lennie. Ezen vizsgálat csak anyagi jogi tartalmú jognyilatkozatok esetén értelmezhető.

Egy általános példán bemutatva: az alperes piros lámpánál áthajtva összeütközik a szabályosan közlekedő felperessel. Ezen kötelemfakasztó tényhelyzet kárkötelmet hoz létre a felek között. Az alperes a perben, perfelvételi nyilatkozatával elismeri a felperes keresetében állított közúti szabályszegését, nevezetesen azt, hogy tilos jelzés ellenére hajtott a kereszteződésbe és kártérítés megfizetésére vonatkozó kötelezettségét is (azaz a felperes ezen igény iránti jogosultságát). Ez a felperes által állított anyagi jogra tett alperesi nyilatkozat nem létrehozza a kárkötelmet, hanem annak bírósági úton történő érvényesíthetőségének jogalapját teremti meg. Önmagában joghatás kiváltására alkalmas. Mindegy, hogy az alperes tényszerűen piros tiltó jelzésnél hajtott-e át vagy sem, ugyanis akkor is marasztalható az alperes, ha ténylegesen nem piroson ment át perbeli jogelismerése alapján. Ha az érvényesített anyagi jogot ez esetben az alperes hatályos nyilatkozatában, a Pp. rendszerében perfelvételi nyilatkozatában teszi meg, akkor irreleváns az elnevezésben való tévedése (lehet az tévesen válaszirat is) és az is ha tudja, hogy nem volt szabálysértő, de nem akarja – bármilyen okból – vitássá tenni a felperes által érvényesített anyagi jogi igényt.

Jogelismerés alapján a példában a bíróság a felek önrendelkezési jogán, perbeli jognyilatkozatain nem léphet túl: hivatalból nem vizsgálhatja a baleset körülményeit, nem folytathat le szakértői bizonyítást stb., azaz nem folytathat nyomozati elvű perceseleteket. Ha az érvényesített anyagi jog nem ütközik imperatív anyagi jogi normába, tilalomba, akkor a diszpozitív szerkezetű magánjogi dogmatika alapján a felek a polgári perben szabadon ismerhetik azt el, szabadon rendelkezhet a perbe vitt anyagi jogaikkal a Pp. 2.§ (1) bekezdése alapján. A magánjogi jogviszonyok keretében – főszabályként – nincs ún. hivatalból üldözendő jogviszony: azaz bármely jogalany alkotmányos rendelkezési jogából eredően tehet olyan perbeli jogelismerő (jog)nyilatkozatot, amely alapján bírósági ítélet őt marasztalja vagy jóváhagyott egyezségben foglalt kötelezettsége keletkezik. Ennek korlátja szűk: a jogszabály kógens rendelkezéseibe ezen jognyilatkozat nem ütközhet. Az anyagi jog ismerete kvázi

megdönthetetlen vélelem az alanyi magánjogi nyilatkozatok megtételekor függetlenül attól, hogy az bírósági tárgyalótermen kívül vagy ott történik-e.

A kereset joga a kötelemhez hozzátartozó fogalmi elem, az alaki kénytetőség jogi szakirodalmi terminológiájával írható le. A példában írt elismerés joghatás kiváltására alkalmas: marasztaló ítélet alapjául szolgál, amelynek anyagi kötőereje van, az végrehajtás útján kikényszeríthető függetlenül attól, hogy a konkrét közlekedési helyzetben ki járt el jogellenesen. Ezen alperesi elismerés jogelismerés, és nyilvánvalóan perbeli jognyilatkozat is.

A „nyilatkozat” rPp. és Pp. szóhasználata nem szűkítő értelmű, mert a jognyilatkozat a nyilatkozatok általános kategóriájának egy részhalmaza. Logikailag levezethetetlen, hogy a jognyilatkozaton belül megkülönböztethető eljárásjogi- és anyagi jognyilatkozat, míg van ezek közé nem sorolható egyéb nyilatkozat.

Az rPp. 3.§ (2) bekezdésének és a Pp. 2.§ (2) bekezdésének szándékkutató és textualista értelmezése is a többségi bírói gyakorlattól eltérő tartalmú értelmezéshez vezet. A felhívott törvényhelyek első mondati általános tartalmú rendelkezésként fogalmazzak meg, hogy a bíróság a felek által előterjesztett kérelemhez és jognyilatkozatokhoz kötve van. Ehhez képest az rPp. 3.§ (2) bekezdés második mondat és az azzal megegyező Pp. 110. § (3) bekezdés²⁷³ – a generális nyilatkozathoz kötöttséghez viszonyítva – speciális rendelkezésnek minősül annyiban, hogy a jogszabály szerint a bíróság a fél által előadott kérelmeket és nyilatkozatokat tartalmuk szerint veszi figyelembe nempedig alakszerű megjelölésük alapján értelmezi és bírálja el. Ezen rPp. jogszabályhelyhez [3.§ (2) bekezdés] fűzött kommentárban NÉMETH János²⁷⁴ a felek kérelmének elnevezése és azok tartalma közötti összeütközés, illetve e körben tett téves megjelölés hibáinak hivatalbóli kijavításaként értelmezi azt, és az ismertett eseti döntések is csak ezen körből merítenek. A fél jognyilatkozatának „tartalma szerinti”, (esetenként) kiterjesztő értelmezése nem pótolhatja a keresetlevél kötelező tartalmi elemeit, így kifejezetten a kereset jogcímének- és az annak alapjául szolgáló tények megjelölését.

MOLNÁR Ambrus jogértelmezése körében az anyagi igazság kiderítésének, megismerhetőségének filozófiai problematikája meghaladja jelen vizsgáldásunk kereteit. Annak nehézsége körében csak utalunk arra, hogy az igazság megragadásának logikai-empirista, hermeneutikai, szemantikai, pragmatikai és metafizikai megközelítése is adódik²⁷⁵ más-más válaszokat adva a kérdésre. A valamennyi jogcímen való elbírálás, és ezen körben

²⁷³ Pp. 110.§ (3) bekezdés szerint a bíróság a fél által előadott kérelmeket, nyilatkozatokat nem alakszerű megjelölésük, hanem tartalmuk szerint veszi figyelembe.

²⁷⁴ NÉMETH János: *A polgári perrendtartás magyarázata* Komplex Kiadó Budapest 2007. 101-102.

²⁷⁵ ANZENBACHER Arno: *Einführung in die Philosophie* Herder & Co, Wien 1992. 210-217.

történő tájékoztatás elérhetetlen elvi lehetőség. Az eljáró bírónak a mindentudás privilégiumát (ill. kötelezettségét) vindikálja, egyben az ügy urává emeli²⁷⁶ a felekkel szemben. Ez sérti a felek alapjogban gyökeredző önrendelkezési jogát, autonómiáját és végeredményében a felek perbeli egyenlőségét (a keresettel igényt érvényesítő felet előtérbe helyezve). Az szükségszerűen az eljárás ésszerű időn belüli befejezhetőségének gátjává válik, egyben túlbizonyításhoz, az eljáró bíró bizonytalanságához²⁷⁷ is vezethet. Értelmezhetetlenné teszi az anyagi jogerő és az aktív perbeli legitimáció intézményeit és azok vizsgálatát. Ezen jogsérelmekhez, hátrányokhoz képest a nem vitatható előnye (egy eljárásban a jogvita végleges lezárása, rendezése, az igazságszolgáltatás klasszikus fogalmának tartalmi teljessége) elhanyagolhatónak látjuk.

A jogelméleti igazságosság fogalmából (etikai-, jogfilozófiai-ismeretelméleti kategóriája) egyfelől az abszolút, anyagi igazságot kereső eljárást, míg másfelől a konkrét perbeli jogérvényesítést előtérbe helyező fair (és gyors) eljárás elve is levezethető. Az alaki igazságosság tartalmilag a pragmatikai szempontot helyezi a polgári per elsődleges céljává. Ezen megközelítéssel áll éles elvi ellentétben a valamennyi lehetséges anyagi jogosult perbe állásával, a kereset valamennyi lehetséges anyagi jogcímen történő elbírálásával, és az ehhez szükséges valamennyi (múltbéli) releváns tény objektív feltárásával.²⁷⁸

3. A jogcímhez kötöttség kúria értelmezése a kéttagú pertárgyfogalom keretében

Az rPp.3.§ (2) bekezdése alapján a bíróság – a törvény eltérő rendelkezései hiányában – a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van. Ezen jognyilatkozathoz kötöttség az rPp.121.§ (1) bekezdés c) pontjában írt, érvényesíteni kívánt, és a fél által megjelölt joghoz való kötöttséget is szükségszerűen jelenti. Ez lényegi különbség a jelenleg hatályos rPp. hatályba lépése előtt a Legfelsőbb Bíróság (Kúria) által közzétett 4. számú elvi megállapításban kifejtett jogelvvvel.

A Legfelsőbb Bíróság (Kúria) ezen, korábbi állásfoglalása szerint a jogcím helytelen megnevezése miatti keresetet, illetve viszontkeresetet elutasítani nem lehet, ha a fél által előadott tények valóban bizonyulnak, és ezek a kereseti követelést részben, vagy egészben

²⁷⁶ Kutatási eredményeink alapján az első fokon ítélező polgári bírák ezen jogértelmezést és bírói szerepfelfogást meghaladótnak tartják.

²⁷⁷ „Elbíráltam-e valamennyi jogcímen már az ügyet” kérdés felmerüléséhez vezetve.

²⁷⁸ MOLNÁR Ambrus (2009): im (lásd 14. lábjegyzet) 129-139.

A Fővárosi Ítéltábla tanácselnöke a tanulmányában azon véleményének ad hangot, hogy a Pp 3. § (2) bekezdése alapján a fél kérelmétől – annak tartalma szerinti értelmezés alapján – a bíróság eltérhet.

megalapozzák.²⁷⁹ A Legfelsőbb Bíróság az rPp. hatályba lépése előtt keletkezett és fentebb idézett 4. számú elvi döntése a fél által megjelölt jogtól eltérő tartalmú döntést eredményez. Az szükségszerűen jelenti azt is, hogy a fél kérelme elleni, a fél rendelkezési jogához képest azon túllépő kereseti kérelmet bírálna el a bíróság.²⁸⁰ Ezen jogértelmezést meghaladottnak és a hatályos rPp. rendelkezései mellett erősen aggályosnak tartjuk.

A Kúria az 1952. évi Polgári perrendtartás tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó szabályainak alkalmazásával kapcsolatos egyes kérdésekről szóló az 1/2009. (VI.24.) PK vélemény 2. pontja alapján bíróság rPp. 3. § (3) bekezdése szerinti tájékoztatásnak a kereseti (vizontkereseti) kérelem és az ellenkérelem (kifogás) alapjaként előadottakból kiindulva, az anyagi jogi szabályok szerint jelentős tényekre kell vonatkoznia. A tájékoztatásnak a kereseti kérelem, illetve ellenkérelemben a felek által megjelölt vagy hivatkozott anyagi jogi (implicit tárgyi jogi) kérelmek alapján kell megtörténnie, illetve ezen keretben történhet csak meg. A Kúria ezen jogértelmezését okszerűnek és kellően egyértelműnek tartjuk. Ezzel áll összhangban **az érvénytelenségi perekben felmerülő egyes eljárásjogi kérdésekről szóló 2/2010. (VI.28.) PK vélemény 5.a. pontjában kimondott elvi jelentőségű vélemény.**

A Kúria álláspontja szerint a bíróság a kereseti tényállásban előadottakhoz, valamint a kereset tárgyához általában²⁸¹ kötve van. A kereseti kérelemhez kötöttség vonatkozásában a Kúria kiemeli, hogy ez nem jelenti azt, hogy a bíróság a fél által megjelölt jogcímhez is kötve van. Ha a fél által előadott tények a határozott kérelmet más jogcímen alapozzák meg – és az annak alapjául szolgáló tények bizonyítása – megtörtént, akkor a bíróság a fél kérelmének helyt adhat a fél által meg nem jelölt egyéb jogcímen is.

A PK vélemény az rPp. 3. § (2) bekezdésére és az rPp. 121. § (1) bekezdés c) és e) pontjaira és a 215. §-ára alapított indokolása koherens: a kereset tartalma a bíróság döntésére irányuló határozott kérelem, amelyet az rPp. 121. §-a (1) bekezdésének e) pontja szerint a keresetlevélben fel kell tüntetni. Az rPp. 3. §-ának (2) bekezdésében foglaltak szerint

²⁷⁹ Lásd erre részletesen LUGOSI (2011) 677-679.

²⁸⁰ Ezen elv sérelmét nem jelenti azonban a törvényi felhatalmazás alapján történő esetek, pl. a semmisségi ok hivatalbóli észlelése körében az rPtk.234.§ (1) bekezdésének alkalmazása, amelyre utal a BH2005.9. számban közzétett kollégiumi vélemény, továbbá a BH.2007/191 számú, EBH1999.14 számú és BH 2004.503. eseti döntései is többek között.

²⁸¹ Az rPp. a hatályba lépéstől 1995. augusztus 28-ig, az Alapvető elvek fejezetben hatályban volt, 4. §-ának első mondatának átvételét, visszahozatalát jelenti a tételmondat szövegezése. **Ez a VI. és VIII. rPpn. novellák alapvető szemléletváltást hozó jogalkotása után mindenképpen figyelmet érdemlő bírósági attitűdöt jelez. Az „általában” kifejezést a Kúria a PK vélemény részletes indokolásából kitűnően „főszabályként”, a törvény kifejezett eltérést nem biztosító rendelkezése hiányában tartalom szerinti értelemben használja, amely felfogás helytálló és a tételmondat félreértésre okot adó megfogalmazásához képest kellően adekvát dogmatikai fogalom használat is.**

a bíróság - főszabályként - a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz van kötve figyelemmel az rPp. 215. §-ának rendelkezésére is.

A Kúria álláspontja erre tekintettel az, hogy a polgári perben a bíróság a kereseti tényállásban előadottakhoz, valamint a kereset tárgyához, tehát a fél által érvényesíteni kívánt joghoz is általában, azaz főszabályként kötve van. Ezen érvelés a jogszabály teleologikus és textualista értelmezése alapján is vitathatatlan álláspontunk szerint.

A Kúria továbbmenően a jogalkotói pontatlanságot (a megjelölt jog és jogcím pontos tartalmi meghatározásának hiányát) tölti ki értelmezési jogkörében tartalommal, amikor az rPp. 121. §-a (1) bekezdésének c/ pontja alapján megállapítja: a keresetlevélben az érvényesített jogot kell megjelölni, nem pedig a konkrét jogcímet. Így a kereseti kérelemhez kötöttség nem jelentheti a Kúria individualizált kereseti kérelem tanára alapított logikai érvrendszerében azt, hogy a bíróság a fél által tévesen megjelölt jogcímmel is kötve lenne függetlenül az annak alapjául szolgáló határozott kérelem és tényelőadás tartalmától. Ugyanis, ha a fél által – az ugyancsak kötelezően előadandó [rPp. 121. § (1) bek. c) pont] – tények a keresetet, vagy a viszontkereset más, egyéb nem hivatkozott jogcímen megalapozzák, a bíróság a jogviszonyt a jogszabályoknak megfelelően minősítheti.

A Kúria eljárásjogi érvelésében nem látunk hibát, az logikailag ellentmondást nem tartalmaz. Azonban annak következményeire, nyitva hagyott kérdéseire részben e helyütt utalunk, részben a fejezet végi összegzésében fejtjük majd ki azt. A *res iudicata* fogalmát az „ugyanazon jog” konjunktív fogalmi eleme vonatkozásában relativizálja, bizonytalanná teszi ezen felfogás. Ugyanis ezen értelmezés alapján eljuthatunk oda, hogy ugyanazon felek között, ugyanazon tények alapján a bíróság tartalmilag az összes jogcímen elbírálta az alanyi jogi igényt. Ugyanis, ha a bíróság nincs kötve a felek által megjelölt jogcímmel, és a keresetet a petitum és az igényt megalapozó tények alapján kell a bíróságnak elbírálnia, akkor az az anyagi jog kutatást is kell jelentse: a bíróságnak számot kell vetnie a kereseti kérelem korlátai között valamennyi anyagi jogi megoldással, minősítéssel.

Jelentékeny problémát vet fel ezen értelmezés az ún. aktív perbeli legitimáció (a *legitimatio ad causam*) elbírálása körében is. E vonatkozásban ugyanis azt kell vizsgálnia a bíróságnak, hogy a fél által megjelölt jog alapján, a konkrét perbe vont féllel szemben megilleti-e az igényérvényesítési jogosultság a másik felet. Ezen kérdésben a bíróság érdemben (ítélettel) határoz, de a Kúria álláspontja alapján – bizonyos esetekben – erre csak a teljes bizonyítási eljárás lefolytatása után kerülhet sor akkor, amikor már kimondható az is, hogy nem volt egyetlen olyan jogcím sem, amely alapján az előadott ténybeli alapon a kereset teljesíthető lett volna.

A felek alkotmányos önrendelkezési joga is sérülhet, ha a fél által kifejezetten megjelölni nem kívánt jog ill. jogcím alapján dönt a bíróság. Ezen esetek valószínűsíthetően csekély számúak az egyértelműen megjelölt kereseti kérelem alapján, amely a perben elérni kívánt magánjogi célt, a bíróság döntésére irányuló szándékot meghatározza. Azonban az alperesi védekezés és fegyveregyenlőség szempontjából nem elhanyagolható az az esetszám, amikor az alperes pontosan nem tud védekezni a meg nem jelölt joggal (jogcímmel) szemben, amikor azt csak az ítélet indokolásából ismeri meg először. Ezen esetkör a meglepetésítéletek fogalmával írja le a perjogi szakirodalom és a 2016. évi Pp. egyik sarkalatos koncepcionális újítása kívánt lenni ennek kiküszöbölése.

Csak utalunk Szívós észrevételére,²⁸² hogy a 2016. évi Pp. nem szabályozza, hogy a perfelvételi tárgyalás mellőzése esetén [Pp. 187. § c) pont] a bíróság mikor összegezzon, szemben perfelvételi tárgyalás tartásának esetével, amikor a bíróságnak a jogvita szempontjából lényeges nyilatkozatokat összegeznie kell [Pp. 191. § (1) bekezdés]. A bíróság a perfelvételi tárgyalásetén szükségképpen összegzi, a felek tudomására hozza a peranyag megismerésének eredményét, a jogvita összegzett kérdéseit, míg perfelvételi tárgyalás mellőzése esetén a felek még a perfelvételt lezáró végzésben sem ismerik meg feltétlen a bíróság álláspontját. A Pp. ezen hiátusa – mutat rá Szívós – a kodifikáció során elkerülni kívánt „meglepetés-ítéletek” újra megjelenését eredményezheti.

4. A felek fegyveregyenlősége

A kiemelt jelentőségű perek

A tisztességes eljárás magában foglalja a 75/1995. (XII.21.) AB határozat által a „felek fegyver egyenlőségeként” meghatározott esélyegyenlőséget, a tárgyalás igazságosságát és az ésszerű határidőn belüli befejezést. A Kúria – önmagában helyes – jogértelmezése a perbeli esélyegyenlőség vonatkozásában jelentős és a 2016. évi Pp. hatályba lépéséig fel sem oldott aggályokat vetett fel. Az rPp. 3. § (3) bekezdésének kiterjesztő, az anyagi jogra is kiterjedő tájékoztatását implikálta, amelyet a jogalkotó a kiemelt jelentőségű perek szabályozási tárgykörében az rPp. XXVI. Fejezetének 2011-ben hatályba lépett rendelkezésével oldotta

²⁸² Szívós Kristóf: A perkoncentráció alapvető jellegéről 272-284. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/19462/2/tanulmany-fulltext.pdf> Letöltés: 2021. 08. 28.

fel²⁸³ kizárólag a 400 millió forintot meghaladó követelések érvényesítése iránti perekben [rPp. 286/A. a) pont]

Az rPp. 386/J. § pontja szerint a kiemelt jelentőségű perekben a bíróság nem köteles a jogvita eldöntése érdekében a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről a feleket előzetesen tájékoztatni. A Kúria értelmezése szerint ez „csak azt jelenti, hogy a jogvitát a bíróságnak a rendelkezésre álló bizonyítási anyag alapján kell elbírálnia. E szerint a felek által nem vitatott szakvélemény[t] a bíróságnak figyelembe kellett volna vennie (...) és a forgalmi érték megállapíthatósága hiányában a lízingszerződés elszámolása során a felépítmény értékét a ténylegesen befektetett érték alapján kell meghatározni.”

Az Alkotmánybíróság vizsgálta – alkotmányjogi panasz tárgyában²⁸⁴ – ezen szakasznak az Alaptörvény XXVII. cikk (1) bekezdésében foglalt tisztességes eljáráshoz való alapjog megsértését. Az Alkotmánybíróság 3337/2019. (XII.19.) AB határozatában kifejtette - idézte a 7/2013. (III. 1.) AB határozat indokolás [24] bekezdését: „a tisztességes eljárás (fair trial) követelménye az eljárásjogi garanciák érvényesülését is felöleli, és egy olyan minőséget jelent, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni.” Az AB érvelése szerint pedig a kiemelt jelentőségű perek magas pertárgyértéke, a soronkívülisége, a kötelező jogi képviselő előírása és a gyors döntéshozatal speciális jellemzői kiemelik a peres felek pervitelben megnyilvánuló felelősségét a jogalkotó döntése szerint. Ebben a vonatkozásban mentesül a bíróság Pp. 3. § (3) bekezdésének utolsó mondatában foglalt tájékoztatási kötelezettség alól: a bíróság mentesül, hogy előzetesen kitanítsa a feleket a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről.

Ezáltal a kiemelt jelentőségű perekben a tárgyalási elv sokkal szélesebb körben érvényesült, mint az általános szabályok szerint zajló perben. Ebből következően pedig mindkét felet egyaránt nagyobb felelősség terheli ezen speciális tárgyú eljárásokban a per gondos vitéléért. Ez és a jó és olcsó állam megteremtésének célja a felek fegyveregyenlőségét nem sérti az Alkotmánybíróság érvelése szerint, mert a hatékony és gyors igazságszolgáltatására törekvés alkotmánykonform és a tisztességes eljárás követelményével összeegyeztethető.

Az Alkotmánybíróság érvelésének sarokpontja, a [27] és [28] bekezdése – bár érdemben hivatkozik a kiemelt jelentőségű pereket bevezető törvényjavaslat indokolására –,nem kizárólag

²⁸³ A kiemelt jelentőségű perek szabályait 2011. évi LXXXIX. törvény 24. § (2) bekezdése iktatta be az rPp.-be.

²⁸⁴ Kúria Pfv.VI.21.707/2016/9. számú kártérítési tárgyú ítélete vonatkozásban.

a kiemelt jelentőségű perekre érvényes. A felek ügyükért való fokozott felelőssége, DÖME ÉLESS.

Kiemelendő továbbá, hogy a jogi képviselővel eljáró fél rendelkezik olyan professzionális szaktudású jogász segítségével, amely egy aktívabb bírói szerepfelfogást (case management) nemcsak szükségtelenné tesz, hanem az adott esetben az már a fair trail elvét is sértené.

Ugyanis a perbeli kontradikció dogmatikai elve, hogy a felperes kereseti kérelmének teljesítést az alperes ellenzi, mégpedig azért, mert a felperes által állított tényt vagy tényeket részben vagy egészben nem ismeri be, tagadja, illetve az érvényesített jogot vitatja. Ebből következően a jogi képviselővel eljáró felperes által a megsértett jogát akár szubsztatnciáltan, akár individualizáltan állító nyilatkozat [Pp. 170.§ (2) bekezdés b) pont], valamint az azt megalapozó tények megjelölése [Pp. 170.§ (2) bekezdés b) pont] és az alperes ezekre tett érdemi ellenkérelme kijelöli a perbeli vita jogi és ténybeli kereteit. A bírói anyagi pervezetés [Pp. 237.§] eszközével ezek esetleges hiányait, ellentmondásait a felek tisztázhatják és ezt meghaladó bírói támogatásra a perbeli jogérvényesítés érdemét tekintve nincs szükség.

Amennyiben a jogi képviselővel eljáró felperes jogvédelmét ezt meghaladóan a bíróság segítené, támogatná, majd a kért vagy javasolt pontosítások után a felperes keresetének helyt adna az joggal vetne fel az alperesben kételyeket az eljárás egyenlősége, tisztességessége körében. Ugyanez igaz ennek fordítottjára is: ha a bíróság az alperes érdemi ellenkérelmének tartalmára, a védekezés irányára, esetlegesen az igény elévülésre történő hivatkozásra tanítaná ki az alperest, az a felperes tisztességes eljárás iránti érzületét deformálná.

Ezen elvi, dogmatikai megfontolások is érvényesek az Alkotmánybíróság határozatában mondottakon túl a kiemelt jelentőségű perekre. A 2016. évi Pp. törvényszéki perrendi szabályozása merített a kiemelt jelentőségű perek szabályozásából és gyakorlati tapasztalataiból.²⁸⁵ A felek ügyükért viselt fokozott felelőssége a keresetlevél magasabb tartalmi követelményeiben [az érdemi rész Pp. 170. (2) bekezdés a)-d) pontjainak szabályozásban] öltött testet – többek között. Ez involválta a bírói tájékoztatás szűkebb körét, amely az anyagi pervezetés [Pp. 237.§] szabályai között valósul meg az rPp. szabályozásához képest passzívabb bírói közreműködéssel. A Pp. alapján a bíró kérdezéssel, nyilatkozatra

²⁸⁵ A szerző tagja volt az Igazságügyi Minisztériumban 2014. évben felállított Pp. Konceptióját kidolgozó, prof. dr. Wopere Zsuzsa vezette Munkacsoportnak, mint az OBH által delegált bíró. A Munkacsoport vizsgálta és a törvényszéki perrend kiindulási alapjának tekintette a jogi képviselővel eljáró felek tájékoztatása, kitanítása szempontjából a kiemelt jelentőségű perek rPp. szabályozását.

felhívással és szűkebb, tételesen meghatározott körben tájékoztatás adásával hat közre, hogy a felek perbeli jogait és kötelezettségeiket helyesen és hibátlanul gyakorolhassák. Ez

5.2. A bíró úton nem érvényesíthető követelések eljárásjogi jellegzetessége

A bírói jogvédelemben nem részesülő jogok alatt a természetes kötelmeket, az ún. naturalis obligatiókat²⁸⁶ értjük. Szladits²⁸⁷ szerint a bíróilag nem érvényesíthető kötelmekben van hitelező és adós, de nincs teljesítési kényszer. A bírói úton történő kikényszeríthetőség hiánya okán kötelmek teljesítése nem minősíthető tartozatlan fizetésnek, sem ajándék, ezek közvetett hatásokat előidézhetnek. Grosschmid²⁸⁸ *imperfect kötelemként* határozza meg a naturalis obligatiókat, azaz ezen kötelmek alaki kényszerítő kötelemköréből a keresetjog (a kikényszeríthetőség), az állami jogvédelem biztosítása hiányzik csak.

A rPtk. 204. §-a²⁸⁹ körébe tartozó csonka kötelmek (naturalis obligatiók) nem lehetnek a keresetnek tárgyai a rPp. 130.§ (1) bekezdés f) pont második fordulata²⁹⁰ alapján, azok bírói úton nem érvényesíthetőek.²⁹¹ Az egységes bírói gyakorlat alapján ezen kereseti jogra alapított igények esetén a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítására kerül sor, vagy az rPp. 157. § (1) bekezdés a) pontjának²⁹² alkalmazásával a per megszüntetésére. Ez utóbbi esetben az eljárásjogi megszüntetésen túli, végleges és többé vitássá nem tehető anyagi jogerő (res iudicata) jogbiztonságot szolgáló intézménye is elérhető: az alperes a per megszüntetésére irányuló kérelemmel együtt, negatív megállapítási keresetet terjeszthet elő felperes ellen viszontkeresettel. Ebben annak megállapítását kérheti, hogy a felperest a keresetben érvényesített jog nem illeti meg. Ez esetben per megszüntetése, a negatív megállapítási viszontkereset tárgyalását nem akadályozza meg.

²⁸⁶ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: A római jog története és intézményei, 3. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 375.

²⁸⁷ SZLADITS Károly: A Magyar magánjog vázlatja II. rész 6.

²⁸⁸ GROSSCHMID Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. 1932. Grill Kiadó, II. kötet 2. rész 912.

²⁸⁹ Ptk. 204. § (1) bekezdés: Bírósági úton nem lehet érvényesíteni

a) a játékból vagy fogadásból eredő követeléseket, kivéve ha a játékot vagy fogadást állami engedély alapján bonyolítják le;

b) a kifejezetten játék vagy fogadás céljára ígért vagy adott kölcsönből eredő követeléseket;

c) azokat a követeléseket, amelyeknek állami szerv útján való érvényesítését jogszabály kizárja.”

²⁹⁰ rPp. 130. § (1) bekezdés f) pont: A bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül [125. § (1) bek.] elutasítja, ha megállapítható, hogy 130. § (1) A bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül [125. § (1) bek.] elutasítja, ha megállapítható, hogy

f) a felperes követelése időelőtti, vagy - az elévülés esetét ide nem értve - **bírói úton nem érvényesíthető**;

²⁹¹ Magyar polgári perjog [I. kötet], szerkesztette: NÉMETH JÁNOS, átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997, 293.

²⁹² rPp. 157. § A bíróság a pert megszünteti:

a) ha a keresetlevelet már a 130. § (1) bekezdésének a)-h) pontja alapján idézés kibocsátása nélkül el kellett volna utasítani;

Ezen negatív megállapítási (vizont)kereseti konstrukcióból is látható, hogy a kereseti kérelem szükségszerű és kötelező tartalmi eleme kell legyen a felperes által érvényesített tárgyi jog. Ezen alanyi magánjogi igénynek megjelölése alapján megkülönböztethetőnek kell lennie a többi tárgyi jogtól, hogy a bíróság a keresetlevél elutasítása vagy utóbb a per megszüntetése tárgyában érdemben el tudja azt bírálni. A meghatározás formai és tartalmi követelményeit dolgozatunk későbbi részében részletesen tesszük elemzés tárgyává, itt csak arra utalunk, hogy annak az individualizált kereseti tan tételének²⁹³ megfelelően kell artikulálnia.

Témánk szempontjából jelentős másik anyagi jogi kérdés a joggátló vagy pergátló kifogások köre a naturalis obligatiók vonatkozásában. Egyfelől az elévülést a bíróság hivatalból nem veheti figyelembe, ezen vonatkozásban a bíróság rPp. 3.§ (3) bekezdése szerinti tájékoztatási kötelezettsége nem terjed ki csak akkor, ha a felek e körben jognyilatkozatot tesznek az rPp. 3.§ (2) bekezdése alapján. Ex officio bizonyítási cselekményeket sem foganatosíthat a bíróság ha a felek hivatkozása nélkül, maga észleli a követelés elévültségét.

A Ptk. 204.§ (1) bekezdés a-c) pontjaiban szabályozott naturalis obligatiókból, így játékból, fogadásból, az e célra nyújtott, vagy ígért kölcsönből, valamint a kocsmai hitelekkel eredő követeléseknél a bíróságnak hivatalból kell figyelembe vennie azt, hogy azok bírósági úton nem érvényesíthetőek. Ilyen követelések vonatkozásába a bíróságnak ezen körülmények észlelésekor a keresetlevelet az rPp.130.§ (1) bekezdés f) pontja alapján idézés kibocsátása nélkül kell elutasítania, illetve ha azt a bíróság a per tárgyalási szakában észleli, a pert a rPp.157.§ a) pontja alapján meg kell szüntetnie. Természetes kötelelem bírósági úton történő érvényesítése körében a bíróság a felek e tárgyban kötött egyezségét sem hagyhatja jóvá a rPp.148.§ (3) bekezdése alapján, mert az a jogszabály rendelkezéseinek nem felel meg. Nem képez ezek alól kivételt az sem, ha az alperes a felperes természetes kötelmi igényét elismeri és azt teljesíteni vállalja.

A fenti hivatalbóli észlelés körébe azonban már nem tartozik bele az a helyzetet, amikor a bírói úton nem érvényesíthető, természetes kötelemről absztrakt jogviszonyt létrehozó váltót állítanak ki.²⁹⁴ Grosschmid nézete szerint is a perben érvényesített váltó követeléssel szemben csak váltójogi kifogás útján lehetséges a védekezés a joggátló tényre és jogra való hivatkozás esetén. Ugyanis ez esetben az érvényesített absztrakt jogalap érvényesen létre sem jön. Így tartalmilag nem a váltó, illetve váltón alapuló fizetésről vagy annak visszaköveteléséről van szó, hanem létre sem jött kötelezettségvállalás érvénytelenségének jogkövetkezményéről.

²⁹³ MAGYARI Géza – NIZSALOVSKY Endre: *Magyar Polgári Perjog*, Budapest, 1939. 350.o. és Novák István: *Kereset a polgári perben*, Budapest 1966. 915.

²⁹⁴ GROSSCHMID (1932) 944-950.

Ugyanis a naturalis obligatoról kiállított váltó alapján történt fizetés (a teljesítés) visszakövetelhető önálló igényként tévedés vagy tartozatlanság címén, függően attól, hogy a váltó alapján teljesítő tudott-e az alapul fekvő jogügylet naturalis obligatio jellegéről (tartozatlan fizetés) vagy sem (tévedés). Ugyanezen anyagi- és eljárásjogi helyzet áll fenn akkor is, ha a természetes kötelelem alapján fennálló tartozás jogcímét a felek a Ptk. 240.§ (1) bekezdése alapján megváltoztatják, és azt önálló ténynek minősítik (például kölcsöntartozásnak).

Jól látható – a részletesen elemzett naturalis obligation alapuló – anyagi jogi igényhelyzetek bemutatása révén, hogy az eljárásjogi keretet, a bíróság cselekvéseinek természetét (kérelemhez kötöttség – hivatalbóltság) alapvetően és döntően határozza meg az érvényesített magánjogi igény tartalma. Annak egzakt, meghatározott volta esetén kerül az alperes abba a helyzetbe adekvát és legális jognyilatkozatot tehessen (ellenkérelem – kifogás – viszontkereset); valamint a bíróság, hogy a törvényes eljárás kereteit megfelelően biztosíthassa. Komplex, bonyolult tényállások esetén, összetett magánjogi jogviszonyok körében olykor lehetetlen vállalkozás a tények kusza hálózatából, az érvényesíthető jogok sokaságából a jó vagy az egyedül törvényes lehetőség kiválasztása. Álláspontunk szerint erre csak a saját magánjogi igényeit érvényesítő fél önrendelkezési joga alapján, a fél saját maga érdekei és szándékának megfelelően kerülhet sor egy fair eljárásban. A kereset jogcímeiként megjelölendő magánjogi igény (tárgyi jog) szükségszerű- és a legszorosabb kapcsolatban áll az eljárásjogi értelmű jogalapra vonatkozó perbeli nyilatkozattal.

5.3. A bíróság indokolási kötelezettsége

A perbeli vita, mint jogviszony – ahogy arra korábban már utaltunk – olyan emberek közötti, vitássá tett, komplex viszony, amelyet a tárgyi jog szabályoz.²⁹⁵ Ebből pedig okszerűen következik, hogy a polgári perbeli kereset tárgya olyan jogviszony vagy jogosultság, amelyet a tárgyi jog határoz meg. Ebből következett, hogy az 1952. évi rPp. keretei között a felperes érvényesíthette (anyagi jogi) igényét akár nem létező és így meg sem nevezett tárgyi jogi jogforrás és annak konkrét jogszabályhely nélkül is. Ebből adódott, hogy az 1952. évi rPp. alapján a kereset jogilag megalapozatlan, meghatározatlan volt a per tartama altt. A jogalap vonatkozásában hiányos (vagy meghatározatlan kereseti tényállás alapján) lefolytatott peres eljárásban is fel kell tüntetnie a bíróságnak a jogvitát érdemben lezáró ítéletben a megítélt vagy elutasított jogot. A bíróság által alkalmazott jogot az érvényesített igényt megállapító vagy azt

²⁹⁵ FÖLDI - HAMZA (1998) 69.

elutasító ítéletben egyaránt fel kell tüntetnie. Ugyanis törvénytelen (jogilag megalapozatlan) az az ítélet, amelyben a bíróság nem hivatkozik konkrét jogszabályhelyre.²⁹⁶

A bíróság jogi indoklási kötelezettségének nem tett eleget az 1952. évi rPp. 221. § (1) bekezdése alapján,²⁹⁷ ha az alkalmazott jogot (és az alkalmazásának okait) nem jelöli meg. Tehát a bíróságnak legkésőbb ítélete indokolásában elsődlegesen meg kellett jelölnie a felperes nyilatkozatától függetlenül, hogy a perbeli igény, a kereset jogalapja mi volt. Másodsorban a megnevezett és az elbírált jog alapján a releváns tényállást fel kell tüntetni és indokát kell adni annak, hogy az érvényesített igény jogalapját mennyiben és miért találta alaposnak a bíróság vagy azt miért utasította el.

Azonban álláspontunk szerint nem nevezhető tisztességesnek az alperessel szemben az olyan eljárás, ahol a kereset jogalapja csak a jogvitát érdemben (és első fokon) lezáró ítélet tartalmazza. E körben Haupt arra mutat rá, hogy ez esetben a keresettel szembeni ténybeli és jogi védekezés lehetősége korlátozott. Az alperes ez esetben nem tudja felhozni azon tényeket és jogi érveket, amelyek a jogvita szempontjából jelentősek lehetnek. A perbeli tényállás körében általánosnak és köztudomásúnak nevezhető, hogy a jogvita alapját képező múltbeli és befejezett tényeket a felek ismerhetik a legérzékenyebben, arról sok esetben közvetlen tudomással bírnak. A tárgyi jog kerete, a tárgyi jogi norma dispozíciója meghatározza, és pontosan körülírja a jogvita elbírálása körében bizonyítandó tényeket [1952. évi rPp. 164.§ (1) bekezdés].

Ez oda vezetett az 1952. évi rPp. alapján lefolytatott eljárások során, hogy a felperes pertaktikai okokból szándékosan nem nevezte meg keresete jogalapját: elnehezítve az alperes keresettel szembeni védekezését. Ez a helyzet csak akkor lenne elfogadható, fair eljárásjogi szituáció, ha a bíróságnak hivatalból kellene feltárnia a jogvita valamennyi releváns tényét nyomozati-elvű eljárás keretében. Ekkor a bíróság hivatalból (ex offició) lefolytatott bizonyítási cselekményei kiegyenlítenék a peres felek eljárásjogi helyzetének asszimetriáját. Azonban a tárgyalási elv alapú eljárási szabályok, így az rPp. és Pp. rendelkezései, ahol a felek kötelessége és egyben kizárólagos lehetősége bizonyítási indítványok megtétele, ezt a kiegyenlítést nem tudja biztosítani. Az 1952. évi rPp. 2. § (1) bekezdése alapján²⁹⁸ a bíróság feladata a polgári perben, hogy a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse. Az ésszerűség és a fair eljárás

²⁹⁶ NÉVAI LÁSZLÓ – SZILBEREKY JENŐ: Polgári eljárásjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968, 359. old.

²⁹⁷ Pp. 221. § (1) bekezdése: Az ítélet indokolásában röviden elő kell adni a bíróság által megállapított tényállást az arra vonatkozó bizonyítékok megjelölésével, hivatkozni kell azokra a jogszabályokra, amelyekben a bíróság ítélete alapszik.

²⁹⁸ Megállapította az 1999. évi CX. törvény 2.§-a. Hatályos:2000. I.I. napjától.

alapelvi rendelkezésével áll szemben az, ha a per kezdeti szakaszában, az alperes rPp. 139. §-a szerinti ellenkérelmének előadásáig nem tisztázódik és konkretizálódik az rPp. 121. § (1) bekezdés c. pontja szerinti a keresetlevél kötelező tartalmi elemének minősülő *érvényesíteni kívánt jogot*.²⁹⁹

A 2016. évi Pp. ugyanezt az alapelvek két szakaszának együtt hatása mellett kívánja elérni, a per ténybeli és jogi alapjának tisztázását:

- a Pp. 3.§-ában írt perkoncentráció szerint az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbíráható legyen;
- a Pp. 6.§-a szerint pedig – amelynek tartalmát Pp. 237.§-ában írt anyagi pervezetés szabálya adja meg – a bíróság a perkoncentráció érvényesülése érdekében az törvény perjog eszközeivel hozzájárul ahhoz, hogy a felek eljárási kötelezettségeiket teljesíthessék.

Ehhez kapcsolódik a 2016. évi Pp.-ben a háromtagú pertárgyfogalom bevezetése. A keresetlevélben a petitum és az azt megalapozó tények mellett a jogi képviselővel eljáró félnek félnek elő kell adnia – a törvényszéki, professzionális perrendben – a 170. § (2) bekezdés c) pont első fordulata alapján az érvényesíteni kívánt jogot.³⁰⁰ A 7. § (1) bekezdés 8. pontja szerint a jogalap az az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására feljogosít. Tehát a 2016. évi Pp. a jogalapot a kereset – viszontkeresettel, beszámítással érvényesített igénynek, vagy az ezekkel szembeni ellenkérelemben felhozott anyagi jogi kifogás – olyan kötelező tartalmi alapfeltételként szabályozza, amely az anyagi jog valamely konkrét rendelkezésén nyugszik.

5.4. Rövidített ítélet: jog elismerése, jogról való lemondás

A bíróság rövidített ítéletszerkesztési lehetősége akkor áll fenn az rPp. 221.§ (2) bekezdés első és második fordulata alapján, valamint a Pp. 347. § (1) bekezdés a) pontja alapján, ha a keresetben érvényesített jogról való lemondás vagy jog (és a kérelem) elismerése történik meg. Azaz, a kereset tárgyaként szükségszerűen meg kell jelölni az érvényesített jogot, ugyanis elismerni csak a jogként artikulálódó *követelést* vagy *más jogot* lehet figyelemmel a korábban

²⁹⁹ Értekezésem későbbi részében foglalkozom majd azzal a kérdéssel, hogy az rPp. 121. § (1) bekezdés c) pontjának rendelkezése nem három konjunktív tartalmi feltételt szabályoz, hanem elsődlegesnek tekinti az érvényesíteni kívánt jogot. Ennek ki kell tűnnie keresetlevélből akként, hogy az annak alapjául szolgáló tények és azok bizonyítéka előadásával szükséges azt individualizálni.

³⁰⁰ A felperessel szembeni kötelezettség komplementere a Pp. 199. § (2) bekezdés b) pont *ba*) alpontja, amely az alperes érdemi ellenkérelmének kötelező tartalmi elemeként szabályozza a jogalap megjelölési kötelezettségét az anyagi jogi kifogás megjelölése útján. Csak utalunk arra, hogy a kötelezően perben álló alperessel szemben ezen elvárás unikális és dogmatikailag is vitatható.

elemzett rPp. 24.§ (1) bekezdésében írt szókapcsolatra. Ha a kereseti kérelem jogalapját, legalább az individualizálási elv alkalmazásával nevének megjelölésével nem kellett volna feltüntetni a keresetlevélben az rPp. 121.§ (1) bekezdés c) pontja, valamint a Pp. jogi képviselő nélkül eljáró felekre irányadó perrend szerint, akkor csak a követelés összegét lehetett volna elismerni. Ez esetben a bíróság előtt nem érvényesíthető naturalis obligatónak minősülő igények is érvényesíthetőek lettek volna, ha a tényállás nem kellően pontos vagy az igény absztrahálódott újabb jogügyletek során.

Továbbá a joghatás kiváltására nem alkalmas, érvénytelen (például az rPtk. 200.§ (2) bekezdése szerint jogszabályba vagy nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző és így semmis) szerződéseken alapuló összecszerű igények elismerése és megítélése is megtörténhet a meg nem jelölt jogalap elismerése esetén. Holott a magánjogi igényt alapját jelentő kötelemfakasztó tény semmisséget a bíróságnak hivatalból kellene észlelni, ahhoz egyéb eljárásra nincs szükség. Az érvénytelenség jogkövetkezményeiről szóló 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 2. pontja alapján az érvénytelenség általános jogkövetkezménye az, hogy az ilyen ügyletre nem lehet jogot alapítani, vagyis a felek által célzott joghatások nem érhetőek el.³⁰¹ Ez az a jogkövetkezmény, amelyet semmisség esetén a bíróságnak hivatalból kell alkalmaznia, ahogy ezt a bírói gyakorlat mindig is értelmezte a Ptk. hatályba lépését követően.

Ez nyilvánvaló ellentmondásra vezet az objektív igazságot kideríteni szándékozó álláspontot képviselő nézet érvrendszerében: azért lesz objektíven igazságtalan az érdemi döntés, mert az anyagi igazság érvényre jutása érdekében a bíróság nem követelte meg az érvényesíteni kívánt jog megjelölését a féltől. Jog elismerése és jogról való lemondás értelmezése

³⁰¹A PK vélemény indokolása szerint a Ptk. 198. § (1) bekezdés terminológiájával élve: „az érvénytelen szerződés nem hoz létre kötelezettséget a szolgáltatás teljesítésére, illetve jogosultságot a szolgáltatás követelésére. Az érvénytelenség általános jogkövetkezménye tehát az, hogy az ilyen szerződéshez nem fűződhetnek a felek által célzott joghatások.”

VII. Az eljárásjogi perhatékonyság

1. Ésszerű idő és a koncentrált per

Az rPp. alapvető elveinek rendelkezései között, önállóan nevesített, alapvető bírósági feladatként fogalmazza meg a jogalkotó a Pp. 2.§-ában a perhatékonyság elvét.³⁰² A perek ésszerű időn belül történő befejezése a polgári per igazságosságával, a Pp. 1.§-ában a törvény igazságosságával van a legszorosabb kapcsolatban. A 2016. évi Pp. 3.§-a pedig a perkoncentráció elvét határozza meg akként, hogy az ítélet meghozatalához szükséges valamennyi tény és bizonyíték olyan időpontban álljon rendelkezésre, hogy a jogvita lehetőleg egy tárgyaláson elbíráható legyen.³⁰³

Az rPp. 2. § (1) bekezdés rendelkezése az „ésszerű határidő” fogalmat mintegy önmagával határozza meg (tautológia), az nem alkot önálló definíciót. Ezen határozatlanság szükségszerűen vezet el a jogelv érvényesítése körében annak bizonytalanságához, és ebből eredően gyakorlati alkalmazásának egyfelől kerüléséhez, illetve másfelől kiterjesztő értelmezéséhez.

Míg a perhatékonyság rPp. 2.§ (1) bekezdésében meghatározott rendelkezése normatív jellegű volt, amely a jogalkalmazás vonatkozásában a jogértelmező, illetve hézag kitöltő szereppel is rendelkezett,³⁰⁴ addig a perkoncentráció Pp. 3§-ának alapelvei meghatározása, lévén az tartalmilag nem alapelv, dogmatikailag helyteleníthető, ahogy azt alább részletesen kifejtem. Csak utalok ehelyütt arra is, hogy az rPp. 141. § (2) bekezdése³⁰⁵ ezen alapelv érvényesülésének tartalmi keretszabálya, amelynek garanciális biztosítéka a Pp.

³⁰² A Pp.1992. évi LXVIII. törvény 1. §-ával módosított Pp. 3. § (2) bekezdésében jelentkezett először tételesen „a perek ésszerű időn belül történő befejezésének” megfogalmazása, amely a bíróság hivatalbóli (ex officio) kötelezettsége volt. Ez az 1993. január 1. napjától 1999. december 31. napjáig (a VIII. Ppn. hatályba lépéséig) hatályos szabályozás korábbi Pp. 3. § (2) bekezdésében megfogalmazott, a perek „alapos és gyors tárgyalásra” történő utalását váltotta fel.

³⁰³ A 2016. évi Pp. „törekvésként” határozza meg az egy főtárgyalás elvét, amelynek egyfelől nincs szankciója, így üres norma, másfelől pedig a perfelvételi tárgyalások számát nem határolja be.

³⁰⁴ NÉMETH János: *Alapvető elvek* in NÉMETH János (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata* (KJK-Kerszöv Budapest 1999. I. kötet) 24.

³⁰⁵ Pp. 141. § (2) bekezdése szerint a bíróság - ha ez a tényállás megállapításához szükséges -, a feleket felhívja nyilatkozataik megtételére és lefolytatja a bizonyítási eljárást. A fél köteles a tényállításait, nyilatkozatait, bizonyítékait - a per állása szerint - a gondos és az eljárást elősegítő pervitelnek megfelelő időben előadni, illetve előterjeszteni. Ha a bizonyítás lefolytatása az első tárgyaláson ennek ellenére nem lehetséges, vagy csak részben lehetséges, a bíróság a tárgyalás elhalasztása mellett elrendelheti a per további előkészítését.

141. § (6) bekezdése³⁰⁶ és a Pp. 3. § (4) bekezdése. Az rPp. alapelvi tételes jogi rendelkezései a jogszabályok értelmezését és azok alkalmazását segítik a jogértelmezési határesetekben, illetve akkor, amikor a polgári perrendtartás szabályai a bíróság számára részleges, vagy teljes szabadságot biztosítanak.³⁰⁷ Ezzel szemben a 2016. Pp. alapelvi ilyen hézagkitöltő szereppel már nem bírnak, így a tárgyalat 3.§-ban szabályozott perkonzentráció elve sem.

A perkonzentráció nem alapelvi, normatív szabály, hanem jogalkotói cél: annak a perjog rendszerének jellegéből és az egyes pontszerű rendelkezésekből kell(enne) megvalósulnia. Alapvetően az rPp.-ben a keresetváltogatás parttalansága, a felek általi folyamatos újólagos tények előadása miatti „befejezhetetlenség” ellenhatásaként jelet meg a perkonzentráció alapelvként a 2016. évi Pp.-ben. Az rPp. rejtett cezúráját (rPp. 138.§ és 139.§-ai) felváltotta az 1911-es Plósz-féle Pp. hagyománya alapján megfogalmazott osztott perszerkezete és a főtárgyalási modell. Az osztott perszerkezetre, amelynek helyes és ezáltal alapvetően a szóbeliségre és a bírói kanalizált pervezetésre (a felek anyagi jogállításait anticipáló anyagi pervezetésre) alapítható a jogalkotó ezen célkitűzése a hatályos Pp.-ben. Ezt a helyeselhető célt rontja le a Pp. túlszabályozott, merev és alapvetően az írásbeliségre épülő perfelvételi szabályozása, amelyről az értekezés korábbi részében adtam részletes kritikai elemzést kiemelve az eventualitás kedvezőtlen megjelenését.

Az eljárásjogi igazságosság fogalma tartalmilag az utóbbi évtizedek jogalkotási folyamata során döntően átalakult,³⁰⁸ ahogy azt fentebb már bemutattuk. Az „ésszerű időn” belüli befejezés és a perkonzentráció elve azt a feszültségi pontot mutatja meg a perjogi szabályozásban, hogy az anyagi, ún. objektív igazság kiderítése nem a polgári per deklarált célja. Ezzel szemben a perjog alapelvi a tisztességes³⁰⁹ (a pártatlan, fair és hatékony) eljárás feltételeinek biztosítását,³¹⁰ az ún. alaki igazságosság érvényre jutását kívánja biztosítani, amelynek egyik meghatározó elemeként tekint a jogalkotó a perek gyors befejezésre. A

³⁰⁶ Pp. 141. § (6) bekezdése szerint ha a felek valamelyike tényállításának, nyilatkozatának előadásával, bizonyítékainak előterjesztésével – a (2) bekezdésben előírt kötelezettsége ellenére – alapos ok nélkül késlekedik, és e kötelezettségének a bíróság felhívása ellenére sem tesz eleget, a bíróság a fél előadásának, előterjesztésének bevárása nélkül határoz, kivéve, ha álláspontja szerint a fél előadásának, előterjesztésének bevárása a per befejezését nem késlelteti.

A Pp. 3. § (4) bek.: „A bíróság a bizonyítás elrendelését mellőzni köteles, ha a bizonyítási indítványt a fél neki felróható okból elkéssetten, vagy egyébként a jóhiszemű pervittel össze nem egyeztethető módon terjeszti elő, kivéve, ha a törvény eltérően rendelkezik.”

³⁰⁷ NÉVAI László: Alapvető elvek in SZILBEREKY Jenő / NÉVAI László (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata* I. kötet KJK -Kerszöv Budapest 1976 54.

³⁰⁸ FÖLDESI Tamás: *A jogban alkalmazott igazság terminusról és annak háttérbe szorulásáról a magyar polgári eljárásjog újabb fejlődésében* Magyar Jog, 2003/8. 467-473.

³⁰⁹ KISS Daisy (2009) 334.

³¹⁰ Pp. 2000. január 1. napjától hatályos 2. § (1) bekezdése szerint a bíróság feladata „csak” az, hogy „a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse”.

perhatékonyságot ezáltal, álláspontom szerint tévesen, azonosítja az rPp. VI. és VIII. novelláját követően az rPp. és a Pp. a gyors befejezéssel, és a felek tévedésének jogával.

A Pp. VI. majd a VIII. novellája e körben alapvető paradigmaváltásként volt értékelhető a magyar perjogban az objektív anyagi igazság kiderítésével szakító és a fél rendelkezési joga által meghatározott jogcímhez kötöttség körében is.³¹¹ Azonban a bírói gyakorlatban ez a szemléletváltás akkor elmaradt,³¹² és elementáris erővel jelent meg a 2016. évi Pp. formalista szabályozása révén.³¹³ A bírósági gyakorlatban mind a jogcímhez kötöttség, mindpedig a házassági vagyoni perekben a nem valamennyi tulajdonostárs perben állására vonatkozó jogértelmezés jelenleg nem tekinthető általános gyakorlatnak. Ennek az lehet az egyik – és álláspontunk szerint alapvető – magyarázata, hogy a másodfokú bíróságok és a Kúria eseti döntései meghatározóak a bírói szervezetben. Ezáltal a változás a hierarchikusan szervezett intézmények jellegadó sajátossága szerint felülről meghatározott.

Az anyagi- és alaki igazságosság konstrukciója közötti választás nemcsak elméleti jelentőséggel bír. A Pécsi Ítéltábla (Pf.III.20.018/2011/2.; BDT2011.74.) eseti döntésre is figyelemmel gyakorlati következménye is jelentékeny arra tekintettel, hogy az eljáró tanács tagja a polgári per igazságossága körében milyen alapállást foglaltak el. A Pécsi Ítéltábla az objektív, anyagi igazság kiderítésére irányuló cél elsődlegessége helyett a tényleges jogérvényesítést előtérbe helyező fair (és gyors) eljárás elvét érvényesítette. Ezzel tartalmilag pragmatikai kiindulópontot foglalt el az Ítéltábla azon a helyeselhető elvi alapon, hogy a keresetben állított alanyi jog fennállását vagy fenn nem állását csak akkor és annyiban lehet vizsgálni, ha a polgári pert lefolytatható és befejezhető jogi diskurzusba helyezzük. Azaz, ha a polgári pert annak céljainak megfelelően használjuk, illetve egyáltalán használhatóvá tesszük. Ennek hiányában sem az alaki– sem pedig az anyagi igazság érvényesüléséről (sőt a jogállamiság elvének való megfelelésről sem) beszélhetünk.

Ezen pragmatikai megközelítéssel áll éles elvi ellentétben a valamennyi lehetséges anyagi jogosult perbe állásával, a kereset valamennyi lehetséges anyagi jogcímen történő elbírálásával, és az ehhez szükséges valamennyi (múltbéli) releváns tény objektív feltárásával.³¹⁴ Ezen teljességet igénylő bizonyítás körében történő tájékoztatás egyfelől

³¹¹ ÉLES, T. – FARKAS, Zs. (2010) 1-12.

³¹² HAUPT E. (2000) 605-615.

³¹³ Lásd a Kúriának a keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleményét (lezárva: 2020. február 15-én.) 48-52. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_keresetlevel_visszautasitasanak_vizsgalata_osszefoglalo_velemenyt.pdf

³¹⁴ MOLNÁR (2009) 129-139.

elérhetetlen elvi lehetőség, másfelől a perek ésszerű időn belül történő befejezését is aggályossá teszi.

2. Fair eljárás kontra anyagi igazság

Első lépésként azt kell meghatározni a jogpolitika igények körében, hogy milyen polgári eljárásjogot kíván a jogalkotó.³¹⁵ Ehhez a polgári per társadalmi rendeltetését és szociológiai összefüggéseinek vizsgálata szükséges.³¹⁶ A polgári perben a jogcímhez kötöttség fennállása és annak tartalma a jogalkotó által a polgári per céljaként meghatározott alapelvi rendelkezések figyelembevételével értelmezhető.

A Pp. 1.§ alapján a jogviták pártatlan elbírálását sértő, vagy azt veszélyeztető jogértelmezés a jogcímhez kötöttség körében sem elfogadható. Továbbmenően e körben a Pp. I. fejezetében meghatározott alapelvek érvényesítésével sem lehet ellentétes a jogcímhez kötöttség posztulálása.

A Pp. 2.§ (1) bekezdésében meghatározott tisztességes, fair eljárás lefolytatásához és a perek ésszerű időn belül történő lefolytatáshoz való jogának is érvényre kell jutnia a jogcímhez kötöttség elméleti értelmezésénél. Ezen elvárások a jogcímhez kötelezettség szükségességét és alkalmazásának indokoltságát erősíti.

A Pp. 3.§ (2) bekezdése alapján a kérelemhez és ezen belül nevesítetten a jognyilatkozatokhoz kötöttség (peradat szolgáltatás és tárgyalási elv) nem értelmezhető úgy, hogy az tartalma szerint az *ex officio* percselekményekhez, a kereseti kérelemre való túlterjeszkedéshez (Pp. 215. §), a fél által megjelölt jogtól, jogcímtől való eltéréshez vezessen a fél ilyen tartalmú nyilatkozatának hiányában.

A keresettel érvényesíteni kívánt tárgyi joghoz kötöttség következetes alkalmazása mellett lehet csak egyértelműen és kétséget kizáróan állást foglalni az anyagi jogerő (*res iudicata*) kérdésében. Az ehhez szükséges egyik konjunktív feltétel, az *ugyanazon jog alapján* hozott döntés vizsgálata is csak a kereset jogi tárgyaként megnevezett, érvényesített jogok összemérése alapján végezhető el. A *contrario*: kell lennie a keresetben megnevezett jognak, mivel ennek hiányában legfeljebb az eljárás végén, az érdemi bírói határozatban elbírált jogok lennének vizsgálhatóak. Márpedig a az ítélettel még el nem bírált dolog (*non res iudicata*) olyan perelőfeltétel, amelynek hiánya a perindítás joghatásainak beálltát is meggátolja. Ugyanis a

³¹⁵ KENGYEL Miklós: A rendelkezési elv és a tárgyalási elv a Polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után Magyar Jog 1996/5. 283.

³¹⁶ Tudomásunk szerint nem volt olyan társadalomtudományi kutatás, vizsgálat, amely a VI. és VIII. Ppn. hatályba lépése előtt, illetve ezt követően ezen kérdéseket felmérte, tisztázta volna.

bíróság a perbeli dolog ítélt volta esetén (*res iudicata*) már a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja. Azaz a per előfeltételeinek vizsgálata során a bíróságnak vizsgálnia kell, hogy a kereset megjelöli-e individualizált módon az érvényesített jogot.

A perbeli anyagi jogi legitimáció (*legitimatio ad causam*) fennállásának vizsgálata, csak a perben érvényesített anyagi jog, a kereset jogcímének megjelölése és ahhoz kötöttség alapján lehetséges³¹⁷.

A Pp. 215. §-alján az ítélet teljességének elve, a kereset kimerítése csak a meghatározott jogcímek alapján hozott ítélet alapján lehetséges. A Pp. 3.§ (2) bekezdés 2. mondatának kiterjesztő értelmezése a kereset tartalma szerinti értelmezése és elbírálása bizonytalanságot és az egzaktság hiányát okozza a másodfokú eljárásban: abszolút eljárásjogi szabálysértés és az ítélet hatályon kívül helyezését eredményezi, ha a bíróság kiterjesztően vagy szűkítően értelmezte a keresetet. Ez a problematika fel sem merül, ha a kérelemhez-, a jogcímhez kötöttség elve alapján jár el a bíróság.

A hatályos Pp. rendelkezése a keresetben megjelölendő joghoz, mint perbeli jognyilatkozathoz kötöttség kérdését tisztázta: ahhoz a bíróság kötve van, a fél perbeli önrendelkezési jogával szemben attól a bíróság a törvény által biztosított cselekményeket kivéve nem térhet el. Ez nem vonja maga után azt, hogy a bíróság ne minősíthetné a törvényeknek megfelelően és azok alapján a felek jogviszonyait. Azonban ha ez utóbbi és a fél által megjelölt jog között ellentét van, akkor az a kereset elutasításához, és nem a bíróság által tételezett jog alapján történő keresetnek történő helyt adásban nyilatkozhat meg.

A fél nem kötelezhető arra, hogy a jogszabályhely pontos megjelölése mellett jelölje meg a perben érvényesíteni kívánt jogot, azonban azt individualizálnia, más jogtól megkülönböztethetővé kell tennie. Az ehhez esetlegesen szükséges felhívást, jogi segítségnyújtást a keresetlevél hiányainak pótlása körében a bíróságnak kell megtennie. A jogi képviselő nélkül eljáró feleknek biztosítani kell, hogy jognyilatkozatukat határozottan megtehessék, a Pp. 121. § (1) bekezdés c/ pontjában írt kötelező „jog megjelölésére” vonatkozó eljárásjogi kötelezettségüknek (jognyilatkozat megtétele) eleget tudjanak tenni. Ez biztosítja egyben az alperes védekezéshez való jogának feltételeit is.

A meghatározott tartalmú és adekvát jognyilatkozatok alapján tudja a bíróság a feleket tájékoztatni a Pp. 3. § (3) bekezdése alapján a perben bizonyításra szoruló tényekről és tud rendelkezni a bizonyítási teher telepítéséről. Ennek alapján lehet egyértelmű és meghatározott, hogy a bizonyítás sikertelenség melyik félre, milyen következményekkel fog járni. Ezen

³¹⁷ SUTSCHET, Holger: Bestimmter Klageantrag und Zwangsvollstreckung; Zeitschrift für Zivilprozess 2006/3. 279-302.

tartalmi követelményeknek megfelelő, meghatározott tárgyú polgári perben biztosítható a felek ún. fegyveregyenlősége és a fair eljárás követelménye. Ez biztosíthatja – többek között – a Pp. 2. § (1) bekezdésében való perek ésszerű határidőben történő befejezésének bíróságra háruló követelményét.

A bírói hatalom – a jogértelmezés legális keretei között – jogalakító funkciót is betölt. A VIII. Ppn. novella alapvető változást hozó eljárásjogi reformjának egyik sarkalatos, – a bíróság jogcímhez kötöttségének – kérdésében a vitát a Legfelsőbb Bíróság már akkor eldöntötte, amikor az még el sem kezdődött. Ennek háttérében egyfelől a bírói hivatás iránti mély elkötelezettség állt, másfelől az évtizedek alatt rögzült sémák, sztereotípiák gondolkodást formáló ereje. A 2000. évet megelőzően szocializálódott és a bírósági hierarchia csúcsán álló bírák nem tudták és nem is akarták befogadni azt, hogy a bíróság a felek polgári jogvitáiban ne az anyagi igazság kiderítésére, az objektív anyagi jog érvényesülésére törekedjen, hanem formális, ún. alaki igazságosság érvényesülésére. Erre, a több ponton inkoherens eljárásjogi kódex rendelkezései révén, széles jogértelmezési területet biztosított a bírácoknak – akaratán kívül – a jogalkotó.

Az alaki igazságosságot előtérbe helyező fair eljárás nézetem szerint nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét. Nem tartom elvetendőnek az igazság kiderítésére irányuló vagy arra törekvő polgári eljárást. Az anyagi igazság kiderítésére irányuló polgári eljárás szükségszerűen lassabb és költségesebb, de lehet hatékony, ha annak eljárásjogi eszközei adottak. Azonban a *contra legem*, a felek kérelmeitől eltérő, kifejezetten fel nem hívott jog illetve jogok alapján lefolytatott polgári eljárásokat károsnak és a jogállamiságot gyengítőnek véljük. Különösen aggályos ez arra tekintettel, hogy a nyomozati elvű eljárás, a hivatalbóli (*ex officio*) bizonyítás és egyéb perceseletek főszabálykénti tilalma sem a jogelméletben sem a bírói gyakorlatban nem vitatott.

Dogmatikailag és a per szerkezetét érintően is aggályos volt az rPp. azon megoldása, hogy – főszabályként – sem biztosította az anyagi igazság kiderítésére irányuló inkvizitórius lehetőségeket, sem a felek által érvényesített joghoz (jogcímhez) kötött eljárás eszközrendszerét. Ezen dogmatikai ellentmondás szükséges következménye volt a 2016. évi Pp. háromtagú pertárgyfogalma és a jogállítás túlzottan formalista és szubsztanciált megjelölésére vonatkozó kodifikációs megoldás.

3. A polgári per anyagi értelmű igazságossága és a perhatékonyság

A perhatékonyság elve a polgári eljárás igazságosságának egyik aspektusa, amely a jogviták költséghatékony rendezését, azok gyors lezárását tekinti elsődlegesnek.³¹⁸ Az alaki igazságosságot előtérbe állító polgári perben a felek által szolgáltatott (és bizonyított vagy a másik fél által kétségbe nem vont) tények alapján alkalmazott anyagi- és eljárási szempontból helyesen kiválasztott, és megfelelően alkalmazott jog biztosítja a polgári per igazságosságát, és az eljárás ésszerű időn belüli befejezését.³¹⁹

Az anyagi igazságosság alapjául szolgáló tényállás feltárása illetve feltárhatósága, valamint az objektív igazságnak megfelelő bírói döntés meghozatalának nehézsége kétirányú polgári perben. Egyfelől a felek önrendelkezési joga elvi, alapjogi korlátot tartalmaz: az önrendelkezési jog korlátozhatatlan alapjog, a bíróság a felek döntési–rendelkezési szabadságát nem vonhatja el.³²⁰ A polgári perben a rendelkezési jog³²¹ a „ne eat iudex ultra petita partium”elvé alapján tartalmilag az jelenti, hogy bíróság a fél kérelmétől nem térhet el. A perbeli cselekmények foganatosítására és a perbeli döntések meghozatalára csak a felek kérelme alapján és azok kifejezett keretei (rendelkezései) között kerülhet sor (Pp. 3.§ (2) bekezdés). A bíróság – főszabályként – a felek kérelmein túl nem terjeszkedhet sem percselekményei sem ítéleti döntése vonatkozásában (ultra petitem: Pp. 215. §).

Ugyanakkor a bíróság döntésének a kérelem egészére ki kell terjednie, azt ki kell mérítenie (az ítélet teljességének elve: Pp. 213. § (1) bekezdés). Erre tekintettel a polgári perben a bíróság a felek által megjelölt jogtól, illetve jogcímtől eltérő ítéleti rendelkezés (és ennek alapjául szolgáló ex officio perbeli cselekmények) a fair eljárás követelményeibe³²² ütközik: az alaki igazságtalanságot eredményez. Az anyagi, objektív igazság kiderítése a felek erre irányuló eljárásjogi rendelkezéseinek hiányában csak a tisztességes peres eljárás-, és a felek perbeli egyenlőségének sérelmével valósítható meg a hatályos eljárásjogi szabályozás mellett.

³¹⁸ NYILAS Anna: A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei. Phd értekezés, Debrecen 2011. 9-15.

³¹⁹ SCOTT Richard: Recent Trends in the Reform of Civil Procedure 35-46.; RECHENBERGER-KLICA: Procedural Law on the Threshold of a Mileneum. XI. World Congress on Procedural Law. 165-195.

³²⁰ Lásd az Alkotmánybíróság 26/1990. (XI.8.) és az 1/1994. (I.7.) AB határozatai és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikkét.

³²¹ KENGYEL Miklós: A bírói hatalom a polgári perben. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

³²² KISS Daisy: A fair eljárás. In: PAPP Zsuzsanna (szerk.): A magyar polgári eljárásjog és az EU jogharmonizáció a kilencvenes években. ELTE Eötvös Kiadó,

4. A kereset alapjául szolgáló tények és azok perbeli megismerése

Az emberi emlékezeti anyagra alapított perbeli tényállások esetén felmerül a kérdés, hogy az milyen fokban megbízható, objektív lenyomata a múltbeli eseményeknek; ezen bizonyítékokra alapított polgári perben elérhető-e a tényállás körében az objektív igazság(osság). Ezen kérdéskört értekezésünk önálló fejezetében tárgyaljuk részletesen, e helyütt csak vázlatosan utalunk annak egyes megállapításaira a következőkben. A tanúvallomásokban megnyilatkozó emberi emlékezet (és kogníció) konstruktív, szubjektív és tudattalan (priming jellegű) folyamatok által meghatározott.³²³ A hosszú távú, önéletrajzi, epizodikus (explicit) emberi emlékezetet pontatlan, kevésbé megbízható, annak tényszerűsége és objektivitása nem állítható. Az 1976-ban Angliában Lord DEVLIN által vezetett bizottságot állították fel mintegy 2000 szemtanú vallomáson alapuló eljárás eredményének vizsgálatára. A bizottsági azt javasolta, hogy a vádlott elítélésére ne kerülhessen sor, ha önmagában szemtanú ill. tanúk vallomása áll csak rendelkezésre, és a bűnösséget más bizonyíték nem alapozza meg.³²⁴

A múltbeli események objektív „valóságossága” csak a szubjektum megismerő tevékenységében, illetve azáltal létezik. A szubjektív tudat nem csak megfigyeli, „lefényképezi”, és tényszerűen raktározza a múltbeli eseményeket, hanem szükségszerűen alakítja, konstruálja is.³²⁵ Hétköznapi tárgyak felidézése során nem a valóságban tapasztalt képeket idézzük fel, hanem rögzült, illetve tapasztalatainkból absztrahált valóságot³²⁶ (konstruktív emlékezet). Az absztrakciós emlékezeti konstrukció folytán a tények és a hozzáadott következtetések láncolata szétválaszthatatlanul össze tud mosódni. Egy elhangzott beszélgetés felidézett emlékéből utóbb nem lehet kiválasztani a tényleg elhangzott kijelentéseket és azt, amit mi magunk szükségszerűen hozzáadunk.³²⁷ Az emlékezet tudományi vizsgálatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy a szemtanúvallomások rendkívüli módon

³²³ GREENWALD A.G. – KLINGER M.R. - SHUH E.S: Activation by marginally perceptible („subliminal”) stimuli: Dissociation of unconscious from conscious cognition. *Journal os Experimental Psychology* 1995. General, 124. 22-42.

³²⁴ http://www.docstoc.com/docs/89506319/Devlin_Committee; A tanúmeghallgatás módszere, technikája is erősen befolyásolja a felidézett emlék pontosságát.

³²⁵ SEIFERT, C.M., ROBERTSON, S.P., ÉS BLACK, J.B.: *Type of inferences generated during reading*. *Journal of Memory and Language* 1985. 405-422.; LOFTUS, G.R. ÉS LOFTUS, E.F.: *Human Memos: The processing of Information*. New York 1975. Halstead Press

³²⁶ BADDELEY (2001) i.m. 40. (RUBBIN és KONTIS 1983-as vizsgálata alapján)

³²⁷ ATKINSON R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J. (1994.) i.m. 243.

megbízhatatlanok: a tanúk, illetve a felek nem azt idézik fel, amit tapasztaltak, hanem amit benyomásainkból leszűrtek, amit tapasztalataikból absztraháltak.³²⁸

Az anyagi igazság elsődlegességét valló eljárásjogi rendszer a teljességet igénylő, az objektív tényállást feltáró bizonyítás követeli meg. Ez elérhetetlen elvi lehetőség akkor, ha ezen múltbéli tények az emberi emlékezetből hívhatóak elő, tárhatóak fel.

³²⁸ RUBIN, D. C. - KONTIS, T. C. 1983.11. : *A schema for common cents. Memory and Cognition*, 335-341. in BADDELEY Alan (2001) i.m. 38-40.

VIII. A bíróságok kollégiumainak véleménye az új polgári perrendtartás koncepciójáról³²⁹ 2015. év elején

1. A kérdőíves kutatás: az OBH új Pp. Kodifikációs Munkabizottságának kutatási programja

Az OBH 2014. november 15. napján felállított új Pp. Kodifikációs Munkacsoportja a bíróságok szakmai kollégiumainak véleményét kérte az IM által közzétett „Az új polgári perrendtartás koncepciója” című anyag társadalmi vitájában. 26 bírósági kollégiumból 24 tárgyalta meg a koncepciót 2015. február-március hónapban, amelynek során a kollégium bírái 17 kérdésből álló és összesen 10 kérdési témakört érintő - általam készített - kérdőívet is kitöltöttek a koncepció fő kérdéseire való viszonyulásukat megadva.³³⁰

A kutatás célja a bírák új perrendtartáshoz, illetve annak legfőbb téziseiről (és ezen belül annak újításairól) történő közvetlen információszerzés volt. A vélemények megismerésnek nem volt - még közvetve sem – szándéka a Koncepció jogpolitikai vagy dogmatikai minősítése. Az operacionalizált mérési módszer a bírák értékelő viszonyulásának, beállítódásának általános tartalmának mérésére és arról történő képalkotására volt alkalmas és ezen célból készítettem.

A vizsgálat implicit, közvetett eredménye vonatkozásában azt vártam, hogy a jogalkotó felé történő visszajelzés eredménye a normaszöveg finomhangolást teheti lehetővé.

- Egyfelől a bírók hozzáállása alapján támogatott koncepcionális elemek magasabb absztrakciós szinten, rugalmasan kerülhetnek megfogalmazásra. Ez utat enged a bírói jogértelmezésnek, amely a konkrét esetekben teljeskörűen tudja érvényre juttatnia jogalkotói szándékot, kellő hajlékonyságot biztosítva a jogépség érdekében az egyedi ügyekben.
- Másfelől a bírók által elutasított vagy kifejezetten negatív attitűddel értékelt koncepcionális elemek átgondolási lehetőségét biztosíthatta. Ennek során a jogalkotó a bírói álláspont ellenére megvalósítandó rezsimeket konkrétabb, pontosabb elvárást kifejezésre juttató módon fogalmazhatta (volna) meg vagy dönthetett volna annak elhagyása mellett is.

³²⁹ Az új polgári perrendtartás koncepciója 2015. január 14. Utolsó letöltés: 2023.02.04.
<https://20152019.kormany.hu/download/6/42/40000/20150224%20PP%20koncepci%C3%B3.pdf#!DocumentBrowse>

³³⁰ A kutatást az OBH Jogszabály-véleményezési Osztálya készítette, amelynek munkatársaként vezettem ezen projektet. A kutatást az OBH akkori elnöke, dr. Handó Tünde, engedélyezte.

1.1. Attitűdmérés a Likert-féle skálázási eljárással

A koncepcióhoz való bírói viszonyulás megismeréshez közvetlen mérési módszerű, attitűd skálás kérdőívet használt.³³¹ Csak visszautalok az I. 5. alatt definiált attitűd fogalomra – amelynek értelmében használom ezen viszonyulást: a tapasztalat révén szerveződött mentális és ún. készenléti állapotként, amely befolyásoló, irányító hatást gyakorol az egyén (az adott esetben a bíró) viselkedésére, reagálására.³³²

Az ötfokozatú ún. Likert-skálát készítettünk a koncepció egyes főbb elemeihez, mint itemekhez. Így mindösszesen 17, a koncepció fő fejezeteihez igazodó, lényeges mérendő kérdéskört állítottunk össze. A bíróságok kollégiumainak tagjainak öt fokozatú skálán kellett elhelyezniük a koncepció egyes elemeire vonatkozó kedvező, illetve kedvezőtlen vagy semleges viszonyulásukat meghatározó értéket.

1.2. A felmérésben résztvevők - reprezentativitás

803 törvényszéki, ítéltáblai és kúriai bíró jutatta vissza a kitöltött kérdőívet. Azonban nem minden kérdésre válaszolt a 803 bíró. 748 és 803 vélemény érkezett egy-egy kérdésre a Likert-skála szerinti megfelelő, egy válaszlehetőség megjelölésével.

A kérdőív a polgári kollégium törvényben meghatározott tagjai részére került megküldésre és a polgári kollégiumok tagjainak 80%-a azt kitöltötte. A két megye, amely nem tárgyalta meg a felmérés eredményeit és írásbeli észrevételek nem küldött az OBH részére, annak tagjai is kitöltötték a kérdőívet.

Az ország valamennyi megyéjének (vármegyéjének) polgári kollégiumi tagjai részt vettek a felmérésben. A reprezentativitás a bíróságok (a törvényszékek, az ítéltáblák és a Kúria) polgári kollégiumai vonatkozásban állapítható meg országosan. A nagyobb, jellemzően legalább tíz vagy még hosszabb idejű ítélkezési tapasztalattal rendelkező bírák reprezentatív attitűdjét mutatja meg a felmérés eredménye, mert a kollégiumi tagság ezen bírói szolgálati idő utáni előmenetel alapján létesülhet a törvényszéki, ítéltáblai vagy Kúriai beosztás révén).

A kérdőív kitöltése anonim volt, annak felhasználásáról a bírákat előzetesen tájékoztatásra kerültek. Így megjelölésre került az is, hogy a felmérés, a koncepció dogmatikai tartalmának elemzésére önmagában nem alkalmas és annak nem is az a szándékolt célja.

³³¹ BABBIE, E. (2003): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata (6. kiadás). Budapest, Balassi Kiadó, 172- 173.

³³² ALLPORT (1935) 843.

1.3. Az eredmények érvényessége

A kérdőívekre a kollégiumok tagjainak több, mint 80 %-a válaszolt. Ez az arány a teljes vizsgált kör adathiányaként értelmezhető, és nem mintavételi eljárásra. Ezt támasztja alá a válaszok elmaradásának törvényszékenként átlagos eloszlása. A kapott adatok a vizsgálni kívánt statisztikai sokaság közel teljes körű részvétele okán bírói kollégiumok véleményét mutatják meg, azt reprezentálják.

A kapott eredmények vonatkozásában a kollégiumok felkérésre kerültek, hogy a koncepciót, illetve az arra adott válaszokat és azok értékét tárgyalja meg, és arról – lehetőség szerint szóban – az egyes itemek vonatkozásában a véleményét is írásban jelenítse meg. Ez az attitűd skála alapján szerzett eredmények elemzését, azok hátterének feltárását volt hivatott szolgálni, amely a társadalomtudományi kutatás gyakorlatában a bevett, ún. fókuszcsoporthoz tartozó kontroll vizsgálat „egyidejű” alkalmazását jelentette.

1.4. A kollégiumok kontroll véleményezése

A kollégiumok írásbeli vélemények alapján, amelyek külön és szó szerint kerülnek közlésre, értelmezhetőek és vizsgálhatók az egyes attitűdök hátterei, illetve azok kialakulásának indokai. Ezek révén feltárható az, hogy a koncepció mely elemei voltak azok, amelyek megfogalmazása, tartalma volt félreérthető vagy nem teljesen világos. Ez esetben az attitűdök olyan viszonyulást, aggályokat és félelmeket jelenítettek meg, melyek kifejezetten és konkrétan nem jelentek meg a koncepcióban, azonban az azokhoz való kedvezőtlen bírói beállítódást nem is oszlatta el a koncepció megfogalmazása és tartama. A bírák alapállása és viszonyulása a perjog egyes intézményeihez vonatkozásában nem nélkülözi a személyek céljainak és szempontjainak érvényre jutását, ahogy a bírák értékrendjét és a gyakorlati tapasztalatból kiszűrődő felelősségét sem.

A felmérés operacionalizált eredményeinek szöveges kontrollvizsgálata alapján beazonosíthatók voltak, melyek azok a koncepcionális eljárásjogi rezsimek, amelyekkel teljes vagy igen jelentős körben azonosult a bírói kar és támogatásáról biztosította azokat. Emellett - a kapott robosztus eredmények alapján - láthatóvá vált az ún. tiszta bírói ítélező funkció köré csoportosuló, bírók által aggályosnak talált kérdéskör (anyagi pervezetés, hivatalbóliség, tájékoztatás, előkészítő irat bírói szerkesztése stb.). E vonatkozásban azonosíthatók volt azonos jogintézmények, és azon közvetlen jogtechnikai megoldások, amelyekkel szemben jelentős félelmek és kedvezőtlen bírói beállítódás mutatkozott meg.

Hangsúlyozandó, hogy a Likert-féle attitűd skálás kérdőíves felmérést nem az IM koncepciójának pontozásos értékelése, hanem a fentiekben részletes kifejtett bírói attitűdök mérésére vonatkozó, a kodifikáció sikerességét elősegítő felmérés volt.

1.5.Feltáró adatelemzés (EDA)

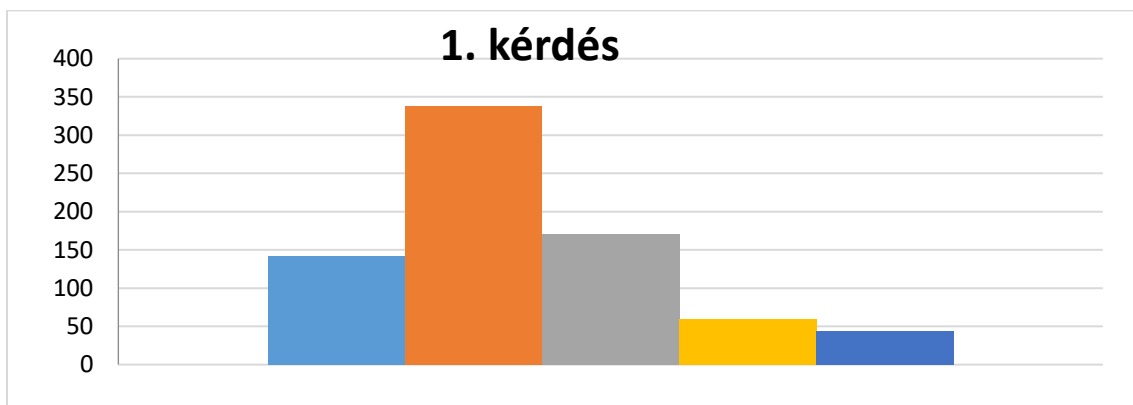
A statisztikai vizsgálatok első lépéseként feltáró adatelemzést végeztünk el (Exploratory Data Analysis). Ennek célja az volt, hogy az adatok vizuális ábrázolása és alapvető leíró statisztikai mutatók kiszámítása által az adatsor legszembeötlőbb jellegzetességeit áttekintő jelleggel, emberközelí módon megjelenítsük. Ezáltal azonosíthatjuk a kirívó eseteket és az esetleges adatrögzítési hibákat, valamint döntéseket hozhatunk a későbbiekben használt matematikai statisztikai eljárásokra vonatkozóan [Field, (2005); Howell, (2002)].³³³ Ezen módszer alkalmazásával azonosíthatóak lettek a robosztus és egyértelmű vélemények alapján azon tárgykörök, amelyek részletes vizsgálata és elemzése a kodifikáció későbbi fázisában nem mellőzhető az eljárásjogi reform sikere érdekében és azon kérdéskörök is, amelyek alkalmazott megoldásai következetesen megjelenítendőek.

³³³ FIELD, A. (2005): *Discovering statistics using SPSS* (2nd ed.). London: Sage Publications. 63–106.

HOWELL, D. C. (2002): *Statistical methods for psychology* (5th ed.). Pacific Grove, CA: Duxbury, Thomson Learning. 15–72.

2. A kérdőív 10 témakörében adott válaszok bemutatása

2.1.A Kódexben megjelenítendő perjogi alapelvekhez való viszony

támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges

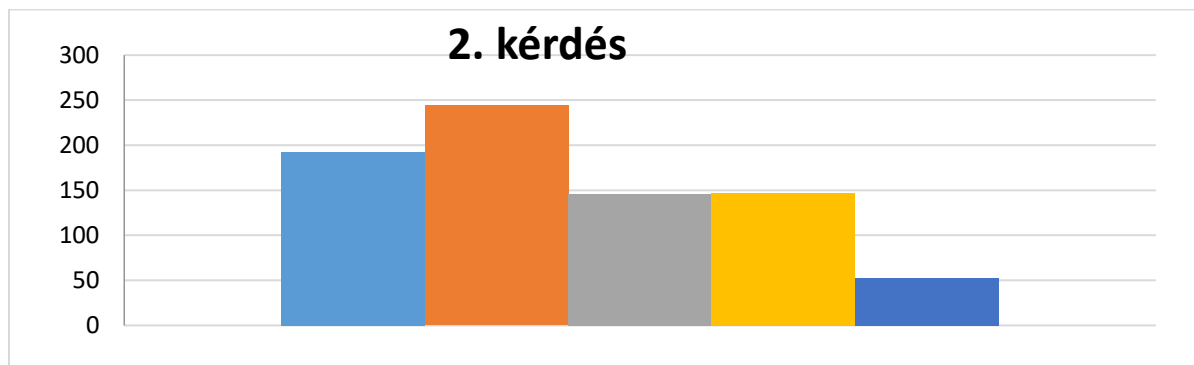
- Az 1. kérdésre a kollégiumi tag bírák fele része többnyire egyetért a javasolt alapelvi megoldással, további mintegy 20% -a pedig teljesen egyetért azzal. Ez elsődlegesen azzal kapcsolatos pozitív attitűdöt jeleníti meg, azon koncepció támogatását, hogy e kódex elején legyen egy rövidebb, a legfőbb alapelveket megjelenítő fejezet.
- A jogalkotó koncepciójában jelezte, hogy az alapelvi fejezetben a rendelkezési elv, a jóhiszemű pervitel elve, a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettsége, a bírói közrehatás, valamint a koncentrált pervitel elvét kívánja megjeleníteni, mint a perjog egészét átható célokat. Ugyanakkor rákérdeztünk kifejezetten a bírói közrehatás koncepcionálisan új alapelvi kötelezettségére külön is (5. számú kérdés), amely ezen támogató attitűdhez képest nagyobb részt elutasító volt. Így az adott kérdésre adott támogató visszajelzés, nem vonatkoztatható egyenként az abban megjeleníteni szándékozott alapelvekre. A két elsőfokú bemeneti szinten megjelenő egységes szabályozás és a per logikai egységének megteremtése mellett ez a koncepció az 1952. évi rPp.-ben megjelent számos ún. leágazó perrend (kisértékű perek³³⁴, kiemelt pertárgyértékű perek,

³³⁴ 1997. évben a VII. Pp. Novella vezette be a kis pertárgyértékű ügy fogalmát, ami a helyi bíróság hatáskörébe tartozó, kettőszázezer forint pertárgyértéket meg nem haladó vagyoni jogi ügyeket jelenti. Ezen ügyek

stb.) elvetése.

- Az alapjaiban teljesen eltérő eljárási rendeket és külön eljárások lefolytatására nem specializálódtak a bírók, így egy bírónak több perrendet kellett tárgyalnia, amely alkalmazási nehézséget jelentett. Emellett a leágazó perrendek kialakításnak perhatékonysági célja számos esetben betarthatatlan határidői³³⁵ a bírók ellenérzését váltotta ki a leágazó perrendekkel kapcsolatban. Ez megjelenik abban robusztus attitűdben, amely támogatja az egységes, tehát a több eltérő perrendet felszámoló koncepciót.

2.2. Az osztott perszerkezet koncepciója, a perindítási-perfelvételi és az érdemi szak elkülönülése

támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges

- A percezés hangsúlyos megjelenése, a plósi 1911. Pp. perrendi megoldásához történő visszatérést jelenti, amely a koncepció jellegadó sajátossága. Egy nem túl jelentős támogató többség mellett robusztus számban jelezték kétségeiket, illetve kifejezett egyet nem értésüket a kollégium bírói.
- Kifejezetten azért figyelmeztető ez az attitűd, mert a bírói kar egységes abban, hogy megoldást kell találni a per befejezését ellehetetlenítő korlát nélküli keresetváltogatást és a lényeges tények elhúzódo előadását megengedő perrendi szabályoknak. Bár erre a

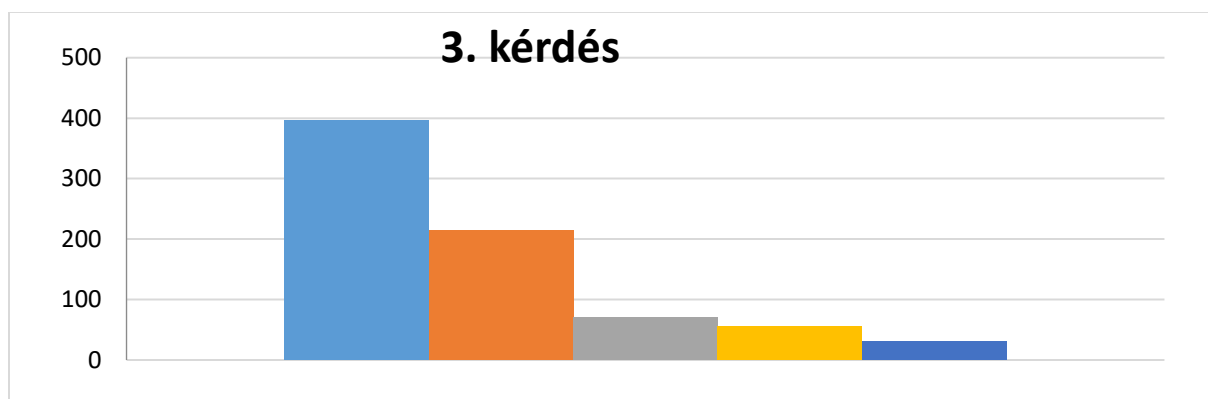
vonatkozásában az általános polgári peres eljárásoktól különböző, azokhoz képest egyszerűbb megoldásokat tartalmaznak és a fellebbezési jog értékhathárhoz kötötten korlátozott.

³³⁵ Fekete Fruzsina: A kísértékű perek szabályainak múltja, jelene és jövője a perhatékonyság tükrében hazánkban. Eljárásjogi Szemle. 2017.1. 58-65.

problémára a perfelvételi szakot követő prekluzívitás, az adott szakban teljesíthető perceseletek későbbi szakban történő kizárása (illetve feltételhez kötése) megoldást kínál, azonban ezen megoldás megosztotta a bírakat.

- A 3. kérdésre, a keresetváltogatás tilalmára adott egyértelmű támogató attitűd mellett nyilvánvalóan a 4. kérdésre, az anyagi pervezetés új szabályára adott elutasító válaszból keresendő az osztott perszerkezet koncepciójával szembeni nagyobb számú elutasító vélemény.

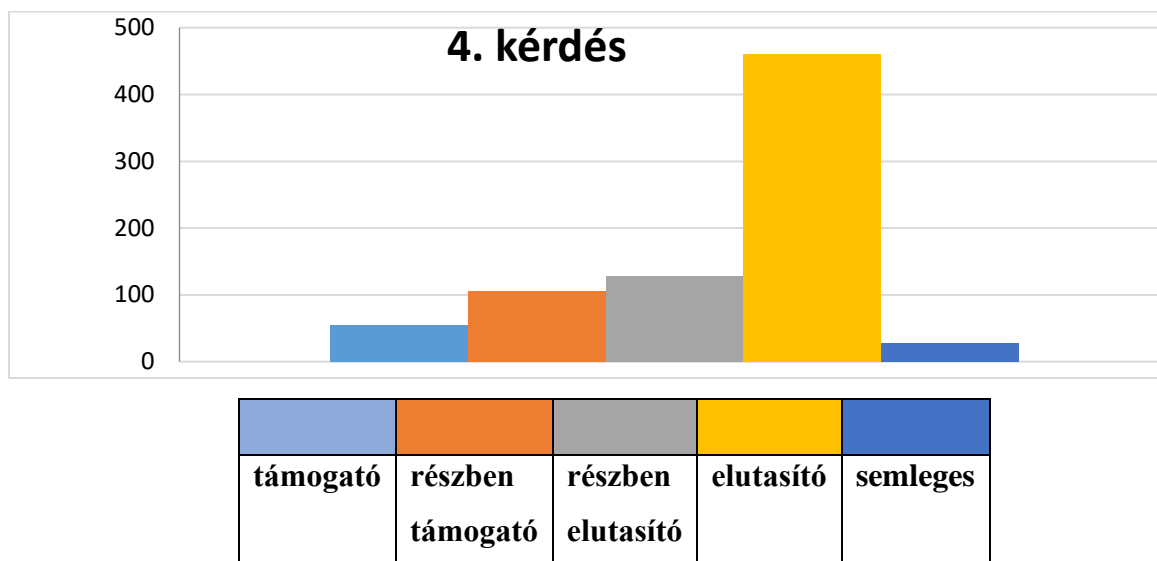
2.3.A keresetváltogatás tilalma

támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges

- A keresetváltogatás tilalmát a kollégiumi tag bírák döntő része (látványosan megjeleníthető módon) támogatta. A koncepció javaslata szerint a felek korlátozás nélkül csak a perfelvételi szakban változtatnák meg a perfelvételi nyilatkozataikat, így – többek között – a keresetüket, viszontkeresetüket és az érdemi ellenkérelmüket, valamint bizonyítási indítványukat.
- A percezurát követően, a perfelvételi szak lezárultával, az eljárás későbbi részében csak a felek önhibáján kívüli ok igazolása mellett, kérelemre és bírói engedélyt követően, vagy a rendes perorvoslat fellebbezési eljárás azon esetében – amikor a bíróság anyagi pervezetésének hibája miatt kerül ismételt megnyitásra másodfokon a perfelvételi szak – lehetséges a perfelvételi nyilatkozat módosítási, megváltoztatása.

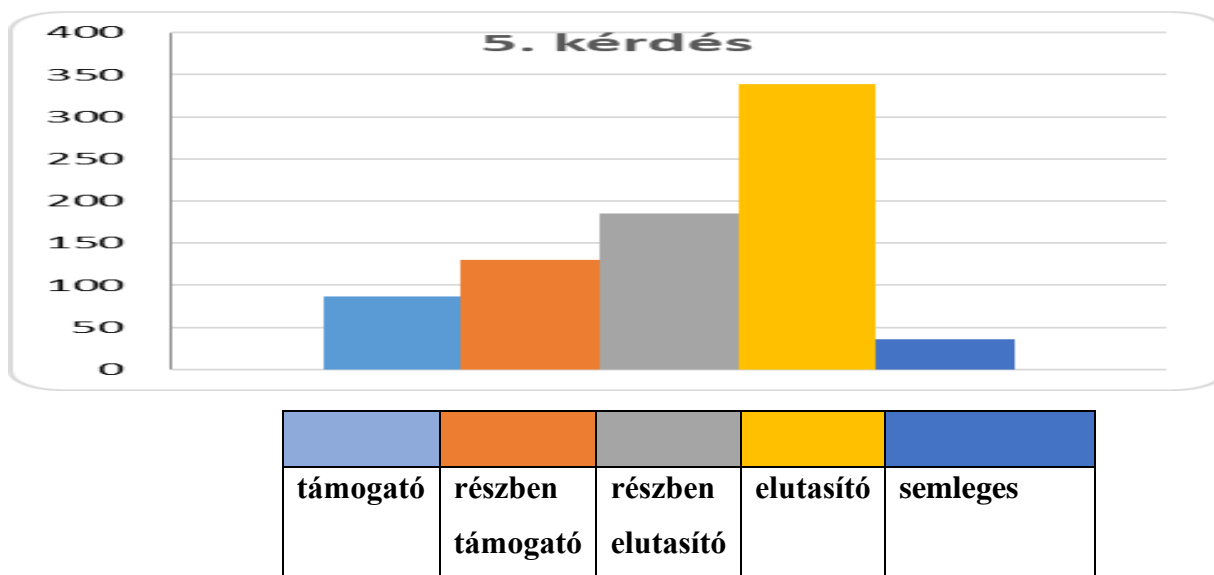
2.4.A bírói anyagi pervezetés új koncepciója

- A koncepció, amely a bírói gyakorlatban az 1952. évi rPp. 3. § (3) bekezdésében foglalt bírói tájékoztatási kötelezettség dogmatikai megújítást és a szélesebb bírói aktivitást (case management) követel meg – a bírói közrehatási kötelezettség alapelveinek konkrét tevékenységét megfogalmazva – szinte egyöntetű elutasítást kapott a bíróktól.
- A koncepció ezen elemével csak minden ötödik kollégiumi tag bíró tudott azonosulni. Az anyagi igazság bírói kutatása, a felperes jogérvényesítésének előmozdítása, a félegyenlőség elvével és a tisztességes eljárás bírók által tételezett tartalmával ellentétes koncepcionális megoldásaként véleményezték a kollégium tagjai.
- Jelzi ez az attitűd azt is, hogy anyagi pervezetés fogalmának dogmatikai tartalmának félreértették a bírók, annak „anyagi” jelzője megzavaró volt a német fogalom tükörfordítása mellett.³³⁶

³³⁶ Ezen a helyütt is jelezzük, hogy a bírói (anyagi)pervezetést alapvető szabályként kívánta elhelyezni. Ezáltal az nem konkrét normatív tartalmú szabályként jelent volna meg, hanem a perrend elvi magjaként.

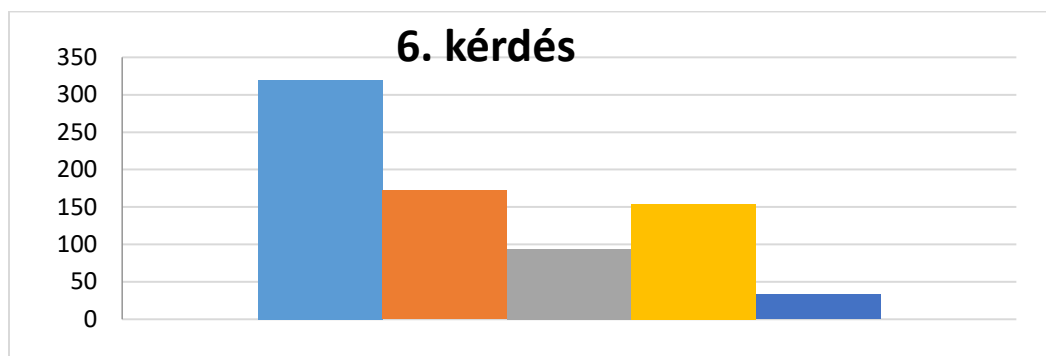
2.5.A bíróság közrehatási kötelezettsége

- Az aktív bírói közreműködés kodifikációs koncepciója azt a cél szolgálja, hogy a bíróság elősegítse a felek jogérvényesítését, a peranyag koncentrált rendelkezésre bocsátását a rendelkezési elv (a felek magánautonómiájának) érvényre jutása mellett. Ennek jogalkotói célja a perkoncentráció, mint új alapelvi fogalom biztosítása, amely a perhatékonyság és a pergazdaságosság növelésével időt és költséget takarít meg az államnak és a feleknek egyaránt.
- Ezen cél a válaszadó bírók nagyobb részének elutasítását váltotta ki. Ennek leíró bemutatása mellett jelezzük, hogy ezen attitűd a bírói szerepfelfogás megváltozásának és egy aktívabb, a felek jogérvényesítést támogató permanendzseri felfogás elutasítást is jelenti.
- A jogalkotó koncepciójában jelezte, hogy a bíróság szerepének erősítése lenne az egyik meghatározó újítása a kódexnek, amely törekvés – bár eltérő mértékben, de – valamennyi újrakodifikált európai perrendben hangsúlyosan jelent meg. A koncepció az aktív bírói pervezetés követelményének alátámasztásra hivatkozott az Európa Tanács igazságszolgáltatás hatékonysága biztosításáért felállított bizottságának (CEPEJ) a 2006. évi ajánlására is.³³⁷ E szerint az eljárásoknak a lehető legkoncentráltabbnak kell lenniük úgy, hogy egy tipikus eljárásban az érdemi döntés mindösszesen két, egy előkészítő és egy bizonyítást lefolytató tárgyaláson befejezhető legyen.

³³⁷ European Commission for the Efficiency of Justice: Compendium of „best practices” on time management of judicial proceedings. Strasbourg, 8 December 2006 CEPEJ (2006) 13.

2.6.A bíróságnak a fél által megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) történő kötöttsége

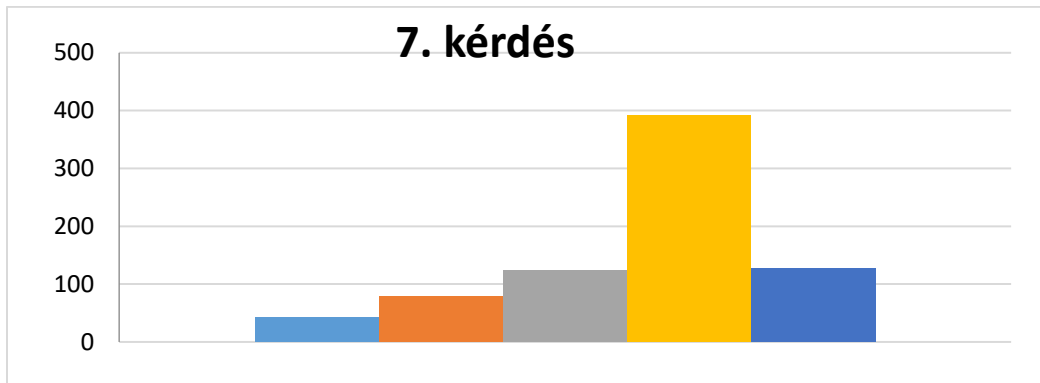
támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges

- A jogalkotó koncepcionális újításként fogalmazta meg a tárgyi joghoz való kötöttséget, amelyet a bírák meghatározó többsége teljes egészében és jelentős száma többnyire támogatta.
- Ennek koncepcionális alapja az e körben támogatott koncepció szerint egy professzionális perrend, amelyben a jogi képviselőt valamennyi fél számára kötelező, és így a jogi képviselővel eljáró fél köteles határozott jogállítást tenni, amelyben az érvényesíteni kívánt jogot a konkrét jogszabályhely (a jogalap) vagy a jogszabályi rendelkezés (az anyagi jogi jogszabály normatív tartalmát adekvát módon kijelölő „jogcím”) megjelölése útján köteles meghatározni.
- Jogalap a koncepció szerint az anyagi jog fél által meghatározott rendelkezése, amely a bíróság számára kötelező, más anyagi jog alapján nem bírálhatja el a fél kereseti kérelmét. Másfelől a fél által megjelölt jogalap kijelöli azokat a törvényi tényállási elemeket, amelyek fennállása (anyagi jogi) jogosultságot alapoz meg.
- A koncepció és a bírók meggyőző támogatása kirajzolta az 1952. évi rPp. kapcsán a 2000-es években lefolytatott jelentős dogmatikai tárgyú jogirodalmi vita³³⁸ lezárását. A bírák véleménye koherens volt a bírói eljárás támogatás ellenzése és a felek rendelkezési jogának konkrét, jogalap megjelölését előíró szabályának támogatásával. Ezzel szemben a jogalkotó egy koncepcionálisan kevert megoldást vázolt fel, a felek és a bíróság közötti feladatmegosztást kiegyensúlyozni szándékozó koncepciójával, amelyhez a bírák

³³⁸ HAUPT (2000) 605-615.

hozzállása elutasító volt azzal, hogy ezen, tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttségen alapuló megoldással azonosulni tudtak.

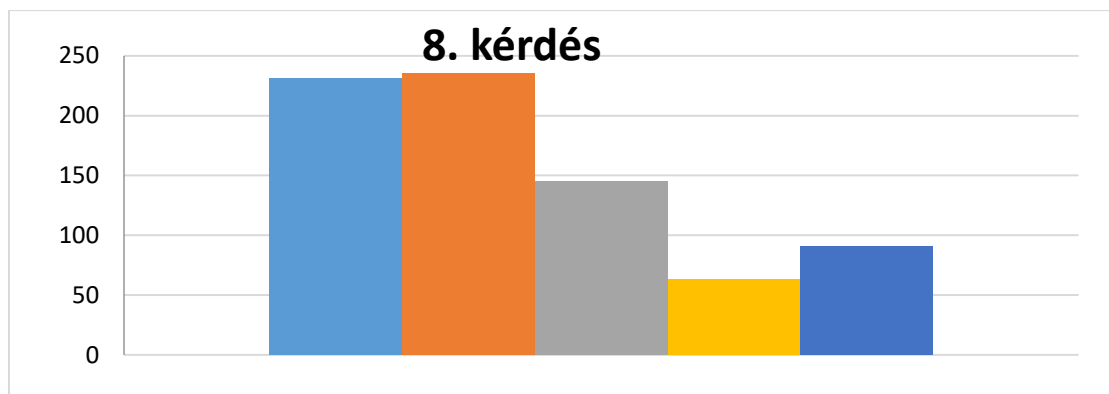
2.7.A bíró által készített összefoglaló irat

támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges

- A kollégiumi tag bírók egyöntetűen elutasítják az osztott perszerkezetben azt a koncepciót, miszerint a perelőkészítő szakaszt lezáró – és a perfelvételi tárgyaláson meghozott – végzésben a bíró tájékoztatni legyen köteles a feleket a perfelvételi szakaszban rögzülő tény- és jogállításokról, az indítványokról és a bizonyítási teher telepítéséről.
- A koncepció szerint e végzésnek megfelelően rögzülnek a kereset, viszontkereset, beszámítási kifogás és ellenkérelem tényállításai, és ezen végzéshez azok változtatására, illetve bővítésére később csak kivételesen, a törvény által meghatározott feltételek teljesülése esetén lenne mód.

2.8.A bizonyítás rendszerében a magánszakértői bizonyítást és a jogsértő bizonyítékok felhasználását megengedő új szabályozása

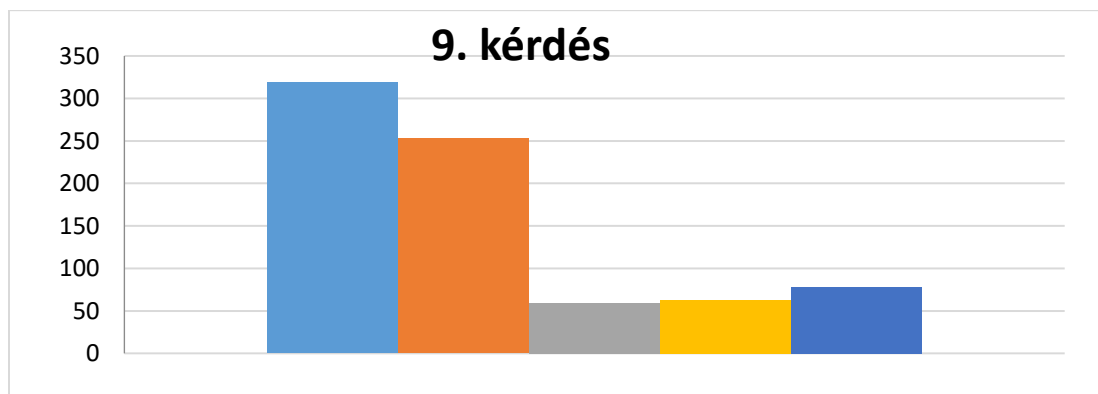
támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges

- Az új polgári perrendtartás koncepciójának a szakértői bizonyítás területén a hatályos szabályozás mélyreható reformját a bírók többsége támogatta. Azonban azzal szemben egy nem elhanyagolható számú és jól artikulált, jellemzően a Fővárosi Törvényszék bíróihoz köthető ellenérvek fogalmazódtak meg jelezve, hogy ez a kérdéskör komoly veszélyeket rejt magában az eltérő gazdasági környezetekben.
- A jelentős támogatás oka, hogy a jogkereső polgárokon túl a túlterhelt bírák részéről igény merül fel a lassú, nehézkes, több egymásnak ellentmondó szakvéleményt produkáló szakértői bizonyítási rendszer korrekciójára.
- Az igény dogmatikai megalapozása kiemeli, hogy olyan rezsím megalkotása szükséges, amely összhangban áll a tárgyalási elvvel és a felek rendelkezési jogával. Ennek egyik megoldása a javasolt magánszakértői modell, amely a felek feladatává is lehet tenni a szakvélemények beszerzését.³³⁹
- A támogatott koncepció alapja és célkitűzése, hogy a szakértői bizonyítás szabályait teljes

³³⁹ A magánszakértői modellnek két alternatívája volt. Egyrészt megtartható lett volna a bíróság által kirendelt szakértő alkalmazásának módosított modellje, amelyben a bíróság rendeli ki a szakértőt, de ebben a felek közreműködését, megegyezésük bíróságra kötelező elemét lehetett volna szabályozni. Másrészt a szakértő, mint a bíróság közreműködő (társ)szerve jelent volna meg, amely modellben az anyagi igazság fokozott érvényesülése mentén akár ex officio bírói cselekmény lett volna a különös szakértelmet igénylő tények bizonyításra a szakértő.

összhangba kell hozni a perrendtartás alapelveivel – különös tekintettel a rendelkezési elvre. Valamint egy hatékony és a bírói közrehatást és munkaterhet csökkentő új szakértői bizonyítási rendszer mellett az igazságügyi szakértői tevékenységre vonatkozó szabályozás felülvizsgálatát is el kell végezni. Ezáltal a szakértői rendszer diszfunkciójával szembeni állásfoglalásként is értékelhető ezen innovatív, de jelentékeny veszélyeket is magában rejlő koncepcionális újítás.

2.9. Egyfokú, devolutív hatályú perorvoslati rendszer a tárgyaláson kívüli elbírálás főszabályával és engedélyezéshez kötött felülvizsgálati perorvoslattal

támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges

- A kollégiumok döntő, minősített többsége támogatta a jogalkotó által javasolt perorvoslati koncepciót, amely fenntartja az egyfokú és átszármaztató (devolutív) hatályú rendes perorvoslati hagyományokat.
- A perorvoslati rendszer pontszerű átalakításának szükségességét a felsőbbfokú bíróságok már a koncepciót megelőzően jelezték, amelyeket a jogalkotó – a bírói gyakorlat más jogfejlesztő megoldásaival együtt³⁴⁰ – beépített a javasolt perorvoslati koncepciójába. Ez és a jogorvoslati rendszer alapelemeinek stabilitása magyarázza a döntően a nagyarányú támogatást.
- A rendes perorvoslat módosítására vonatkozó bírósági bírósági javaslatok középpontjába a

³⁴⁰ Lásd a Kúria 1/2016. (II. 15.) PK véleményének pontját, továbbá – többek között – a BDT 2014.3190. és BDT 2009.2052. számú határozatait.

tárgyaláson kívüli elbírálás lehetővé tétele állt. Ennek indoka egyrészt a fellebbviteli bíróság jelentős ügyterhe és tárgyaláson történő elbírálás időigényessége, másrészt az volt, hogy gyakorta a felek egyike sem jelent meg a másodfokú tárgyaláson. A bírók javaslata jelenik meg a koncepcióban e körben, nevezetesen, hogy csak a felek kérelmére (bármelyik fél indítványára) legyen szükség a tárgyalás tartására.³⁴¹

- Megjelent a koncepcióban az a gondolat, hogy a fellebbezés tartalmi elemeit a törvény szigorúbban határozza meg, amely a professzionális perrend és a jogi képviselők fokozott felelősségének nagyarányú támogatottságával mutat korrelációt.³⁴²
- A felülvizsgálat szabályozásán a koncepció ugyancsak bírósági és kifejezetten a Kúriáról szármató egy elemben kíván változtatni, nevezetesen, hogy engedélyezési eljáráshoz javasolja kötni ezen jogorvoslat igénybevételét. A felülvizsgálat szabályozásának a külföldi jogokban is mert többfajta modelljeinek ugyanis közös vonása, hogy a legfelsőbb bíróság nem automatikusan, minden felülvizsgálati kérelmet bírál el érdemben, hanem csak a joggyakorlat egésze számára fontos jogkérdéseket érintő ügyekben jár el.³⁴³
- A jogszerűségi szempontú felülvizsgálatot és a ténybeli alapú perújítást a jogerős bírósági ítéletek és egyéb, az ügy érdemében hozott jogerős végzés ellen igénybe vehető önálló – nem fellebbviteli jellegű – rendkívüli perorvoslatként kívánja a koncepció megtartani.
- A rendkívüli jogorvoslatok implicit és Németh János által megfogalmazott dogmatikai célja, amelyet a bírók által nagyszámban támogatottak az, hogy a támadott jogerős határozat által „okozott jogsérelem egy újabb bírósági határozat által, közvetlenül a sérelmezett határozatra visszaható módon megszüntetésre kerüljön”.³⁴⁴

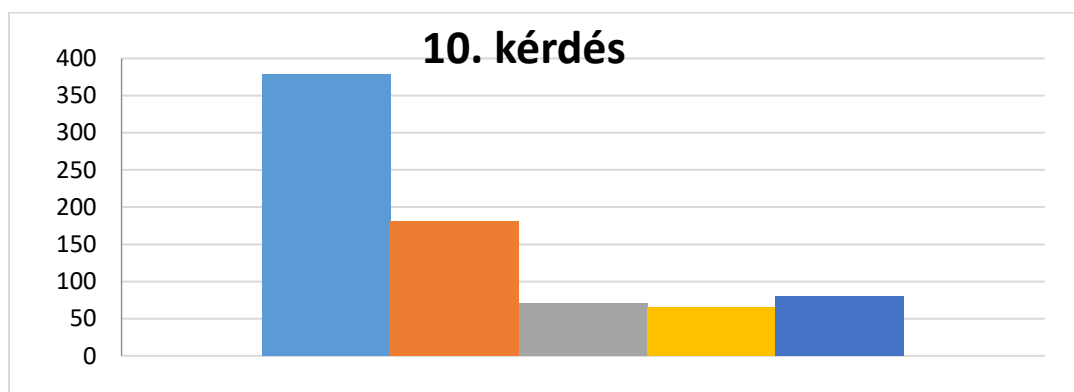
³⁴¹ Ehhez a javaslathoz kapcsolódok az, a koncepcióban még meg nem jelenő bírósági javaslat, hogy a kötelező (abszolút) hatályon kívül helyezendő elsőfokú ítélettel ügyekben azt a másodfokú bíróság tárgyaláson kívül és soron kívül tegye meg.

³⁴² A másodfokú bíróság fellebbviteli jogkörének kérdése és annak tartalmi kötöttsége szorosan kapcsolódik a rendelkezési jog kontra hivatalbóltság, (igazság keresése a jogorvoslati eljárásban) jogpolitikai és dogmatikai témaköréhez, amelyet KENGYEL Miklós: *Bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben* című dolgozott fel részletesen Akadémiai doktori értekezésben. Pécs 2003. Letöltés 2023. július 23. http://real-d.mtak.hu/249/1/Kengyel_Miklos.pdf

³⁴³ VARGA István – SZABÓ Imre – ZAICSEK Károly: *A határozati és a perorvoslati fejezetek egyes kodifikációs kérdései*, In: Németh János – Varga István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 574-575.

³⁴⁴ NÉMETH János: *Rendkívüli perorvoslatok a magyar polgári eljárásjogban*. Akadémia Kiadó 1975. 52. oldal

2.10. Egységes perrendi szabályok kialakítása a leágazó perrendi szabályozás megszüntetése

támogató	részben támogató	részben elutasító	elutasító	semleges
----------	------------------	-------------------	-----------	----------

- A két elsőfokú bemeneti szinten megjelenő egységes szabályozás és a per logikai egységének középpontba állítását az involválta, hogy az 1952. évi rPp.-ben megjelent számos ún. leágazó perrend (kisértékű perek, kiemelt pertárgyértékű perek, stb.) jelent meg. Ez a perjog dogmatikai egységét megbontotta, megtöbbszörözte a polgári perjogi szabályokat, ami számos hibalehetőség forrásává vált az eltérő szabályozási rezsimiek okán.
- Az alapjaiban teljesen eltérő eljárási rendeket és külön eljárások lefolytatására nem specializálódtak a bírók, így egy bírónak több perrendet kellett tárgyalnia, amely alkalmazási nehézséget jelentett. Emellett a leágazó perrendek kialakításnak perhatékonysági célja számos esetben betarthatatlan határidői³⁴⁵ a bírók ellenérzését váltotta ki a leágazó perrendekkel kapcsolatban. Ez megjelenik abban a robusztus attitűdben, amely támogatja az egységes, tehát a több eltérő perrendet felszámoló koncepciót.
- A bíróknak és az ügyfeleknek is nehezen volt követhető, hogy az adott, egyes leágazó perrend milyen speciális szabályok mentén halad, pertárgyértéktől függően eltérő döntések születtek, és széttartó joggyakorlat a jogbiztonságot veszélyeztette. A bíróságok (és az ügyvédi hivatásrend) felől érkező kritikák nyomán változást hirdető koncepció döntő támogatásra talált a kollégiumok tagjainál.

³⁴⁵ FEKETE Fruzsina: A kisértékű perek szabályainak múltja, jelene és jövője a perhatékonyság tükrében hazánkban. Eljárásjogi Szemle. 2017.1. 58-65.

3. Az eredmények felhasználhatósága

A kutatás eredményei alapvetően a kodifikáció jövőbeli, normaszöveg szintű szabályozásának struktúrájára, finomhangolására vonatkozó eredményekkel szolgált. A kiadott kérdőív vonatkozásában a bírák felé jeleztem, hogy önmagában ezen eredmények és kutatás az egyes jogintézmények dogmatikai tartalmát, illetve jogpolitikai céljának értékelésére nem alkalmas.

A viszonyulási visszajelzések vonatkozásában az mutatkozik meg, hogy a bírák értékrendszerébe miként van jelen, abban hogyan tükröződik az egyes eljárásjogi rezsimekkel kapcsolatos érzelmi és gondolati beállítódás. De ugyanakkor az is állítható másik megközelítésből, hogy az adatok prediktív módon mutatják meg azt, hogy a koncepcióban megfogalmazott perjogi megoldások a bírák pervezetésére és az eljárásjogi valósághoz való viszonyára milyen befolyást fognak jelenteni, ha a koncepció szerint alakulna a normaszöveg. Azaz a bírák az adott perjogi rezsime a jogalkotói célt támogató, azt megvalósító módon fogják-e értelmezni és alkalmazni. Vagy épp ellentétesen: a koncepció egyes elemének elutasítása ellenére bevezetett perjogi megoldást meghajlítva, esetlegesen egyenesen contra legem alkalmazzák, illetve próbálják meg értelmezni majd a bíróságok.

A fent írtakra tekintettel ezen eredmények, mint háttér tanulmány, a kodifikátor számára nagyon fontos jelzéssel szolgálnak az esetleges félreértésekből adódó, illetve nem teljesen koncepcionális megfogalmazásból adódó aggályok jelzése, illetve feltérképezése vonatkozásában. Fontos a bírák attitűdjének ismerete abból a szempontból is, hogy a perjogi új intézményeinek a jogalkotó által várt alkalmazása és élővé tétele a pert vezető és azt irányító bíró személyiségén döntően és nagy mértékben múlik, ahogy arra a Kodifikációs Főbizottság Szerkesztőbizottságának Koncepció tervezet I. tanulmány is utal.

Ha a bírói viszonyulás és attitűd döntően vagy teljes egészében pozitív, támogató egy perjogi intézmény irányában, akkor a szabályozás generális absztrakciós szintje is a kívánt hatást eredményezheti. Azonban a negatív, elutasító attitűd egyértelmű és általános megjelenése esetén az egyes jogintézmények szabályozási tartalmának átgondolása vagy annak konkrét és részletes szabályozás-technikai érvényesítése indokolt a közjogi jellegű és ius cogens szabályozási jellegű perrendi normák egyértelmű gyakorlata érdekében. Ugyanis a negatív bírói attitűdök figyelmen kívül hagyása - a negatív érzelmi és kognitív viszony okán -

leronthatja vagy egyenesen *contra legem* alkalmazásra és értelmezésre vezetheti a bírót az adott perjogi rezsim a gyakorlati alkalmazása során.³⁴⁶

4. A koncepció fő kérdései körében azonosítható bírói viszonyulások

A perbeli együttműködés és annak szervezése: a tiszta ítélkező bírói funkció

A 6., 7. és 9. kérdés, három, robusztus jellege miatt egyértelműen azonosítható nemleges attitűd a bírói aktivitást, a perbeli fő személyek felelősség megosztására vonatkozó kérdéskör tartalmazta. E vonatkozásban az anyagi pervezetés új koncepciója, a jogi képviselő részére nyújtott tájékoztatás tartalma, a bírósági közrehatási kötelezettség, a tényállás tisztázása és a perben érvényesített jog meghatározása, valamint a törvényszéki perrendben a bíró által készített összefoglaló irat készítése volt az írásbeli kontrollválaszok alapján beazonosítható aggályos szabályozási terület.

Ezen 3. kérdéskörhöz tartozik a tárgyi joghoz a jogcímhez kötöttség, amelyre a 8. kérdés vonatkozott, és teljesen dominánsan támogatott kérdéskör volt. A 8. kérdés a negatív értelemben megfogalmazott bírói aktivitás kérdésköre volt, így kapcsolható a 6., 7. és 8. kérdésekhez, és kezelhető egy eljárásjogi kérdésként a fent írtak szerint. Ennek alapján egy irányba ható bírói attitűdöt mutattak a válaszok: a bírák a tiszta ítélkezői, bírói funkció alapján és annak érvényre jutása mellett pozitív az érzelmi viszonyulásuk a bírói hivatáshoz, illetve ennek eljárásjogi tartalmához.

4.1. Hivatalbóliság

A szóbeli vélemények megerősítették, hogy ez a bírói függetlenség, a pártatlanság, a fegyveregyenlőség biztosításának indokában mutatkozott meg ezen pozitív tartalmú viszonyulás. Akkor jelent meg a negatív érzelmi viszonyulás, illetve elutasítás, ha a hivatalbóliság, a bíró bármelyik fél részére nyújtott egyoldalú segítség, a felek ügyeikért vállalt felelőssége helyett vagy annak rovására jelent meg a bíró aktivitás és a bírói gondoskodás a pertárgyi kereteinek kijelölése (meghatározása) vonatkozásában.

³⁴⁶ HUGHES Ch., E.: Speech before the Chamber of Commerce, Elmira, New York (3 May 1907); published in *Addresses and Papers of Charles Evans Hughes, Governor of New York, 1906–1908* (1908), p.139.

4.2. Az anyagi pervezetés

A véleményekből az is látszik, hogy a bírák nem értették félre az anyagi pervezetés tartalmát. Kifejezetten a koncepcióban nem szereplő, de egyértelműen negatívan meg nem határozott, és a jelzett „különböző intenzitású és kiterjedtségű” és a normaszöveg megalkotása során „kiemelten vizsgálendő” kérdés hatásainak és értelmezési tartományaira hívták fel a figyelmet.

A Koncepció maga is fontosnak tartotta kiemelni,³⁴⁷ hogy a mindez „nem jelentheti az anyagi igazság kiderítése és a hivatalbóli eljárás kötelezettségének előírást”, amelyre a bírák - megerősítve a Koncepció ebbéli tézisé – fokozottan felhívták a figyelmet. Azonban jelezték, hogy az anyagi pervezetés 3. számú mellékletben hivatkozott modellje a pártatlanság, a tiszta döntési funkció ellen hatnak és milyen nem kívánt hatásokat eredményezhetnek. Ezen bíró vélemények megjelenést erősítette az, hogy a Koncepció maga is arra utal, hogy annak részletes tartalmát a jövőben kell pontosan meghatározni, míg a mellékletben irányadó mintaként eltérő és a szociális per sajátosságait magán viselő, hivatalbóliság elemeit is alkalmazó eljárásjogi modellek kerültek bemutatásra.³⁴⁸

4.3. Jogi képviselővel eljáró felek

A bírák *a jogi képviselővel eljáró felek* esetén – függetlenül attól, hogy a jogi képviselet kötelező előíráson alapul vagy az a fél autonóm választásán – egyöntetűen elutasítják az aktív bírói közrehatást, a jogi képviselők „fokozott” vagy akár csökkentett mértékű kioktatást, tájékoztatását. A bírák álláspontja alapján a professzionális jogi képviselőtől a bíró nem vehet át olyan feladatokat, amelyek elvégzésre képes és nem avatkozhat be olyan kérdésekbe, amelyek a felek és képviselőik kizárólagos uralma alatt állnak figyelemmel arra, hogy a képviselt felek rendelkeznek a per viteléhez szükséges jogi ismeretekkel is. Ezen aktív bírói közrehatás a perben résztvevő hivatásrendek profiltisztaságát sértené és a bíróságok (végső soron az állam) kártérítési felelősségét is indokolatlanul fokozná gyengítve egyidejűleg a felek fokozott felelős perbeli eljárásának alapelvét.

4.4. A keresettel érvényesített (tárgyi) joghoz kötöttség

³⁴⁷ Az új polgári perrendtartás koncepciója (2015) 11.

³⁴⁸ Példaként említhető a hivatalbóliság megjelenésére a Koncepció által az anyagi pervezetés egyik modellszabályaként hivatkozott az osztrák polgári perrendtartás [vorbereitende Tagsatzung: öZPO 258. § (1) bekezdés]. A ZPO 351-467. §-ai a bíróság döntéshozatalát segítő szakértőkre vonatkozóan a bíróságot széles diszkrecionális jogkörrel ruházzák fel, amelynek gyakorlása során nem köti a felek – még egyező – nyilatkozata sem.

KUHN Kata: A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban. Belügyi szemle 2005/10. 45-48.

A keresettel érvényesített és abban határozott módon megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttség koncepciójához támogató, azt helyeslő tartalmú attitűdöt fejeztek ki bírók. Ezen megoldás egyfelől a felek perbeli felelősségét hangsúlyozza ügyükért, másfelől kiemeli a perbeli főszemélyek alkotmányos önrendelkezési jogának – a perbeli rendelkezési jogban testet öltő - szabadságát és annak védelmét a bírói önkénytől.³⁴⁹

A bírók ezen attitűdje azt mutatja, hogy per tárgyi kereteinek rögzítése, az osztott perszerkezet és annak preklúziós hatásának érvényesülése érdekében elengedhetetlennek tartják az új Pp.-ben ennek érvényre jutását. Ez egyben egy passzívabb bírói magatartás igénylését jelenti álláspontom szerint. Ugyanis ezen attitűd ellenérzést mutat a bírói anyagi jogi kitanítási kötelezettsége iránt figyelemmel az anyagi pervezetést és a bírói közrehatási kötelezettséget elutasító (4. és 5. kérdés) válaszokra is. A bírói aktívabb szerepvállalás elutasítása összefügg a koncepció ún. professzionális perrend koncepciójával, nevezetesen azzal, hogy a felek számára a perben a jogi képviselőt kötelező. A nem laikus képviselők esetében pedig a bírók a iura novit curia elvének háttérbe szorítását tartják helyesnek, azt csak a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében látják indokoltnak a később elemzett bírói írásbeli véleményekből kitűnő álláspont szerint.

4.5.Osztott perszerkezet és a percezúra

Ezt meghaladóan megállapítható volt az is, hogy az osztott perszerkezet koncepciójával, valamint ezzel részben összefüggően a járásbírói szint szabályozási elve vonatkozásában került jelzésre a jogalkotó felé óvatos és körültekintő szabályozási igényre utaló bírói attitűd. Ezen perszerkezeti kérdéseket alapvetően meghatározó új rezsimek óvatos és pontos szabályozására hívják fel a figyelmet a bírók. Egy, a perbeli főszemélyek felelősségét arányosan szabályozó (a felek rendelkezési jogát is egyértelműen és elsődlegesen kifejező) osztott perszerkezet megfelelő eszköze lehet a perkoncentráció elvének gyakorlati érvényre juttatásánál. E vonatkozásban egy rugalmas, az ügyek egyedi sajátosságaihoz és jellegéhez igazodni képes perrendi szabályozás szükségességét emelték ki a bírók.

³⁴⁹ Egy további item volt ezt meghaladóan egyértelműen negatív attitűdöt kiváltó: a közigazgatási Pp. szabályozásának elve. Azonban itt nagyon jelentős volt a semleges és választ nem adó bírák száma, és az önálló közigazgatási kódex megalkotásával szemben ellentétes, negatív érzelmek nem mutatkoztak meg. Itt a részletszabályok, illetve a közigazgatási eljáráshoz tartozó ügytípusok meghatározásának kérdésköre volt vitás. Azonban ezen kérdést a jogalkotó közjogi erővel is bíró döntésében az önálló közigazgatási perjog vonatkozásában eldöntötte, így ezen kérdés további elemzése és értelmezése okafogyottá vált.

4.6. Perrendi egység

A bírák egy egységes peres eljárási rend, mindkét bemeneti szinten alapvetően azonos, a perek logikai egységét megjelenítő szabályozás kialakításához viszonyulnak a pertárgy minőségétől függetlenül pozitív módon. Az ügyek hatékony, gyors befejezést nem a privilegizált határidők, a soron kívüliség és különleges eljárási rendek elaprózódó kialakítása jelentheti álláspontjuk szerint. Ebből következően a bírák az ún. „kis-perrendek” létét nem tartják szükségesnek; a gyengébb fél perjogi védelmének szükségességét más eszközök alkalmazásával tartják elérendőnek.

A perek időszerű befejezést az egyszerű, világos és egységes perrendi szabályok érvényesülése biztosíthatja a bírák véleménye alapján, ahogy arra az IM új Pp. koncepciója is helytállóan mutat rá. Ennek érdekében egységes és egy irányba ható, a felek eljárás-támogató kötelezettségének elvét ténylegesen megjelenítő perrendi reformot támogatnak pozitív módon.

4.7. Az attitűdskála összegző értékelése

Az egyes itemek, a koncepció főbb elemeire adott bírósági vélemények alapján a perjogi koncepciót és a perjogi reformfolyamattal kapcsolatban a bírák alapvetően és döntően pozitív attitűddel viszonyulnak. Az is megállapítható, hogy a koncepciót a 17 kérdésre adott 12 egyértelmű támogatottság alapján a bírók alapvetően, irányában, gondolati egységét tekintve is támogatják a perrend megújításnak koncepcióját.

Azonban bírák - a Kodifikációs Szerkesztőbizottság Koncepció tervezet I. tanulmányban megfogalmazottakkal egyetértve - egy óvatos és kismértékű bírói feladat és felelősség módosításhoz viszonyulnak pozitív attitűddel. A bírói tiszta döntéshozói funkció profiltisztasága mellett a felek felelős vitarendezésnek szervezését a hivatalbóliság elemei nélkül támogatják a rendelkezési jog feltétlen érvényre juttatása mellett.

A perek hatékony elintézését általában lehetővé tevő, rugalmas szabályok Koncepció szerinti kialakításához alapvetően és egyértelműen pozitív módon állnak hozzá a bírák, a perrendi Koncepciót - az anyagi pervezetés tartalmát leszámítva - a perjog megújítást támogatva.

5. Bírósági észrevételek az új Pp. koncepciójára³⁵⁰

Az IM új Pp. koncepciójának sarokpontjaival szembeni bírói attitűdök Lickert-skálás felmérését követően megkértem a bírói szakmai testületeket, hogy kollégiumi ülésen vitassák meg az anonim kérdőívek eredményeit. A kollégiumi ülések írásbeli anyagát jegyzőkönyvvezető rögzítette és az adott bíróság kollégiumvezetője tisztázta le és küldte meg az írásbeli anyagot. Az üléseken elfogadott többségi álláspont került jellemzően ismertetésre megjelölve a kisebbségi véleményeket észrevételeket is.

A kollégiumok jellemzően kiegészített üléseket tartottak, arra a titkárokat és egyes helyeken a fogalmazókat is meghívták. A fogalmazók és a titkárok kérdőíveket nem töltöttek ki, azonban véleményeik a kollégiumi ülésen megjelenhettek. Az írásbeli anyagokat, jegyzőkönyveket címszavak szerint tematizáltam és kvantitatív elemzési módszerrel vizsgáltam meg. Kiemelendő, hogy a bírósági vélemények általam összegzett eredményét visszajelezte az Országos Bírósági Hivatal az Igazságügyi Minisztérium (IM) Kodifikációs Főosztályának és prof. Wopera Zsuzsa perjogi kodifikációért felelős miniszteri biztos asszonynak.³⁵¹

A kollégiumi írott állásfoglalások szószerint közölt részeit vastaggal szedve jelölöm, amely egyben a gondolati, dogmatikai érvek csomópontjait is megmutatja. A kollégiumi szövegek tematikus csoportjai után szürke keretben a megfogalmazott álláspontok következtetéseit és a jogalkotó által alkalmazott kodifikációs megoldásokat mutatom be. Dolgozatom ezen kutatási része, leíró, deskriptív jellegű, így ezen a helyen a megjelenő véleményeknek nem adom kritikáját, csupán bemutatom és dogmatikai jellegű szövegelemzést készítek.

Az új polgári perrendtartás koncepcióját 2015. januárjában fogadta el a Kormány, amely tizenhat nevesített szempontok mentén kívánta kialakítani a törvény rendelkezéseit. Ezek szempontok kollégiumok általi véleményezését kértem az alábbi sarokpontokat kielemlve - és ezek véleményezést kérve - a megismert attitűdök alapján:

- a perhatékonyság rendszerszintű megvalósítása;

³⁵⁰www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepci%C3%B3ja.pdf. Utolsó hozzáférés: 2019. július 15., a továbbiakban: Koncepció)

³⁵¹ Megjegyzendő, hogy a Pp. kodifikációt irányító Igazságügyi Miniszter a bírósági észrevételekre – általa aláírt - válaszlevelet küldött a kodifikáció során az OBH részére. Ebben megköszönve a munkát, egyben kritikai észrevételének is hangot adott azzal kapcsolatban, hogy a bírák értékelték, „pontozták” az előterjesztett koncepció egyes elemeit. Hangsúlyozandó, hogy a Lickert-skála alkalmazásával készült kérdőíves felmérés tudományosan megalapozott és bevett módszertan. Az adott esetben sem a kodifikációs anyag minősítést hivatott szolgálni, hanem az alkalmazandó jogászok, bírák attitűdjét mutatja meg a tárgybeli koncepcionális elemekkel kapcsolatban. Ez pedig fontos visszajelzés a jogalkotó számára, amely adatok figyelembe vételére végül sor is került a Pp. kodifikációja során.

- új alapelvek a hatékonyság szolgálatában - a perkoncentráció elvének hangsúlyos érvényesítése;
- a perelterelést, a felek közötti egyeztetést előmozdító eljárási szabályok kiépítése;
- osztott perszerkezet bevezetése - a peres eljárás perelőkészítő szakra és érdemi tárgyalási szakra bontása, a perelőkészítés szerepének erősítése;
- a perelőkészítő szakasz lezárásával rögzülő kereset, viszontkereset, beszámítási kifogás, bizonyítási indítványok a perkoncentráció érdekében (ezt követően ezek változtatása csak kivételesen, a törvény által meghatározott feltételek teljesülése esetén lehetséges);
- a perkoncentrációt biztosító, az elsőfokú bemeneti szintek sajátosságaira tekintettel kialakított eltérő eljárási szabályok;
- a törvényszéken induló perekben a professzionális pervitel garanciájaként a kötelező jogi képviselő előírása;
- a különleges perekre vonatkozó szabályozás fenntartása mellett annak rögzítése, hogy a védendő érdekek és kiemelt szempontok mentén kizárólag az indokolt eltérések fogalmazhatók meg az egyes különleges perek esetében;
- a munkaügyi perek szabályainak az új polgári perrendtartásról szóló törvényben, a különleges eljárások közötti rögzítése;
- a közigazgatási bíráskodásra vonatkozó szabályok külön törvénybe foglalása;
- a választottbírói eljárásra vonatkozó szabályozásnak változatlanul külön törvényben szabályozása;
- az elsőfokú bemeneti szintek sajátosságaira tekintettel kialakított eljárási szabályok miatt a kis értékű perekre és a kiemelt jelentőségű perekre vonatkozó külön szabályozás mellőzése;
- a csoportper hazai szabályainak megalkotása;
- a „jó gyakorlatok” - a szabályozási céloknak megfelelő bírói jogalkalmazói gyakorlat - beemelése az új polgári perrendtartásba;
- az elektronizáció szerepének erősítése.

5.1.A kollégiumok írásbeli véleményének kvalitatív szövegelemzése

Értekezésem ezen részében a bírósági kollégiumok véleményeinek kizárólag az I. hipotézis vizsgálata körében releváns részeit elemeztem. Azokat a szövegkorpuszokat, amelyek a bírói közrehatás, a per jogi és ténybeli kereteinek kialakítása, a bizonyítás, a jogorvoslat és a per

szerkezeti elemeivel álltak kapcsolatban. Ezen vélemények körében 360 oldalnyi szöveg szintetizált és strukturált elemzését mutatom be az alábbiakba.

5.2.A Kódex legfontosabb rendező elvei és alapelvi rendelkezései

A koncepció szerint³⁵² egy rövid és kizárólag a kódex legfontosabb elveit megjelenítő alapelvi szabályozással szemben átláthatóbbnak és következetesebbnek tartotta volna két törvényszék, *ha a koncepció az alapelvek teljességére törekedne, és lehetőleg egy „blokkban” kerülnének szabályozásra a perjog sajátos alapelvei.*³⁵³ Azonban javaslatként az fogalmazódott meg, hogy alapelveként csak olyan feltételt kell szabályozni, amely áthatja a teljes eljárást. Ettől csak akkor lenne indokolt eltérni, ha valamely az eljárás egy meghatározott szakaszára irányadó.

Az alapelvi rendelkezések körében több törvényszék³⁵⁴ szükségesnek tartotta az egyes *alapelvek közvetlen alkalmazhatóságának, hízagkitöltő szerepének megjelenítést.* Továbbá javasolták, hogy a megszegésük esetére megfelelő jogkövetkezmények kerüljenek előírásra. Az alapelvek be nem tartása miatti szankciók alkalmazása esetén azonban felmerül a bíróságot e körben terhelő tájékoztatási kötelezettség kizárásának szabályozása.³⁵⁵ Ugyanakkor kisebbségi véleményként megjelent az is, hogy az alapelvek megszegése esetére történő *jogkövetkezmények előírását azért aggályos, mert kikényszeríthetősége megkérdőjelezhető.*³⁵⁶

A perkoncentráció és a felek és a bíróság együttműködése (közrehatása), mint új alapelvek kapcsán megjelent, hogy ezen kiemelt célkitűzések hatékony érvényesülése végett a jogalkotónak indokolt lenne megfogalmaznia, hogy *jogi képviselők kötelesek ügyfeleiket a megfelelő együttműködés elérése érdekében a szükséges tájékoztatással ellátni.* Már itt az alapelvek között kellene utalni arra is, hogy ezen szabályok megsértése adott esetben szankció alkalmazását vonja maga után.³⁵⁷

³⁵² Az új Pp. koncepció az alapelvi szabályozása a törvény elején külön fejezetben mindössze néhány alapelvet – vezérlő elveket – jelenítene meg, így a rendelkezési elvet, a perkoncentráció elvét és az együttműködés elvét, a jóhiszemű pervitel elvét, amely az 1952. évi rPp. I. fejezetében megfogalmazott elvekhez képest jóval szűkebb körű alapelvi rendelkezést feltételez.

³⁵³ Szekszárdi Törvényszék

³⁵⁴ Kecskeméti Törvényszék, Szekszárdi Törvényszék

³⁵⁵ A gyakorlat szerint a pénzbírság alkalmazásnak feltétele az előzetes figyelmeztetés, különös tekintettel a jogi képviselő nélkül eljáró félre, akitől nem várható el a jogszabály széleskörű ismerete. Ennek alapján a bízt elvetették, mert ezen tájékoztatás a per elhúzódsához vezethet, amely ellentmondásos a gyors és hatékony eljárás biztosításával.

³⁵⁶ Salgótarjáni Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság

³⁵⁷ Szolnoki Törvényszék

5.3.Osztott perszerkezet (előkészítő és érdemi tárgyalási szakasz) koncepciója

A Kúria az osztott perszerkezettel kapcsolatosan részletes dogmatikai álláspontot fejtett ki. álláspontja szerint³⁵⁸ az *osztott perszerkezet lényege, hogy a jogvita kereteinek tisztázása elkülönüljön a bizonyítási eljárástól, és a jogvita eldöntésétől*. A Kúria bíráinak álláspontja szerint *az előkészítő szakaszban kell tisztázni a jogvita kereteit*: a feleknek kölcsönösen meg kell tenniük valamennyi tényállításukat, elő kell terjeszteniük jogi álláspontjukat, ideértve az ellenfél jogi hivatkozásával kapcsolatos kifogásaikat és észrevételeiket is. *A bíróság ezt a folyamatot mintegy katalizálja, egyfelől felhívja a feleket a jog és tényállításaik közötti esetleges ellentmondások feloldására, a nyilvánvaló hiányosságok pótlására.*

A Kúria arra mutatott rá, hogy a perfelvételi tárgyalás tartásának kötelezettsége nem jelenik meg a koncepcióban, mert *a perfelvételi tárgyalás csupán az egyik lehetséges módja az előkészítő szakasz lefolytatásának*.³⁵⁹ A Kúria szerint azonban *szükséges, hogy az adott ügy sajátosságaira tekintettel mind a járásbírósi, mind a törvényszéki szinten a bíróság dönthessen arról, hogy az előkészítő eljárást milyen formában (perfelvételi tárgyalás, írásbeli előkészítés) folytatja le*.³⁶⁰ A járásbírósi bemeneti szint szabályozásának ugyanakkor kellően rugalmasnak kell lennie: amennyiben mindkét (illetve valamennyi) peres fél jogi képviselővel jár el, a törvényszéki bemeneti szint szerinti, alapvetően írásbeliségen alapuló előkészítés látszik indokoltnak a Kúria szerint.

Az előkészítő szakasz végével a bíróságnak rögzítenie kell a jogvita kereteit: a felek releváns tényállításait és jogi hivatkozásait meg kell határozni. Más bíróság is kiemelte, hogy *biztonságot adhat az elsőfokú bírónak, hogy a jogvita kereteit meghatározhatja, lezárja a perelőkészítő szakaszt egy végzéssel*. Ezen végzés vonatkozásban a bíróságok annak fellebbezhetőségét vélelmezték, mert álláspontjaik szerint *a jogerőre emelkedése után már nem lehet a tárgyalás berekesztéséig újabb igényeket felhozni*. Amennyiben nem fellebbezhető a perfelvételt lezáró határozat, akkor *a szabályozásnak semmi értelme nincs, mert a bíróságnak úgyis az érdemi határozatában kell számot adnia a végzésbe foglalt döntéséről, amennyiben pedig fellebbezhető, úgy az másként - mint a közbenső ítélettel összefüggésben történik - nem valósítható meg, mint akként, hogy az eljárás nem folytatható addig, amíg a végzés jogerőre nem emelkedik. Ez pedig nyilvánvalóan nem gyorsítja, hanem lassítja a pert*.

³⁵⁸ Kúria

³⁵⁹ Koncepció 13. oldal 4. bekezdés 5. francia bekezdése, Koncepció 14. oldal 6. bekezdés 4. francia bekezdése szerint mind a járásbírósi, mind a törvényszéki elsőfokú eljárásban megengedi az írásbeli előkészítést és ebben az esetben a perfelvételi tárgyalást nem kell tartani.

³⁶⁰ A Kúria példaként hivatkozott arra az estre, hogy a járásbírósi eljárási ügyekben is előfordulhat olyan bonyolult megítélésű jogi ügy, amelyben a feleket jogi képviselő képviseli, és az írásbeli előkészítés indokolt.

Ahogy egy merev, eltérést nem engedő szabályozás is, ami **az egyszerű megítélésű ügyekben is kötelezővé teszi az osztott perfelvételt.**³⁶¹

Nem világos azonban a Kúria szerint, hogy mi a bírói tévedés következménye: orvosolható-e az eljárás folyamán (a jogvita kereteit megszabó végzés utóbb módosítható-e), milyen felelősséget visel a bíró az előkészítő szakaszban adott tájékoztatásért, illetve annak hiányáért. Még élesebb kritikai álláspont szerint **teljes mértékben téves a koncepcióban meghatározott szabályozási irány a perelőkészítő tárgyalás céljával kapcsolatosan. E cél ugyanis nem lehet az, hogy a bíróság előzetesen értékelje a felek nyilatkozatait, s abban a kérdésben foglaljon állást, hogy az adott fél mit akart mondani.**³⁶²

A második, érdemi szakaszban az előkészítő szakaszban tisztázott keretek között sor kerül az egyes tényállítások valóságának bizonyítására, a jogvita érdemi elbírálására. Ebben a szakaszban a felek – kivételes esetektől eltekintve – új tényállításokat, új jogi hivatkozásokat már nem

Megjelentek kritikai vélemények is az osztott perszerkezet bevezetésének perhatékonyasága vonatkozásban.³⁶³ A vélemény szerint az ésszerű időn belüli elbírálás követelményébe ütközik a kötelező két eltérő szak bevezetése, **mivel lényegében a bíróságnak ugyanúgy le kell folytatnia a jelenleg hatályos Pp. szerinti eljárást,** és csak az eljárás részeinek elnevezése lesz új. **A bíróságok eddig is egyfajta osztott perszerkezet alkalmaztak**³⁶⁴ annyiban, hogy az eljárás elején a legalapvetőbb kérdéseket tisztázták, a kérelmeket pontosították. Emellett az **osztott perszerkezet – különösen annak cezúrájával kapcsolatos bírói feladatköre – a bírói munkát nehezíti ahelyett, hogy azt egyszerűsítene.** A perlekedő felek pervittel kapcsolatos felelős magatartásának előírása és felelősségük növelése szükséges a pontos kereset és ellenkérelem előterjesztése vonatkozásban.³⁶⁵ A bíróságok kiemelték, hogy az **rPp. 3. § (3) bekezdésének bevált rendelkezése továbbra is szükséges, de elégséges is volt a perfelvétel hatékonyságához.** Az rPp 3.§ (3) bekezdése alapján jelent meg a bíróság anyagi jogi tájékoztatási kötelezettségének kritikája.³⁶⁶ Megfogalmazódott élesen az is, hogy **a bíró nem prejudikálhat, a jogi képviselők pedig nem jogi közvetítők, hanem ők – felek; ne a bíróság hozza meg, hogy mi a kereset, ellenkérelem.**³⁶⁷ A „meglepetés ítéletek” elkerülése azzal biztosítható, hogy a jogcímhez kötöttséget kötelezővé teszi az eljárási jog, ahogy erre egyébként utal is a koncepció.

³⁶¹ Székesfehérvári Törvényszék

³⁶² Miskolci Törvényszék

³⁶³ Salgótarjáni Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, Egri Törvényszék

³⁶⁴ Gyulai Törvényszék

³⁶⁵ Észak-Magyarországi Közig-Munkaügyi Regionális Kollégium

³⁶⁶ Kaposvári Törvényszék

³⁶⁷ Észak-Magyarországi Közig, - Munkaügyi RegKoll. és Egri Közig-Munkaügyi Bíróság

E vonatkozásban megjelenő általános kritika arra vonatkozott, **hogy a bíróság közrehatási kötelezettségének, valamint a bíróság anyagi pervezetésének elképzelései nem egyeztethetők össze a tisztességes eljárás alapvető követelményével.** A koncepció szerinti szabályozás az ésszerű időn belüli határozathozatal ellen is hat, lerontva ezzel a perhatékonyság rendszerszintű megvalósításának célját.³⁶⁸

5.4. Kereset (és viszontkereset) változtatás tilalma

A Kúria arra mutatott rá az osztott perszerkezet szigorú preklúziós koncepciója mentén, hogy a keresetváltoztatás lehetőségét csak akkor lehet szigorúan szabályozni, ha a felek által perbe vitt tényállítások és az ellenfél védekezése teljes körben ismertek és azok rögzültek. Azonban a preklúzió mindenképpen a jogvita végleges befejezése és a társadalmi jogbéke ellen hat: előfordulhat, hogy a bizonyítási eljárás bizonyos szakaszában a fél belátja, hogy korábbi hivatkozását, állítását nem tudja bizonyítani, ennek megfelelően módosítja keresetét, amelynek következtében a per gyorsabban befejezhető lenne.³⁶⁹

A bírósági vélemények azonosították az új Pp. perhatékonysági célkitűzését a per minél rövidebb vagy ésszerű időn belül történő befejezésével, amit az osztott perszerkezetben alkalmazott preklúzió elősegít. Kisebbségi álláspontként jelent meg az, hogy ezáltal **túl merev lesz az egész eljárásjog”, a felek közötti valamennyi jogvita egy eljárásban elbírálását akadályozza.**³⁷⁰Másfelől a felek hatékony és feleős együttműködését előíró szabályok és annak szankciói nélkül a bíró **magára maradhat azzal a törekvésével, hogy a per időszzerű befejezését elősegítse.**

5.5. Járásbíróági bemeneti szint külön szabályozása

A Kúria, kisebbségi véleményében arra következtetésre jutott, hogy az általános hatáskörű bíróság változatlanul a járásbíróáságnak kellene lennie.³⁷¹ A Kúria szerint az előkészítő szakaszban nem tehető éles különbség a törvényszék és a járásbíróáság eljárása között: a Kúria bírái nem tartották indokoltnak azt a különbségtételt, **hogy a járásbíróáság előtt fő szabályként perfelvételi tárgyalásra, míg a törvényszék előtt fő szabályként írásbeli előkészítésre kerül sor.** Azt tartották helyes szabályozási módnak, hogy mindkét elsőfokú

³⁶⁸ Szekszárdi Törvényszék

³⁶⁹ Salgótarjáni Törvényszék

³⁷⁰ Alföldi Közig. - Munaügyi RegKoll.

³⁷¹ Ezen a szinten indul a bíróság elé kerülő peres és nemperes ügyek mintegy 90%-a, ami a járásbíróásági perrend általános szabályozását indokolja.

bemeneti szinten *a bíró választhassa az előkészítés másik módját is*. Álláspontjuk szerint *lehetőséget kell biztosítani arra is, hogy az első fokon eljáró járásbíró – ha ezt az ügy bonyolultsága megkívánja – az ügyet háromtagú tanács elé utalhassa* és a járásbíró – ha az ügyben felmerülő jogkérdések bonyolultsága ezt indokolja – a felek számára kötelező jogi képviselést írjon elő.³⁷²

A Kúria szerint a járásbírói szinten, ahol a felek az ügyek kisebb jelentőségére tekintettel jellemzően személyesen járnak el, *a szóbeliség, a felek kötelező megjelenése és a bíró tájékoztatási kötelezettsége a tárgyalás előkészítése körében nagyobb hangsúlyt kell kapjon*. Más bíróságok véleménye szerint is, ha a törvényszék lesz az általános bemeneti szint, akkor *nem tűnik védhetőnek a bemeneti szintek közötti lényeges különbségtétel, ugyanis mind a két bemeneti szinten jellegében túlnyomórészt hasonlóak azok az anyagi jogi szabályok a pertárgy értékétől függetlenül*.³⁷³ Továbbá az az érv is megjelent, hogy az ügyek többségében a járásbírói szinten is jogi képviselővel járnak el a felek,³⁷⁴ valamint az, hogy *teljesen indokolatlan csekélyebb jelentőséget tulajdonítani a járásbírói szintnek, feltételezve azt, hogy ott kevésbé jelentős perek zajlanak, jogi képviselést nélkül*.³⁷⁵

A szóbeliség elsődlegességét kiemelő kúriai állásponttal szemben megjelent az az álláspont is, hogy a szóbeliség és az írásbeliség nagyobb súlya is elfogadható, de mindenképpen *probléma a kétféle eljárás egyidejű létezése*.³⁷⁶ Indokként az egyes ügýtípusok speciális elintézési módja került kiemelésre: *a járásbírói munkájának jelentős részét teszik ki a közüzemi díjakkal, parkolási díjakkal, stb. kapcsolatos triviális ügyek, amelyek szóbeliséget egyáltalán nem igényelnek. A törvényszék érkezésében tetemes hányadot tesznek ki a személyiségi jogi perek, illetőleg a közigazgatási, bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránti perek, amelyekben viszont a szóbeliségnek van nagyobb tere*. Megerősíti ezt az álláspont, hogy a szóbeliség főszabályának érvényre jutását rontja a felek gyenge megjelenési hajlandóságára is;³⁷⁷ továbbá, hogy *jelenleg a kisértékű perek tárgyalása során a bíró rendszeresen egyedül ül a tárgyalóban, mert a felek (képviselők) nem járnak el a tárgyalásra, illetve a felperesek rendszeresen nem jelennek meg, kérve a tárgyalás távollétükben történő megtartását*.³⁷⁸

Szervezetszociológiai ellenérvként került megfogalmazásra, *hogy az igényérvényesítést*

³⁷² Kúria

³⁷³ Budapest Környéki Törvényszék

³⁷⁴ Kecskeméti Törvényszék

³⁷⁵ Miskolci Törvényszék

³⁷⁶ Debreceni Törvényszék

³⁷⁷ Kaposvári Törvényszék

³⁷⁸ Szekszárdi Törvényszék

segítő aktív bírói anyagi pervezetés jellemzően ezen [járásbíróság] a szinten jelenik meg a koncepcióban. Ez pedig nem számol azzal a szervezeti struktúrával, hogy a járásbírói szinten vannak a kevesebb gyakorlatú bírók, akik az elvárt aktívabb bírói anyagi pervezetés jelentősebb terhet eredményezne. Az elsőfokú járásbírói eljárásban felmerülő kötelező jogi képviselet megvalósítása során a méltányolható joghoz jutás szociális szempontja pedig a jogi segítségnyújtás intézményén keresztül lenne biztosítható.³⁷⁹

5.6. Törvényszéki bementi szint szabályozásának elvei

A többségi bírósági álláspont nem ellenezte a törvényszéki perrendre modellezett, egységes perrend kialakítását. Ennek legfőbb érveként az jelent meg, hogy bár az ügyek döntő része a járásbírók előtt indul és fog indulni, de járásbírói hatáskörbe tartozó ügytípusokra az egységes polgári peres eljárás modellezése célszerűtlen. Ennek alapja, hogy az ügyforgalmi, statisztikai adatok szerint azok *igen jelentős részét a családjogi, a személyi állapottal összefüggő és más hasonló perek teszik ki*. Így a legtöbb járásbíró előtt induló – jellemzően személyállapoti – perek változatlanul fenntartandó speciális, különleges szabályozás alá esnek. A bírósági vélemények szerint a járásbírói pereknek nincsen olyan absztrakciós szintje, amely egy egységes peres eljárási rend modelljéül szolgálhatna, amelyet főszabályként lehetne megfogalmazni. E vonatkozásban hivatkoztak arra is a bírák, hogy *a hatályos Pp. anomáliái, joggyakorlati bizonytalanságai gyakran éppen arra vezethetők vissza, hogy hiányzik az egységes modellre szabott főszabály és ahhoz képest az eltérések, kivételek koherens összhangját megteremtő koncepció*. A többféle, szerteágazó, ezért gyakran egymásnak szükségképpen ellentmondó eljárási szabályozás érvényesülése nem helyes jogalkotói megoldás.

A kötelező jogi képviselettel szemben számos ellenérvet hoztak fel a bíróságok azzal, hogy azokban felvetett problémák megoldása esetén elviekben nincs akadálya ezen szabályozás kodifikálásának a bonyolultabb és összetettebb tény-és jogkérdések esetén. A Kúria szerint a kötelező jogi képviselet *szükségtelenül terhelné meg a társadalmat, és a jogi segítségnyújtás miatt érintett állami költségvetést*.³⁸⁰ Ezért álláspontjuk szerint csak a keresetet benyújtó felperes és a jogorvoslással élő fél részére indokolt kötelezővé tenni a jogi képviselet. *A bíróság gyámkodó, atyáskodó, gondoskodó magatartása helyett a perrendnek azt az üzenetet kell hordoznia, hogy az kiszámítható, a magánjogi jogérvényesítést kereső és ügyükért*

³⁷⁹ Szekszárdi Törvényszék

³⁸⁰ Kúria

*felelősséget viselő magatartást vár el.*³⁸¹ A fokozott írásbeliség elvárását a kötelező jogi képviselő esetén tartották elfogadhatónak a bírók.³⁸²

5.7. A bírói anyagi pervezetésének új koncepciója és a jogi képviselők részére nyújtott bírói tájékoztatás (a bírói közrehatás)

Az alapelvek közül az anyagi pervezetés a bírák többségének elutasítására talált, alapvetően az alaki pervezetési cselekményektől megkülönböztető „anyagi” jelző értelmezése miatt. A szinte egyhangú vélemények szerint a bíróság általi jogi minősítés szükségtelen és indokolatlan. Bár ezen alapelv fogalmát a koncepciója 62. oldalán a kérdésfeltevés, hiánypótlás, nyilatkozattételre felhívásban adta meg, amiben a bírósági vélemények szerint semmi újdonság sincs,³⁸³ mert a bíró aktív pervezetése eddig is kívánatos szakmai munkamódszer volt. Az elutasítás arra vonatkozott, hogy ezen alapelv szerint a bírót anyagi jogi tájékoztatási kötelezettség, az érvényesített anyagi jogba történő beavatkozás terhelné a „meglepetés ítéletek” elkerülése érdekében.³⁸⁴

A Kúria álláspontja szerint az anyagi pervezetéssel³⁸⁵ kapcsolatos aggályok lényege az, hogy sérülhet a rendelkezési jog, a függetlenség és a pártatlanság látszata, a fegyverek egyenlőségének elve. A fél jogi ismereteinek hiányát elsősorban a jogi képviselő hivatott orvosolni, nem a bíróság tájékoztatása. Ezért a Kúria szerint az nem fogadható el, hogy a bíróság a tájékoztatási kötelezettség teljesítése révén bármelyik fél részére „megnyerje a pert”. Ugyanakkor, a bíróság rámutatott arra is, hogy az anyagi pervezetés valójában nem jelenti a felek kitanítását, mert annak az a célja az elsődleges célja, hogy az eljárás felesleges, meddő vitákkal, érdektelen tények bizonyításával ne húzódjék el, és másodlagosan pedig elkerülhetők legyenek az ún. meglepetés-ítéletek. Egy mérsékelt és differenciált (jogi képviselő nélkül eljáró felek és valamennyi fél által tévesen értelmezett irányadó jog) bírói közrehatás és anyagi pervezetést támogató érveként merült fel, hogy téves jogcím esetén az alperes nincs tisztában,

³⁸¹ Szegedi Ítéltábla

³⁸² Szegedi Törvényszék, Szekszárdi Törvényszék

³⁸³ Debreceni Ítéltábla

³⁸⁴ Fővárosi Törvényszék, ahol a bírák 79%-a utasította el az anyagi pervezetés alapvető koncepcióját

³⁸⁵ A Pp. 237.§-ában nevesített anyagi pervezetéssel kapcsolatos jogelméleti viták 1995-től a Pp. módosítások kapcsán nagy hangsúllyal jelentek meg. 1995-ig az anyagi igazság kiderítésének követelményében, a hivatalbóli bizonyítás lehetőségében és a széleskörű tájékoztatási kötelezettségben megnyilvánuló officialitás hangsúlyosan jelent meg a polgári eljárásban. A Pp. 1995-ben elfogadott módosítása ezzel szemben a felek tisztességes, pártatlan eljárásához való joga biztosítását hangsúlyozta, a hivatalbóli bizonyítás kivételességében és a tájékoztatási kötelezettség szűkítésében megnyilvánuló, a rendelkezési jogot hangsúlyozó szemléletet tükrözve. Ezt követően azonban a Pp. 3. § (3) bekezdésének kodifikálásával ismét nagyobb szerephez jutott a bíróság pervezetési tevékenysége.

hogy miként kell védekeznie és a felek bizonyítási kötelezettsége is kétséges lehet az eljárás során.

A Kúria szerint az elfogadható, hogy a bírónak joga legyen arra, hogy közölje a féllel, ha az általa előadott tényállításokból az általa előterjesztett kereset nem következik, vagy a fél elé tárja a felsőbb bírósági iránymutató határozatot, ha azzal ellentéte jogértelmezésére alapítja érvelését. A fontos az, hogy a bíró nem azt mondja meg a félnek, mit kell kérnie ahhoz, hogy a kérelmét a bíróság teljesítse, csak azt közölje a féllel vele, ha a kérelme adott formában nem teljesíthető. Kiemelendő, hogy az anyagi pervezetés a bíró számára csak jog, lehetőség legyen, ne kötelezettség.³⁸⁶

Az anyagi pervezetés célja és értelme annak elkerülése, hogy a vitában olyan döntés szülessen, amely nem véglegesen zárja le a jogvitát, de dogmatikailag a jogvita annak vizsgálata, hogy megilleti-e a felperest az általa érvényesített jog. Ezért a bíróságok véleménye szerint **amennyiben a bíróság egy másik jog állítására hívja fel a felperest, úgy nem a jogvitát oldja meg, hanem egy újabb jogvitát generál,**³⁸⁷ amelyet aztán a bíróság ismételt elbírálnak. Az ellenérv másik fordulata szerint pedig viszont, ha azt állítanánk, hogy a per célja a fél problémájának megoldása, úgy sem a pártatlanság elvével, sem a bíróság igazságszolgáltatási funkciójával nem fér össze az arról szóló tájékoztatás, hogy milyen jogot érvényesítsen a felperes, hiszen ez a felperesi jogi képviselő feladata, ami a bíróságokra hárulna. Mivel a koncepció több helyen hangsúlyozza a felek eljárás-támogatási kötelezettségét, a feleknek a per vitelében való aktívabb részvételére vonatkozó elvárást, de az nem egyeztethető össze az anyagi jogi pervezetéssel. Ugyancsak indokolatlan a kötelező jogi képviselet esetén a széleskörű anyagi pervezetés,³⁸⁸ ami a hivatalbóliság és a prejudikáció megjelenése felé vinné el a perjogot. Ezzel szemben **az autonóm felek részére biztosítani kell a tévedés lehetőségét.**³⁸⁹

Kifejezetten több véleményben megjelent,³⁹⁰ hogy az új Polgári perrendtartásnak vissza kellene térnie a Pp. 2000. január 1. előtti azon rendelkezésére, amelyben a jogviták eldöntését az igazság alapján kívánta biztosítani. Ennek hiányában a bírói munka jogi ügyintézői munkává degradálódik az igazságszolgáltatás épp a lényegét veszíti el.

Aggodalmukat fejezték ki a bíróságok amiatt is, hogy a nem megfelelő anyagi pervezetéséből eredő kárfelelősség miatt.³⁹¹ Kifejezett példaként említették a bíróságok azt az

³⁸⁶ Kúria, Debreceni Ítéltábla

³⁸⁷ Fővárosi Törvényszék

³⁸⁸ Egeri Törvényszék

³⁸⁹ Miskolci Törvényszék

³⁹⁰ Debreceni Ítéltábla, Egeri Törvényszék, Szolnoki Törvényszék

³⁹¹ Fővárosi Törvényszék, Miskolci Törvényszék, Szekszárdi Törvényszék

esetet, amikor a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság anyagi pervezetésétől eltérő jogi álláspontja folytán hatályon kívül helyezi vagy az általa helyesnek tartott anyagi pervezetést követően megváltoztatja az elsőfokú ítéletet.

5.8. A bíróság közrehatási kötelezettségének tartalma - „szerepvállalás a tényállás tisztázásában” és a „jogvita tárgyszerű kereteinek kialakítása”

A koncepcióban a bíróság anyagi jogi pervezetése és a bíróság közrehatási kötelezettsége igen szoros kapcsolatban állnak egymással, de a bíróságokat arra kértem, hogy azt külön-külön értékeljék az attitűd skálán, majd annak eredményét írásban is. Egységes álláspont korrelációt mutatott az anyagi pervezetést elutasító állásponttal, de új szempontok, érvek is megjelentek.

Arra mutattak rá a bíróságok, hogy a bíróság közreműködésének tartalmát ***összhangba kell hozni a felek rendelkezési jogával, a tisztességes, pártatlan eljárás elvével, és el kell kerülni, hogy a bíróval szemben lehetetlen következményeket támasszanak.***³⁹² Kiemelésre került, hogy a gyakorlati tapasztalatok szerint a perek elhúzódásának legfőbb oka a perkoncentráció hiánya: a per késői szakaszában sem lehet megállapítani, hogy a felperes milyen jogot állít, és ennek érdekében pontosan milyen – az adott anyagi jog szempontjából releváns – tényállításai vannak, az alperes jogtagadása pedig pontosan min alapul, és ennek érdekében mely releváns felperesi tényállításokat vitat, illetve mely releváns körben tesz ellentétes tényállításokat. Ezek tisztázása, egyértelműsítése támogatható a közrehatás keretében.

Azonban a bírósági közrehatás mértéke csak a jogvita ***tisztázása és előrébb vitele érdekében lehet indokolt, minden más esetben a bíróság részéről az eljárás menetébe való szükségtelen beavatkozás***, a bíróság tekintélyét romboló magatartás akkor is, ha pervezetése után helyt ad a keresetnek és akkor is, ha azt anyagi pervezetése szerinti kiegészítés, módosítás után mégis elutasítja. A bíróságot nem közrehatási kötelezettség terheli, nem vállal szerepet a tényállás tisztázásában, nem tartozik felelősséggel a jogvita tárgyszerű kereteinek a kialakításáért, hanem ***tisztázza a felek jog- és tényállításait. Az elsőfokú bíró egyértelműsíteti a fél jogállítását, felhívja a felet az ahhoz szükséges tényállítások megtételére, majd – ha szükséges – a bizonyítási eljárás eredményének mérlegelését követően elbírálja, hogy a felet megilleti-e az általa érvényesített jog.***

A bírói közrehatás dogmatikai érvrendszere is megfogalmazásra került akként, hogy a

³⁹² Kúria, Fővárosi Törvényszék

felek magánautonómiája alapján a bíróságnak semmiképpen nem lehet a feladata a felperes által érvényesíthető és az alperes által teljesíthető igény keresése, hiszen a bíróság nem ismeri a tények teljességét, azokat egyedül a peres felek ismerik, akik nem adják elő, sok esetben nem is akarják előadni az összes tényt.³⁹³ A bíró ezért nem kereshet sem tényeket, sem jogot: azokat a felek adják elő, melyeket ezt követően a bíróság elbírál. Mivel ***a pert a felperes kezdeményezi, ő kényszeríti perbe az alperest, így annak következményeit is egyedül a felperesnek kell viselnie, hogy „nem találja el” a helyes jogot.*** Az ezzel kapcsolatos bármilyen bírói segítség sérti az alperes jogait.³⁹⁴ ***A Bszi. 2. §-a nem a viták végleges rendezésének elvét tartalmazza, hanem azt, hogy a bíróságok a vitássá tett vagy megsértett jogról döntenek véglegesen.***³⁹⁵ A bíróságnak a Bszi. 2. §-a alapján nem az a feladata, hogy a felek jogviszonyát teljeskörűen és véglegesen rendezze, hanem azt kell eldöntenie véglegesen, hogy az általa állított és érvényesített jog megilleti-e a felperest az állított és bizonyítani megkísérelt tények alapján.

A bíróság anyagi jogi pervezetése a vélemények szerint a következőket kell jelentenie:

- a bíróság kérdéseivel egyértelműen tisztázza, hogy a felek milyen jogot állítanak, milyen jogot kívánnak érvényesíteni;
- a felek jogállítása alapján a bíróság beazonosítja a tárgyi jog irányadó rendelkezését;
- az így beazonosított jogszabályi rendelkezés alapján a bíróság rákérdez valamennyi alanyi jogot megnyitó tényre;
- ha a fél rákérdezés alapján sem tesz meg egy – az adott alanyi jog érvényesítéséhez – szükséges tényállítást, vagy a jogállítás (tényt vagy jogot nem tagad) és a tényállítás ellentmondásban állnak egymással, úgy erről a bíróság tájékoztatja a felperest, és felhívja a szükséges tényállítás megtételére, az ellentmondás feloldására;
- összefoglalják a fél általuk értelmezett, megértett álláspontját;
- tájékoztatják a felek a bizonyításra szoruló tényekről és arról, hogy melyik félnek áll érdekében a bizonyítás, illetve melyik fél terhére esik az egyes bizonyítás sikertelensége.

5.9. A bíróság felek által megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttsége

³⁹³ Az egyes jogviszonyok, az azokkal kapcsolatos tények és érvényesíthető igények a valóságban olyan sokrétűek, hogy a bíró ezekkel kapcsolatos bármilyen – a valóság teljes ismerete nélküli – értékelése, a lehetőségek általa történő felajánlása nem lehetséges. A bíró a valóságnak csak a felek által ismertetett kis szeletét ismeri az érvelés szerint.

³⁹⁴ Fővárosi Törvényszék

³⁹⁵ uo.

A felsőbb bíróságok (Kúria, Ítéltáblák) elfogadhatatlannak tartották, hogy a ténybelileg megalapozott kereset elutasítására pusztán azon az alapon kerüljön sor, mert a fél kereseti kérelme alapjául rossz jogcímet jelölt meg. Ez nem lenne összeegyeztethető a per társadalmi rendeltetésével,³⁹⁶ mert a jogvita végleges rendezésének igénye ellen hat az, hogy ***a tévesen megjelölt jogcím folytán bekövetkezett pervesztés miatt újabb pert kell indítania a felperesnek.***³⁹⁷ A bíróságok arra a korábbi, a iura novit curia elven és a kéttagú pertárgyfogalmon alapuló gyakorlatra hivatkoztak, hogy a kereseti kérelemhez kötöttség fogalma nem azonos a jogcímhez kötöttséggel: a bíróságot a felek által felhozott tényállítások és a fél által előterjesztett kereseti kérelem köti.

A Kúria bíráinak álláspontja szerint a ***felek által állított és bizonyított tényállítások alapján a jogviszony minősítése a bíróság feladata*** és az adott tényállás mellett a per érdemében arról kell dönteni, hogy ***a kereseti kérelem megalapozott-e, nem pedig az, hogy azt pontosan melyik jogi indokok támasztják alá.***

Ugyanakkor az alsóbbfokú bíróságok bíráinak meghatározó többsége (mintegy 69%-a) támogatta a háromtagú pertárgyfogalom folytán és az osztott perszerkezet következtében a felek által megjelölt jogcímhez kötöttség koncepcióját. A támogató érvelésekben az jelent meg, hogy ***a perelőkészítő szak célja éppen az, hogy rögzüljenek a tényállítások, a jogállítások, a bizonyítási indítványok, ezért a bíróság sem térhet el ezektől.***³⁹⁸ Kiemelésre került, hogy ezáltal a kötelező jogi képviselők részéről nagyobb felkészültség, alaposabb munka és aktívabb hozzájárulás várható, ami a per koncentrált és időszerű befejezését segíti elő. A feszes eljárási szabályok követése akkor valósulhat meg, ha a bíróság a jogcímhez is kötve van, mert eltérő jogcímenek más bizonyítást is igényelnek rendszerint.³⁹⁹

5.10. Törvényszéki perrendben a bíró által készített összefoglaló irat

Egyetértettek a bíróságok azzal, hogy az előkészítő szakaszt mindenképpen egy, a jogvita ténybeli és jogi kereteit rögzítő végzéssel kell lezárni.⁴⁰⁰ Azonban emellett az ezzel azonos tartalmú összefoglaló irat készítését szükségtelennek és adminisztratív jellegű tehernek tartották.⁴⁰¹ Felmerült még a prejudikálás veszélyének és az eljárás megakasztásának (perjogi

³⁹⁶ Kúria

³⁹⁷ Debreceni Ítéltábla

³⁹⁸ Fővárosi Törvényszék

³⁹⁹ Szolnoki Törvényszék

⁴⁰⁰ Kúria

⁴⁰¹ Kúria, Fővárosi Törvényszék, Kecskeméti Törvényszék, Alföldi Közig-Munkaügyi RegKoll.

vita az anyagi jogot elbíráló perben) ellenérve is.⁴⁰² Ugyanakkor az 1952-es Pp. 3.§ (3) bekezdésének bevett gyakorlata alapján szükségesként jelölték meg a ***vitatott és így bizonyításra szoruló bíróság által relevánsnak tartott tényállítások bíróság általi összegzését, ami hatékonyan elősegítheti a per kereteinek egyértelmű kijelölését.***⁴⁰³

5.11. A bizonyítás, ezen belül az igazságügyi szakértői bizonyítás megújítása és átalakítása

A szakértő perbeli szerepének és a szakértői bizonyításra vonatkozó rendelkezések alkalmazási bizonytalanságából indultak ki a bírósági vélemények. A szakértői perbeli szerepének véleményei akként különültek el, hogy a szakértőt bizonyítási eszköznek és ebből adódóan a bíróságtól elkülönülő külső személynek tekintették, vagy a bíró társának, a bíró szakértelmének hiányát pótló, bíróhoz tartozó személynek. Amennyiben a szakértő továbbra is bizonyítási eszközként kerül szabályozásra, akkor is szükségesnek találták a bíróságok a szakértőkre vonatkozó speciális joganyag átdolgozása, mert az jelenleg igen széttagolt, nehezen áttekinthető, sok esetben nem koherens saját szabályozásával és az eljárási törvényekkel sem.⁴⁰⁴ Az elméleti tisztázatlanságból és a szabályozás inkoherenciájából (officialitás – felek rendelkezési joga), valamint a kompetens szakértők alacsony számából⁴⁰⁵ fakad a bíróságok szerint a perek igen jelentős elhúzódása a szakértő bevonásával folyó eljárásokban.⁴⁰⁶ Alapvetően aggályosnak találták a bíróságok, főleg vidéken, hogy a szakértő kirendelés körében a felek közreműködését és együttműködését (szakértő személyében való megegyezés) növelje az új kódex.⁴⁰⁷ Komoly aggodalomra adott okot az a koncepcionális elképzelés, hogy a szakvéleményt a felek szerezhetik be (magánszakértői bizonyítás), mert ***az ehhez szükséges anyagi erőforrással rendelkező fél a perben indokolatlan előnyhöz juthat.*** A szakértői bizonyítás körében is szükségesnek tartották a bírák ***a felek rendelkezési jogának bizonyos mértékű határok közé szorítása, lehetőség szerint oly módon, hogy a peranyag szolgáltatási kötelezettséget, amely a szakértői vélemény megalapozott beszerzéséhez szükséges, a feleknek már a szakértőt kirendelő végzést megelőzően végleges jelleggel teljesíteniük kellene.***⁴⁰⁸ Csak kivételesen lehetne újabb bizonyítékok benyújtását, különösen okirati bizonyítékok benyújtását

⁴⁰² Kecskeméti Törvényszék

⁴⁰³ Fővárosi Törvényszék

⁴⁰⁴ Fővárosi Törvényszék, Kecskeméti Törvényszék

⁴⁰⁵ Gyulai Törvényszék

⁴⁰⁶ Fővárosi Törvényszék

⁴⁰⁷ Balassagyarmati Törvényszék, Gyulai Törvényszék

⁴⁰⁸ Szekszárdi Törvényszék

lehetővé tenni már a szakértői vélemény elkészítése utáni időszakban.

Felmerült az a javaslat, hogy **meghatározott szervezeti egységként (pl. megyénként) a törvényszékek maguk alkalmazzanak, igazságügyi alkalmazottként a legfőbb szakterületekre** (pl. becsüs–tárgyszakértő, pszichológus szakértő, közlekedési kárszakértő, ingatlanforgalmi, műszaki, építész) **egy-egy szakértőt, akik tisztában lennének a megyei sajátosságokkal, értékviszonyokkal** (lokalitás).⁴⁰⁹ Több bíróság is annak a véleményének adott hangot, hogy a szakértőhöz intézendő kérdéseket a bírónak kell meghatározni, mert ellenkező esetben már a kérdések tartalma és iránya is a fél állításának alátámasztását szolgálhatja.⁴¹⁰ A magánszakértői modellel kapcsolatos ellenérvek csomópontjában az jelent meg, hogy **a magánszakértők mindig csak az egy oldalú előadás alapján készítik el a magánszakértői véleményt, nem látják előtte a bizonyítás eredményét, a releváns tényeket nem veszik figyelembe.** Ezért a hiányos és ellentmondásos magánszakértői véleményekből többet kell beszerezni egy eljárásban, azokat ütköztetni kell és **a végső következmény az, hogy a bírónak kell kirendelni új igazságügyi szakértőt,** ami jelentősen elhúzza a pert. Az is megfigyelhető, hogy a magánszakértői vélemények lényegesen egyszerűbbek, általános megállapításokat tartalmaznak, és össze sem hasonlíthatók a bíróság által kirendelt igazságügyi szakértői vélemények terjedelmével, részletességével, aprólékosságával (számítások, fényképek, részletes tényfeltárás).⁴¹¹

5.12. Perorvoslati rendszer átalakítási koncepciója

A perorvoslati rendszer átalakításának azon koncepcionális elemeire vonatkozó szövegeket, bírósági véleményeket elemeztem, amelyek az igazságosság, a helyes döntés meghozatalának kérdését érintették.

Több észrevétel vonatkozott arra az esetkőre, amikor a nemzeti bíróság téves jogi (vagy ténybeli) alapon hozta meg döntését és azt az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata utóbb ítéletében megállapította. Ezen esetben a bíróságok szükségesnek tartották, hogy az új Pp. a perújítási eljárás keretében, vagy más módon biztosítsa azt a lehetőséget, hogy ha az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapítja az Egyezmény megsértését polgári perben, akkor az eljárás megismételhető legyen.⁴¹² Megfogalmazódott – részben érintve a fenti kérdéskört -, hogy az Alkotmánybíróság több határozatában kimondta, hogy valamely jogszabály nem csak

⁴⁰⁹ Gyulai Törvényszék

⁴¹⁰ Szolnoki Törvényszék, Gyulai Törvényszék

⁴¹¹ Szolnoki Törvényszék

⁴¹² Kúria

akkor minősül a visszamenőleges jogalkotás tilalmába ütközőnek, ha a jogalkotó a jogszabályt kifejezetten visszamenőleges időpontra vonatkozóan léptette hatályba, hanem akkor is, ha a jogszabály kifejezetten nem rendelkezik, ám a szabályt a hatálybalépése előtt létrejött jogviszonyokra is alkalmazni kell. Ezen „széles értelemben vett visszaható hatályú” jogalkotás esetén lehetőséget kell adni a feleknek arra, hogy ha ezáltal rájuk sérelmes jogi helyzet állt elő, kérhessék a jogerősen lezárult jogvita újratárgyalását.⁴¹³

Fontosnak tartotta a Kúrai egy hatékony, az eljárás felgyorsítására alkalmas jogorvoslatot az eljárás elhúzódásával szemben a per folyamán, továbbá az eljárás elhúzódása miatti méltányos elégtételt biztosító jogorvoslatot az eljárás befejeztét követően a perek ésszerű időn belüli befejezése okán.

A Kúria szükségesnek tartotta a felülvizsgálati eljárást, mint rendkívüli perorvoslaott engedélyezéshez kötni a jogegységesítő funkció hatékony ellátás érdekében (háttérbe szorítva az egyedi jogépség szempontját). A javaslat szerint a vagyoni jogi ügyekben egy értékhatár bevezetése is indokolt lenne, amely érték alatt kizárt lenne az engedélyezés is.

Egyhangúan támogatták a bíróságok a másodfokú eljárásokban a főszabály szerint bevezetendő tárgyaláson kívüli elbírálás főszabályát. Ennek indokaként azt hozták fel a bíróságok, hogy a fellebbezés tárgyaláson kívüli elbírálásának jogintézménye alkalmas eszköze az eljárások gyorsításának, a másodfokú eljárás mielőbbi befejezésének.⁴¹⁴

5.13. A perköltség koncepciója

A perköltség koncepciója egyfelől a joghoz jutás (access to justice) szempontjából kapcsolódik a polgári perrend igazságosságához, másfelől a per lefolytatásával felmerülő költségek és azok pernyertesség-pervesztesség arányában történő viselésének szabályai a jogviták bíróság előtti rendezését segíteni vagy esetlegesen gátolni is tudják.⁴¹⁵ Ezért lényeges elem, hogy a költségkedvezményekről és a perköltség viseléséről a bíróság vagy más állami szervek dönthetnek-e. Továbbá az is, hogy milyen szabadság, milyen mérlegelési rugalmasságot biztosít a jogalkotó a bíróságnak e tárgykörben. Ezen túlmenően komoly jogalkalmazási nehézségeket okoz a bíróságoknak a vélemények alapján a költségkedvezményekre vonatkozó szabályozás alkalmazása, ezen belül a fizetési meghagyásos nemperes eljárásban, illetve a peres eljárásokban történő engedélyezési rend eltérése, illetve az,

⁴¹³ Lásd erre vonatkozóan a Kúria Pfv.I.21.386/2014. számon folyt felülvizsgálati ügyét

⁴¹⁴ Szekszárdi Törvényszék

⁴¹⁵ Az indokolatlanul megadott költségkedvezmény gyakran vezet oktalan, felesleges perlekedéshez, míg a költségkedvezmény biztosításának hiányában a felek nem tudják igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.

hogy az jogi segítségnyújtó szervezet a pártfogó ügyvéd kirendelése kapcsán szintén kapcsolódik a rendszerhez és a különböző résztvevők egymáshoz való viszonya nem teljesen koherensen szabályozott.⁴¹⁶

A bíróságok részben támogatandónak találták azt az elképzelés, hogy a költségkedvezmények engedélyezéséről ne a bíróság döntsön. Ennek egyik indoka, hogy a költségkedvezményről való döntés ítélkezési feladatokról történő leválasztása, külső szerv hatáskörébe utalása elősegítené azt, hogy a bíró ténylegesen az ügy érdemével foglalkozhasson, s a rászorultság kérdésében való döntéshez ne kelljen további intézkedéseket tennie.⁴¹⁷ Továbbá praktikus, hogy a fél életkörülményeit ismerő, különálló szervezet, a felek lakóhelyéhez közel eső önkormányzati adóhatóság.⁴¹⁸ Ezzel szemben más bíróságok pont arra hívták fel a figyelmet, hogy *ennek mindenképpen bírósági hatáskörben kell maradnia, hiszen épp a bírósághoz való fordulás jogának érvényre juttatása kérdésében való döntést jelenti, melyről a bíróságok tudnak megalapozott határozatot hozni.*⁴¹⁹

5.14. Egységes perrendi szabályozás koncepciója

A bíróságok fontosnak és helyesnek tartották egybehangzóan az egységes perrendi szabályozás koncepcióját, különösen a kisértékű perekre⁴²⁰ és a kiemelt jelentőségű perek szabályozásnak megszüntetésre vonatkozó elképzelést. A leágazó, különleges szabályok alapján lefolytatandó perrendek (kisértékű perek, kiemelt jelentőségű perek, TSZSZ-perek, stb.) megalkotását a Kúria, kezdettől fogva vitatta, mert számos elméleti és gyakorlati aggályt vetettek fel, és azok a gyakorlatban sem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.

A Kúria szerint a perrendtartáson belül helye lehet különleges eljárásoknak, de egy különleges eljárás megalkotásának akkor van értelme, *ha azt az eljárás tárgyának sajátosságai megkövetelik, vagyis a felek rendelkezési jogának korlátozott volta (státuszperek), a felek egymáshoz fűződő aszimmetrikus viszonya (közigazgatási, munkaügyi per), a perben hozható döntés kötött jellege (végrehajtási perek) ezt indokolják,* önmagában az eljárás gyorsításának szándéka nem.⁴²¹

⁴¹⁶ Kúria

⁴¹⁷ Salgótarjáni Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság

⁴¹⁸ Történelmi példaként az ún. „szegénységi bizonyítvány” intézménye merült fel.

⁴¹⁹ Észak-Dunántúli Közigazgatási és Munkaügyi RegKoll.

⁴²⁰ A statisztikai adatokra figyelemmel megállapítható, hogy a kisértékű perek jelen szabályozási módja különös tekintettel az rPp. 388. § (2) bekezdésében és az rPp. 391. §-ában szabályozott szoros határidő tartása csak oly módon valósulhat meg, hogy a már korábban kifizűzött ügyek beállításra kerülnek és a beállított ügyek helyére kerül kifizűzésre a kisértékű ügy

⁴²¹ Kúria

A vélemények szerint a peres eljárásnak alapvetően egységesnek kell lennie mindkét bemeneti szinten, és mindkét szinten lehetőleg kerülni kell a leágazó perrendeket. Amennyiben valamely ügycsoportra nézve a specialitása folytán eltérő szabályozás indokolt, az csak kivételes eltérő részletszabállyal, és csak a specialitáshoz szükséges mértékben jelenhet meg.⁴²² Valamilyen különleges, védendő érdek a felek személyéből, illetve az anyagi jog szabályaiból adódóan speciális eljárási igény, vagy pergazdaságossági megfontolás indokolhatja a különleges eljárások kódexbe emelését.⁴²³

6. Összegzése a kollégiumok által érintett témaköröknek

6.1. A perjog emberképe és a Ptk.-val való kapcsolata

Két kollégium részéről is megfogalmazódott (Szegedi Ítéltábla és Fővárosi Törvényszék), hogy Polgári perrendtartás koncepcióját illetően alapvető fontosságú, hogy hangsúlyosan jelenjen meg *az a kiindulópont, hogy az új Pp. a szemléletmódjában és részletszabályaiban is az új Polgári Törvénykönyvvel legyen összhangban*. Ennek indokaként azt fogalmazták meg a bírák, hogy a polgári per az anyagi jogi magánjogi jogviták lefolytatásának a szükséges mértékű garanciális rendelkezésekkel körülhatárolt törvényes eljárási fóruma. *A polgári per szabályozásának koncepciója nem térhet el a magánjogi jogviszonyok anyagi jogi koncepcionális szemléletétől.*⁴²⁴

A bírák amellet érveltek, hogy az új Ptk. monista elven épül fel, egységesen szabályozza a gazdasági élet professzionális szereplőinek, továbbá más szervezeteknek és a természetes személyeknek a vagyoni viszonyait. A szintén monista elven felépülő régi Ptk.-hoz képest ugyanakkor koncepcionális eltérést jelent, hogy az új Ptk. kodifikációs szabályozási modellje *a professzionális vagyoni viszonyokra szabott*. Ebben a logikai konstrukcióban a főszabály a piaccgazdaság professzionális vagyoni viszonyai, az eltéréseket az új Ptk. speciális rendelkezésként akkor fogalmazza meg, ha az üzleti élet szereplői (vállalkozások) természetes személyekkel kerülnek jogviszonyba. Ekkor a „gyengébb fél védelme” egyfajta pozitív diszkriminációt, relatív kógenciát igényel. Ebben a relációs viszonyban nevezi az új Ptk. a természetes személyeket fogyasztónak.

⁴²² Kecskeméti Törvényszék

⁴²³ Szolnoki Törvényszék

⁴²⁴ Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégiumának írásbeli véleménye

Ez a szemléletmód rámutat egyfelől arra a megközelítésre, hogy a perjog az anyagi jog szolgáltatója, másfelől a megmutat egy markáns kisebbségi bírói álláspontot, amely szerint az anyagi jog szabályozási szemléletmódja, és ezzel összefüggésben az anyagi jogok hatékony érvényesítése az elsődleges.

Ezen bírói attitűd a perjogot nem a jogérvényesítés közjogi keretének, alkalmazott alkotmányjognak tekinti, hanem az anyagi magánjog érvényesítését biztosító funkcionális jogi instrumentumnak.⁴²⁵ A Pp. preambuluma erre a bírói visszajelzésre is figyelemmel rögzíti, hogy a jogszabály megalkotásának egyik kiemelt célja volt a magánjogi jogviták tisztességes eljárás elvén nyugvó rendezése az anyagi jogok hatékony érvényre juttatása érdekében.

6.2. Keresetlevél tartalmi elemei

A Fővárosi Törvényszék Kollégiuma kritikát fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy a koncepció általánosságban hangsúlyozza, hogy a bíró ítélkező tevékenysége az elsődleges, ezzel szemben a jogi képviselő nélküli, sőt a jogi képviselővel történő eljárásban a keresetlevéllel kapcsolatos követelményeket oly mértékben fellazítja, hogy a per első tárgyalását szinte panasznapra ügyintézésévé degradálja. A bírák álláspontja szerint a keresetlevéllel kapcsolatos jelenlegi (rPp. szerinti) szabályozás is túl megengedő, még éppen elfogadható.

A bírák azzal érveltek, hogy a **perek mielőbbi befejezését az szolgálja, ha kizárólag olyan kereset kerül tárgyalásra, ami már nem szorul pontosításra**. Amennyiben a fél nem kíván vagy nem képes elfogadható kereset előterjesztésére, úgy ennek szankciója az eljárás megtagadása kellene, hogy legyen. A **legaktívabb bírói közreműködés sem tudja kikényszeríteni a szakszerű eljárást**, valamint a legaktívabb bíró sem tudja kikényszeríteni a kereset megfelelő pontosítását, ha a félnek nem az az érdeke, hanem pl. az időhúzás, vagy egyéb peren kívüli érdek.

A keresetlevéllel szemben támasztott követelmények lazítása azt is eredményezné, hogy a jogi képviselők kizárólag a törvényi minimumot teljesítenék, a perrel kapcsolatos munka és felelősség nagy részét a bíróságra hárítva. A **koncepció** ezért szükségszerűen **eredményezné**

⁴²⁵ E helyütt kivételt teszek és a kritika mentes, leíró jellegű bemutatás mellett utalok arra, hogy ezen a perjogot az anyagi jog szubordinált szolgáltatójának tekintett szemlélet tarthatatlan és meghaladott. Az absztrakt anyagi jog annyiban és olyan tartalommal lesz élő, követett jog, amennyiben az bírói úton kikényszeríthető. Az írott jogi szabály és vele szemben a jogérvényesítés (és ennek során a jogértelmezés) szükségképpen egy összekapcsolódó, egymást feltételező és kiegészítő funkcióként írható le elméletileg és gyakorlati szempontból is.

az ügyek számának növekedését, az ügyek elhúzódását, a bíró adminisztratív terheinek növekedését.

Az első tárgyalásnak arra kellene szorítkoznia, a bíróság azt vizsgálja meg, hogy mi a végleges kereset és védekezés, az így kibontakozó jogvita alapján pedig szükséges-e bizonyítási eljárás lefolytatása. A gyakorlatban az rPp. mellett is ez valósul meg, csak nem olyan formálisan, mint a koncepció szerint. A koncepció éppen azzal indokolja például az ügyész szerepének csökkentését, hogy a rászoruló felek támogatása egyéb módon is megoldható. E megállapítás mellett **indokolatlan a keresetlevéllel szemben támasztott követelmények lazítása**, mivel a rászorulók a jogi segítségnyújtás keretében megkaphatják a keresetlevél megszerkesztéséhez szükséges szakmai segítséget.⁴²⁶

Ezen álláspont az IM perjogi koncepcióján alapul, amely a Pp. 2016. évben hatályba lépett szövegében már nem jelent meg. Kifejezetten a határozott bírói jelzések alapján gondolta át a jogalkotó a kötelező bírói hiánypótlásra épülő perindítási szakra vonatkozó koncepcióját, amelyet csak a jogi képviselő nélküli eljárásban tartotta fenn a kodifikátor. A Pp. 2016. évben hatályba lépett szövegváltozata szerint a Pp. 176.§ (1) bekezdése.

6.3. Jogi képviselővel eljáró félre vonatkozó szabályozás

A perben a bíróságnak a felperes jogállításáról kell döntenie. A felperes jogállításával a tárgyi jog valamely rendelkezését hívja fel, amely meghatározza az alanyi jogot megnyitó tényeket. Tényállításaival a félnek így azokat a tényeket kell megjelölnie, melyek a tárgyi jog előírásaival összhangban alkalmasak az általa érvényesíteni kívánt alanyi jog megnyitására. A fél tényállításainak és jogállításának ezért egységet kell képezniük, azok nem választhatók el egymástól.

A felperes jogállításával szemben az alperes jogtagadása, valamint a felperes által állított tények vitatása vagy azokkal ellentétes alperesi tényállítások állnak. Jogállítás és jogtagadás nélkül a perbe vitt igény vitája nem képzelhető el. *A per alapvető logikai egységének* így szükségszerűen **minden bírósági szinten** meg kell valósulnia, függetlenül a követelés összegétől, a felperes által érvényesített alanyi jogtól, valamint függetlenül a felek jogi képviseletétől is.

Erre figyelemmel felvethető, hogy **nem lehet a bírósági szinttől és a jogi képviselettől**

⁴²⁶ Fővárosi Törvényszék Polgári Kollégiumának írásbeli véleménye

függővé tenni:

- a keresetlevél és az ellenkérelem tartalmi elemeit (hiszen azok a per alapvető logikai egységéből fakadnak, legfeljebb azok hiányára eltérő jogkövetkezmények írhatóak elő, elutasítás vagy hiánypótlás),
- a bíró anyagi jogi pervezetésének tartalmát (mert ez szintén a per alapvető logikai egységéből ered), a fellebbezés tartalmi elemeit (hiszen a fellebbezésnek minden szinten és minden fél esetén szükségszerűen azt kell tartalmaznia, hogy a fél milyen döntést kér a másodfokú bíróságtól és milyen okból, legfeljebb ezen elemek hiányára eltérő jogkövetkezmények írhatóak elő, elutasítás vagy hiánypótlás).

A fenti követelmények – a Fővárosi Törvényszék Kollégiumának e körben részletesen kifejtett nézete szerint – ***logikai szükségszerűségek, melyek minden bírósági ítélezési szinten elengedhetetlenek minden peres fél esetén.*** A bíróság nem tekinthet el az elengedhetetlen jogállítástól és tényállításoktól, a perben szükséges egyéb nyilatkozatoktól azért, mert a fél nem rendelkezik jogi képviselővel, de nem is válhat az egyik fél segítőjévé azért, mert a fél – sok esetben tudatosan – nem vesz igénybe jogi képviselőt.

A bíróságok véleményének alapját az a gondolat és szabályozási megoldás adja, mely szerint a bírósági szint vagy a jogi képviselet csak az elsőként alkalmazandó jogkövetkezmény körében vehető figyelembe. Ez annak lehet az alapja, hogy a bíróság a nem teljes, elbírálásra nem alkalmas keresetlevelet a professzionális jogi képviselő eljárása esetén visszautasítja, vagy azt hiánypótlásra visszaadja (a hiányok megjelölésével) a laikus, személyesen eljáró félnek. A hiánypótlást meghaladóan a jogi képviselet hiányából eredő hátrányokat a jogi segítségnyújtás keretében kell orvosolni a bíróságok többségénél megjelenő álláspont szerint. Ugyanis a bírói megközelítés szerint a per alapvető logikai egységére és az ügyfélegyenlőség követelményére tekintettel a peres eljárásban ettől eltérő bírói támogatásra nincs lehetőség.⁴²⁷

⁴²⁷ A jogalkotó ezen bírói alapállás szerint fogalmazta meg a törvényszéki perrend szabályait a Pp 176.§-ban. Azonban annak eredménye, a keresetlevelek visszautasításnak magas száma miatt 2021. január 1. napjától hatályos I. Ppn. novella módosításával minden bemeneti szinten, függetlenül a jogi képviselet meglététől a keresetlevél Pp. 170. §-ában írt bármely tartalmi követelmény hiánya miatt kötelezővé teszi a bírók számára a hiányok pótlására szóló felhívás kiadását.

6.4. Hasznos, aggályos és hiányzó témakörök

6.4.1. Hasznos témakörök

Ezek azok a szabályozások, amelyeket egyrészt megtartandónak, másrészt az új perrendben – elsődlegesen a jó bírói gyakorlat alapján - a kodifikálandó lenne. A bíróságok ezeket meghatározó módon a **gyors, hatékony, átlátható és kiszámítható** perrend és igazságszolgáltatás megvalósításának eszközeként említették és támogatnák. Ezek között szerepel a nem vagy nem kellő súllyal megjelenő részimek is.

Kodifikálandó jó gyakorlatként nevezték meg a bíróságok, hogy:

- a Pp.-nek tartalmaznia kell a felek **személyes adatainak hatékonyabb védelmére** vonatkozó szabályokat, különösen a pertársak egymás közti viszonyaiban;
- megtartandó a **bíróságok kizárásával** kapcsolatos gyakorlat, azzal, hogy kodifikálni kellene, hogy **kizárási kérelmet csak az érdemi határozat meghozatala előtt lehessen benyújtani**, valamint, hogy csak azzal a bírósággal szemben lehet benyújtani, amely előtt az ügy folyamatban van.⁴²⁸
- **A Pp. 141. § (1) és (6) bekezdésének helytálló szabályai** az osztott perszerkezet szabályaival nehezen hozható összhangba az új eljárásrenddel, de az a bírók szerint szükséges lenne.⁴²⁹

A bírói kollégiumok érvelése azonosul a koncepció legfőbb célkitűzésével a hatékony igazságszolgáltatást megvalósító perrenddel. Az új Pp. koncepciója alapvetően eltérő szabályozási rendszert fogalmaz meg, amely összességében, tartalmában egymásra épülő koherens szabályozási elvekben összpontosul, ezért a régi Pp. szabályaiból az új koncepcionális rendszerbe beilleszthető, azzal összhangban álló szabályozást a régi perrendi szabályokból nehéz volt találnia a bíróknak.

6.4.2. Aggályos témakörök

Ezek azok a témakörök, amelyeknek a megfogalmazása, illetve a koncepcióban foglalt tartalma problémásnak vagy bármilyen szempontból aggályosnak, homályosnak mutatkozik. A kérdőívre adott válaszok, és a részletes vélemények alapján egyértelműen megállapítható, hogy a kollégium tagjai a koncepcióban megfogalmazott témakörök közül

- **a bírói anyagi pervezetés koncepcióját,**
- **a bíróság közrehatási kötelezettségének tartalmát és**

⁴²⁸ Gyulai Törvénytörvény

⁴²⁹ Szekszárdi Törvénytörvény

▪ ***a törvényszéki perrendben a bíró által készített összefoglaló irattal***

kapcsolatos elképzeléseket tartják a leginkább vitatott területnek.

Azon konkrét, pontszerű és a bírók által felhozott témakörök, amelyek megfogalmazása vagy a koncepcióban foglalt tartalma problémásnak, aggályosnak, homályosnak mutatkozik az alábbiak:

- ***hatáskör kérdése***, mely ügyek tartoznának járásbírói és melyek törvényszéki hatáskörbe;
- ***a bemeneti szintre*** vonatkozó szabályozás nem alkalmazható valamennyi, jelenleg a járásbírói hatáskörébe tartozó pertípusra (pl. családjogi perek);
- nem indokolt a ***járásbírói és a törvényszéki eljárások közötti lényeges különbségtétel***.

Az osztott perszerkezettel kapcsolatban aggályos:⁴³⁰

- ***prejudikálás veszélye és***
- ***a bíró túlzott szerepvállalása***. E vonatkozásban a konkrétan megjelenő érvelés az, hogy gyakorlatilag a bíró „gyártja” a keresetlevelet, amit majd elbírál. A bíróság feladata a jogviták elbírálása, nem pedig a konzultáció és tanácsadás.
- **A perelőkészítés során eljáró bíró későbbi perszakaszban való részvétele**
- **a perfelvételt lezáró végzés fellebbezhetősége, megváltoztathatósága;**
- a nyilvánosság kérdése az előkészítő szakaszban;
- keresetmódosítás, viszontkereset előterjesztésének időpontja akként, hogy a bíróság a perfelvételi tárgyalás végeztéig legyen lehetséges.
- Az egyszerűsített indokolás intézménye vonatkozásában a koncepció maga is említi, hogy „indokolt annak vizsgálata, hogy csak akkor kelljen a bírónak részletesen indokolni ítéletét, amennyiben azt bármelyik fél meg kívánja fellebbezni”, ugyanakkor a hatályos Pp. 221. § (3)-(5) bekezdései lehetővé teszik a rövidített indokolást, ezért **szükségtelen a Be. megoldását átvenni**.⁴³¹
- Általánosnak tekinthető vélemény szerint az egyes bemeneti szintek szerinti eltérő szabályok szükségtelenek, a jogalkotónak a járásbírói eljárás előtt megjelenő felek felkészültségével, hozzáértésével kapcsolatos feltételezését (jelesül, hogy az számottevően alacsonyabb szintű a törvényszék előtt megjelenő felekénél) a tapasztalat nem igazolja. Ezzel szemben az általános szabályoknak a professzionalitás feltételezésén kellene alapulniuk bemeneti szinttől függetlenül, a kivételeknek pedig nem a bemeneti szinthez,

⁴³⁰ BKT Polgári, Közig-Munkaügyi Kollégium

⁴³¹ Észak-Dunántúli Közig-Munkaügyi Reg.Kollégium

hanem a perek jellegéhez kellene igazodniuk. Nem támogatandó a kötelező jelenlét előírása a járásbíróóság perfelvételi tárgyalásán, amely szükségtelen, életszerűtlen, nem költséghatékony.

6.4.3. Hiányzó témakörök

A bíróságok a koncepció által nem érintett és pontszerűen meghatározható témakörök között az alábbiakat jelezték a bíróságok:⁴³²

- joghatósági kérdések;
- határidő (kézbesítés valós időszükséglete) és ezen belül a soronkívüliség kérdése;
- bírósági titkárok eljárási jogainak pontos meghatározása
- okirati bizonyítékokkal kapcsolatos szabályozás körében a jogellenesen beszerzett okiratok felhasználhatóságával kapcsolatos kérdések;
- illetékesség vonatkozásban egy központi elosztás rendszer felállítása;
- az ideiglenes intézkedés szabályainak újragondolása;
- a fél anyanyelvhasználatával kapcsolatos joga biztosításával kapcsolatos szabályok pontosítása
- a kötelező képviselő szabályait az érvényesített anyagi jogi igény típusához és/vagy annak bonyolultságához, jelentőségéhez kellene igazítani;
- a csoportperek bevezetésével egyidejűleg az egyszerű pertársaságban történő perlést korlátozni vagy megszüntetni lenne indokolt;
- az ügyek automatikus elosztása a bíróságok között a fizetési meghagyásos eljárások közjegyzők közti elosztásához hasonlóan;
- a **kötelező mediáció tárgyaláson kívüli bármely ügykategóriában elrendelhetősége.**⁴³³

A bírósági észrevételek szerint a koncepció a **perhatékonyság rendszerszintű megvalósításának célja mellett nem foglalkozik azzal a problémával, amikor a peres feleket megillető rendelkezési elvből következik be a pertartam elhúzódása**, adott esetben mindkét peres fél kölcsönös gazdasági, vagy egyéb érdeke érvényesítése okán [rPp. 137. § (1) bekezdés a.) pontja]. Ezen jogintézmények újragondolása, ehhez kapcsolódóan adott esetben a felek rendelkezési jogának törvényi szintű, racionális korlátok közé szorítása, vagy terelése indokoltnak tűnik.⁴³⁴

Indokolt a jogi segítségnyújtás intézményének kiszélesítése azzal, hogy azon ügyfelek,

⁴³² BKT Polg. Közig-Munkaügyi Kollégium, BKT Polg. Közig-Munkaügyi Kollégium, (Gyulai Törvényszék, Fővárosi Törvényszék, Pécsi Törvényszék, Szekszárdi Törvényszék

⁴³³ Szekszárdi Törvényszék

⁴³⁴ Szekszárdi Törvényszék

akinek a keresetlevél megfogalmazása gondot, problémát jelent, mind nagyobb számban fordulhassanak ide. E körben indokoltnak tartanánk a bírósági „panasznap” intézményének megszüntetését, hiszen a jogi segítségnyújtás ezt a feladatot átvinné, és nem kerülhetnénk abba a helyzetbe, hogy adott esetben bírósági dolgozó által felvett keresetlevelet kelljen utóbb bírónak hiánypótoltatni.⁴³⁵

Az *írásba foglalási határidőről* szóló szabályozás jelenleg nem veszi figyelembe a tárgyalási szünet, a szabadság, az esetleges táppénz idejét, mert a bírónak nincs tárgyalási kedvezmény a hosszabb szabadság előtt. Így az utolsó héten született ítéletek írásba foglalása (aláírása) több esetben szabadság alatt történik, igaz ez a nyári és a téli szabadságokra is.⁴³⁶

A gyakorlati tapasztalatok szerint a perindítás, illetve perbebozsátkozás valós okai sok esetben nem a koncepció által idealizált jóhiszemű jogkereső állampolgár motivációjának felelnek meg, annak igen gyakran egyéb okai vannak (például fizetési kötelezettség elodázása, az alperes bíróság elé kényszerítése). Ezért nagyon fontos mind a koncepció, mind a kész szöveg vizsgálata abból a szempontból is, hogy az ilyen motivációval rendelkező peres felek vonatkozásában is megfelelően alkalmazható lesz-e, az ilyen felek vonatkozásában milyen eredménnyel járhat az adott megoldás.⁴³⁷

⁴³⁵ Nyíregyházi Közig-Munkaügyi Bíróság

⁴³⁶ Észak-Magyarországi Közig-Munkaügyi RegKoll. - Nyíregyházi Közig-Munkaügyi Bíróság

⁴³⁷ Fővárosi Törvényszék

IX. A bizonyítási eljárás igazságossága - a bírói megismerés és mérlegelés

1. A bizonyítási jog rendszere és szerkezeti tagolása – nemzetközi összehasonlító elemzés

Értekezésemben azért vizsgálom külön fejezetben a bizonyítási eljárás és azon belül a bizonyítékok bírói értékelését, mert a polgári perrel vallott jogalkotó cél és társadalomkép a bizonyítási jog szerkezetéből nagyon pontosan leírható. Ezért ebben a fejezetben az angolszász típusú, adverziális és az inkvizitórius bizonyítási elemeket különböző mértékben hordozó kontinentális jogcsaládok alapjellegzetességeit összehasonlító elemzés tárgyává teszem.⁴³⁸ Ennek célja, hogy pontosabban tudjam leírni a bizonyítási percesegek bírói attitűdjét a korábbi 1952. évi rPp. és 2016. évi Pp. módosult, háromtagú pertárgyfoglalma körében. Az összehasonlító elemzés metodikájában az német, osztrák, svájci, francia és angol és ehhez kapcsolódóan részben a skandináv perjogi hagyományokat pontszerűen, a tárgyalta perjogi dogmatika mentén mutatom be. Ezáltal nem a teljesség igényével dolgozom fel az adott jogrendszer bizonyítási rendszerének struktúráját és szabályait, hanem az elemzés által megkívánt körben és mélységben.

A bizonyítási jog külföldi jogalkalmazásában és szakirodalmában⁴³⁹ három elkülöníthető szakasz azonosítható: (1) a bizonyítás eszközeinek előadása és azok bíróság elé tárása; (2) a bizonyítási eljárás fogantatása, a bizonyítás eszközeire vonatkozó perbeli cselekmények; (3) a bizonyítás eredményének értékelése, a bizonyítékokból történő következtetés szakasza.

A bizonyítási tevékenység három szakaszának cselekményei kettős, a normatív szabályozási szerkezetében és tartalmában is eltérő jellegzetességet hordoznak. Ennek alapján a nemzetközi irodalom ún. eljárási vagy anyagi bizonyítási jogról beszél aszerint, hogy a bizonyítás dinamikus jellegű (eljárási, pl. szakértő kirendelése, szakértő meghallgatása) vagy statikus jellegű, azaz a külvilág felé kevésbé vagy egyáltalán nem megjelenő (anyagi, szakértői vélemény mérlegelése) aspektusa jut kifejezésre abban.⁴⁴⁰

A (szakértői) bizonyításra vonatkozó tételes jogi normák a bizonyítás egységes logikai rendszerében nyerne rendszertanilag elhelyezést a külföldi eljárásjogi kódexekben.⁴⁴¹ A

⁴³⁸ KÖBLÖS Adél: Polgári eljárásjog itt és ott. Kontroll 2005/1. sz. 6-31. oldal és Angol polgári eljárásjog a csatornában? Jogtudományi Közlöny 2002/6. sz. 291-296.

⁴³⁹ SCHNEIDER, Egon: Beweis und Würdigung – Ein Lehr- und Handbuch unter besonderer Berücksichtigung des Zivilprozesses 2. Auflage München 43-45, 62-63.

⁴⁴⁰ ROSENBERG, Leo: Die Beweislast auf der Grundlage des Bürgerlichen Gesetzbuchs in der Zivilprozessordnung. München : Beck, 1965, 5., durchges. Aufl. 325-327.

⁴⁴¹ MISIELAK, Hans-Joachim: Die Grundlagen der Beweislast im Zivilprozess. Wübben & Co. Berlin 1975. 287-209.

bizonyítási rendszerek, általában, mint egységes intézmények jelenek meg, és a bizonyítás konkrét, tételes szabályain túlmutató jogalkotói célt is kifejeznek.

Az **angolszász, adverzális rendszerben** (és részben a skandináv jogcsalád eljárásjogi rezsimében) ennek dogmatikai kifejtése odáig jut el, hogy az igazság csak a felek jogviszonyában értelmezhető, és az anyagi jog csak annyiban létezik, amennyiben az eljárásjogilag kikényszeríthető. Lord Wilberforce bíró álláspontja szerint⁴⁴² jogvita konkrétan és kizárólag csak a felek között létezik, és annak kimenetelét csak attól függ, amit a felek a jogvitában előtártak. A felektől és perbeli magatartásuktól független, és ebből a szempontból objektívnek nevezett igazság nem juthat érvényre a felek magánjogi vitájában a felek érvényesített érdekével, rendelkezési jogával szemben.⁴⁴³ Ezen elvi alaptételen a bíróságokon polgári ügyekben működő bírósági tisztviselő (Master) és/vagy a bíró által végzett ún. case management eljárása érdemben nem változtat.

Az angolszász modell ellenpontjaként a Franz Klein nevéhez kapcsolható, **osztrák szociális jogállami permodell** állítható. Ebben a per nem egyedi jelenségként, hanem (makró)gazdasági, társadalmi és ezen belül szociális funkciója kerül kiemelésre. Ebben a szemléletben a perbeli esélyek kiegyenlítése és a hatékonyság biztosítása érdekében az eljárás feletti uralom, és e körben a szakértő akár ex offició kirendelésének joga is, a bírót illeti meg.⁴⁴⁴ Ezen elvi alapon áll a kontinentális jogcsalád legújabb perjogi reformja is, a 2013. évben hatályba lépett (és a 134/2010. számú) **új román eljárásjogi kódex**. Ebben is a formális (alaki) igazság biztosításával alapvetően szembenálló szabályozással érvényesül.⁴⁴⁵ A bírák aktív részvételét biztosító alapelv értelmezést kiterjesztve a román jogalkotó lehetőséget adott a bírónak arra, hogy az igazság kiderítése érdekében, a felek tiltakozása ellenére is akár – többek között – szakértői bizonyítást rendelhessenek el, és az így hivatalból beszerzett bizonyítékot bevezethessék a perbe.⁴⁴⁶

⁴⁴² JOLOWICZ., J.A.: On Civil Procedure. Cambridge University Press 2000. 178. az Air Canada-ügyben

⁴⁴³ A common law országok és a skandináv jogcsalád országai (az ún. adverzális eljárási rendszerekben), a megfelelő illetve a túlnyomó valószínűség elvárását fogalmazzák csak meg (preponderance of probability: Lord J. DENNING bíró a Miller v Minister of Pension ügyben (1947) 2 All ER 372.). E szerint a kontradiktórius, magánjogi jogvitában elegendő a legvalószínűbb vagy valószínűbb tény bizonyítása a vitatott tény fennállására.

⁴⁴⁴ Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikáció az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás szerk.: Harsági Viktória. hvgorac 2014. 22-27.

⁴⁴⁵ PANTILIMON Rikárd Árpád: A romániai polgári perrendtartás reformja. In.: Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikáció az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás szerk.: Harsági Viktória. hvgorac 2014. 251-252. Ezzel szemben a hatályos Pp. tiszta tárgyalási elven alapuló rendszerű: a bizonyítás elsődlegesen a felek rendelkezése alatt álló eljárási cselekménye az általános bizonyítási kötelezettséget meghatározó Pp. 164. § (1) bekezdése alapján (figyelemmel a Pp. 205. §-ára is).

⁴⁴⁶ A román eljárási kódex továbbmenően a bizonyítási eszközök körét tételesen meghatározta abból a vizsgálati eredményből kiindulva, hogy a perekben a korábban példaló felsorolással megadott bizonyítási eszközök körén túl nem vettek igénybe a felek egyéb eszközökre.

A fenti kiragadott példákból is láthatóan a bizonyítási szabályok egyben kijelölik a bírói mozgásteret, a bírói aktivitás és felek rendelkezési jogának érvényesülési körét is. E vonatkozásban fogjuk bemutatni a bírói ún. anyagi pervezetés egyes külföldi megoldásainak szakértői bizonyításra vonatkozó rendelkezéseit. Ezt követően a szakértői bizonyítás tételes jogi szabályait és gyakorlatára vonatkozó osztrák, német és angol jellegzetességeket ismertetünk, majd a bizonyítékok bírói mérlegelésének kérdését – és a bizonyítottság megkívánt szintjét – vesszük számba közvetve a szakértői bizonyítás szerkezeti tagoltságát.

A szakértői vélemények bírói értékelésének kérdést azért mutatom be, mert vizsgálódásaim arra a következtetésre vezettek, hogy a bizonyítékok értékelése határozza meg a formális, alaki igazság elsődlegességét célként tételező, valamint a valóság kiderítést elváró és az objektív igazságosságot biztosító bizonyítási eljárások eltérő normatív tartalmát is. Az objektív igazság - szakértői bizonyítással történő - elérése az aktív, anyagi pervezetéssel társuló bírói közreműködést írja elő. Ezzel szemben az alaki igazságosság elsődlegességét tételező eljárásrend a felek rendelkezési jogát el nem vonó, a bírói önkény kizárását és a tisztességes eljárás jogrendvédelmi szerepének érvényesítést kívánja csak meg alapvetően passzív, alaki pervezetésre korlátozott bíró magatartás mellett.

2. A bizonyítás lefolytatásának német, osztrák és francia mintái

6.5.2.1. A bizonyítás tárgya

A bizonyítás tárgya az érvényesített anyagi jog által meghatározott, eljárásjogi szempontból (a kérelem és ellenkérelem meghatározta) jelentős tények. A szakértő szempontból releváns tények alatt a német és osztrák szakirodalom – egybehangzóan – (1) a külvilágban lezajlott történéseket, (2) a külső világ tárgyi jelenségeit (és azok tudományosan igazolható törvényszerűségeit), valamint (3) az emberi lelkivilág állapotát érti.⁴⁴⁷

A bizonyítási eljárás szerkezetét és ebben az eljárás résztvevőinek jogait (kötelezettségeit) meghatározó elem a kérelemhez kötöttség és a hivatalból történő eljárás kapcsolata.⁴⁴⁸ Ez határozza meg alapvetően a polgári per bizonyítási eljárását vezető bíró pervezető aktivitásnak mértékét és a felek magánautonómiájának kereteit. A magántulajdonra épülő európai államok perjogi rendszeriben a bíróság felek által előadott kérelemhez, tényekhez

⁴⁴⁷ ROSENBERG, Leo – SCHWAB, Karl Heinz – GOTTWALD, Peter: Zivilprozessrecht. 16. Aufl. München BECK 2004. 751.; FASCHING, Hans – KONECNY, Andeas (Hrsg.): Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 1-3. Bde. Wien, 2004. III. 567.

⁴⁴⁸ A polgári perjogi kodifikációról szóló 1276/2013. (V.17.) Korm. határozat által elkészíteni rendelt Koncepció I. tervezete. 2014. június 30. szerk.: VARGA István 167—171.

és megjelölt tárgyi joghoz – jellemzően, de eltérő mértékben - kötve van. A felek által érvényesített jog vizsgálata a fél által előadott, a keresete alapjául szolgáló perbe vitt tényálláson alapul.

A külföldi eljárási kódexek a koncentrált és hatékony, valamint a meglepetés ítéletek elkerülését célzó perjogi rezsimek kialakítás érdekében előírják az aktív, anyagi pervezetés kötelezettséget a bíró számára. Ez alapvető és döntő kihatással van a legköltségesebb és leghosszadalmasabb bizonyítási eszköz, a szakértő bizonyítás lefolytatására is. A per előre haladást szolgáló alaki pervezetés (szakértő kirendelése, szakértő feladatainak meghatározása, szakértő meghallgatása stb.) alapját az anyagi pervezetés biztosítja, amelynek különösen ki kell terjednie a bizonyításra is.

Az anyagi pervezetés fogalma a bíróság kitanítás, kérdezési és nyilatkozattételre felhívó cselekményeit foglalja magában Franz Klein tanai alapján, meghagyva a felek számára a bírói tájékoztatás szabad felhasználásának jogát. A német és az osztrák tudomány is eljárást támogató teherként, mintsem kötelezettségként értékeli ezt.⁴⁴⁹ Az osztrák, német (és a svájci) joggyakorlat a kéttagú pertárgyfogalmat használja, mely szerint a kereseti kérelem alapját képező tényállásnak jogot keletkeztetőn következetesnek (Schlüssigkeit der Klage) kell lennie. Ezen összhang megteremtése érdekében a bíróságnak oda kell hatnia, hogy a bizonyításra szoruló tények egyértelműen meghatározhatóak legyenek.

2.2. A német szabályozás

A német ZPO 2001. évi novellája ír elő a bíró számára konkrét kötelezettségeket az anyagi pervezetése körében [139.§ (1) bekezdés]. A bírónak figyelmeztetni kell a feleket a figyelmen kívül hagyott vagy jelentéktelennek tartott tényekre, szempontokra és jogi nézőpontokra, és ezeket is meg kell tárgyalnia a felekkel. „A bíróság megtárgyalja a feleknek a jogvitával összefüggő helyzetét, a tényeket és körülményeket. Azokat jogilag és ténybelileg minősíti és ezzel összefüggésben kérdéseket intéz a felekhez. A bíróságnak törekedni kell annak biztosítására, hogy a felek nyilatkozataikat a jogvitával kapcsolatban időben és teljeskörűen megtegyék az összes releváns tényre, különösképpen az érvényesíteni kívánt tényekhez hiányzó adatok kiegészítésére. A feleknek meg kell jelölniük bizonyítási eszközeiket, és az ügyet előmozdító indítványukat meg kell tenniük e vonatkozásban.” A német eljárásjog vagy a korai első tárgyalás kitűzésével [früher erster Termin: ZPO 272. § és 275. § (1) bekezdés] vagy

⁴⁴⁹ ROSENBERG – SCHWAB – GOTTWALD (2004) 14-15.; LEIPOLD, Dieter: Prozessförderungspflicht der Parteien und rechtliche Verantwortung. ZfP 1980/93. 240-241.

írásbeli előkészítő eljárás elrendelésével [schriftliches Vorverfahren: ZPO 276. § (1) bekezdés] készíti elő a főtárgyalást, amely intézmények központi kérdése a bizonyítási eljárás előkészítése.

2.3. Az osztrák szabályozás

Az **osztrák Pp.**, az öZPO 182.§-a szerint „az elnöknek a tárgyaláson a kérdéseivel vagy más módon oda kell hatnia, hogy a felek a döntés szempontjából lényeges ténybeli közléseiket megtegyék, vagy hiányzó adatokat pótoljanak, vagy a bizonyítási eszközeiket megjelöljék, a felajánlott bizonyítékaikat kiegészítsék, és általában minden olyan felvilágosítást megadjanak, amelyek a valós tényállás megállapításához szükségesek.” Az osztrák perrend az előkészítő-perfelvételi tárgyalás fogalmát ismeri [vorbereitende Tagsatzung: öZPO 258. § (1) bekezdés].

2.4. A francia szabályozás

A **francia** perjogban is a felek feladata a keresetük alapjául szolgáló tények megjelölése és bizonyítási indítványaik megtétele, míg a jogkérdések eldöntése a bíróság feladata. A Code de procédure civile 12. cikke szerint a bírónak a vitatott tényeket és eljárási cselekményeket helyesen minősítenie. A jogvitára alkalmazandó jog meghatározása a bíró feladata, akkor is, ha a felek hivatkoztak kérelmeik tárgyi jogi alapjára, akkor is, ha nem. A francia jog nem írja elő a feleknek, hogy megjelöljék követeléseik jogalapját, kivéve, ha az eljárás idézéssel (l'assignation) indul. A 16. cikk (3) bekezdése a meglepetés ítéletek ellen véd azáltal, hogy a bíró nem alapozhatja a döntését hivatalból felhozott jogi érvekre és tényekre anélkül, hogy a feleket előzetesen felhívta volna arra, hogy terjesszék elő arra vonatkozó észrevételeiket. A bírónak kell tehát a felek által állított tényeket minősítenie, ha a felek ezt nem tették meg. E azonban nem vezethet ahhoz, hogy a bíró olyan tényeket vegyen figyelembe, és olyan bizonyítási eljárást folytasson le, amelyekre a felek követeléseik alátámasztásaként nem hivatkoztak kifejezetten.

3. A pervezetés német, osztrák és angol megoldásai szakértői bizonyítás során⁴⁵⁰

⁴⁵⁰ A tanulmány ezen fejezet alapvetően támaszkodik dr. Wopera Zsuzsa vezette, az Igazságügyi Minisztériumban felállított Kodifikációs Munkacsoport e tárgykörben tett előtanulmányaira és vitáira, amelyek résztvevője volt a szerző. Az anyagi pervezetés bemutatása során a Munkacsoport tagjának, Köblös Adélnak a kézírata is felhasználásra került kiemelten a francia gyakorlat bemutatása körében.

3.1. Az osztrák szabályozás

Az **osztrák** polgári perrendtartás ZPO 351-467. §-ai tartalmazzák a különleges szakismeretet igénylő ténymegállapítás végett a bíróság döntéshozatalát segítő szakértőkre vonatkozó szabályokat.⁴⁵¹ Szakértő igénybevételekre akkor kerülhet sor, ha az szükségesnek mutatkozik a perben. E körben a bíróság széles diszkrecionális jogkörrel rendelkezik, amelynek gyakorlása során nem köti a felek – még egyező – nyilatkozata sem.

A szakértő kirendelése előtt a feleket meg kell hallgatni, de a bíróság hivatalból a felek kérelme nélkül is kirendelhet szakértőt vagy újabb más szakértőt rendelhet ki. Az osztrák jog is megkülönböztet eseti és igazságügyi szakértőt. Az igazságügyi szakértők a bíróság működési területén lévő helyi bíróság nyilvántartásába kerülnek felvételre eskütételt követően. A bíróság kirendelő határozatában foglaltak szerint köteles eljárni a szakértő, aki vagy szóban, de jellemzően írásban nyújtja be szakvéleményét a bíróság előírásainak megfelelően. A szakértőt a felek nem utasíthatják és tőlük személyében is a bírókra vonatkozó szigorú kizárási és összeférhetlenségi szabályok vonatkoznak. Ez következik abból is, hogy az osztrák jogirodalom szerint a szakértő közel áll a bíróhoz, egyfajta ténybírói szereppel rendelkezik az eljárásban.

Egyesített közös szakvélemény készítésének elrendelésére is sor kerülhet, illetve a perben több szakértő kirendelésére is sor kerülhet lévén erre vonatkozó tilalmi rendelkezés nem szerepel az öZPO-ban. A szakértői vélemények ütköztetésére a szabad bizonyítás keretében kerülhet sor bírói elrendelés alapján, amely lehetőség a perbeli és a peren kívül beszerzett szakvélemények esetében is sor kerülhet. Ennek tartalmára, kötelező jellegére vonatkozóan egységes esetjogi gyakorlat nincs, azt esetről-esetre kell vizsgálni.

A szakvéleményt minden esetben meg kell indokolni, amelynek minden esetben szükséges tartalmi kelléke a vizsgált tárgy jellemzését jelentő úgynevezett lelet. A bíróság az ellentmondásos vagy nem teljes körű szakvéleményt kiegészítheti, a szakértőt meghallgathatja és új szakértőt is kirendelhet erre vonatkozó széles és hivatalból gyakorolható jogkörében. A fél az általa kért szakértői bizonyításról lemondhat, azonban ez nem köti a bíróságot. A szakértői vélemények értékelésére a bíróság szabad mérlegelése alapján kerül sor. Erre vonatkozó speciális tartalmi rendelkezéseket a ZPO nem tartalmaz.

⁴⁵¹ KUHN Kata: A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban. Belügyi szemle 2005/10. 45-48.

3.2. A német szabályozás

A **német** eljárásjog - az 1990. évi igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szóló törvényt követően - az önálló bizonyítási eljárásjog intézményét ismeri.⁴⁵² Ez a szakértői bizonyítás rendjét – többek között - az előzetes bizonyítás lehetőségével egészítette ki. Így nemcsak akkor van arra lehetőség az eljárás előtt, vagy annak folyamán, ha a bizonyíték elvesztésének veszélye vagy felhasználásnak megnehezülése áll fenn, hanem a ZPO új 485.§ 2 bekezdése alapján bármelyik fél kérheti annak elrendelését. Ennek esetköreit a törvény normatívan határozza meg: akkor van rá lehetőség továbbmenően, ha szakértőnek egy személy vagy dolog állapotát, személyi vagy anyagi kár összegét, szerződéses kötelezések okát és mindezek megtérítési költségét kell meghatároznia.

A jogalkotót az a felismerés vezette e körben, hogy a perbeli felek leggyakrabban ezen ténybeli kérdésekről vitáznak a perben, és az előzetes szakértői bizonyítással lehetőség adódik arra, hogy a pert elkerüljék. Ha ezen megelőzési szempont nem érvényesül, akkor a szakvéleménye a ZPO 493.§-a alapján a per későbbi szakaszában teljes értékű bizonyítékként felhasználható. A jogalkotó kifejezetten célként tettelezte, hogy több szakvélemény álljon rendelkezésére a bírónak egy szakkérdés vonatkozásban. Teret kívánt nyitni a dialektikus tartalmú értelmezés lehetőségének, a szakvélemények ütköztetésének, egymás felülvizsgálatának a minél megalapozottabb döntések érdekében.

A ZPO nem tesz különbséget a magánszakértői és a perben beszerzett szakértői bizonyíték között. Az igazságszolgáltatás 2004. és 2006. évi modernizációja során az eljárás feszezebbé tétele és a perbeli vitás kérdések kiterjesztett körű szabad bizonyításának adott teret. Az ZPO 411a §-a kimondta, hogy egy írásbeli szakértői vélemény közvetlenül bizonyító eszközként is felhasználható más eljárásokban. Egyebekben a magyar szakértői bizonyítási rendszer szabályai tartalmilag egyeznek meg a ZPO, mint mintajog szabályaival.

3.3. Az angol szabályozás

Az **angol** eljárásjogi törvény⁴⁵³ 35. fejezete (PART 35 - EXPERTS AND ASSESSORS) a szakértői bizonyítás körében és az azt kiegészítő szabályok és gyakorlati előírások (Rules and Practice Direction) normatív erejű szabályozásban, a bíróság kötelezettségévé teszi, hogy csak az ésszerűen szükséges szakértői bizonyításoknak adjon teret (reasonably required to resolve). Továbbá a Woolf-reform⁴⁵⁴ folyamánként normatív ajánlás, hogy az eljárásban lehetőleg egy

⁴⁵² Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikáció az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás szerk.: Harsági Viktória. hvgorac 2014. 42-43.,61.

⁴⁵³ Civil Procedure Rules 1998. (77th Update) <http://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules> 1

⁴⁵⁴ ACCESS TO JUSTICE - LORD WOOLF'S FINAL REPORT:

szakértőt vehessen igénybe a fél, és a szakértő csak a bíróság engedélyével járhat el.⁴⁵⁵ Azonban a szakértő nem, mint önálló bizonyítási eszközként jelenik meg az angol eljárásjogban, hanem jellemzően tanúként (expert witness), azonban lényegesen nagyobb bizonyítási súllyal bír az egyszerű ténytanúhoz képest a bírói gyakorlat alapján..

A szakértő kirendelése előtt a félnek, illetve feleknek előkészítő iratot kell benyújtaniuk arra vonatkozóan, hogy mely körülmények teszik indokolttá a szakértői vizsgálatot; mely tényekre, milyen tartalommal, milyen kompetenciájú szakértő és várhatóan milyen költségigény mellett indokol a perbe bevezetni. A feleknek van lehetőségük a pert megelőzően is szakvéleményt készíttetni, ezt azonban csak a másik féllel és bírósággal történő megismertetés (és beszerzésének körülményeire vonatkozó nyilvánosság megteremtése után), valamint a bírósági engedélye után lehet a perbe bevezetni.

A perben igénybe vett szakértő két típusú lehet. Az egyik a bizonyítási kötelezettség terhet viselő fél egyoldalú kérelmére eljáró szakértő, akit ez esetben egyik fél sem instruálhat, szakértő felé követelményeket nem fogalmazhat meg. A szakértő csak a bíróság kirendelésének van alávetve, és a bíró segítőjeként jár el, nem fogadhat el a felektől semmilyen irányítást vagy egyéb segítséget, csak azt, amit a bíró kifejezetten engedélyezett számára. A felek írásbeli kérdéseket intézhetnek a szakértő írásbeli szakvéleményre törvényben meghatározott (és jogvesztő) 28 napos határidőn belül.

A felek közös kérelmére lehetőség van ún. közös szakértő igénybevételére (single joint expert), akit a felek választhatnak ki. A felek megegyezésének hiányában a bíróság a szakértői személyekre a felek által összeállított listából vagy ennek hiányában a szakértői nyilvántartási névjegyzékből választhat. A közös szakértőt a felek utasításokkal láthatják el, és a szakvéleményre is észrevételeket tehetnek, illetve további kérdések megválaszolását indítványozhatják.

A szakértők minden esetben írásban terjesztik elő a véleményüket. Az eljárásjogi törvény meghatározza a szakvélemény kötelező tartalmi kellékeit, annak ellenőrizhetősége végett. A szakértőnek elsődlegesen szakvéleményének érvényességi körét és általános tartalmát kell megjelölnie, fel kell tüntetnie valamennyi szakmai véleményt, irodalmat, amely a szakmai módszertan alapjául szolgált. Ezt követően saját véleményét kell indokolnia a konkrét kérdés kapcsán, majd a szakértő összefoglaló véleménye következik sorrendben, melyben számot kell

<http://www.pnewswire.co.uk/news-releases/access-to-justice---lord-woolfs-final-report-156128445.html>

⁴⁵⁵ Ennek indoka, hogy korábbi gyakorlat alapján szinte végtelenségig, a felek anyagi lehetőségeinek határáig volt lehetőség újabb és újabb szakértők perbe történő bevezetésére.

adni következtetéseiről. Itt kell arról is nyilatkoznia részletesen indokolt módon a szakértőnek, ha nem tud véleményt adni valamilyen körben.

A bíróság szakkérdések vonatkozásban a per bármely szakaszában külön és a felekkel is bármikor egyeztetést folytathat, felvilágosítást kérhet a szakértőtől, és elrendelheti a szakértők közötti megbeszélést.

3.4. A szakvélemény, mint bizonyíték

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R (81) 7. számú ajánlása az „egy szakértő elvét” fogalmazza meg, amely elvárás konkrétan meg is jelenik – többek között – az angol és a magyar eljárási törvényben is. Azonban az egyetlen szakvélemény több – kiemelten a német és az angolszász (ausztrál) szakirodalomban – jelezett és vizsgált problémát okoz. A kritika alapja, hogy a szakértő, mintegy ténybírói szerephez jut, ahol erőteljesen felértékelődik a tényállás megállapítása során az egyetlen szakvélemény szerepe. A szakértő másik szakértői ellenőrzésének hiánya pedig azt okozza, hogy az egyetlen szakértői véleményben szereplő esetleges hibák nem, vagy csak nehezen kiküszöbölhetőek ki.

Bár az európai eljárási kódexek elsődlegesen a felek megegyezésre bízzák a szakértő személyének kiválasztást, a gyakorlat azt mutatja, hogy csak elvétve alakul ki a felek között konszenzus e körben. A Miniszteri Bizottság „egy per egy szakértő” elvének ajánlásával szemben, amennyiben több szakértő vesz részt a perben kialakulhat egy szakmai párbeszéd vagy vita, amely alkalmas lehet a szakvélemények - másik szakértő általi - kontrolljára, felülvizsgálatára. Ezáltal több szakmai támpont, vélemény és információ áll a bíró rendelkezésére a szakvélemények értékelésére, majd azok mérlegelésére.

Az **angolszász** országokban az elmúlt évtizedekben kiemelt figyelem középpontjába került a szakértői bizonyítékok megbízhatósága,⁴⁵⁶ azok értékelése a hibás szakvéleményre alapított, közbizalom gyengítésére alkalmas ítéletek kiküszöbölésének igénye alapján.⁴⁵⁷ Angliában a House of Common's Science and Technology Committee - a parlament alsóházában

⁴⁵⁶ Az 1976-ban Angliában Lord Devlin által vezetett bizottságot állították fel mintegy 2000 szemtanú vallomáson alapuló eljárás eredményének vizsgálatára. A bizottsági azt javasolta, hogy a vádlott elítélésére ne kerülhessen sor, ha önmagában szemtanú ill. tanúk vallomása áll csak rendelkezésre, és a bűnösséget más bizonyíték nem alapoza meg, oly mértékbe megbízhatatlanok a tanúvallomások e vonatkozásban http://www.docstoc.com/docs/89506319/Devlin_Committee

⁴⁵⁷ Az Egyesült Államokban 2005. novemberében a Kongresszus a szakértői tevékenység vizsgálatára hatalmazta fel a National Academy Of Sciences-t. 2006. és 2008. között független bizottság vizsgálta ennek alapján a szakértői módszereket, azok pontosságát, hibahatárait és a szakértői vélemények felhasználásának hibáit. A 2009 februárjában közzétett jelentésben súlyos problémákat és hiányosságokat tárta fel.

működő közjogi jogállású független testület (a továbbiakban: Bizottság) – felkérése nyomán a szakértői bizonyítás megújításának céljából 2009-ben konzultációs folyamatot indult széles szakmai körben.⁴⁵⁸ Ennek egyik alapja volt, hogy a Legfelsőbb bíróság (Supreme Court) és a Felebbviteli Bíróság (Court of Appeal) több határozatában elvi érveléssel mutatott rá, hogy a szakvélemények megbízhatósága elengedhetetlenül szükséges azok megfelelő felhasználásához és az elsőfokú bírák számára kevés iránymutatás áll rendelkezésre az elfogadhatóság kérdésében.

Az **Egyesült Államok** Legfelsőbb Bíróság 1993. évi határozatában⁴⁵⁹ a bíróság döntési kompetenciájába tartozik, hogy elfogadja-e a szakértői véleményt egy alkalmazhatósági ún. Daubert-teszt alapján. A szakirodalom ún. „kapuőri funkció” elnevezéssel hivatkozza⁴⁶⁰ ezen funkciót és az Angliában elvégzett szakértői bizonyítékok felhasználását vizsgáló tanulmány is ennek alkalmazásának megkövetelésére jutott azzal, hogy a szakértő bizonyítás elfogadhatóságát esetről-esetre való értékelését írja elő. A Daubert-tesztet a Bizottság ajánlása három lépcsős vizsgálati szempontrendszerre tágította, amelyen át kell esnie minden a szakvéleménynek a felhasználását megelőzően függetlenül attól, hogy az tudományos tapasztalaton alapuló vélemény vagy sem. Ez az alábbi kontroll elemek ellenőrzését követeli meg:

- Elsődleges, hogy a bizonyíték releváns-e az ügyben az érdemi segítséget jelent-e (okszerűségi vizsgálat)
- A második, hogy a szakértő kompetenciája és pártatlansága aggálytalan-e
- Ezt követi harmadsorban az ún. „kapuőri szerep”, a szakértői bizonyításmegbízhatóságának módszeres vizsgálatával.

A harmadik legrészletesebb vizsgálatnak arra kell választ adnia, hogy a szakértő által módszer és a szakvéleményt alátámasztó hipotézisek validálhatóak-e. A bíróságnak ellenőriznie kell a vélemény ténybeli ún. bemeneti adatainak pontosságát, vizsgálnia kell az alapul szolgáló elmélet teszteltségét, felülvizsgálatnak való alávetettségét, publikáltságát, a lehetséges hiba százalékát (megbízhatóságát), ismertségét és a tudományos közéletben az elmélet általános elfogadottságát. Azonban ezen vizsgálatnak nem tárgya a szakértői következtetések helyessége még e ponton!

⁴⁵⁸ GRÓSZ Tamás: A szakértői bizonyítás megújításának kísérlete Angliában és Walesben. Büntetőjogi Szemle 2013. 1-2. 9-18.

⁴⁵⁹ Daubert v. Merrell Dow Pharms., Inc., 509 U.S. 579, 584-587.

⁴⁶⁰ MATTSON, Jack V. – DAOU, Suha F. – SOPER, Jeffer G.: Effective Expert Witnessing. 4th Ed. CRP Press 2004. 17-

A szakvélemény megbízhatóságát, felhasználhatóságát annak a félnek kell bizonyítania a Bizottság ajánlása és az ezzel egybeeső bírósági gyakorlat alapján, igazolnia kétség esetén, aki kéri, hogy azt a tényállás megállapításánál vegyék figyelembe (secunder bizonyítás).

4. A ténymegállapítás mérlegelhetősége

A bizonyítás tárgya az érvényesített anyagi jog által meghatározott, eljárásjogi szempontból (a kérelem és ellenkérelem meghatározta) jelentős tények. A bizonyítás körében a bírói döntés központi eleme azonban minden perjogi rendszerben a szubsumpció: a jogvita elbírálásánál irányadó törvényi tényállás és a perben megállapított tények egymáshoz való viszonyának értékelése.⁴⁶¹ A külföldi eljárásjogi rezsimekben is a bíróság a bizonyítási eljárás során megismert bizonyító tényekről következtet a bizonyítandó tényekre. A bíróság a különös - és általa nem birtokolt - szakismeretek felhasználásával kell győződnie és tényállást megállapítania a bizonyításra szoruló speciális ismeretet igénylő tények valóságáról, illetve valótlanságáról.

A valóságnak megfelelő ténymegállapítás helyességének levezethetőnek és a külvilág felé igazolhatónak is kell lennie. Erről a bíróságnak a bizonyítékok értékelésénél kell számot adnia indokolt határozatában. Az ítélet megalapozatlanságát eredményező körülmény a kontinentális nemzeti eljárásjogokban, ha a bíró nem ad számot az ítélet alapjául szolgáló szakértői bizonyíték értékeléséről, különösen, ha azt elveti, vagy mérlegelése tárgyává teszi. A szakértői vélemények bíróság általi analitikus elemzése, annak módszerei, valamint ennek kapcsán a szakértő vélemények megbízhatóságának és garanciái állnak a külföldi vizsgálatok és elemzésének középpontjában.⁴⁶²

A bizonyítási jog szabadságát elsőként biztosító 1806. évi **francia** polgári eljárásjogi törvénykönyv 323. cikke már kimondta, hogy a bírák nem kötelesek a szakértők véleménye alapján döntésüket meghozni, ha az saját, belső meggyőződésükkel (conviction intime) ellenkezik. eltérés esetén azonban a bírót mérlegelésének indokolási kötelezettsége terhelte, ill. terheli a mai napig. Történetileg a XIX. századba a kötöttségektől mentes, szabad bizonyítás liberális alapelve lett általánosan meghatározó, ez jelent meg az 1865. évi **olasz**, az 1881. évi spanyol, majd az 1877. évben kodifikált ún. birodalmi **német** és 1895. évi **osztrák** polgári

⁴⁶¹ A polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2013.(V.17.) Korm. határozat által elkészíteni rendelt koncepció I. tervezete szerk. Varga István. 2014. kézirat 2015.229.

⁴⁶² GRÓSZ Tamás: A szakértői bizonyításmegújításának kísérlete Angliában és Walesben. Büntetőjogi Szemle 2013/12. 8-18.

perrendtartásban is.⁴⁶³ Dominánsan kötött (törvényes, formális) bizonyítási rendszert a XXI. században már nem találunk a kontinentális és angolszász jogi környezetben. A szabad(materiális) bizonyítási rendszer alapvető struktúráját az elmúlt évtizedek európai perjogi reformfolyamatok sem érintették érdemben.

A külföldi eljárásjogi rezsimek a bíróság számára, a jogvita eldöntése szempontjából irányadó tényállás megállapítása körében, valamennyi bizonyíték egybevetésével történő szabad meggyőződésre alapított mérlegelési jogot biztosítanak. A bizonyítás akkor szabad, ha a törvény a bíróság belátására bízta a tények bizonyító erejének meghatározást, valamint azok mérlegelését alakszerű szabályok nem korlátozzák.⁴⁶⁴ Ezen általános megállapítás arra vonatkozik, hogy a külföldi kódexekben az egyes bizonyítási eszközök bizonyító ereje előre nem meghatározott; a bizonyítási eszközök között hierarchikus viszony a szakértői által szolgáltatott bizonyíték ranghelyére nincs.

A kontinentális jogrendszer valamennyi államában a bíróság szabadon határozhatja meg - a tételes jogi normák deskriptív rendelkezései nélkül - a szakértői bizonyítékok bizonyító erejét, azokat szabadon használhatja fel a perbeli tényállás megállapítása során. Ami kiemelten tárgyalt kérdés a külföldi szakirodalomban, az a szakértők által megállapított tények bírói ellenőrzése, mérlegelésének kérdése a bíróság speciális szakismeretének hiánya okán – amely indokoltá tette a szakértő perbe történő bevezetését.

E helyütt nem érintjük azt a később tárgyalandó kérdést, hogy az eredményes bizonyítottság megkövetelt ún. bizonyossági szintjét miként határozza meg a jogalkotó. Nem tárgyaljuk - a szakértői bizonyítás témáján túlmutató dogmatikai jellegéből adódóan - az egyes minősített okiratok kötött bizonyító erejét sem, amely a legtöbb eljárási kódexben a szabad bizonyítás korlátjaként jelenik meg mind alaki (valódiság, hamisítatlanság), mindpedig anyagi (az okirat bizonyítási tartalma) bizonyító erő tekintetében.

Végezetül utalunk olyan, a szakértő bizonyítás körében is releváns bizonyítási jogintézményekre, amelyek a hazai joggyakorlatban nem, vagy csak eseti jelleggel merültek fel. A **német és az osztrák** joggyakorlatban ismert a bizonyítottsági szint csökkent változata (Beweismassreduzierung), az ún. „*prima facie*” bizonyítás.⁴⁶⁵ Ez az általános élettapasztalatra alapított következtést használja fel a bizonyítás során, amely ezen aspektusát tekintve egy bizonyítási módszernek tekinthető. Alkalmazásával egy könnyebb bebizonyítható vagy ismert

⁴⁶³ KENGYEL Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris Budapest, 2003. 47-53.

⁴⁶⁴ MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog. Franklin, Budapest 1924. 402.

⁴⁶⁵ FASCING, Hans W.: Zivilprozessrecht. 2 Aufl. Wien 1990. 468-469.

eseménysor tipikus lefolyásának tényről, illetve folyamatáról az általános élettapasztalatok alapján egy hozzá tipikusan hasonló lefolyású tényállásra következtetünk.⁴⁶⁶ A szakértői vélemények körében ez abban az esetben fordul elő, ha tudományos megalapozottságú és egzakt módszerekkel nem vizsgálható tényekről kell szakvéleményt adni. Tipikus esete az emberi személyiség jelenségeit, a múltbeli tudattartalmakat vizsgáló elmeszakértő és pszichiáter szakvélemények, de itt említhetőek az írásszakértő vizsgálatok eredményeinek értékelése.

Negatív tények szakértői bizonyításnak is helye lehet a **német** szakirodalom szerint.⁴⁶⁷ Erre akkor kerülhet sor, ha a jogalkotó a törvényi tényállás egyes elemeit negatívan fogalmazza meg, ha a jogszabály a joghatás kiváltását valamely tény fenn nem állásához köti. Ez esetben a kizáró következtetésnek az alapja az ok-okozati kapcsolat fennállása két tény között: egy negatívan megfogalmazott tény esetében egy másik, pozitív tény megfogalmazásaként értelmezhető. Negatívan megfogalmazott tény bizonyítására csak közvetett bizonyítás útján van lehetőség, a pozitívan megfogalmazott tény bizonyítása révén.⁴⁶⁸ Ez esetben a szakértői bizonyítás valamely tudományosan bizonyított oksági kapcsolat felhasználásával következtet a bizonyítandó tényre. A bíró ezt akkor ruhazza fel bizonyító erővel, ha a közvetett bizonyító tény a bizonyítandó tényről igen nagy (tudományos megalapozottságú) valószínűséget nyújt.

Aszimmetrikus bizonyítási helyzetek áll fenn akkor, amikor a felek bizonyítékok feletti rendelkezési joga és információ hozzáférési lehetősége nagymértékben eltérő. A **német** perjogi dogmatika⁴⁶⁹ ezen helyzetet úgy kezeli, hogy a bizonyításra köteles fél ellenfelére ún. *másodlagos bizonyítási kötelezettséget* (sekundere Darlegungslast) telepít a jóhiszemű pervitel követelményéből levezetve. A per anyagává kell tenni és a szakértő rendelkezésére kell bocsátania a bizonyítási terhet viselő fél ellenfelének, a számára elérhető bizonyítékokat, információkat. A bizonyítatlanság következményeit ezen aszimmetrikus helyzetben nem a tény bizonyítására köteles fél viseli.

5. A bizonyítás megkívánt szintjének külföldi gyakorlata

⁴⁶⁶ BEUTEL, Bianca: Wahrnehmungsbezogene richterliche Erfahrungssätze im Marken- und Lauterkeitsrecht. Spillingen 2011. 60. és 127-128.

⁴⁶⁷ STIEPER, Malte: Der Beweis negativer Tatsachen, insbesondere der Neuheit von Immaterialgütern im Verletzungsprozess. Zeitschrift für Zivilprozess 2010./1. 334.

⁴⁶⁸ ROSENBERG (1965) 329-331.

⁴⁶⁹ STIEPER (2011) 36.

A bizonyítás sikertelenségét, a vitássá tett tényállítás bizonyíthatatlanságát eredményezi, ha a bíró meggyőződés nem éri el a kívánt szintet. Erre tekintettel bizonyítási eljárásjogi központi eleme a bizonyítottság megkívánt szintje. A hazai és a nemzetközi szakirodalom is egységes abban, hogy a bíró belső tudatállapotához tartozó szubjektív elemek szövik át a ténymegállapítás objektív tevékenységét. A bizonyítottság szintjére vonatkozó elvárást alapvetően a bírói gyakorlat alakítja ki és formálja, lévén az eljárási kódexek külföldön sem határozzák meg tételesen. Ezen hiátusnak kifejezett dogmatikai indoka nem lelhető fel, inkább kodifikáció technikai, szövegezési nehézségek merülnek fel a szabad bizonyítás elvével felmerülő kollízió folytán.

A bírói meggyőződés, illetve a bizonyítottság fokára vonatkozó legmagasabb szintet **Németországban és Ausztriában** követelik meg. A bizonyossággal határos valószínűséget, mint objektív mércét, azonban csak kivételes esetekben, akkor alkalmazza a bíróság, amikor matematikai valószínűség-számítással ellenőrizhető módon lehet egzakt pontossággal a tények bizonyító értékét kimunkálni (pl. származás megállapítására irányuló perek).⁴⁷⁰ A német és az osztrák gyakorlatban is elegendő a bírói meggyőződés kialakításához a valószínűség magasabb foka, amely az objektív bizonyosságon túl a bíró belső meggyőződésének szubjektív elemét is tartalmazza. Ez azt a körülményt veszi figyelembe, hogy természettudományos alapon kimunkált, teljes bizonyosság a polgári perben jellemzően nem érhető el.

A **német bírói gyakorlat**⁴⁷¹ szerint azonban elérhető egy olyan kétely nélküli bírói meggyőződés, amely a bíró helyzetét figyelembe véve követeli meg csak a teljes bizonyosságot. A törvény nem követeli meg a minden kételytől mentes meggyőződést a bírótól. A döntést hozó bíró saját meggyőződésének elérése a cél: a bírónak a bizonyosságnak a gyakorlati életben használható mértékű fokát kell elérnie, kétséges esetekben, amely nem zárja ki azokat teljes mértékben, de elhallgattatja azokat.⁴⁷² Ennek indoka a szakirodalomban az, hogy a bizonyítás eredménye a külvilág felé indokolható és védhető legyen: a megalapozott tényállításhoz szükséges, hogy a bíró belső meggyőződése szerint kizárja a racionálisan felmerülő kételyeket.⁴⁷³ Erre tekintettel a valószínűség ún. magas foka a bíró értékelésétől függ, azt rugalmasan kell kezelni (flexibiles Beweismass). Ezen mértéket absztrakt módon kell

⁴⁷⁰ ROSENBERG – SCHWAB – GOTTWALD 2004. 768.

⁴⁷¹ L.BGHZ 53,245, NJW 1970, 946.

⁴⁷² Eine von Zweifeln freie Überzeugung setzt das Gesetz nicht voraus. Auf die eigene Überzeugung des entscheidenden Richters kommt es an (...) Der Richter darf und muss sich aber in tatsächlich zweifelhaften Fällen mit einem für das praktische Leben brauchbaren Grad von Gewissheit begnügen.”

⁴⁷³ FASCHING – KONECNY (2004) 557-558.

meghatározni, és nem külön-külön az ügyekhez mérve, mert az semleges kategóriává eliminálná a meggyőződést.⁴⁷⁴

A **horvát** bizonyítási jogban is a bírói meggyőződésnek az ésszerű kételkedés elemeit ki kell zárni. Egy tényállás akkor tekinthető teljes egészében bizonyítottnak anyagi jogi tényállások tekintetében, ha a teljes bizonyosságot a bíró belső szubjektív körülményeiben éri el.⁴⁷⁵

A **skandináv jogcsalád államaira és a common law** országokra⁴⁷⁶ a túlnyomó valószínűségi bizonyítottság elvárása (Überwiegensprinzip) a jellemző. Ez a legvalószínűbb alternatíva kiválasztását írja elő a döntés alapjául amennyiben több ténymegállapítási lehetőség áll fenn. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy annak a félnek tényállítása kerül elfogadásra, aki a legerősebb bizonyítékot hozza fel állítása mellett. A **norvég** bírói gyakorlat egy tény fennállásnak bizonyítottsága vonatkozásában a megfelelő és elegendő valószínűség fennállását követeli meg. Azonban a skandináv jogcsalád is ismeri azt a normatív szabályozási lehetőséget, hogy a törvény kifejezetten megjelöli egy tény bizonyítottsági fokát, jellemzően a nyilvánvaló vagy kétségtelen szövegezéssel.

Az **angol** bizonyítási jog mércéjének meghatározottsága akként jellemezhető, hogyha a bizonyítás eredményeként azon meggyőződés alakul ki a bíróban, hogy egy bizonyításra szoruló tény fennállása valószínűbb, mint annak fenn nem állása, akkor az állított tény vonatkozásában a fél eleget tett bizonyítási kötelezettségének. Ennek logikai következménye az is, hogy nem tekinthető bizonyítottnak egy tény, ha mindkét vagy esetleg több alternatíva ugyanakkora valószínűségűnek mutatkozik.⁴⁷⁷ **Írországbán** a polgári jogviták egyes fajtái között is különbség mutatkozik a bizonyítottság megkövetelésének fokát illetően. A kívánatos szint alapja a jelentős valószínűség, amely mérlegelésen alapul és azt vizsgálja, hogy két tényállás változat közül melyik a valószínűbb. Ebben a vizsgálatban az ésszerű kételkedést meghaladó bizonyítás nem megkövetelt a felektől.⁴⁷⁸

6. A bizonyítás dogmatikai helyzete a magyar polgári perrendben

⁴⁷⁴ SCHING – KONECNY (2004) 558.

⁴⁷⁵ UZELAC: Kroation. In FARKAS József – KENGYEI Miklós: Bizonyítás a polgári perben. KJK-Kerszöv Kft., Budapest 2005. 66.

⁴⁷⁶ A dolgozat skandináv jogcsaládra és a common law országokra vonatkozó része - tartalmilag - kötetlen ésszerkesztett idézetként veszi át FARKAS József – KENGYEI Miklós: Bizonyítás a polgári perben. KJK-Kerszöv Kft., Budapest 2005. 67. oldalán írt tanulmányának tárgykörben tett megállapításait, és kutatásának anyagait, annak tematikáját, gondolati ívét is követve.

⁴⁷⁷ DENNING J. in Miller v Minister of Pension (1947) 2 All ER 372. 373.

⁴⁷⁸ FARKAS – KENGYEI (2005) 67.

A jogalkalmazási tevékenység, és a bírói döntés központi eleme a jogvita elbírálásánál irányadó törvényi tényállás és a perben megállapított tények egymáshoz való viszonyának értékelése, a szubszumció. A bíróság a bizonyítási eljárás során megismert bizonyító tényekről következtet a bizonyítandó tényekre. A bíróság ezen megismerési tevékenysége során meg kell győződnie a bizonyításra szoruló tények valóságáról, illetve valótlanosságáról. Az érdemi és nem érdemi döntés is csak a bíróság által megállapított tényeken alapulhat. A valóságnak megfelelő ténymegállapítás helyességének levezethetőnek és a külvilág felé igazolhatónak is kell lennie. Erről a bíróság a bizonyítékok értékelésénél ad számot. Ennek során a különleges szakértelmet igénylő tények és körülmények vonatkozásában beszerzett igazságügyi szakértői vélemény értékelésének vannak - valamennyi más bizonyítékkal megegyező tartalmú - általános, és attól alapvetően eltérő, speciális dogmatikai szempontja.

6.1. Bizonyítás és a magánjogi igényérvényesítés

A polgári perben felek a keresettel egyéni jogukat érvényesítik. A bizonyítás szerepét ezen meghatározott magatartás leírásában az eljárásjog-tudomány ún. processzuális irányzata adta meg. Eszerint a bizonyítás kizárólag a felek cselekvése, amellyel a bíróságot tény- és jogállításainak valódiságáról kívánja meggyőzni.⁴⁷⁹ Az 1952-es és a hatályos 2016. évi Pp. is tiszta tárgyalási elven alapuló rendszerében a bizonyítás elsődlegesen a felek rendelkezése alatt álló eljárási cselekmény az általános bizonyítási kötelezettség szerint. Ennek perjogi szerkezete az 1952. évi Pp-ben az alábbiak szerint összegezhető:

- az általános, tárgyalási elvvel szoros dogmatikai kapcsolatban álló általános bizonyítási kötelezettséget az rPp. 164. § (1) bekezdése tartalmazza figyelemmel a Pp. 205. §-ára is.
- A tárgyaláson lefolytatandó bizonyítási eljárásban [rPp. 201. § (1) bekezdés] a felek közreműködnek, abban aktívan részt vesznek [rPp. 173. §, 181. §, 197. §, 204. §].
- A bíróság pervezető dominanciája lép előtérbe a rPp. 3. § (3) bekezdése szerinti – a jogvita elbírálásához szükséges bizonyítékok rendelkezésre bocsátásáról szóló – tájékoztatás, ennek alapján a bizonyítás rPp. 3. § (4) bekezdése szerinti elrendelése;
- majd a bizonyítási eljárást fogantató tárgyalás vezetése a során is a bírói aktív bizonyítási menedzsment érvényesül [Pp.133. § (1) és 134. § (1) bekezdés].
- Végezetül a bizonyítékok értékelésében, mérlegelésében a bíróság kizárólagos szupremáciáját szabályozta a jogalkotó [rPp.206. § (1)-(3) bekezdés].

⁴⁷⁹ FARKAS József – KENGYEI Miklós: Bizonyítás a polgári perben. KJK-Kerszöv Kft., Budapest 2005., 25-29.

Összegezve az 1952. évi per bizonyítási szerkezeti konstrukcióját az rögzíthető, hogy a fél abszolút, rendelkezési joga érvényesül a perindítási szakaszban, majd a tárgyalási elv és a bírói eljárás menedzsment (case management) kiegyenlített, osztott hatalmi szakasza következik, míg a tárgyalás berekesztése után a bíróság korlátlan hatalmi és mérlegelési szakaszával záródik a polgári per.

A 2016. évi Pp. szerkezetében nem történt a fenti körben alapvető változás:

A joggyakorlat elemzése arra a meggyőződésre vezetett, hogy a bizonyítási eljárás tartalma, lefolyása és még a bizonyítékok mikénti értékelését is alapvetően és döntően determinálja a kereset tartalma és adekvátsága. Ugyanis a bizonyítási eljárást szükségszerűen megelőzi a polgári pert megindító kereseti kérelem. A Pp.121.§ (1) bekezdése alapján meghatározott *keresetlevél* alatt azt az írásbeli beadványt értjük, amelyet a fenti jogszabályhely alapján a per megindításához szükséges adatokat, és a keresetet tartalmazza.⁴⁸⁰ *Kereset* alatt a felperes első eljárási percesealményét értjük. A kereset fogalmát a polgári per útján érvényesíthető alanyi jog védelmének elsődleges eszközeként használjuk.⁴⁸¹

Ennek kötelező eleme – a felek jogérvényesítő perceljából adódóan – az érvényesített jog megjelölése. Jogérvényesítés alapja a jogot megnyitó, megváltoztató vagy megszüntető releváns jogi tények megjelölése. Erre tekintettel szükséges vizsgálatunk tárgyává tenni a kereset tartalmát, mert ezen a ponton határozódik meg a bizonyítási eljárás kerete. A bizonyítékok megjelölése a keresetlevelek nem szükségszerűen megkövetelt része a Pp. 121. § (1) bekezdés b) pontjának harmadik fordulata szerint. A felek jellemzően a kereseti tényállításuk alapjául szolgáló okirati bizonyítékaikat adják csak elő – figyelemmel arra is, hogy pertaktikai okokból a felperes nem kívánja megjelölni, hogy nincs vagy kétséges bizonyítékok állnak rendelkezésére az adott tényállítása igazolására.

Eljárásjogi szempontból a keresetlevél bírósághoz történő benyújtásával a felperes és a bíróság közötti kétoldalú, majd a keresetlevél másik féllel való közlésével, a perindítás hatályainak beálltával (Pp. 128. §) hárompólusú jogviszony jön létre. Ezen háromoldalú jogviszonyban közjogi és magánjogi elemek keverednek. A bizonyítási eljárás dinamikáját és szereposztást ezek egymáshoz való viszonya és súlya határozza meg az alábbiak szerint.

⁴⁸⁰ A keresetlevél nem kizárólagos eszköze a perindításnak, pl. a fizetési meghagyás iránti kérelem a kötelezett ellentmondása folytán perré alakul.

⁴⁸¹ Ezen definíció forrásaként lásd részletesen: MAGYARI Géza – NIZSALOVSZKY Endre: *Magyar Polgári Perjog*, Budapest, 1939. 350.o. és Novák István: *Kereset a polgári perben*, Budapest 1966. 915.

6.2. A bizonyítás szükségessé válásának ontológiai elemzése

Az egyén oldaláról a bizonyítással elérni kívánt cél a magánjogi jogépség visszaállítása: valamely jogsérelem orvoslását – vagy más megközelítésből egy jogállapot kinyilvánítást hivatott biztosítani.⁴⁸² A magántulajdonra és az egyén szabadságára épülő jogállamban a polgári per csak a jogosult kérelemére indulhat és bizonyítás csak ennek alapján, ugyancsak kérelemre folyhat le. A kereseti kérelemben szükségszerűen a jogérvényesítés ténybeli és azzal összhangban álló jogi alapját és az ellenérdekű fél visszautasítása esetén az igény bizonyítékait is elő kell adni (a kereset szubsztanciálása).⁴⁸³

Az egyéni jogérvényesítés dimenzióján túl a bíróság, mint a perbeli jogviszony szükségképpen harmadik részese, az állam közhatalmi eszközével a jogrendet hivatott megvédeni. A polgári per ezen funkcióját a közjogi státuszú bíró biztosítja. A bíróság a jogrend alapját képező eljárási igazságot, a kógens perjogi szabályok érvényesülését hivatalból és feltétel nélkül biztosítani tartozik. Ez teszi lehetővé a feleknek, hogy jogi érdeküknek megfelelő anyagi igazság érvényesíthető legyen. A bíró és a felek eljárásjogi hatalmi viszonya – és így az eljárásjog bizonyítási rezsimének struktúrája - a mindenkor az államfelfogással áll elválaszthatatlan összefüggésben: az a megnyilvánuló, élő alkotmányjog.⁴⁸⁴

Az anyagi igazságosság érvényre jutása a felek perbeli rendelkezésétől, a peranyag megfelelő és okszerű összegyűjtésétől is függ.⁴⁸⁵ Igaz ez abban az esetben is, ha a bíróság hivatalból köteles a perbeli jogvita elbírálása érdekében releváns tényeket, hivatalból, nyomozati elvű eljárás kereti között összegyűjteni. Azonban egy abszolút értelmű, objektív anyagi igazság, mint cél elérése, a múltbeli tények valósággal megegyező tartalmú feltárása és annak így helyes jogi értékelése feltétlenül nem biztosítható.⁴⁸⁶ Szükségszerűen adódnak olyan helyzetek, amikor a feleknek be kell érniük az eljárási igazsággal.

A magánautonómiának, az önrendelkezési jog tag érvényesülésének az ára a jogalanyok felelős magatartása.⁴⁸⁷ Fokozottan érvényesül a felek felelőssége a polgári perben a bizonyítási

⁴⁸² ÉLESS Tamás: A kereset nyilvánvaló megalapozatlanság. *Codificatio processualis civilis*, Studia in Honorem Professor Németh János (szerk. Varga István) ELTE Eötvös Kiadó Budapest 2013. II. 32.

⁴⁸³ MAGYARY Géza: Magyar Polgári perjog. Franklin, Budapest, 1924. 355-356.

⁴⁸⁴ OBERHAMMER, P.: Richterbild und Rechtsreform in Mitteleuropa. Wien, 2001.

⁴⁸⁵ ÉLESS Tamás: Szerkezeti kérdések a polgári per kapcsán. *Magyar Jog* 2013.10. 614-615.

⁴⁸⁶ VIRÁG Csaba: A polgári per igazságossága. Az alaki és anyagi igazságosság érvényesülésének emlékezetkutatási kérdései. *Kúriai Döntések* 2013.1. A tanulmányban a szerző megmutatta a modern kognitív pszichológiai kutatások eredményére támaszkodva, hogy az emberi emlékezet szerkezete kizárja a múltbeli tények objektív valóságként történő rögzítését és előhívását.

⁴⁸⁷ Felmerül az eljárásjogi felelősség szintjének tételezése körében a római jogi *“bonus et diligens pater familias”* fogalma. A jó és gondos családapától elvárható ún. abszolút elvárhatósági szint meghatározását e körben is alappal tekinthetjük zsinórmértéknek. Ugyanezen - római jogi hagyományra visszavezethető - élő jogi fogalom és egyben elvárhatósági mérce az angolszász jogi terminusban az okszerűen gondolkodó ember, a *“reasonable man”*. Ez objektív (absztrahált) jellegű ismeret: az okszerűen gondolkodó, gondos ember tudomása az események és dolgok

eljárási szakaszban. A Pp. 3. § (3) bekezdésében foglalt bíró tájékoztatás alapján a feleknek kell megjelölniük a jogvita szempontjából releváns tények bizonyítékait. Indítványt kell tenniük bizonyítási az általuk szükségesnek vélt cselekményeire és azok lefolytatásában, alakításában a per folyamán végig részt vehetnek.

6.3. A bizonyítás tartalmát meghatározó tárgyi jogi igény

A tárgyi jog és a kereseti jog kapcsolata abban áll, hogy csak olyan igény érvényesíthető a polgári perben, melynek a tárgyi jogban nevesített, konkrétan meghatározott rendelkezése létezik.⁴⁸⁸ A polgári, magánjogi jogviszony olyan emberek közötti viszony, amelyet a tárgyi jog szabályoz.⁴⁸⁹

A polgári perbeli kereset tárgya csak olyan jogviszony vagy jogosultság lehet, amelyet pozitív, tárgyi jog határoz meg.⁴⁹⁰ A polgári per csak érvényesíthető jogállítások iránt jöhet létre, ezért a peralapítás azt jelenti, hogy legalább egy jogot állítani kell.⁴⁹¹ A bíróságnak a fél által a keresetben tett jogállításról kell döntenie, mégpedig azon tények alapján, amely a fél által megjelöltek szerint alátámasztják az állított anyagi jog megnyitását és annak kikényszeríthetőségét. Ezért a keresetben a jogállítás és tényállítás elszakíthatatlan és koherens egységet alkot.

A kereset következetessége (Schlüssigkeit der Klage) azt jelenti, hogy az érvényesített követelés levezethető anyagi jogi szempontból a kereset tényállásból.⁴⁹²

A kereseti igény egyik alapelemét tények egy specifikus, a felperes által érvényesített jogot származtató csoportja alkotja. „A tény – joghatást előidéző körülmény (cselekmény, esemény, állapot stb.), amely jogviszony keletkezését, módosulását, megszűnését eredményezi.”⁴⁹³ A pert megindító, keresetet előterjesztő félnek a keresetben az általa megjelölt tényről vagy jellemzően tényekről pozitív vagy negatív állítást kell megfogalmaznia.

szokásos alakulásáról, rendjéről. (lásd erre: McGregor, H.: McGregor on Damages 1988. Sweet and Maxwell London 698.; Victoria Laundry (Windsor) LD and others (1949) 2 K.B.539.)

⁴⁸⁸ SZÉCSÉNYI-NAGY KRISTÓF: Köti-e a bíróságot a kereset tárgya? Az érdemi döntés korlátjai az igény jogalapja szempontjából, Budapest 2002. ELTE ÁJK Szakdolgozat (témavezető: KISS Daisy)

⁴⁸⁹ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: A római jog története és intézményei, 3. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 69. old.

⁴⁹⁰ Magyar polgári perjog [I. kötet], szerkesztette: NÉMETH JÁNOS, átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997, 293. old.

⁴⁹¹ PLÓSZ SÁNDOR: A keresetjogról: Két közlemény, in: Magyar Igazságügy 1876. évi 1-6. szám [V. kötet] 231-234.

⁴⁹² KODEK, G. – MAYR, P.: Zivilprozessrecht. Wien, 2011 195. (406) in. Éless Tamás: A kereset nyilvánvaló megalapozatlanság. Codificatio processualis civilis II. szerk. Varga István Budapest 2013. 31.

⁴⁹³ Magyar polgári perjog [I. kötet], (Szerk.: NÉMETH János) átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997, 292.

„A keresetet előterjesztő fél tehát arra van kötelezve, hogy a tények valóságát vagy valótlanságát állítsa a bíróság előtt.”⁴⁹⁴ A kereseti igény – ténybeli – alapja tényállás, amely jellemzően nem egye tény, hanem több- illetve tények egész sorozatából álló összetett komplexum. A kereseti tényállás egyes elemeinek (tényeinek) okszerűen összefüggésben kell állnia egymással és az alperesi ellenkérelem, az alperes védekezés alapjául szolgáló tényekkel is. Végeredményben pedig a bírósági döntés alapjául szolgáló ún. ítéleti-bírói tényállással is kapcsolatban kell állnia.⁴⁹⁵

A vitássá tett tények esetén – amely minden esetben szükséges előfeltétele a bizonyítás lefolytatásának, bele nem értve a Pp. 163. § (2) bekezdés 2. fordulatának kivételes esetkörét - sem a való tények megállapítás érdekében folyik a bizonyítás, hanem a fél által állított, valónak mondott tények igazolása végett (vagy éppen azok megcáfolása iránt). Ugyanis, ha a bíróság a felek keresetben megjelölt jogalapjához és a bizonyítási indítványaikhoz (nyilatkozataikhoz és kérelmeikhez) ténylegesen kötve van, akkor nem terjeszkedhet túl a perbe vitt tények körén, nem vizsgálhatja azok valósággal való viszonyát sem.

7. A bizonyítás célja

7.1. Az (anyagi) igazság kiderítése

A Pp. 265.§ (1) bekezdése alapján a „perben jelentős tényeket” kell bizonyítani, míg a Plósz-féle 1911-es Pp. 263.§-a, 266.§ és 269.§ is – dogmatikailag helyesen – „a tényállítások” bizonyítását szabályozza. Az 1911-es Pp.-nek ez egy forradalmi, a polgári perjogot megteremtő és egyben kifejező újítása volt. Az állított tények bizonyítását előíró plósz-i perrend ugyanis szemben áll a Pp. átgondolatlan szabályozási rendszerébe nem illeszkedő, az objektív valóságot kideríteni (bizonyítani) kívánó inkvizitórius perrendi szabályozás ténybizonyítási előírásával. A polgári perjog, az ügyeiért felelős autonóm magánjogi jogalanyok rendelkezési jogát juttatja érvényre, és így jog- és tényállításainak elbírálását tekinti, helytállóan a bíróság feladatának.

Az 1911-es Pp. koncepciója a valóságnak megfelelő tényekre alapított, igazságos döntés elérését tekintette a per végcéljának.⁴⁹⁶ Ezen igazságosság procedurális alapja a fél tényállítása volt az 1911-es Pp.-ben: a bizonyítás azt a felet terhelte, akinek érdekében állt, hogy a bíróság az általa állított tényt valónak tekintse. Ehhez képest a 269.§ második mondata szerint azokat a tényeket, a melyek a jog megalapítására szolgálnak, minden esetben annak a félnek kellett

⁴⁹⁴ NOVÁK István: A kereset a polgári perben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 19-21.

⁴⁹⁵ NÉVAI László – SZILBEREKY Jenő: Polgári eljárásjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968, 247-248.

⁴⁹⁶ Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907, 195. old.

bizonyítania, aki a jogot érvényesíteni akarta; míg azokat a tényeket, a melyek az érvényesített jog létrejöttét kizárták, vagy a jogot megszüntették, annak a félnek kellett bizonyítania, aki a jog érvényesítését ellenezte.

Ugyanakkor az 1911-es Pp.-ben nem voltak alapelvek, így az anyagi igazság (majd III. Ppn., az 1972. évi 26. törvényerejű rendeletet követően az “anyagi” jelző elhagyásával), mint percel magyarországi tételes jogi kodifikálására a Pp.ben került sor. Az igazságos döntés ebben a kontextusban a valóságnak megfelelő tényekre alapított ítélet, amelyek alapja valóságos tényállás megállapítása. Ennek nyomozati elvű, hivatalbóli feltárása nem mellezhető az igazság kiderítésének kötelezettsége esetén. Ugyanis ennek hiányában a valóságos tényeken alapuló perbeli igazság formálissá válik: az anyagai igazságosság csak akkor és annyiban tud az érvényre jutni, amennyiben a felek magánautonómiájukkal felelősen élnek, perbeli állítási és bizonyítási érdeküknek (kötelezettségüknek) eleget tesznek.

Az anyagi igazság kiderítése a felek perjogi céljában azonosítható. Ugyanis a felek érdeke, hogy saját magánjogi céljaik elérése érdekében az állított jogi tények valóságáról meggyőzzék a bíróságot az ellenérdekű fél tagadásával szemben. Az érvényesített és állított jogot megnyitó tények feltárása, azok kiderítése így a felek közvetlen jogérvényesítésével áll kapcsolatban. Ebben az értelemben beszélhetünk a bizonyítási állítási és bizonyítási érdekről: a félnek pernyertessége érdekében az érvényesíteni kívánt jogot megalapozó tényeket kell állítani és bizonyítani az ellenfél tagadása esetén.⁴⁹⁷

A bíróság saját per- és bizonyítási célja az eljárási igazságosság, a tisztességes eljárás biztosításával elérhető jogrend-védelem. A bíróságnak objektív a bírónak szubjektív célja nem lehet bármelyik fél előadásának privilegizálása, annak érvényre juttatása a kontradiktórium eljárásban. Ez a bírói pártatlanság és semlegesség Alaptörvényből folyó követelményével ellenkezne.

7.2. Az alaki igazságosság érvényesülése

A bizonyítás céljaként az alaki (formális) igazság érvényesülést állító polgári eljárásjog rendszerében a bíróság felek által előadott kérelemhez, tényekhez és megjelölt tárgyi joghoz kötve van. A fél által érvényesíteni kívánt jog vizsgálata a fél által előadott, a keresete alapjául szolgáló perbe vitt tényálláson alapul. A bíró a fél előadást annyiban vizsgálja, illetve vizsgálhatja, amennyiben azt a másik fél vitássá teszi. A nem vitatott tényeket valónak kell

⁴⁹⁷ KOBLER Ferenc: Az állítási érdek szabályai. Magyar Jogászegyleti értekezések. Budapest 1901. XXI. kötet 5. füzet

elfogadni és csak az vizsgálható, hogy azok alapján a fél által megjelölt jogkövetkezmény alkalmazható-e.

A magánjogi viták keretét itt az autonóm és mellérendelt viszonyban álló jogalanyok (a perben felek) határozzák meg, kijelölve a bíró mozgásterét is egyben: a bírónak a felek által meghatározott ténybeli és jogi keretet lehet és kell kitölteni. Az angolszász adverzális rendszerben (és részben a skandináv jogcsalád eljárásjogi rezsimében) ennek dogmatikai kifejtése odáig jut el, hogy az igazság csak a felek jogviszonyában értelmezhető, és az anyagi jog csak annyiban létezik, amennyiben az eljárásjogilag kikényszeríthető. Lord Wilberforce bíró álláspontja szerint⁴⁹⁸ jogvita kizárólag a felek között létezik. Annak eldöntése nem függ a felektől és perbeli magatartásuktól független igazságtól, a jogvita alapjául szolgáló teljes igazságtól, csak attól, amit a felek a jogvitában előtártak.⁴⁹⁹

7.3. A bizonyítás igazságosságának alkotmányos tartalma a Pp.-ben

A Pp. rendszerében a felek önrendelkezési jogának elvi, alkotmányos (alapjogi) tartalmát a 26/1990. (XI.8.) és az 1/1994. (I.7.) AB határozatok fejtik ki. Az Alkotmánybíróság elvi érveléssel mondta ki, hogy a felek az anyagi és eljárásjogi jogaikkal szabadon rendelkezhetnek, alkotmányos önrendelkezési joguk gyakorlásával szabadon dönthetnek arról, hogy kívánják-e bírósági utat igénybe venni jogaik érvényesítésére, és ha igen azt milyen ténybeli és jogi alapon teszik (rendelkezési elv).

Ezen jogi érvelés visszakanyarodást jelent Magyary múlt század első felében következetesen képviselt magánjogi alapállásához: magánjogi jogviszonyokban a felek akaraturalma a főszabály, amely a jogvédelem körére is kiterjed. „A bíróság, csak akkor adjon jogvédelmet, ha a fél kéri, de ekkor mindenesetre köteles azt megadni.”⁵⁰⁰

7.4. A bizonyítás meghatározottsága a rendelkezési jog és a kérelemhez kötöttség által

Látható, hogy a bizonyítási eljárás szerkezetét és ebben az eljárás résztvevőinek jogait (kötelezettségeit) meghatározó elem a kérelemhez kötöttség és a hivatalból történő eljárás kapcsolata.⁵⁰¹ Ez határozza meg alapvetően a polgári per bizonyítási eljárását vezető bírót megillető hivatalbóliség kereteit és mértékét. A bíróság oldaláról ez azt jelenti: a bíró azt teheti

⁴⁹⁸ In JOLOWICZ., J.A.: On Civil Procedure. Cambridge University Press 2000. 178. az Air Canada-ügyben

⁴⁹⁹ A common law országok és a skandináv jogcsalád országai (az ún. adverzális eljárási rendszerekben), a megfelelő illetve a túlnyomó valószínűség elvárását fogalmazzák csak meg (preponderance of probability: Lord J. DENNING bíró a Miller v Minister of Pension ügyben (1947) 2 All ER 372.). E szerint a kontradiktórium, magánjogi jogvitában elegendő a legvalószínűbb vagy valószínűbb tény bizonyítása a vitatott tény fennállására.

⁵⁰⁰ MAGYARY Géza: Magyar Polgári perjog. (Átdolgozta: dr. Nizsalovszky Endre) Budapest, 1940. 229.

⁵⁰¹ A polgári perjogi kodifikációról szóló 1276/2013. (V.17.) Korm. határozat által elkészíteni rendelt Konceptió I. tervezete. 2014. június 30. szerk.: VARGA István 167—171.

meg, ami nem a felek joga, illetve kötelezettsége. Azonban a felek magánautonómiája ott és annyiban érvényesül a polgári perben, amennyiben a pervezetés és egyéb bírói cselekmények kizárólagossága el nem enyészeti azt. A polgári perben az állam nem bocsátja a felek rendelkezésére a bírót.

Az anyagi- és az eljárásjogi igazságosság ütközése, ezek érvényre jutása, valamint a felek rendelkezési joga és a bírói aktivitás (a hivatalbóliség) szükségszerűen együtt járó fogalmak. Fokozottan és kiemelten érvényesül ez a kettős arculat a polgári per bizonyítási szakaszában. A szakértői bizonyítás hatályos az rPp. szerinti szabályozásának több helyütt ex officio rendelkezéseket tartalmazott. Ilyen volt az rPp. 180. § (1) és (2) bekezdésénél és az rPp, 182. § (1) bekezdésénél a szakértő utasítása, megidézése, és a megválaszolendő kérdések meghatározása körében. Különösen feltűnő volt ez az rPp. 182. § (3) bekezdésében szabályozott esetkörben, amikor a bíró értékelte a szakvéleményt. Ezen értékelés során a szakvélemény homályos, hiányos, önmagával vagy más tényekkel ellentétben álló volta esetén hivatalból ezen kérdéseket tisztázni tartozott a felek erre vonatkozó kérelme, indítványa nélkül. És szükség esetén hivatalból más szakértőt kellett kirendelni a szakvélemény fennmaradt homályossága esetén. Ezen bírói jogosítványok bizonyítás más eszközeivel történő egybevetés alapján unikálisak. Ugyanis csak a szakvélemény esetén állt fenn ezen officialitás, sem a tanúvallomás, sem az okiratok tartalmát vagy a helyszíni szemle eredményét nem kellett értékelnie az 1952. évi rPp. rendelkezései alapján a bíróságnak. Továbbá az esetleges értékelés eredményét sem kellett a felek vagy a tanúk tudomására hoznia a bírónak csak a szakértői bizonyítás során.

8. A szabad bizonyítás

A 2016. évi Pp. 263. §-ában kifejezett szabad bizonyítás elve 1893 óta érvényesülő perjogi alapelv a törvénykezésünkben. A honi jogrendszerben a Se. 64. §-ával jelent meg, amit a Se. 215. §-a kiterjesztett a rendes peres eljárásra. Az 1911. évi Pp. 270. §-a tartalmilag megegyezett az Se. 64. §-ával.⁵⁰² Ezt az alapelvet fenntartotta az 1952. évi rPp. is, de annak szövegezése értelmezési problémákat okozott a bírói gyakorlatban. Ugyanis a 1952. évi rPp. 3.§ (5) bekezdésének első mondata szerint: „[a] bíróság (...) szabadon felhasználhatja a felek

⁵⁰² 1911.es Pp. 270. §-a szerint a bíróság a tényállítás valóságát vagy valótlanágát a tárgyalás és a bizonyítás egész tartalmának szorgos méltatásával ítéli meg. Azok az okok, a melyek a bíróság meggyőződését előidézték, úgyszintén azok, a melyek miatt a bíróság a bizonyítást elégtelennek tartja vagy a fél ajánlotta bizonyítást mellőzte, az ítéletben tüzetesen előadandók. Törvényes bizonyítási szabályokhoz a bíróság meggyőződésének alkotásában csak az e törvényben kijelölt esetekben van kötve.

előadásait, valamint felhasználhat minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas”. Ez a rendelkezés bizonyítéknak minősíti a felek tényelőadását, azonban az 1952. évi rPp. 206. § (1) bekezdése ezzel szemben különbséget tett a két fogalom között. Az rPp.-nek ez a következtetlensége okozott jogértelmezési problémákat.

A Pp. 263. §-a alapján a bíróság a perben – törvény eltérő rendelkezése hiányában – alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve, szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint minden bizonyítékot, amely a tényállás megállapítására alkalmas. Ennek ikerszabálya a Pp. 278. § (1) bekezdése és Pp. 279. § (1) bekezdése. A Pp. 278. § (1) bekezdésében új elem a Pp. 263. § (1) bekezdéséhez képest a bizonyítási cselekmények körének és sorrendjének meghatározási szabadsága. Megjelenik a szabályozásban a bizonyítási mód-, és eszköz megválasztásának szabadsága is. A Pp. 279. § (1) bekezdése bontja ki a mérlegelési szabadság tartalmát, rögzíti gyakorlásának az eljárás módját a per adatoknak a bíró meggyőződése szerinti értékelését hangsúlyozza a tény megállapítás összefüggésében. Eszerint a perben jelentős tényeket a felek tényállításainak és perben tanúsított magatartásának, valamint a per tárgyalása során megismert bizonyítékoknak és egyéb per adatoknak az egybevetése, egyenként és összességében történő értékelése alapján a meggyőződése szerint állapítja meg. A szabad bizonyítást meghatározó elemek a Pp.-ben a következők:

- az eljárási rend megválasztásának a szabadsága,
- a pervezetési szabadság a bizonyítási eljárás során,
- a bizonyítási mód megválasztásának a szabadsága,
- a bizonyítási eszköz megválasztásának szabadsága és
- a bizonyítékok (és egyéb per adatok) mérlegelésének szabadsága.

8.1. A szabad bizonyítás perjogi elemei

Az eljárási rend megválasztásának a szabadsága alapján a bíróság a per vezetése során a perkoncentráció elvének [Pp. 3. §-a], valamint közrehatási kötelezettségének [Pp. 6. §-a], továbbá perökonómiai követelményeinek érvényre juttatása mellett szabadon választ a bizonyítás felvételének eljárási rendjei között. A Pp. 263. § (1) bekezdésében írt alakszerű bizonyítási szabályok alóli mentesség nem jelenti a bizonyítási eljárás általános és különös szabályai alóli mentességét a bírónak. Ugyanis ezen szabályok a Pp. közjogi szabályozási jellegéből adódóan nem diszpozitívak, ezért a felek nem térhetnek el ezektől közös megállapodással sem. A szabad bizonyítás elve tehát csak a perjogban tételesen szabályozott

bizonyításfelvételi rendek közötti választás szabadságát biztosítja. Ennek alapján a bíróság a bizonyítás felvételének általános szabályai [Pp. 277-278. §] alkalmazásáról, az ezekben biztosított diszkrecionalitás kerete között dönthet szabadon. A különös bizonyítás felvételi szabályok közül pedig aközött választhat, hogy alkalmazza-e az elektronikus hírközlő hálózat útján történő meghallgatást [Pp. 277. § (3) bekezdés, Pp. 280. §, Pp. 622-627. §], a kiküldött bíró útján történő bizonyítás felvételt [Pp. 277. § (4) bekezdés és Pp. 281. §] vagy a megkeresett bíróság útján történő bizonyítás felvétel [Pp. 277. § (4) bekezdés, Pp. 282-283. §].⁵⁰³ Az eljárási rend megválasztásának szabadsága kiterjed a más eljárásban felvett bizonyítás eredményének szabad felhasználására is [Pp. 270. §].

Pervezetési szabadság a bizonyítási eljárás során azt jelenti, hogy a bíróság a felek indítványainak keretei között – és kifejezett törvényi felhatalmazás esetén csak hivatalból – a perkoncentrációra és a tág értelemben vett perhatékonyságra törekedve határozhatja meg az adott perben az egyes bizonyítási cselekményeket és azok elvégzésének a sorrendjét a Pp. 278. § (1) bekezdése alapján. Ugyanis ezen norma az alaki pervezetés körében a bizonyítás lefolytatására szolgáló érdemi tárgyalási szakra is vonatkozóan [Pp. 214. § (1) bekezdés] biztosítja a tanácsának elnöke számára a tárgyaláson és tárgyaláson kívül teljesítendő perbeli cselekmények megtételének és sorrendjük meghatározásának a lehetőségét.⁵⁰⁴

A bizonyítási mód megválasztásának a szabadsága alapján a bíróság a bizonyításban érdekelt fél indítványa alapján szabadon választja meg a bizonyítandó tény bizonyítására legalkalmasabb módokat és azok tartalmát is. A 2016. évi Pp. négy bizonyítási módot szabályoz. A Pp. rendszertani sorrendjét követve a perben bizonyítandó tények bizonyítására leggyakrabban és tipikusan alkalmazandó bizonyítási eszközök a következők: a tanúbizonyítás [Pp. 284-299. §], a szakértői bizonyítás [Pp. 300-319. §], az okirati bizonyítás [Pp. 320-327. §] és a szemle [Pp. 328-333. §]. A Pp. 267. §-ának második mondata pedig kifejezetten lehetővé teszi, hogy a bíróság bármilyen olyan egyéb bizonyítást is fogadatosítson, amely a perben jelentős tények megállapítására alkalmas, ha ez a jogvita eldöntése szempontjából célszerűnek mutatkozik. Ez alól a kivételt az jelenti, ha a bizonyításfelvétel adott módja a közrendbe

⁵⁰³ Nem tartozik a bíróság szabadsága közé az előzetes bizonyítás [Pp. 334-339. §] választása, amely sajátos eljárási rendje a bizonyítás felvételének. Ugyanis ezen rezsím nem esik a bíróság - pervezetés körébe tartozó - választási szabadságába, mert annak elrendelésére csak az érdekelt fél kérelmére van lehetőség.

⁵⁰⁴ A pervezetés szabadsága kiterjed a bíróság által már meghozott pervezetési, bizonyítást elrendelő döntések megváltoztatására is a Pp. 276. § (3) bekezdése alapján. Ezen jogszabályhely ugyanis az 1952. évi rPp. 164. § (2) bekezdésével érdemben megegyező szabályozás mentén tartalmazza, hogy a bíróság a fél által előterjesztett bizonyítási indítványhoz, a bizonyítás felvétele tárgyában hozott határozatához nincs kötve.

ütközne. A közrendi klauzula nyitott törvényi tényállása is közvetve – korlátozó funkcióval – a szabad bizonyítást szolgálja negatív korlátként.

A bizonyítási eszköz megválasztásának szabadsága alapján a bizonyítási eszközök alkalmazásának módszerét a bizonyítás választott módját határozza meg és adja a bizonyítás szabadságát. A Pp. példálózóan határozza meg az alanyi és tárgyi bizonyítási eszközök leggyakrabban alkalmazott eszközeit, így a tanút és a szakértőt, valamint az okiratot, képfelvételt, a hangfelvételt [Pp. 268. § (2) bekezdés]. Ennek korlátját, a bizonyítási eszköz megválasztásának szabadságának határát a jogsértő bizonyítási eszközök felhasználásának tilalma jelenti [Pp. 269. §].

A bizonyítékok (és egyéb peradatok) mérlegelésének szabadsága a szabad bizonyítási rendszer záró rezsime. A bíróság mérlegelési tevékenysége kiterjed a bizonyítás minden mozzanatára, jelen van az előzőekben említett bizonyítási szabadságok gyakorlásánál is. Ugyanis, nyilvánvalóan mérlegel a bíró akkor is, amikor állást foglal a felajánlott bizonyítási eszköz bizonyításra való alkalmasságáról és elrendeli vagy mellőzi a felkínált bizonyítás felvételét. Ugyancsak mérlegelő tartalmú állásfoglalás állapítható meg a bírónak a bizonyíték felhasználásának megengedhetőségéről és befogadja, a per anyagává teszi a bizonyítékot. A mérlegelési szabadság kifejezést ezen kvázi mérlegelési esetektől megkülönböztetve ezektől szűkebb értelemben használom.

A bíróságnak azt a tevékenységét értem alatta, amikor a bíró „valóságmérlegelést” végez a felek (és a peres eljárás egyéb résztvevői, valamint közreműködői) nélkül. Ez a kizárólag bírói cselekmény akkor jelentkezik a perben, amikor a rendelkezésére álló bizonyítékok (és az egyéb bizonyító értékű peradatok) tartalmát értékeli, ezek belső összefüggéseit vizsgálja a bíró. Ezen mérlegelési tevékenység révén állapítja meg a bíró a jogvita elbírálása szempontjából releváns tényállást, a kereset alapját. Így ezen mérlegelési tevékenység jellegadó eleme, hogy a bíró – szabad belátása alapján – levonják az érvényesített jog alapján a petitum keretei közötti érdemi döntését. Tehát „a valóságmérlegelés” a peres eljárás érdemére vonatkozó, végső célzott eredménye. Ennek módszerét a Pp. 279. § (1) bekezdése tartalmazza,⁵⁰⁵ ennek érdemi vizsgálatát a tanulmány következő fejezetében vizsgáltam meg.

⁵⁰⁵ Pp. 279.§ (1) bekezdése szerint a bíróság a perben jelentős tényeket a felek tényállításainak és perben tanúsított magatartásának, valamint a per tárgyalása során megismert bizonyítékoknak és egyéb peradatoknak az egybevetése, egyenként és összességében történő értékelése alapján a meggyőződése szerint állapítja meg.

8.2.A szabad bizonyítás – a bizonyító erő szabad meghatározása

A bíróság a jogvita eldöntése szempontjából irányadó tényállást valamennyi bizonyíték egybevetésével történő mérlegeléssel, szabad meggyőződése alapján állapítja meg, ahogy azt a BDT2010. 2209. és az EBH2005. 1359. eseti döntése is megfogalmazza. A bizonyítás akkor szabad, ha a törvény a bíróság belátására bízva a tények bizonyító erejének meghatározást,⁵⁰⁶ valamint azok mérlegelését alakszerű szabályok nem korlátozták. Ezen szabályozás jelent meg az 1952. évi rPp.-ben [rPp. 3.§ (5) bekezdés] és jelenik meg érdemben megegyező szabályozás mellett a 2016. évi Pp.-ben is [Pp. 263. § (1) bekezdés].⁵⁰⁷ A szabad bizonyítás korlátját jelentik a törvényes vélelmek, és az ideiglenes igazságok (azokat a jogszabályokat is, amelyek szerint valamely körülményt az ellenkező bizonyításáig valónak kell tekinteni).⁵⁰⁸ Azonban ez nem érinti azt, hogy az eredményes bizonyítottság megkövetelt szintjét egyértelmű és kógens szabályoknak kell rendeznie, ahogy erre később részletesen ki fogunk térni.

Az egyes bizonyítási eszközök bizonyító ereje előre nem meghatározott. A bizonyítási eszközök között hierarchikus viszony erre tekintettel nem állapítható meg: a bíróság szabadon határozhatja meg a hatályos, 2016. évi Pp. rendszerében is a bizonyító erőt egyezően az 1952. évi rPp. szabályaival.

8.3. A szakértői bizonyítás mérlegelésének szabadsága

A szakértők által megállapított tények mérlegelés során a bíróság nem rendelkezik azon speciális szakismerettel, amely a ténymegállapításához szükséges. A szakvélemény értékelése, illetve bizonyítékként rendelkezésre álló több, eltérő módszertanú és végkövetkeztetésű szakvélemények ellentmondásainak feloldása kiemelt nehézségbe ütközik.⁵⁰⁹

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R (81) 7. számú ajánlása, ahogy arra korábban már utaltam az „egy szakértő elvét” fogalmazza meg. Ennek problémaköreit is jeleztem, így a szakértő ténybírói szerepét, a szakértő tényállás megállapítása körében megjelenő túlsúlyát, a szakértő másik szakértői általi ellenőrzésének hiányát, az egy szakvéleményben megjelenő hibák kiküszöbölésnek nehézségét, valamint az egy szakértő személyének kiválasztásának szernese

⁵⁰⁶ MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog. Franklin, Budapest 1924. 402.

⁵⁰⁷ A bíróság a perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve. Szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint minden bizonyítékot, amely a tényállás megállapítására alkalmas.

⁵⁰⁸ A megdönthető törvényes vélelmek azt jelentik, hogy valamely tényt az ellenkező bizonyításáig kell valónak kell elfogadni –mentesítve a feleket ezek bizonyítása alól. Például az apasági vélelmek rendszere (Ptk. 4:98. §) vagy a holtak nyilvánítás esete (Ptk. 2:5. §). A megdönthető vélelmek és az ideiglenes igazságnál a bizonyítási teher átfordul: a vélelmezett, illetve ideiglenesen igaznak tekintett tény fenn nem állásának, illetve a tényállás valótlanságának bebizonyítása az ellenfélre hárul.

⁵⁰⁹ BH1999.405., BH1999.365, BDT2003.759. és BDT2005.1119.

elemét. Ez utóbbi vonatkozásban utalok arra, hogy az rPp. 177.§ (3) bekezdésben írt felek szakértő személyében történő megállapodásának elsőbbsége nem érvényesül, ezen eljárásjogi lehetőséggel a felek a gyakorlatban nem élnek. Az ajánlással és ennek kapcsán a jellemzően „egy per egy szakértő” elv érvényesülő honi gyakorlatával szemben, amennyiben több szakértő vesz részt a perben azok szükség szerint reagálnak egymás véleményeire és többlet szakmai információkat szolgáltatnak a szakkérdés megfelelő eldöntéséhez. Ez a vita betölt egy ellenőrző, ún. kontroll funkciót, továbbá a speciális szakismerettel nem rendelkező bíró számára a szakvélemények értelmezéshez nyújt szakmai támpontokat. A magánjogi igény érvényesítése körében nem zárható ki az a lehetőség, hogy a szakértő ismereteit a fél érdekében fejtsse ki, ha az szakmai szempontból moderáltan és szakmai követelmények betartása mellett történik. Ennek módszertani és szakmai-etikai követelményeinek kidolgozása nem, de ellenőrzése, számonkérése már lehet bírói feladat a bizonyítás eredményeinek szabad értékelése, mérlegelése során.

A szakértői bizonyítás eredményeként létrejött szakvélemények, mint bizonyítékok felhasználásánál a fent mondottak szerint a keresettel érvényesített jog tényállásának elemeit kell elsődlegesen vizsgálat tárgyává tenni. Ezt követően a polgári eljárásjog bizonyítási rezsimének szabályai, a bizonyítékok értékelésére vonatkozó normakörnyezet és a felsőbb bíróságok gyakorlatát kell elemezni.

Amennyiben peres eljárás során (ideális esetben annak elején) rögzült bizonyítási kötelezettség szerint valamely tény vagy körülménymegállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges úgy a bizonyítási teher kiosztása [Pp. 3.§ (3) bekezdés] mutatja meg azt Plósz Sándor (1927) keresetről írt tanulmányában kifejtettek szerint, hogy a bizonyítás sikertelenségét, mely félnek kell viselnie.⁵¹⁰ Rosenberg (1965) szerint a bizonyítási teher tana a bizonyítatlanság következményeinek tana is egyben.⁵¹¹ Ez dogmatikai szempontból egybe kell essen a bizonyítási kötelezettség címzettjével, bár eltérő tartalmú eljárásjogi fogalom a teher és a kötelezettség.

Ugyanazon eredményre vezet az a körülmény, ha a bizonyításra köteles fél nem indítványozza az igazságügyi szakértő kirendelést vagy, ha a kirendelt szakértői bizonyítás sikertelen maradt. A bizonyításra köteles fél viseli a bizonyítatlanság terhét. Ezzel szemben a bírósági gyakorlat elemzése arra mutatott rá a Kúria hatályon kívül helyezés gyakorlatát elemző csoportjának jelentése alapján, hogy jelentős esetszámban a bíróság terhére értékeli ezen hiátust

⁵¹⁰ PLÓSZ Sándor: A magánokiratok bizonyító ereje, különös tekintettel azok alakjára. In.: Összegyűjtött dolgozatai MTA Budapest 1927. 270-312.

⁵¹¹ ROSENBERG Leo: Die beweislust. Beck, München 1965. (5. Aufl.) 525.

a perorvoslat során fellebbviteli bíróság előírva a tényállás megállapításához szükséges bizonyítékok beszerzést. A hatályon kívül helyezési okok mintegy 57%-a áll közvetlen okozati kapcsolatban a bizonyítási kötelezettség teljesítésének eljárásjogi szabályaival. Jelentős eltérést mutat a szakértői bizonyítás értékelése más bizonyítékokhoz képest (okiratok, tanúk stb.), bár ennek eljárásjogi indoka nem mutatható ki. A bizonyítási teher alapján úgy kell tekinteni, hogy a fél nem tudta tényállítást bizonyítani, és ennek következményét az általános szabályok szerint kell levonni.

A bizonyításra köteles szakértői vélemény értékelése és felhasználása a bíraktól a szakvélemények analitikus értékelését követeli meg a szabad (nem kötött) bizonyítási rendszerekben.⁵¹² A perendi szabályok alapján a bíró kötelezettsége az igazságügyi szakértői vélemény tartalmi vizsgálata, elemzése. Ennek elmaradása abszolút eljárásjogi szabálysértésnek, és így hatályon kívül helyezési oknak is minősül. Az ítéleti tényállások elemzése arra mutatott rá, hogy a szakértői bizonyítással érintett eljárásokban a szakértő megállapítások hangsúlyosan jelennek meg a tényállásokban. A szakértői vélemények ténymegállapításai – lévén a bíróság által nem birtokolt speciális szakértelmet igénylő kérdések körében válnak szükségessé ezen bizonyítási cselekmények –, mint aggálytalan tények kerülnek értékelésre a szakértőt, mintegy ténybírói pozícióba emelve. Ezt erősíti az is, hogy a szakértői vélemények másodfokú bírósági megítélése a szakkérdés okán erősen bizonytalan és kiszámíthatatlan az első fokon eljáró bíró számára. Ezért a felek valamennyi szakértői véleményt támadó indítványt érdemben vizsgál, és jellemzően helyt ad a szakvélemény analitikus elemzése körében tett indítványoknak. Márpedig a szakvélemény legalább az egyik peres fél számára kedvezőtlen, így azzal szemben szinte valamennyi érintett eljárásban erős kritika fogalmazódik meg. Ez pedig a fent mondott szakismeretet igénylő értelmezés szükségessége alapján jellemzően a peres eljárások elhúzódásához vezet.

8.4.Szakértői vélemény mérlegelése a magyar bírói gyakorlat alapján

A felsőbb bírósági gyakorlat megköveteli a polgári eljárásban – a bizonyítás elrendelésével – a szakértői vélemények fogyatékoságainak teljes körű kiküszöbölését.⁵¹³ A bírói gyakorlat az egzakt és lehetőség szerinti kategorikus szakértői válaszok rendelkezésre állását preferálja. Mivel minden eljárásban lényeges (abszolút) eljárási szabálysértésnek

⁵¹² GRÓSZ Tamás: A szakvélemény analitikus értékelése a büntetőeljárásban Magyar Jog 2011. 12. szám; Hámos Edit: A bizonyítás egyik törvényes eszköze: szakvélemény. Rendszeti szemle 2007. 1. szám.

⁵¹³ BH 2010.134., BH1979.225.

minősül és megalapozatlanságot eredményez, ha a döntés hiányos, ellentmondásos vagy bizonytalan szakvéleményen alapul.⁵¹⁴

A Kúria EBH2002.717. számú eseti döntésében kimondta, hogy az rPp. 177. § (6) kirendelt szakértők a szakértői vélemények közötti ellentmondást - az rPp. 206. §-ának (1) bekezdése alapján - a bizonyítékok értékelésénél helyszíni szemle tartásával oldja fel, és az ott tapasztaltak alapján az egyéb bizonyítékokkal összevetve értékeli a bizonyítás eredményét. A Kúria EBH.2005. 1359. számon közzétett elvi döntésében a korábbi álláspontot⁵¹⁵ módosította és kimondta: az ún. szabad mérlegelési jog nem alkalmazható azokban a jogvitákban, amelyek eldöntése különös szakértelmet igényel. Ebből adódóan az igazságügyi szakmai szakkérdés, illetve szakvélemények közötti ellentmondás nem oldható fel bírói mérlegeléssel. Ilyen esetben újabb szakértő kirendelésére kell sor kerüljön az adott eljárási rezsimek normái szerint, amely az eljárások ésszerű időn belül történő befejezését hátráltatja.

Ezen értelmezéssel a legfelsőbb bírósági fórum visszatért a korábbi, 2000-es éveket megelőző gyakorlathoz, amely eklatánsan a BH.1993. 683. számú határozatban jelent meg. Az ún. szabad mérlegelési jog, vagyis a felmerült bizonyítékok egybevetése, a maguk összességében való értékelése és meggyőződés szerinti elbírálása nem alkalmazható azokban a jogvitákban, amelyek megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, s azzal a bíróság nem rendelkezik [rPp. 177. § (1) bek.].

Kúria kimondta, hogy a szakvélemény ellentmondásossága, homályossága esetén további szakértői közreműködést, vagy ellentétes szakvélemények esetén a vélemények felülvizsgálatának elrendelését nélkülözhetetlenné teszi. Az ellentétes szakvélemények egybevetése az 1952. évi rPp. tévesen alkalmazott 206. §-a (1) bekezdésén alapul. Vagyis mérlegelésen alapuló jogerős ítélete megalapozatlan, s ennél fogva jogszabálysértő.

10. A magyar bírói gyakorlat szövegelemző vizsgálata a bírói mérlegelés tárgyában

10.1. Hipotézis

Az volt a hipotézisem, hogy a bírói gyakorlat alapján megállapítható lesz egy bírói „mérlegelési teszt”; amellyel a bírák – a perjogi intézmények keretei között - az ítéleti tényállás megállapításának és a bizonyítékok értékelésének feladatát végzik.

⁵¹⁴ GRÓSZ Tamás: A szakértői bizonyítás az egyes eljárásokban; Themis 2011. 12. szám 41-43.

⁵¹⁵ EBH2002. 717. számon közzétett

Várakozásom az volt, hogy amennyiben kimutatható lesz egy gyakorlatban alkalmazott bírói teszt, akkor annak attribútumait el tudom írni és elemezni; amennyiben pedig nem lesz megállapítható ilyen analitikus jellegű bírói módszertan, akkor választ tudok adni ennek esetleges okaira.

10.2. Bevezetés és a vizsgálat bemutatása

A szabad bizonyítás elve a sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. tc. (Se.) 64. § és 215. §-ának szabályai óta a magyar polgári perjogi alapelve. A Plósz-féle 1911. évi Pp. 270. §-a tartalmilag azonosan szabályozta ezen jogintézményt a Se. 64. §-ával. Az alapelvet fenntartotta az 1952. évi rPp. 3. § (5) bekezdése és azzal összefüggésben az rPp. 206. §-a, majd a Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény Pp. 263. §-a is dogmatikai pontosítással - a fél személyes nyilatkozatának bizonyítékként értékelésének kizárása mellett - átvette a tényállás szabad megállapításának elvét.

A szabad bizonyítás elve azt biztosítja egyfelől, hogy az alaki hibában szenvedő bizonyítási eljárás eredményével szemben a bírónak ne kelljen döntését fenn nem álló tényekre alapítania; másfelől a bíróság azt a bizonyítást és olyan módon fogatosíthatja, amelyet meggyőződése kialakítására alkalmasnak és célszerűnek tart. Az ítéleti döntés alapját jelentő ténymegállapítás körében a szabad bizonyítás azt is biztosítja, hogy a bíró a bizonyítás eredményeinek olyan bizonyító erőt tulajdoníthat, amelyet a körülményekre tekintettel észszerűnek tart. Ennek egyetlen korlátja van: a bíróságnak okszerűen meg kell tudnia indokolni a felhasznált bizonyíték tényállás megállapítására észszerűen alkalmas voltát – beleértve a bizonyítás célszerűségét (különösen a szükségtelennek minősített bizonyítások mellőzését a Pp. 276.§-ában írtak alapján).

Döme szerint a bírói mérlegelési szabadság a szabad bizonyítási rendszer utolsó, záró eleme,⁵¹⁶ a bíróságnak az a tevékenysége, amikor a bíró „valóságmérlegelést” végez. „A rendelkezésére álló bizonyítékok és egyéb bizonyító értékű peradatok belső tartalmát teszi mérlegre, ezek belső összefüggéseit vizsgálja,” aminek az eredménye nem lehet egy szubjektív bírói vélemény, hanem annak objektív módon – ellenőrizhetően – megalapozottnak kell lennie (BH 2012.173.).⁵¹⁷

⁵¹⁶ DÖME Attila: A bizonyítás általános szabályai. In: Varga István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II-III. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 1191-1192. o. A bizonyítási szabadság tartalma, Kommentár a 2016. évi Pp. 269. §-ához.

⁵¹⁷ Döme helytállóan mutat rá arra is, hogy a bíróság mérlegelési tevékenysége jelen van a bizonyítás minden mozzanatában, így a felajánlott bizonyítási eszköz bizonyításra való alkalmasságának megítélésénél, a felkínált

A Pp. 279.§-a⁵¹⁸ bizonyítás eredményének mérlegelése körében nem változtat érdemben az rPp. 206.§-ában foglalt szabad bizonyítási elven. A Pp. 263. § (1) bekezdésnek rendelkezése következik a Pp. 263.§-ban szabályozott tényállás szabad megállapításának elvéből, azt teszi teljessé. A bizonyítékok szabad mérlegelése során a bíróság azt vizsgálja, hogy a felek anyagi jogi szempontból lényeges tényállításait alátámasztják-e vagy sem az általuk rendelkezésre bocsátott bizonyítékok. Azt kell értékelni a logika szabályai alapján, hogy okszerű és helyes következtetéseken nyugvó és a periratokkal összhangban álló tényállás állapítható-e meg a bizonyítási anyag alapján vagy sem. Ennek elemei a bírói gyakorlat alapján az alábbiak szerint azonosíthatók:

- megállapítja bíróság a bizonyítási eszközök hitelességét és azok fokát;
- megállapítja a bizonyítékok erejét, azok bizonyító értékét (jelentőségét);
- figyelembe veszi összefüggéseiket és ellentmondásaikat;
- értékeli a tanúvallomások hitelét, a tanúk szavahihetőségét;
- a szakértői vélemény logikai meggyőző erejét;
- az okirat valódiságát, bizonyító erejét;
- a tárgyi bizonyítékok állapotát.

A bizonyító adatokat a bíróság egyenként és összességükben (bizonyító értéküket összevetve) is értékeli. A bíróság az egyes bizonyítékok indokolt mérleget elfogadásával olyan tényállást is megállapíthat, amely egy okirati bizonyíték tartalmával nem áll ugyan összhangban, de a per egyéb adataira figyelemmel azonban nem okszerűtlen (BH2001. 301.). Így sor kerülhet egy okiratban rögzített megállapodás időpontjának eltérő megállapításra is, ha a per egyéb bizonyítékai azt cáfolják.

10.3. A bírói mérlegelés esetjogának szövegelemzési vizsgálata

Értekezésem ezen részében során azt vizsgálom meg, hogy a bírói határozatok a Pp. 206. § (1) bekezdésében foglaltakat miként tölti meg tartalommal. Miként jeleni meg, miként azonosítható a gyakorlatban a Pp. normatív követelménye, mely szerint a 206. § (1) bekezdése szerint a bíróság a tényállást

- *a felek előadásának és a bizonyítási eljárás során felmerült bizonyítékoknak egybevetése alapján állapítja meg (1);*

bizonyítás felvételének elrendelésénél, és a bizonyíték felhasználásának megengedhetőségénél, annak a per anyagává tételénél is.

⁵¹⁸ 279.§ (1) bek.: „A bíróság a perben jelentős tényeket a felek tényállításainak és perben tanúsított magatartásának, valamint a per tárgyalása során megismert bizonyítékoknak és egyéb peradatoknak az egybevetése, egyenként és összességében történő értékelése alapján a meggyőződése szerint állapítja meg.”

- *a bizonyítékokat a maguk összességében értékeli (2), és*
- *meggyőződése szerint bírálja el (3).*

Ennek alapján a bírónak – a kontradiktórius magánjogi jogvitákban – egybe kell vetnie a felek előadást a bizonyítékokkal (1); azokat „összességében kell értékelnie” (2) akként, hogy végeredményt tekintve a fenti két módszertani jellegű elemzés adatait a bíró meggyőződésének szűrőjén kell átengednie (3). A törvényi szabályozás keretében az első két eljárás [(1) és (2)] objektív és technikai természetű. Ezért ezek analitikus elemzése, kimutathatósága – amennyiben az indokolásban ezen processzusról a bíró számot ad – ellenőrizhető és vizsgálható.

Ugyanakkor a harmadik követelmény, *a bírói meggyőződés szerinti elbírálás*, olyan szubjektív, a bíró egyéni személyiségében keresendő szűrőt feltételezett, amelytől azt várjuk, hogy közvetlen bírói indokolás nem fog rendelkezésre állni. Kérdésként merült fel, hogy a bírói meggyőződésről (3) lehet-e, illetve kell-e egyáltalán számot adnia döntésében a bírónak, továbbá e körben felmerülő kérdés, hogy mennyire tudatos cselekvése ez a bírónak. Dolgozatunk kereteit meghaladja annak vizsgálata, hogy valószínűségbecsléssel járó tényállási helyzetekben milyen heurisztikus⁵¹⁹ vagy egyszerűsítési stratégia határozza meg a bírói döntést.

A döntéshozó bíró szubjektív helyzetmegítélését tájékozottsági szintje és egyéni kis minták alapján kialakult tapasztalatai (előítéletei) bizonyosan meghatározzák a meggyőződése kialakulását. Egy ítélet döntési helyessége csak a feladathelyzettől függően határozható meg, amelyben a döntési kényszer, a felek kérelméhez és nyilatkozatához kötöttség, valamint a jogi norma kereti meghatározók. Ezeket állandónak tekintetem jelen vizsgálati kérdés vonatkozásban és a bírói meggyőződésnek kizárólag az adott tényállás keretei között megnyilatkozó jogi érvelési szempontjait vizsgáltam.

10.4. Az elemzés módszertana

Empirikus alapú, szövegelemzés technikáját alkalmazó vizsgálatunk

- a szabad bizonyítás, és
- a bizonyítékok szabad mérlegelése polgári perjogi alapelvek bírói gyakorlatát kívánta elemzés tárgyává tenni.

⁵¹⁹ Tversky és Kahemen szakirodalmi elnevezésére lásd KOVÁCS Zoltán: Döntés vagy pályaválasztás. Pályaválasztás 1984/2.,1984/3.

Az elemzett eseti döntéseket a Jogtár[®] adatbázisában⁵²⁰ a Pp. 206. §-ához a kiadó által gyűjtött jogesetek adták. Elemzésünkben a 1990. évtől kezdődően 2021. június hónapig közzétett valamennyi döntés teljes szövegtörzsét vizsgáltuk. Az időkereten belül a közölt jogesetek indokolást, szövegelemzési módszerrel dolgoztuk fel, megkísérelve a bírói indokolások független, két elemző általi, önálló indexálást.

Ennek során az azonos érveket és jogi indokokat próbáltuk azonosítani akként, hogy az egyes tematikus csoportokat, azok objektív érvényessége érdekében a cikk szerzői független kontrol elemzését is elkészítették a szubjektív meghatározások kiszűrése végett. Az anyagi és eljárásjogi igazságosság körében a perjog szakirodalmi álláspontjait ismertettük; majd a szervezeti igazságosság empirikus kutatási eredményeit mutattuk be a polgári perjog kontradiktórius eljárására alkalmazva annak megállapításait.

10.5. A bírói megismerés és meggyőződés⁵²¹

A bírói megismerésre irányuló cselekvés célja a valóság feltárása, amely a jogi és ténybeli fogalmak tárgyakkal való megegyezősége. Akkor tekinthet a bíró igaznak egy perbeli állítást, amennyiben annak a valósággal való egyezőségéről bizonyosságot szerzett. Ezen folyamat során a bíró az eljárásjog közjogi szabályait alkalmazva megállapítja a tényállást a felek nyilatkozatai és a rendelkezésre bocsátott bizonyítékok alapján, majd alkalmazza a felek által hivatkozott anyagi jogi normákat.⁵²²

Az ítélet igazságnak megfelelő voltát tények objektivitása, minden szemlélő által ellenőrizhető volta garantálja. E szerint, ha a perbeli tények a valóságnak objektíve megfelelnek, akkor igaznak tekintethetők és a logika szabályainak helyes alkalmazásával igazságos döntés születhet.

⁵²⁰ <https://uj.jogtar.hu/WoltersKluwer/>

⁵²¹ A dolgozat ezen fejezete alapvetően támaszkodik SZUCSIKNÉ Soltész Ilona Rita: Az (ítéleti) bizonyossághoz vezető út című tanulmányában kifejtettekre, amely Kúria Az ítéleti bizonyosság elnevezésű joggyakorlat-elemző csoportjának munkáját segítve készítette és osztotta meg a jelen dolgozat szerzőjével. Lásd: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/melleklet_iteleti_bizonyossag.pdf Letöltés: 2022. december 10.

⁵²² BENCZE Mátyás: Elvek és gyakorlatok. Jogalkalmazási minták és problémák a magyar bírói ítélezésben. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. 17.o.

A szabad bizonyítási rendszer dogmatikájában a bírói belső meggyőződést az érzéki tapasztalás és a racionális gondolkodás egysége határozza meg.⁵²³ A bírói meggyőződés forrása három rétegű:⁵²⁴

1. egyik rétege a tapasztalás, amely a dolgok fizikai adottságára terjed ki;
2. másik része a gondolkodás, amely az absztrakció és a metafizika területére terjed ki;
3. harmadik forrása pedig a történetileg, az adott kor társadalma által meghatározott erkölcs.

A bírói meggyőződés kialakulásának folyamata során a perben szerzett tapasztalati tények és azok értelmi megismerése során keletkező képzeteket a bíró a logika szabályai szerint rendszerbe helyezi el. Ezen rendszerezés dogmatikai alapú, az érvényesített anyagi jog tényállásának diszpozíciója határozza meg alapvetően. Ez egy absztrakciós tevékenység, amelynek során a valóság mélyebb és jogdogmatikailag releváns értelmezése adódik.

Az absztrakció során logikai (deduktív, induktív és reduktív következtetések) és nem bizonyítható axiómákból kiinduló következtetések módszereinek alkalmazása történik. Ennek leglényegesebb és bírói munkám körében azonosított szillogisztikus metódusok a következők:

- A létezők mindig önmagukkal - azonosak azonosság elve (principium identitatis)
- ellentmondás elve (principium contradictionis): egy állítás egyszerre nem lehet igaz és hamis is.
- kizárt harmadik elve (principium exclusi tertii): egy értelmes állítás esetén vagy az állításnak vagy az állítás tagadásának helyesnek kell lennie.
- elégséges alap elve (principium rationis sufficientis): minden állításnak kell hogy legyen magyarázata.

A bírói megismerés azonban hasonlatos az idealizmus platonai alapvetéséhez annyiban, ahogy Platon rendszerében a „fogalom” nem ismerhető meg, úgy a múltbeli valós tények és a felek szubjektív akarata és céljai sem ismerhetők meg a perben korlátok nélkül. A valós tényekre csak következtetni, reflektálni lehet, az egészében nem ragadható meg. A bírói megismerés szükségszerűen bizonytalan, mert a perben megismert tényekből a logika szabályai alapján következtetni lehet, de ez a következtetés nem vezet szükségszerűen az igaz állítások objektív feltárásához, a valóság megismeréséhez.⁵²⁵ Ez a bizonytalanság a polgári perbeli tényállás

⁵²³ ERDEI Árpád: Az igazság megállapítása, törvényesség és igazságosság- szempontok a büntetőbírói döntés minőségének a megítéléséhez. in: Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica 2012. 74.Tom. 112.o.

⁵²⁴ ELEK Balázs: A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései. in: JURA 2014/1. 41.o. A szerző Carrara Ferencz gondolatait idézi.

⁵²⁵ MADARÁSZ Tiborné- PÓLOS László- Ruzsa Imre: A logika elemei. Osiris Kiadó. Budapest, 1999. 15.o.

felderítésének mindenkori sajátja azzal, hogy a mindennapi megismerés szintjén sem lehetséges a valóság, azaz az igazság teljesen mértékben történő objektív feltárása. Erre is figyelemmel az Alaptörvény – helyeselhető megoldásával – nem biztosítja alapjogként a perbeli objektív igazságosságot, nem garantálja a valóságon és igazságon alapuló bírói jogvédelem iránti alkotmányos jogot.

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése azt mondja ki – az EJEE 6. cikkével összhangban –, hogy ahhoz van joga mindenkinek, hogy a perben a törvény által felállított, független és pártatlan bíróság, tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el a jogait és kötelezettségeit. A polgári eljárásjog garanciális keretei a bírói önkény és a perek ésszerűtlen idejű elhúzódásának kizárását biztosítja és nem az objektív igazság alapon történő döntést. A polgári per ezen - Varga István szóhasználata szerinti - „feszültségi viszonya” abban jelenik meg, hogy a polgári jogviták végleges rendezésének számonkérhető igénye áll szemben a valós történeti tényálláson alapuló objektív igazság kideríthetlenségével. E helyütt csak utalunk az Alkotmánybíróság azon érvelésére,⁵²⁶ amely levezette, hogy a jogvitákat akkor is be kell fejezni, ha azok igazságosan nem dönthetők el. Az Alkotmánybíróság konzenkvens érvelése szerint⁵²⁷ a jogbéke, a jogviták megoldása ezen feszültségi viszonyban magasabb rendű alapjogi igény az igazságos döntés elérhetetlen eszméjéhez képest. Az anyagi igazságosság érvényesülésére nem biztosít jogot az Alkotmány (és az Alaptörvény sem), hanem csak egy erre alkalmas eljárásrendet, és ennek igénybevételéhez való alanyi jogot. A jogállam törvényes és igazságos ítéletekhez fűződő célját hivatott biztosítani a perrend garanciális, közjogi szabályaival.⁵²⁸ A tisztességes eljárás (fair trial) alkotmányos garanciái az Alkotmánybíróság fent hivatkozott határozatai alapján a törvény alapján felállított független és pártatlan bíróság,⁵²⁹ a tárgyalás igazságos és nyilvános megtartása, a bíróság indokolási kötelezettsége,⁵³⁰ valamint a jogorvoslathoz való jog⁵³¹ az eljárásjogi garanciák érvényesülése és a hatékony – nem formális és adminisztratív eszközökkel nem elnehezített – bírósági jogvédelem.⁵³²

Azonban a megismerés korlátozottságának meghaladását, a bizonyosság magasabb szintjének elérhetőségét mind a filozófiai doktrínák, mind a gyakorlati bírói munka során meg

⁵²⁶ 6/1998. (III.11.) AB határozat

⁵²⁷ 5/1999. (III.31.) AB határozat, 14/2002. (III.20.) AB határozat, 15/2002. (III.29.) AB határozat, 35/2002. (VI.19.) AB határozat és újabban a 7/2013. (III.1.) AB határozat

⁵²⁸ 9/1992. (I.30.) AB határozat és 30/2014. (IX.30.) AB határozat

⁵²⁹ 33/2012. (VII.27.) AB határozat 84. pont, 3173/2015. (IX.23.) B határozat 32. pont

⁵³⁰ 20/2017. (VII.18.) AB határozat 26. pont

⁵³¹ 7/2013. (III.1.) AB határozat 34. pont

⁵³² 59/1993. (XI.29.) AB határozat

kell kísérelni. Ennek elméleti példajaként azt hozzuk fel, hogy a szavak is csak a szöveg kontextusába ágyazva értelmezhetők. Ennek alapján a részleges tapasztalati tényeken és logikai következtetéseken alapuló ismeretünk csak az egész ismerete által nyeri el értelmét. A perbeli egyedi tények megismeréséhez szükséges tudunk megelőzően a valóság egészéről is. Ennek az ún. történeti értelmezési körnek a létrejöttét H.G. Gadamer akként írja le, hogy „a neveltetésünk, a hagyomány, a világnézet és a szabad állásfoglalásaink keresztüzében megszülető előzetes valóságértelmezésünk keretül szolgál a részleges ismeretek számára, s befolyásolja ezeket, viszont minden részleges ismeret gazdagítja és bővíti előzetes valóságértelmezésünket.”⁵³³

A bírói megismerés folyamata is a Gadamer által leírt történelemben,⁵³⁴ az adott korszak kultúrájába, értékrendszerében ágyazva értelmezhető, és ezáltal a múlt valósága mindig magában foglalja már ezen értelmezést is. Így a múltbéli dolgokról tett állítások csak a vélekedések és nem az objektív tudás területének bizonyos megállapításai, következtetései.⁵³⁵ Ugyanakkor egy megalapozott bírói vélekedés precedensként, a jogi kultúra, az élő jog részeként hatás gyakorol a mindenkori jelenre és a jövő lehetőségét a bírói értékközvetítés, jogértelmezés keretein belül magában hordozza. A megismerő alany személye, a bírói szubjektum kiemelkedő jelentőségű ebben a rendszertani megközelítésben. Ugyanis a bíró egyedi érzéki és értelmi képességei és a történelmi tudata determinálja megismerés valóságát, mert ez a jogi tényállásban megállapított valóság a megismerő adottságai által meghatározott.

Ennek a filozófia alapú megközelítésnek a tárgyalt témám szempontjából lényeges zárógondolatát a Husserl nevéhez fűződő fenomenológia irányzata mondta ki. Ebben Husserl szakít a megismerő és a megismert tárgy kettősségére épülő ismeretelméleti megközelítéssel: a megismerő szubjektumok hozzák létre a megismert tárgyi, történeti valóságot. A bírói cselekvést és a társadalmi valóság megismerését ebben az értelmezésben az interperszonalitást lehetővé tevő nyelv és a közösen megalkotott intézmények határozzák meg és teszik lehetővé. A társadalmi valóság forrása pedig az, hogy minden ténybeli és jogi megismerés a tőlünk különböző személy ismeretén alapszik.⁵³⁶ A kontradiktórius peres eljárásban a bírói ismerete lesz az ítéleti valóság és egyben az ügy egyedi tényeire alkalmazva (*obiter dicta*) az anyagi magánjog élő értelmezésének (*ratio decidendi*) forrása.

⁵³³ TURAY Alfréd: *Ismeretelmélet*. Katolikus Hittudományi Főiskolai Jegyzetek. 1984. 18.o.

⁵³⁴ PALMER, Richard: *Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer*. Evanston, IL: Northwestern University Press. 1969. 209.

⁵³⁵ SZABÓ Miklós: *A jog argumentív természete*. in: *JeMA* 2010. 2. szám 83.o.

⁵³⁶ GYEKICZKY Tamás: *A polgári peres bizonyítási eljárás és ítéleti tényállás néhány elméleti problémája*. in: *Jogtudományi közlöny* 2003. 58. évfolyam 7-8. szám 289.o.

A bírói ismeretén alapuló ítélet ténybeli tévedésének lehetősége azonban nem zárható ki. A polgári per bizonyítási eljárása során a bíró számára a múltbéli történések csak közvetve ismerhetők meg, ezért szükségszerűen a gondolkodás segítségével ragadható meg a perben releváns tények valósága, amelynek során logikai hibákat véthet a bíró, amikor a logika szabályai alapján ellenőrzi a perbeli bizonyítékok és a felek nyilatkozatainak igazságértékét. Ennek során a bírói szükségképpen a gondolkodás következtető szabályait alkalmazza és egyben értékeli is azokat.⁵³⁷ A bírói tevékenység szükségképpen értékelési, és ezen keresztül megnyilatkozó értékközvetítő tevékenység is egyben. Ennek során - a logikai tévedéseken túlmenően - az érzéki csalódások, a bírói előítéletei vagy a rossz, téves erkölcsi értékek (lásd pl. náci Németország) történeti meghatározottsága is hiba, tévedés forrása lehet. Ennek orvoslására szolgál a rendes és a jogerőt követő rendkívüli jogorvoslat, míg tágabb, alkotmányos kontextusban az alkotmányjogi panasz jogintézménye. Ezen jogi instrumentumok kimerülése után - eredménytelenségük vagy igénybe vételükre nyitva álló objektív határidők elmúlása esetét követően – a *res iudicata pro veritata accipitur* jogi elve, a jogerős bírói döntést igazságként való elfogadásának követelménye.

10.6. Dogmatikai megállapítások a bírói mérlegelési tevékenységről

Az rPp. 206. §-a és a Pp. 279. § (1) bekezdése bírói gyakorlatának áttekintése alapján elvi, dogmatikai kiindulási pontként azt rögzíthetjük, hogy bírói mérlegelés a bíróság azon perbeli cselekvése, amely az ítéleti tényállás megállapítására irányul. Ennek során a bíróság a bizonyítékok valóságtartalmát és hitelességét vizsgálja, hogy meggyőződést szerezzen a bizonyítandó tények valóságáról vagy valótlanosságáról.⁵³⁸ A bíróság tényállás megállapításához szükséges mérlegelési tevékenységét kiegészíti a tárgyalás egészének az értékelése, amely egy logikai egységet alkot a bizonyítékok értékelésével és a gyakorlatban ezen két bírói cselekmény nem volt szétválasztható.⁵³⁹ A bíróság mérlegelési tevékenysége az esetjogi vizsgálat eredményei alapján alapvetően két irányú:

- egyfelől magában foglalja az egyes bizonyítékok egyenkénti, önmagukban történő mérlegelést, amelynek során megállapításra kerül azok bizonyító értéke

⁵³⁷ HÁGER Tamás: A bírói meggyőződés, szubjektív elemek a büntető ítélezésben in: JURA. 2014. 2. szám 73.o.

⁵³⁸ A bíróság a megismert és valónak elfogadott bizonyító tényekről következtet a bizonyítandó tényekre.

⁵³⁹ A mérlegelési tevékenységhez kapcsolódik, de jelen tanulmányunk vizsgálati körét nem érinti a bizonyítás nélküli ténymegállapítások köre [163. §].

o pl. tanú elfogulatlansága, tanúvallomás hitelessége, szakértői vélemény szakszerűsége, logikai következetessége, okirat valódisága, az egyes bizonyítékok megengedhetőségének vizsgálata stb.;

- másfelől az egész lefolytatott bizonyítás eredményének összességében történő mérlegelését, a bizonyítékok összefüggését és egymáshoz való viszonyát, értékelést is jelenti
 - o pl. bizonyítandó tények fennállásának, valódiságának megállapítása, valamint ezen körben tartozik az egyes bizonyítékok jelentőségének – relevanciájának – mérlegelési tevékenysége, amelyeket a bíróság mérlegeléssel állapítja meg.

Mivel a bíróság nem csak a bizonyítás során észlelt bizonyítékokat mérlegeli, értékeli, hanem az egész bizonyítást, annak minden egyes mozzanatát, ezért indokolt, hogy a bizonyítékok mérlegelése helyett a bizonyítás vagy a bizonyítás eredményeinek mérlegelését értsük ezen bírói cselekmény alatt.⁵⁴⁰

Az anyagi objektív igazság elvi elérhetőségének másik problematikus aspektusa, amikor a polgári per szabad bizonyítási eljárásában a vitássá tett tényállítást tanúbizonyítással tudja vagy akarja bizonyítani a fél (Pp. 164.§ /1/ bekezdés). Ez fokozottan érvényesül abban az esetben, ha kizárólag a felek előadása és más személyek tanúvallomása áll csak rendelkezésre a releváns tényállás megállapításához.⁵⁴¹ Ez esetben az emlékezet struktúrája, működése alapvetően határozza meg a tanúvallomások alapján feltárható múltbeli tények valóságosságát, objektivitását.

10.7. A bírói gyakorlat szövegelemzése

Az eseti döntések alapvetően a szakértői bizonyítás és a tanúbizonyítás eljárásai kérdéseit érintették, valamint a jogsértő módon előállított, illetve felhasznált bizonyítékok témáját. Elsőként megállapítható volt, hogy a legfőbb bírói fórum több eseti döntésében is kifejtette, hogy a bizonyítékok szabad mérlegelése elvének legfőbb korlátja a bíróság indokolási kötelezettsége. Az ítélet indokolásából ugyanis világosan ki kell tűnnie, hogy a bizonyítékok mérlegelése során melyek voltak azok a körülmények, amelyeket a bíróság irányadónak vett (BH 2012. 173.; BH 2012. 155.; BH2010. 282.).

⁵⁴⁰ FARKAS József - KENGYEL Miklós: Bizonyítás a polgári perben. KJK, Budapest, 2005. 194-195.

⁵⁴¹ Kevésbé problémás az a helyzet, ha a perbeli kötelemfakasztó jogi tények körében írásba foglalt dokumentumok (szerződések, egyéb jognyilatkozatok), okirati bizonyítékok állnak rendelkezésre peradatként. Ez esetben a felek akarati szándéka, jognyilatkozataik tartalma a Ptk. 207. § (1) bekezdése szerinti értelmezés alapján (nyilatkozati elv) tárható fel.

Az indokolási kötelezettség a Kúria értelmezésében a szabad bírói mérlegelés közvetett korlátja, másfelől pedig a bírói mérlegelés okszerűségének külvilág felé történő igazolását jelenti. Az indokolási kötelezettség ekként értelmezhető egyfajta garanciális korlátként. Eszerint a bíróság szabad mérlegelési jogkörében sem állapíthatja meg a perben rendelkezésére álló bizonyítékokkal ellentétes tényeket, és meg kell jelölnie indokolásban azokat az okokat is, amelyek miatt valamely tény nem talált bizonyítottnak (BH 1987. 416.).

Több eseti döntés jogorvoslati bírósági érvelése hivatkozik arra, hogy a bíróság belső meggyőződésének kialakítása gondos bírálatot tesz szükségessé, amely nem alapulhat önkényes és homályos érzelmi folyamatokon vagy általánosságban mozgó sejtéseken. Ezekkel szembeni kritika alapja egyfelől a meggyőződés eljárásjogi igazolhatatlansága, a transzparencia hiánya. Másfelől a bírói döntés objektív, azaz ez esetben mindenki számára elfogadható tartalma, igazsága. A bíróság szabadsága kötött abban az értelemben, hogy a mérlegelésnek a logika és a gyakorlati tapasztalat „szabályai” szerint kell megtörténnie a konkrét tényállás vizsgálata során, a helyes gondolkodás követelményei szerint.⁵⁴² Az indokolási kötelezettség elmulasztása lényeges eljárási szabálysértésnek minősül, amely az ítélet megalapozatlanságát eredményezi. (BH 1985. 203. és BH 1985. 245.).

A vizsgált határozatok a bírósági mérlegelés alapjának, legmeghatározóbb elemének az eset (lényeges) körülményeit nevezik meg, amelyeket a bírónak vizsgálnia, figyelembe vennie és értékelnie kell a döntéshozatal során. A mérlegelés eredményénél egyetlen irányadó szempont a bíróság belső meggyőződése azzal kapcsolatban, hogy melyek az adott eset meghatározó, ügydöntő körülményei. A következőkben elemzendő határozatok alapján - a bírói gyakorlat alapján vizsgálandó - „a körülmények” jellemzőit, meghatározását kívánom meghatározni.

10.8.A bírói meggyőződést kialakító körülmények a bírói gyakorlatban

Alapvetésként megállapítandó, hogy a szabad bizonyítás elvét nem lehet akként értelmezni, hogy felek minden korlátozás nélkül, bármilyen eredetű és tartalmú eszközt felhasználhatnak az igényük érvényesítése érdekében, ahogy arra a BH 1997. 53. számú eseti döntése rámutatott. Ezen a határozat azért is kiemelendő, mert meghozatalának időpontjában még hatályban volt a rPp. azon rendelkezése, hogy a bíróság feladata az igazság (anyagi igazság) kiderítése.

⁵⁴² GÁTOS György: *Mérlegelési szempontok*. in: A polgári perrendtartás magyarázata 1. szerk.: Németh János – Kiss Daisy Budapest 2007. Complex 1143.

Azonban ez az igazság kiderítési cél megvalósulása sem eredményezheti a bírói gyakorlat alapján azt, hogy a bíróságok bármilyen bizonyítási eszközt felhasználhatna, illetve bármilyen bizonyítást elrendelhetne. A szabad bizonyítási rendszer elemzése nem célja ezen tanulmánynak, de utalunk e helyütt arra, hogy a rPp.-ben és Pp.-ben példálózó jelleggel felsorolt bizonyítási eszközökön kívül más bizonyítási eszköz által szolgáltatott bizonyíték nem merült fel az elemzett esetekben és kifejezetten kivételes ilyen bizonyítékok felmerülése a gyakorlatban. Ezen körben jelentősebb az a problémakör, amelyet a törvénytelen, jogszabály ellenesen beszerzett bizonyítékok értékelése, mérlegelése, illetve azok perből történő kirekesztése jelent.

A bíróság mérlegelési tevékenysége körében releváns a BH2001. 301. számú jogeset, amelyben a legfőbb bírói testület kimondta, hogy a bíróság az egyes bizonyítékok kellően indokolt elfogadásával – mérlegeléssel – olyan tényállást is megállapíthat, amely a fél által vitatott bizonyíték tartalmával nem áll ugyan összhangban, a per egyéb adataira figyelemmel azonban nem okszerűtlen. Ebben az ügyben a másodfokú bíróság a rendelkezésre álló okirati bizonyítékokat (azok keletkezését és tartalmát) mérlegelve jutott a végső – Legfelsőbb Bíróság által is hatályában fenntartott – következtetésére. Az indokolás azonban ennél részletesebben nem fejtette ki, hogy a „bizonyítékok mérlegelése”, mint tevékenység, milyen módon ment végbe. Annak azonban egy lényeges korlátja, hogy az „nem lehet valamiféle bírói önkény megnyilvánulása, valamiféle homályos érzelmi folyamatnak vagy általánosságban mozgó sejtésnek az eredménye, a logika és a gyakorlati tapasztalat „szabályai” szerint kell a konkrét tényállást vizsgálni.”⁵⁴³

Lényegében ugyanezt az elvet fogalmazta meg a bíróság a BH1997. 375. számú határozatában is. Az iratellenesség kapcsán kiemelendő az ítélet azon rendelkezése, amely szerint nem lehet az iratellenességet panaszolni azon a címen, hogy a tényállás egyes bizonyítékokkal ellenkezik. Az indokolás szerint azért, mert az ténylegesen nem az iratellenességet támadja, hanem a bizonyítékok mérlegelése ellen irányul. A bíróság pedig az egyes bizonyítékok kellően indokolt elfogadásával – mérlegeléssel – olyan tényállást is megállapíthat, amely a fél által vitatott bizonyíték tartalmával nem áll ugyan összhangban, a per adataira figyelemmel azonban nem okszerűtlen.

A fenti értelmezés a rPp. hatálya alá tartozó ügyekben nem vet fel kérdéseket, azonban a bírák új, 2016. évi Pp. alkalmazásra felkészítő képzéseken megoszlott a bírák véleménye,

⁵⁴³ GÁTOS (2007) 1143.

hogy a törvény által következetesen alkalmazott rendelkezési elv⁵⁴⁴ kiterjed-e annak tilalmára, hogy nem állapítható meg olyan tény az ítéletben, amelyet a fél a perben nem állított. Ugyanis 2020. december 31. napjáig a Pp.-nek az rendelkezése volt hatályban⁵⁴⁵, mely szerint keresetváltogatás: ha a fél a keresetével - ideértve a viszontkeresetet és beszámítást is - összefüggésben előadott korábbi tényállításához képest eltérő vagy további tényre hivatkozik. Mivel a bíróság kötve van a felek által előterjesztett nyilatkozatokhoz [Pp. 2.§ (2) bekezdés], a keresetlevél kötelező tartalmi kelléke a keresetet megalapozó tények előadása [Pp. 170.§ (2) bekezdés c) pont] ezért minden lényeges és az ítélet alapjául szolgáló tényt állítania kell az érdekelt félnek – ezen álláspontot képviselő bírák hivatkozása szerint.

Ezt az álláspontot látszott megerősíteni a Pp. 215. § [A keresetváltogatás megengedhetőségének feltételeit szabályozó Pp. 215.§ is, amelynek a preklúziós hatást kizáró (1) bekezdése szerint perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követően a keresetváltogatásnak az elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig akkor van helye tényállítás megváltoztatása esetén, ha a fél olyan tényre hivatkozik, amely önhibáján kívül, a perfelvételt lezáró végzés meghozatala után jutott tudomására, illetve következett be, vagy a tudomására jutó, illetve bekövetkező tényre tekintettel válik a per eldöntése szempontjából jelentőssé. Eszerint tehát, a keresettel érvényesített jogot megalapozó minden új tényt az érdemi tárgyalási szakban is keresetváltogatási engedélyezése [Pp. 217.§] után a félnek elő kellett adnia.

A kérdés megoldást álláspontom szerint az adja, hogy a Pp. 342.§-a meghatározza az érdemi döntés korlátját, amely a Pp. közjogi szabályozási jellege miatt nem tágítható, a bírói döntés ezen szakaszban írt tartalma kiterjesztő értelmezésére nincs lehetőség. A Pp. 342. § (1) bekezdésben írt kérelemhez kötöttség a Pp. 2.§ (1) bekezdés alapelvi rendelkezésén túl a Pp. 170.§ (2) bekezdés a) pontjára utal, nevezetesen a bíróság ítéleti rendelkezésére irányuló határozott kereseti kérelemre, amelyhez a bíróság kötve van, az ultra petita elv alapján. Ez nem jelenti sem a kérelmet megalapozó anyagi joghoz (jogalaphoz), sem az azt megalapozó tényekhez illetve jogi érveléshez kötöttséget. Ez a 342.§ (3) bekezdésnek rendelkezéséből egyértelmű, ugyanis ezen jogszabályhely azt tartalmazza, hogy – a törvény eltérő rendelkezése hiányában - az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított. Azaz, a jogalkotó a bíróság számára imperatív erővel a kereseti kérelemhez, a petitumhoz és a fél által állított (érvényesített) anyagi joghoz kötöttséget írja elő.

⁵⁴⁴ Pp. 2.§ (2) bekezdése szerint *a bíróság - törvény eltérő rendelkezése hiányában - a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van.*

⁵⁴⁵ Pp. 7.§ (1) bekezdés 12. pont a) pont értelmező rendelkezése

A 2021. január 1. napjától hatályos I. Pp. novella hatályon kívül helyezte a perjogi hagyományokkal és nemzetközi szabályozási megoldásokkal szembenálló, az új tény állítására alapított keresetváltoztatási törvényi szabályozást, amely teljesen egyértelmű dogmatikai helyzetet teremtett, elvetve azt az abszurd értelmezési lehetőséget, hogy a bíróság a valóságos és a perbeli bizonyítási révén meggyőződése szerinti tényállást ne állapíthatná meg, amennyiben azt a fél nem állítja, arra nem hivatkozik. Ezen formális megközelítés az eljárásjogi és az anyagi igazságot is durván sértené. Azzal sem lenne magyarázható, hogy a fél hibája vagy mulasztása révén veszíti el az anyagi jogérvényesítési lehetőségét, hiszen az általa felajánlott és a perben lefolytatott bizonyítási eljárás alapján rendelkezésre állt azon bizonyíték, amely a bíró meggyőződését befolyásolni volt képes.

Kiemelendő, egyrészt az indokolási kötelezettség rendkívül fontossága, másrészt az, hogy a mérlegelési tevékenység, tágabb, mint a bizonyítás, hiszen a per egyéb adatait is magában foglalja [vö.: Pp. 206. § (2) és (3) bekezdés]. Utalunk továbbá arra, hogy a perjog merev, formális – és nem kellően átgondolt - szabályozása olyan abszurd, ugyanakkor a tételes jogi szabályozásból dogmatikailag levezethető értelmezésekre vezethet, amely a perjog igazságosságát és társadalmi rendeltetését is képes lerontani. Ezt a nem kívánatos helyzetet ismerte fel a jogalkotó, amikor a 2016. évi Pp. novelláris módosítását hajtotta végre a 2020. évi CXIX. törvénnyel.

10.9. A jogsértő bizonyítási eszközök felhasználása a bírói meggyőződés kialakításban

A bíróságok a Pp. normatív szabályozásának hiányában mind anyagi, mindpedig eljárásjogi érvelési alapon a jogsértő bizonyíték felhasználhatósága mellett foglaltak állást (BH1985. 57.⁵⁴⁶, BH2000.485., BH2001.110., BH2015. 38. és BDT2009. 2126.). Az anyagi jogi alapú érvelés szerint a jogellenes bizonyíték által okozott sérelem folytán a személyhez fűződő jogok gyakorlása nem lehet visszaélészerű, az nem lehet eszköze a bizonyítékot szolgáltató féllel szemben elkövetett jogsértés leplezésének. A BH2001.110. és a BH2015. 38. számú eseti döntésekben foglalt indokolás pedig a szabad bizonyítás elvén nyugvó eljárási jogi alapú indokot tartalmaz: az eljáró bíróságok a polgári perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyító eszközök

⁵⁴⁶ Álláspontunk szerint azáltal, hogy a hatályos Pp. az eljárási igazságosságot tűzte ki célul a VI., majd a VIII. Ppn. novella koncepcionális fordulata után a 2000. évtől kezdődően, a fenti eseti döntésben kifejtettek a jelenlegi jogi környezetben még hatványozottabban érvényesülnek.

alkalmazásához nincsenek kötve, és így az igazság kiderítése érdekében szabadon felhasználhatnak minden („egyéb”) olyan bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas.

E körben csak utalunk arra, hogy az új Pp. kodifikációja során a Szakértői Javaslat és a kodifikátor is kiemelt figyelemmel kezelte ezen kérdéskört, több eltérő koncepcionális megoldási lehetőséget is elemezve. A 2016. évi CXXX. törvény a jogellenes bizonyítási eszközök kérdéskörét normatív módon rendezi,²³² a korábbi bírói gyakorlattól részben eltérően: főszabály szerint kizárja a perből a jogsértő módon keletkezett bizonyítékok felhasználását, azonban kivételesen egy mérlegelési, érdek-összemérési teszt elvégzését teszi lehetővé a bíró számára a jogsértő bizonyíték felhasználhatósága érdekében (ezáltal a bíró mérlegelés szabadságát kitégítva is egyben).

Azonban a szabad bizonyítás elvének további releváns korlátja, a jogsértően szerzett bizonyítékok köre, ezzel kapcsolatban az ítélkezési gyakorlatból a következő határozatok emeljük ki. A legfrissebb döntés szerint nincs akadálya annak, hogy a fél a gyermekelhelyezési perben (a Csjk. terminológiája szerint: szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése iránti per) jogsértően keletkezett hangfelvételt használjon fel a másik fél gyermeknevelésre való alkalmatlanságának bizonyítására feltéve, hogy a perben enélkül megnyugtató döntés nem hozható, mivel a valós tényállás csak ezzel a bizonyítási eszközzel deríthető fel. (BH2015. 38.)

Kimondta a legfőbb bírói fórum, hogy a jogsértően keletkezett hangfelvétel csak többlet tényállási elem esetén használható fel: ha a valós tényállás és az igazság kiderítése így biztosítható. (Ezt már korábban is megfogalmazta a Legfelsőbb Bíróság az EBH2000. 296. sz. eseti határozatában). Mindehhez annyi észrevételt indokolt tennünk, hogy a jogsértően keletkezett bármely bizonyíték esetén (nemcsak hangfelvétel vonatkozásában), annak felhasználását nem lehet az igazság kiderítésétől, illetve arra való alkalmasságától függővé tenni, hiszen a Pp. nem tartalmazza az anyagi igazság kiderítésének kötelezettségét. Ezért a jogsértő bizonyítékok körében megfontolandónak tartjuk a következő gondolatmenetet.

A valós tényállás feltárása – adott esetben – szükségessé teheti a jogsértő módon keletkezett vagy a perbeli felhasználással jogsérelmet okozó bizonyítékok értékelésének szükségességét. A feleknek a valós tényállás feltárásához fűződő érdeke, illetve joga ez esetekben összhangban állhat az eljárási igazságossággal. Így közvetve a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését szolgálhatja paradox módon a jogsértő bizonyíték. Amennyiben ugyanis a jogsértő módon létrejött vagy felhasználásával jogsérelmet okozó bizonyíték miatt zárja el a perjog a felet attól, hogy bizonyítási kötelezettségének eleget tudjon tenni, akkor bizonyítási teher szabályát kellene alkalmazni. Ami a felhasználástól elzárt fél pervesztességét és az anyagi igazság elenyészését eredményezhetné. Ez az igazságosági és kontradikció miatt

az ellenérdekű felek egymást kizáró fair eljárásának problémáját okozza. A probléma abból adódik, hogy a polgári per a szembenálló felek (felperes-alperes) olyan nullösszegű játszmája, ahol az egyik fél nyeresége szükségképpen másik fél azzal megegyező mértékű terheként (veszteségeként) adódik.

A polgári per zéró összegű játszmája pedig azt a kérdést vetheti fel, hogy hol húzódik a határ a jogsértések eltérő jellege között: milyen jogsértés esetén használható fel a bizonyíték, és milyen esetekben nem. A bírói gyakorlat megoldása⁵⁴⁷ két feltételt ötvöz: egyrészt a jogsértő bizonyíték megszerzése és/vagy felhasználása nem lehet visszaélészerű, másfelől az alkotmányos alapjogok ütközése esetén alkalmazott érdekösszemérés alapján megfelelőnek kell lennie. Az adott jogesetben a Fővárosi Ítéltábla a perbeli jogvita eldöntése szempontjából releváns bizonyíték levéltitok megsértésével történő megszerzését (a levelezés számítógépen történő megismerése és lefordítása) azért tartotta elfogadhatónak, mert az alperesnek nem volt más lehetősége, mint hogy állításai alátámasztásaként a felperesi levelezés anyagát felhasználja, ezért „a levéltitok megismeréséhez az alperesnek olyan méltányolható érdeke fűződött, amely következtében a felperes levéltitok védelméhez fűződő személyiségi jogának korlátozására jogszerű lehetőség van.” A Kúria Pfv. 20.726/2014/4. számú eseti döntésben hivatkozva az irányadónak tekinthető BH 1985. 57. számú jogesetre kifejtette, hogy hivatalos eljárásban az esetlegesen nem jogszerűen megszerzett bizonyíték is felhasználható a tényállás felderítése az igazság kiderítése érdekében. Ennek további feltételeként, az érdekösszemérés arányának vonatkozásban azt rögzítette, hogy „a bizonyíték felhasználása nem okoz aránytalan sérelmet.”

A kérdést az új polgári perrendtartás – figyelemmel az eljárási igazságosság érvényesülésére is – megnyugtatóan rendezi. A Pp. 269. §-a egy öt elemű teszt alkalmazást írja elő a jogsértő bizonyíték „kivételes” felhasználását téve lehetővé. A jogsértő bizonyítási eszközt a bíróság – nem általánosságban, hanem kivételesen – akkor veheti figyelembe, ha mérlegeli

- a jogsérelem sajátosságát és mértékét,
- a jogsérelemmel érintett jogi érdeket,
- a jogsértő bizonyíték tényállás felderítésére gyakorolt hatását,
- a rendelkezésre álló egyéb bizonyítékok súlyát, és
- az eset összes körülményeit és

⁵⁴⁷ Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.677/2013/10. számú ítélete

mindezek alapján arra a következtetésre jut, hogy a bizonyíték felhasználása nem sérti a tisztességes eljárás követelményét, az a perben érvényesített igény bizonyításának egyetlen módja.

Ez az értékelés az Alkotmánybíróság 3104/2014. (IV. 11.) AB végzésének 19. pontján alapul. Az AB ugyanis a jogsértő bizonyítási eszközök felhasználhatóságát a tisztességes eljárás követelménye alapján értékelte. Kimondta, hogy a jogalkotó által szabadon meghatározható bizonyításra vonatkozó rendelkezések helyes alkalmazást a jogállamiság és tisztességes eljáráshoz való alapjog és más alkotmányosan védett jogok (például a magánszféra védelme, emberi méltóság védelme, kínzás tilalma, védelemhez való jog) figyelembevételével a bírósági jogértelmezés és joggyakorlat értékeli. Jogsértő bizonyítás perbeli felhasználását megengedő bírói mérlegelés pedig – amely mérlegelés jogalkotói parancson alapul – önmagában nem okozza az Alaptörvény sérelmét az AB álláspontja alapján.

Az érdekösszemérés dilemmájából adódik, hogy elvben nem zárható ki a jogsértő bizonyítékok felhasználása, de a konkrét perben igen, ha az ilyen bizonyíték elkészítésének körülményei és manipuláltsága felmerül. Ezen esetkört emelte ki a Kúria is a BH2015. 38. számú eseti döntésben. Ezen kúriai álláspont árnyalja az a korábbi bírói a BH2001. 110. számú eseti döntésben megfogalmazott gyakorlatot, miszerint más nyilatkozatát tartalmazó hangfelvétel akkor is felhasználható a polgári perben bizonyítékként, ha személyhez fűződő jogok megsértésével keletkezett, vagy jutott nyilvánosságra. A korábbi gyakorlat alapján ugyanis nem volt elvárás sem az érdek mérlegelés, sem valamilyen többlet-tényállási elem a jogsértően keletkezett bizonyíték felhasználhatóságához.

A bírói mérlegelés és érdekösszemérés egy nyilvánvalóan az igazságosság, így a valóságnak megfelelő tényállásra alapított ítélet szempontjának megjelenése a bírói és az alkotmánybírói gyakorlatban, majd a 2016. évi Pp. jogalkotói szemléletében, kodifikációs megoldásban. A jogsértő bizonyítékok felhasználására vonatkozó bírói gyakorlat, majd ennek alapján a jogalkotó 2016. évi Pp.-ben foglalt normatív szabályozása is azt erősíti meg, hogy ezen kérdésnek a bírói meggyőződés kialakításánál bírnak döntő jelentőséggel. A bizonyítékok minél szélesebb körének a bírói mérlegelés körébe engedése azt a célt szolgálja, hogy a bíró meggyőződés fokát emelje. A mérlegelés objektivitását és a valóságot leíró pontosságát emeli a szabad bizonyítás és a bizonyítékok, valamint a felek nyilatkozatainak legszélesebb körben történő mérlegelése.

Ezáltal kerülhet a valósággal minél pontosabb megegyező tényállás megállapításra, amely az eljárási igazságosságát és egyben az ítélet anyagi igazságosságát fokozza és ideális esetben meg is valósítja azt.

A jogsértő módon beszerezett bizonyítékok perbeli értékelését megengedő bírói gyakorlat az rPp. normatív szabályozásának hiányában – kifejezett megengedő norma hiányában, így contra legem a perjog kógens szabályozási rendszeréből következően – jogalkotói tartalmú jogfejlesztésként értékelhető. Ezáltal a bírói gyakorlat beengedte a mérlegelhető bizonyítékok körébe a jogellenes bizonyítékokat. Ez azt jelenti, hogy a bírósági szabadságot – a gyakorlati és nem metafizikai, transzcendentális értelemben – a jó döntés szolgáltatásban használja, és a bírósági bizonyosság fokának emelést az igazságos és méltányos döntés érdekében kiterjesztve értelmezi.⁵⁴⁸

10.10. Az ítélet indokolásában megjelenő bírói meggyőződés

Arra, hogy mit is jelent a körülmény, illetve miként tölti meg tartalommal a bírói gyakorlat az rPp. 206. §-át és a Pp. 279.§ (1) bekezdését, meghatározó példa a BH 2014. 23. sz. határozat, amelyben kimondta a legfőbb bírói fórum, hogy a felperes nyilatkozatára vonatkozó poligráfós vizsgálat eredményének csatolását a fél előadásaként, az rPp. 3. § (5) bekezdése szerint értékelte. Azt az rPp. 206. § (1) bekezdésének megfelelően a per egyéb adataival, két tanú vallomásával és a felperes egyéb perbeli előadásaival egybevetve saját meggyőződésük szerint bíralták el. Azaz az eljáró bíróság pusztán a bizonyítási eszközök felsorolását végezték el, majd a bírósági belső szubjektumára utaltak, mint a bizonyítékok értékelésének zsinórmértéke.

Megerősíti a BH2016.172. sz. eseti döntés, hogy az rPp. 206. § (1) bekezdésének a tartalmát a bírósági belső szubjektuma határozza meg. A legfelsőbb bírói fórum kimondta, hogy a felülvizsgálati eljárásban nincs helye a bizonyítékok felülmérlegelésének, ha a támadott határozat nem iratellenes, nem tartalmaz logikai ellentmondást, avagy kirívóan okszerűtlen következtetést. Tartalmában ezzel megegyező elvet tartalmaz a BH2012. 173.; a BH2012. 19.; a BH1995. 134. és a BH1995. 97. számú eseti döntés is.

Azt is megállapította ugyanakkor, hogy nem tekinthető nyilvánvalóan okszerűtlennek az ítélet amiatt, hogy az egyes bizonyítékokból eltérő következtetés is levonható lett volna. Az eltérő következtetés lehetősége a teljes, a kétséget kizáró bizonyítottság szintjének egyértelmű áttörést jelenti, és erősen az adverzális, a valószínűbb bizonyítás elve felé mutat. Ugyanis egy másik, alternatív valóság lehetősége, annak elvi kizárhatatlansága azt jelenti, hogy a bírósági meggyőződése alapján a valószínűbb, a hitelesebb, hihetőbb stb. vagy számára szubjektíven meggyőzőbb tények bizonyítottságát fogadhatja el.

⁵⁴⁸ Az igazságos és méltányos döntés értelmezését lásd részletesen ki

Okszerűtlen következtetésnek minősül azonban, ha a bizonyítékokból csak egyfajta, mégpedig a támadott ítélettől eltérő következtetésre lehet jutni (BH2013. 119.), amely nyilvánvaló korlátként jelenik meg a korlátlan bírói szubjektivitással szemben. Mindebből okszerűen következik, ha a bíró által lefolytatott bizonyítási eljárás során megállapított ítéleti tényállás nem iratellenes, logikai ellentmondást nem tartalmaz és nem tekinthető kirívóan okszerűtlennek, az esetben a bizonyítékok értékelése megfelel az rPp. 206. §-ában foglalt követelményeknek. Mindehez annyi megjegyzést természetesen indokolt tenni, hogy az okszerűtlenségnek nem kell – álláspontunk szerint – kirívónak lennie, elegendő, ha „pusztán” okszerűtlen a bizonyítékok értékelése, mérlegelés. Mindez azt jelenti: a tényállást úgy kell megállapítani, hogy azt a bizonyítékok – okszerű mérlegelés alapján – alátámasszák (BH1994. 483.).

A közvetett bizonyítékok értékelése körében a bírói meggyőződés kialakítása során fogalmaz meg absztrakt követelményeket a BH2022.301. számú eseti döntés utalva – at egyébként emberölési ügyben született - Bhar.III.1.530/2019. számú (BH 2021.35.) határozata. A polgári perekben is iránymutatónak tekinti a Kúria azt, hogy a közvetett bizonyítékok zárt láncolatának szükségességét. Ez azt jelenti, hogy a két végpontot összekapcsolása során minden egyes láncszemnek tény-, illetve tárgyszerűnek, relevánsnak és a valóságra vonatkozóan kell lennie. Ez nem jelenti formál-logikai láncolatot, a közvetett bizonyítás zártláncúsága nem feltételezi a legapróbb és az egyforma értékű logikai elemek meglétét és bizonyítását sem. A Kúria szerint ugyanis ez azt jelentené, hogy a valóság megismerése már nem közvetett, hanem közvetlen.”

A szabad bizonyítás elvének, illetve a bizonyítékok szabad mérlegelésének, mint alapelvnek egyik legalapvetőbb szabályát rögzíti a Kúria fentebb bemutatott határozata, amikor kimondta: „nem tekintendő nyilvánvalóan okszerűtlennek az ítélet amiatt, hogy az egyes bizonyítékokból eltérő következtetés is levonható lett volna.” Azaz, ha a bizonyítékból több – de önmagában egyenként is helytálló – következtetés vonható le, bármelyik felhasználható lehet az ítélet jogi indokolásában, ennek egy releváns korlátja van: ez a következtetés nem állhat ellentétben az egyéb bizonyítékok által alátámasztott vagy alá nem támasztott tényekkel. Másként fogalmazva: a következtetéseknek koherenseknek kell lenniük a többi bizonyíték alapján levonható konklúzióval.

Véleményem szerint – adott esetben – önmagában az is vizsgálendő, hogy mikor jelenthető ki az, hogy a bizonyítékból (vagy bizonyítékokból) csak egyfajta következtetés vonható le, ez ugyanis több esetben mérlegelendő kérdés. Kiemelendő az az estkör is, amikor egy bizonyítékot részben cáfolnak a fél által előadottak, részben pedig igazolnak. Ebben az

esetben a lényegtelen tévedéseknek, pontatlanságoknak nincs döntő jelentősége, de az egymásnak ellentmondó ténybeli körülményeket fel kell oldania a bizonyító félnek, ha eredményesen kíván hivatkozni valamely bizonyítékra. A BH 2023. 298. sz. eseti döntésben a Kúria kimondta, hogy a perben eljáró bíróságok a bizonyítás eredményének mérlegelése során helyesen tulajdonítottak meghatározó jelentőséget annak, hogy a felperes a felmerült kiadását okirattal (számlával) és tanúvallomásával bizonyította. Ezzel szemben „nem tette okszerűtlenné a bizonyítékok mérlegelését” az, hogy a költség keletkezésének időpontját a felperes a keresetlevélben és az élettársa a tanúvallomásában is tévesen jelölte meg, A Kúria álláspontja szerint a számlák és a tanúvallomás bizonyító erejét azért nem rontotta le az ellentmondásos tényelődás, mert a felperes a perfelvételi tárgyaláson a tényelődását pontosította, feloldva az ellentmondást [Kúria Pfv.I.21.474/2011/10.].

A bizonyítékok körében felmerülő ellentmondások tisztázásának elmaradása jellemzően kihat az ügy érdemére, ahogy azt a Kúria a BH 2023. 64. sz. eseti döntésben kifejtette.⁵⁴⁹ Az eljáró bíróságok az adott ügyben nem pontosították a felperes nyilatkozatát, mellőzték az alperes által igényelt költségtérítés igazolására csatolt bizonyítékok vizsgálatát és értékelését, amivel megsértették a Pp. 267. §-át és a Pp. 279. § (1) bekezdésében meghatározott kötelezettségüket [Kúria Pfv.IV.20.478/2022/10.].

10.11. A bírói meggyőződés a szakértői bizonyítás körében

Terjedelmes bírói gyakorlat áll rendelkezésünkre a szakértői bizonyítás és az rPp. 206. §-ának kapcsolatára vonatkozóan. A Kúria hatályon kívül helyezte azt az első-és másodfokú ítéletet, amelyben a szakértői vélemények közötti ellentmondásokat nem oldotta fel. Egyebekben azonban elismerte azt, hogy a fél által beszerzett igazságügyi szakértői véleményt (ún. magánszakértői véleményt) is a bíróság a szabad bizonyítás keretein belül köteles értékelni (BH2012. 175.). Mindez azért is kiemelendő, mert ebben a határozatában fejtette ki a bíróság, hogy a magánszakértői vélemény nem a fél – szakmai kérdésben tett – előadása, hanem olyan egyedi, az rPp. 166. § (1) bekezdésében nem említett sui generis bizonyítási eszköz, amelyet a bíróság a szabad bizonyítás keretein (BH2005. 442.) belül értékelni köteles. Megjegyezzük, hogy dogmatikailag helyesen a magánszakértői vélemény nem bizonyítási eszköz, hanem

⁵⁴⁹ A Pp. 422. §-ában meghatározott korlátozás miatt a felülvizsgálati eljárásban ezen ténybeli ellentmondások már nem pótolhatók.

bizonyíték – e körben az rPp. következetlenül használja a Pp. 166. § (1) bekezdésében írt fogalmakat.

Érdekes kérdéssel foglalkozik a BH2013. 84. sz. határozat: a felperes lényegében azt kifogásolta, hogy a törvényszék elfogadta az általa kirendelt szakértő szakvéleményében foglaltakat. A felperes előadta, hogy a perszakértői vélemény nem volt megalapozott, aggályos volt. Utalt arra is, hogy olyan ingatlanforgalmi szakértő járt el az ügyben, aki nem jogosult a termőföld értékbecslésére. A törvényszék álláspontja szerint ugyanakkor a szakvélemény nem tekinthető aggályosnak (vö.: rPp. 182. § (3) bekezdés), így azt az ítélezése alapjául elfogadta. Kimondta a legfőbb bírói fórum, hogy a bíróság egy szakvélemény kialakításának tényezőit addig vizsgálhatja, amíg nem ütközik olyan szakkérdésbe, amelyekre éppen a szakértői vélemény beszerzésével vár választ. Éppen ezért a szakértő jelen ügyben megfelelően értékelte az ingatlan különleges adottságait, amikor véleményét előterjesztette.

Mindebből okszerűen következik, hogy a szakvélemény figyelembevétele nem tekinthető a bizonyítékok okszerűtlen mérlegelésének. Álláspontunk szerint azonban, ha a fentiek alapján egy szakvélemény a kialakítására vonatkozó tényezőknek nem felel meg (pl.: nem az adott szakterületre irányadó jogszabályi rendelkezések betartásával készült el), úgy az a szakvélemény kirekesztendő a bizonyítékok köréből. Ennek a folyamatát az rPp. 206. § (1) bekezdése alapján kell a bíróságnak elvégeznie, részletes indokát adva a mellőzésnek. Véleményünk szerint ide sorolandó az is, ha egy szakvélemény az rPp. 182. § (3) bekezdése szerint aggályos, és ezt a bíróság a vonatkozó eljárásjogi eszközökkel nem tudja kiküszöbölni. Azonban az rPp. 206. § (1) bekezdésének megfelelő értelmezése azt jelenti, hogy nem elegendő annyit leírni, hogy a szakvélemény aggályos, hanem azt is részletesen ki kell fejteni, hogy miben nyilvánul meg az aggályosság, azt miért nem sikerült feloldani. Az indokolásnak arra is ki kell terjednie, hogy a bíróság milyen eljárásjogi eszközöket alkalmazott az aggályosság kiküszöbölése érdekében. A részletes indokolás elmaradása az eljárási igazságosság, tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét jelenti.⁵⁵⁰

Ugyanakkor kézzelfoghatóbb eredményt ad az rPp. 206. § tartalmának megragadásához a BH2016. 126. sz. eseti határozat, amely szerint nem értékelhető a szakértő szakvéleménye azon a területen, amelyben nem rendelkezik kompetenciával, azaz kirekesztendő a bizonyítékok köréből ez a szakvélemény. Releváns továbbá, hogy a bíróságnak az ítélet indokolásában ki kell térnie arra, hogy az ellentétes bizonyítékok közül melyiket milyen okból fogadta el és melyeket milyen okból rekesztette ki. Ez különösen akkor lehet indokolt, ha több

⁵⁵⁰ Jelen tanulmányban tartalmi korlátok között nem foglalkozunk a Pp. 182. § (3) bekezdésében írtak alkalmazása kapcsán a jogirodalomban és a joggyakorlatban kialakult vitás kérdésekkel.

egybehangzó szakvélemény áll ellentétben egyetlen – szűkszavúan indokolt – véleménnyel (BH2005. 442.). Ugyancsak releváns a BH2003. 343. sz. határozat, amely szerint a bíróság a szakértői bizonyítékok körében is köteles vizsgálni a szakvélemény meggyőző erejét – egybevetve más bizonyítékokkal –; nem kizárt, hogy a bíróság a szakértői véleménytől eltérő álláspontot fogadjon el. Az indokolás szerint a rPp. 206. § (1) bekezdése alapján a bíróságnak mérlegelnie kell az egyes bizonyítékokat, azaz megállapítani bizonyító erejüket (a szabad bizonyítási elvének egyik megnyilvánulási eleme), másrészt a bizonyítékokat összességükben, összefüggéseik alapján is értékeli. Ez azt is jelenti, hogy a bíróság köteles vizsgálni a szakértői vélemények meggyőző erejét – egybevetve más bizonyítékokkal. A mérlegelés alapján pedig nem kizárt, hogy a bíróság a szakértői véleményben foglaltakhoz képest eltérő álláspontot fogadjon el.

Fentiekből az a következtetés vonható le, hogy a bíróságnak az rPp. 206. §-a és az ezen szabályozással megegyező Pp. 279. § (1) bekezdése alapján egyrészt van egy mérlegelési kötelezettsége, mint első lépés: meg kell állapítani az egyes bizonyítékok bizonyító erejét. Ez következik a szabad bizonyítás és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéből, azaz, hogy az egyes bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyító ereje.⁵⁵¹ Éppen ellenkezőleg a polgári eljárásjog nem ismeri a kötött bizonyítási rendszert, nem tesz különbséget, és nem állít fel rangsort a bizonyítékok között (BH2005. 442.; EBH2006. 1419.). Második lépés pedig egy értékelési tevékenység, amikor is a bíróság a bizonyítékokat (amelyek bizonyító erejét első lépésben már mérlegelte) összességében értékeli, és meggyőződése szerint bírálja el. Természetesen ez a két elemből álló munkafolyamat a gyakorlatban nem választható szét ilyen élesen, de mindezek segíthetik megérteni azt, hogy mit is jelent a Pp. 206. §-a, azaz támpontokat adhat ahhoz, hogy a bíró szubjektumában milyen folyamatok mennek végbe az ítéleti tényállás megállapításakor, és a jogi indokolás elkészítésekor.

A jogirodalomban és a judikatúrában a fenti folyamatot hívják bírói (bíróági) mérlegelésnek. A mérlegelési tevékenység kizárólag bírói, bíróági perbeli cselekmény, lényegében egy következtetési művelet. Rendkívül fontos, hogy a mérlegelés tágabb a bizonyítás körénél, hiszen a bíróság mérlegelési tevékenysége során nemcsak a bizonyítékokat, hanem a tárgyalás egész anyagát is értékeli.⁵⁵² Mindezt kifejezésre juttatja a Pp. 206. § (2) és (3) bekezdése, amely a bizonyítékok mellett például a fél perbeli magatartását is mérlegelési

⁵⁵¹ Ez alól kivételi jelenthet a Pp. 193. §-a az okiratok kapcsán: olyan tényállásra vonatkozóan, amely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti.

⁵⁵² GÁTOS György: Bizonyítás In: A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: Németh János – Kiss Daisy) Complex kiadó, második, átdolgozott kiadás, Bp. 2007. 1140–1141. o.)

körbe vonja. Ez a határozat – összhangban a korábban írtakkal – még egy szempontból is rendkívül fontos: kapcsolódva a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéhez kimondja, hogy a szakvélemény, mint bizonyíték nem élvez elsőbbséget, azaz megkülönböztetett szerepet a bizonyítékok körében, még egy aggálytalan szakértői vélemény esetén is lehetséges, hogy a bíróság attól eltérő álláspontot fogadjon el – mindezt természetesen az rPp. 221. § (1) bekezdése szerint megfelelően indokolva. A konkrét esetben a kezelőorvos tanúvallomása és a felperes egészségi állapotára vonatkozó orvosi iratok meggyőzőbbek voltak a szakvéleménynél. Tartalmában ehhez hasonló elvet fogalmazott meg korábban a BH2000. 208. sz. határozat is.

10.12. A bírói indokolás és a mérlegelés viszonya

Mindezek alapján az állapítható meg, hogy a bíróság mérlegelési tevékenysége nem a bíróságszervezet belső szubjektumában végbemenő tevékenység. Ezért annak lefolytatására nem lehetséges - minden pertípusban - törvényszerűen működő modellt meghatározni. Éppen ezért helytálló az a jogirodalomban⁵⁵³ és a joggyakorlatban⁵⁵⁴ közismert tétel, hogy a mérlegelési tevékenység legfőbb korlátja az indokolási kötelezettség.

Az indokolás bírói döntés ténybeli alapjának rögzítését (alapossági követelményét) és jogkövetkeztetési tevékenységről való számadást (a döntéshozatal ellenőrizhetősége) iránti elvárás teljesítését jelenti.⁵⁵⁵ A tisztességes eljárás elve alapján továbbá az indokolási kötelezettség a jogorvoslati jog gyakorolhatóságát is biztosítja. Ezzel áll logikai-dogmatikai kapcsolatban az rPp. 221. §-ában szigorúan rendezi azon eseteket, amikor egyszerűsített indokolással is megelégszik. Az indokolás hiánya vagy annak elégtelen volta a felek tisztességes eljáráshoz való jogának, eljárási igazságosság érvényesülésének sérelmét jelenti. Ugyanis nem válik megállapíthatóvá, mit is jelentett a konkrét határozat meghozatala során a Pp. 279. § (1) bekezdésében és az rPp. 206. § (1) bekezdésében írt „meggyőződése szerint bírálja el” fordulat. A bírói meggyőződés jellemzően nem vagy alig fejezhető ki az ítélet indokolásának kereti között, arra csak a bizonyítékok értékelésének bírói metodikájából és az indokolás érvelési technikájából lehet – közvetett módon - visszakövetkeztetni.

⁵⁵³ VARGA Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 18-19.

⁵⁵⁴ Alkotmánybíróság 30/2014. (IX.30.) AB határozat 71. pont és pl. Kúria Bfv.III.953/2012/34.

⁵⁵⁵ ELEK Balázs – HÁGER Tamás: A megalapozott tényállás és az indokolási kötelezettség összefüggései. https://ujbtk.hu/elek-balazs-hager-tamas-a-megalapozott-tenyallas-es-az-indokolasi-koteleztseg-osszefuggesei/#_ftnref33

Az indokolás tartalmával kapcsolatos követelmények az alábbiak szerint írhatók le a strasbourgi EJEB gyakorlatának vázlatos bemutatásával. Az EJEB kiinduló tétele, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ügyében előadott érveit és előterjesztett bizonyítékait az eljáró bíróság alaposan megvizsgálja, amelynek a bíróság oldaláról erre vonatkozó kötelezettségként jelentkezik. Ehhez kapcsolódó garanciális követelmény ügyet eldöntő határozat megfelelő, a fentiekről számot adó indokolása.⁵⁵⁶ Bár a különböző nemzeti és eltérő jogágakban dolgozó bírák szabadságot élveznek ítéleteik felépítésének és tartalmának meghatározásban, azonban egységes követelmény, hogy világosan, a felek számára megérthető módon kell megmagyarázniuk döntésük indokait. Ezen indokolás a felek és a közvélemény számára érthető kell legyen, hogy mennyiben és miként vették figyelembe az perben előadott érveiket és bizonyítékaikat.⁵⁵⁷

Az EJEB gyakorlata szerint az indokolás konkrét tartalma az ügy egyedi körülményeitől függenek. Az Egyezményben védett jogokkal és szabadságokkal kapcsolatos előterjesztéseket különös gondossággal kötelező megvizsgálni és arról számot adni mind az elsőfokú, mindpedig a jogorvoslati eljárásokban.⁵⁵⁸ Ha egy érv, egy bizonyíték elfogadása vagy elvetése kihatással van a döntés érdemére, akkor azt konkrétan és a fent leírt elvárásoknak megfelelően le kell írni a döntés indokolásában. Ezen indokolás nem lehet sem formális („a bíróság megvizsgálta, de nem találta alaposnak/elfogadhatónak), sem jogon kívüli, szubjektív érvekre alapított.⁵⁵⁹ Hanem kifejezett módon a fél érvelése vagy a rendelkezésre bocsátott bizonyítéka érvelésének vagy elfogadásának valós és érdemi szempontjaira ki kell, hogy térjen. Ugyanakkor a lényegtelen érvekre, az ügy érdemi elbírálására ki nem ható körülményekre, szempontokra nem kell kitérnie a bíróságnak. Ezek esetében elegendő, ha az indokolásból kiderül, hogy azokat nem vette figyelembe vagy elvetette a bíróság.

10.13. A felülmérlegelés – a meggyőződés feletti meggyőződés

A korábban elemzett döntésekben közös az, hogy megállapítják a felülvizsgálati eljárásban tilalmazott a bizonyítékok újraértékelése (BH1995. 97.), illetve felülmérlegelése. Ez a mondat nem egyezik meg a Pp. 275. § (1) bekezdésében írtakkal, azaz, hogy a felülvizsgálati eljárásban bizonyítás felvételének helye nincs. A Kúria a felülvizsgálati kérelem elbírálása

⁵⁵⁶ Dulaurans kontra Franciaország, 34553/97, 2000. március 21., § 33.

⁵⁵⁷ Tatishvili kontra Oroszország, 1509/02, ECHR 2007-I.

⁵⁵⁸ García Ruiz kontra Spanyolország (GC), 30544/96, ECHR 1999-I.

⁵⁵⁹ Van de Hurk kontra Hollandia, 1994. április 19., series A no. 288, § 61; Ruiz Torija kontra Spanyolország, 1994. december 9., series A no. 303-A, § 29.; és lásd továbbá az Alkotmánybíróság 7/2013. (III.1.) AB határozatát

során a rendelkezésre álló iratok alapján dönt. Ehhez szorosan kapcsolódik, hogy a Kúria kimondta, hogy a bíróság döntését kizárólag olyan tényekre alapozhatja, amelyek a per során közvetlenül rendelkezésre álló bizonyítékokból származnak (közvetlenség elve).

A bizonyítékok szabad mérlegelésének elve azt jelenti, hogy a bizonyítási eljárás során beszerzett bizonyítékok bizonyító erejét a maguk összességében értékeli, és a per összes releváns körülményére figyelemmel – meggyőződése szerint – bírálja el, mérlegeli, hogy az egyes bizonyítékok egymással ellentétes voltát miként oldja fel. A Kúria pedig csak azt vizsgálhatja, hogy a mérlegelés körébe vont adatok értékelése során a bíróság nyilvánvalóan téves vagy okszerűtlen következtetésre jutott-e (vö.: Pp. 275. § (1) bekezdés első mondat és BH 1996. 506., BH 2001. 197.).

A felülmérlegelés tilalma ugyanis azzal függ össze, hogy a bizonyítási eljárásban a közvetlenség elve, mint a bírósági eljárások egyik alapelveként érvényesülése fokozott szerephez jut. A közvetlenség elvének megvalósulása is segíti azt, hogy a bíróság az anyagi igazságosság (illetve az eljárási igazságosság) megvalósulását elérje. A felülvizsgálati eljárásban – rendkívüli perorvoslati jellege miatt – azonban – törvényileg deklaráltan – nem követelmény a közvetlenség elvének érvényesülése (vö.: Pp. 275. § (1) bek. és 274. § (1) bek.).

Abból pedig, hogy bizonyítási eljárás lefolytatásának nincs helye, további bizonyítás felvétele nem kerül sor, valamint, hogy a Kúria fő szabályként iratok alapján határoz, egyenesen következik, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékokat – kivételektől eltekintve – nem mérlegelheti felül a legfőbb bírói fórum. Felülmérlegelésre ugyanis csak igen kivételesen akkor kerülhet sor, ha a tényállás feltáratlan maradt vagy a megállapított tényállás iratellenes, illetőleg okszerűtlen következtetéseket vagy logikai ellentmondást tartalmaz. (BH2004. 65.)

A tényállás okszerűtlensége (azaz a szükséges bizonyítás lefolytatásának hiánya és a beszerzett bizonyítékok elégtelensége) esetén pedig a Pp. 275. § (4) bekezdés alkalmazásának is helye lehet (BH1994. 483.; BH1994. 366.). Azaz mindebből nem következik az, hogy a Kúriának a bizonyítékok felülmérlegelésnek eredményeként kötelessége az első,- és másodfokú ítélet hatályon kívül helyezése, mert a Pp. 275. § (4) bekezdése a határozat megfelelő módon történő megváltoztatására is lehetőséget ad. A Pp. 275. § (1) bekezdése pedig a megváltoztatással összefüggésben azt a – rendkívül fontos – korlátot állítja fel, hogy újabb bizonyítás lefolytatásának nincs helye, azaz csak a rendelkezésre álló bizonyítékokat használhatja fel a legfőbb bírói fórum. A BH 2022.301. sz eseti döntése szerint felülmérlegelésre csak akkor kerülhet sor, ha a megállapított tényállás iratellenességére vagy a kirívóan okszerűtlen mérlegelésre történő hivatkozás csak akkor eredményezheti a jogerős határozat megváltoztatását, ha a rendelkezésre álló bizonyítékokból kizárt volt a jogerős

határozat szerinti következtetések levonása, az minősíthető nyilvánvalóan okszerűtlen következtetésnek, amikor a bizonyítékokból csak a felülvizsgálattal támadott ítélettől eltérő következtetésre lehet jutni (BH 2013.119.).

Kiemelendő azon eseti döntés is, amely a jogerős ítélet a peres felek egymással részben ellentétes előadásának, a kihallgatott tanúk vallomásának, valamint a rendelkezésre álló okirati bizonyítékok adatainak egymással való egybevetésén alapuló mérlegelést értékelte. A bizonyítékok okszerű, logikai ellentmondástól mentes, a Pp. 206. § (1) bekezdésében foglalt elveknek, így az eltérő bizonyítékok egybevetési kötelezettségének megfelelően történő értékelés megalapozott ítéleti tényállást eredményez az értékelés mikéntjétől függetlenül. Azaz, a fenti eljárási szabályoknak megfelelő előzmények után kialakult bírói meggyőződésen alapuló ítéleti tényállás okszerű (BH2012. 39.).

A BH2012. 39. az eseti határozat is felsorolja az egyes bizonyítékokat, illetve előírja azok egybevetését. Továbbá egyfajta zsinórmértékként rendeli, hogy a bizonyítékoknak a Pp. 206. § (1) bekezdésében írt maguk összességében írt értékelés mit jelent, milyen szempontok mentén szükséges azt elvégezni, mégpedig úgy, hogy azok okszerűek és logikai ellentmondásoktól mentesek legyenek. (Ezzel összhangban állnak a Kúriának a felülvizsgált során – a bizonyítékok értékelésénél irányadóként – megfogalmazott elvek, lásd többek között a BH2013. 84. számú eseti döntést).

11. Bírói interjúk az ítéleti meggyőződés kialakulásáról

Még 2015. évben általunk elvégzett tíz bíró irányított interjúja alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a bírók hivatásuk szerepfelfogása és belső értékrendjük (meggyőződésük) alapján, ezek által meghatározottan értékelik a perbeli bizonyítékokat. A bírák az egyéni meggyőződésük zsinórmértéke alapján vetik össze a felek előadást a bizonyítékokkal és értékeli azokat összességükben, ahogy erre BENCZE (2016) kutatási eredményében beszámolt a büntetőjog területéről, az ártatlanság vélelmének bírói gyakorlatából vett ítéletek elemzése során.⁵⁶⁰

Az amerikai jogi realista iskola⁵⁶¹ képviselői és BENCZE kutatási eredményei is arra utalnak, hogy prioritása van a belső bírói meggyőződésnek, amely a bírói döntési-ítélkezési

⁵⁶⁰ BENCZE Máttyás: „Nincs füst, ahol nincsen tűz” Budapest 2016. Gondolat 42-43., 135-137., 148-150.

⁵⁶¹ FRANK Jerome: Bíraskodás az elme ítélőszéke előtt. Válogatott írások. (Ford.: Badó Attila – Bóka János – Bencze Máttyás – Mezei PÉTER) Budapest 2006., Szent István Társulat

(attitűd) személyisége határozza meg.⁵⁶² Ezen a kutatás feltárták ezen attitűdöket alapvetően meghatározó elemeket, amelyek megjelennek a bírói mérlegelés és annak indokolása során:

- a hagyomány helyességének vélelme, a bírói gyakorlat vélelme (jogászai konzervativizmus)
- a törvényes rend a jog által védett értékek védelme (rendpártiság), valamint
- a viselkedéstudomány által feltárt emberi elme általános működési mechanizmusa a tényállás linearitásának, annak kerek egészzé konstruálásnak (korábbi személyes tapasztalatoknak és a közfelfogásnak megfelelő) igénye.⁵⁶³

Mindezekből és a polgári jog területéről vett ítéletek elemzéséből is az rajzolódik ki, hogy a bírói belső meggyőződése szerinti értékelés nem a bizonyítékok egybevetése után alakul ki. A bírói meggyőződést a konkrét eset körülményei, maga a bizonyítási eljárás és a bizonyítékok alakíthatnak, de annak magja egy meglévő és egyben meghatározó bírói személyiségbeli adottság. Álláspontunk szerint a törvényi felsorolás sorrendjének gyakorlatban történő megfordítása nem metodológiai, elemzési kérdés, hanem a bírói ítéleti bizonyosság, az ítélet anyagi (materiális) igazságosságának egy meghatározó eleme.

Az ítéleti szövegek textualista vizsgálati eredményei alapján arra a következtetésre jutott, hogy a bírói meggyőződés közvetlenül nem vizsgálható, az implicit módon nem jelenik meg az ítéletek indokolásában. Azonban explicit módon tetten érhető volt a bírói meggyőződés az ítéleti indokolásban az életszerűség, az absztrakt élettapasztalatra hivatkozásokban és az erősen általános kirekesztés (nem volt elfogadható, a per egyéb adataival való ellentét stb.) a bírói szubjektív vélekedés megjelenéseként volt értékelhető. Bár külső értékelése szerint ezek objektív alapú érvelési technikaként értelmezhető, azonban tartalma szerint a bírói belső meggyőződésre, vélekedésre mutatott az ítéletek szövegkontextusában értékelve azt.

Álláspontom szerint az életszerűség, a történeti tényállás eleminek egy egységes koncepciójú narratívája iránti követelménynek semmilyen egyéb indokát nem tartalmazták ezen döntések. Semmilyen érv nem látszott igazolni azt, hogy a speciális jogviták, élethelyzetek megoldásának, miért kellene egy általános, szokványos („életszerű”) vagy logikai, kronológia egységet mutató megoldáson alapulnia, amikor a való életben számos jogvitára épp az

⁵⁶² Az attitűd fogalma vonatkozásában G. ALLPORT (1935) meghatározását tekintettük irányadónak (ALLPORT, G. W.(1935): Attitudes. In *Handbook of social psychology*. Edited by C. Murchison, Worcester, MA: Clark Univ. Press.798– 844.). Eszerint az attitűd: tapasztalat révén szerveződött mentális és ún. készenléti állapot, amely befolyásoló, irányító hatást gyakorol az egyén viselkedésére, reagálására a mérni kívánt jelenségre – a konkrét esetben a polgári eljárásjogi intézmények mikénti megújítására.

⁵⁶³ TEICHMAN Doron – ZAMIR Eyal: Judicial Decision making: A Behavioral Perspective. In Teichman, Doron – Zamir, Eyal (szerk.): *The Oxford Handbook of Behavioral Economics and the Law*. Oxford, Oxford University Press, 2014. (<http://ssrn.com/abstract=2366678>) 4-10.

esetlegesség, a véletlenszerűség és sok esetben a logikátlan, okszerűtlen, szubjektív és érzelmi színezetű magatartások (események) miatt kerül sor.

12. Összegző megállapítások a bírói mérlegelésről

Fentiekből az a következtetés vonható le, hogy a bíróságnak a Pp. 279. §-a és az rPp. 206. §-a alapján elsődlegesen egy mérlegelési kötelezettsége van: meg kell állapítania az egyes bizonyítékok bizonyító erejét. Ez következik a szabad bizonyítás és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéből, abból, hogy az egyes bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyító ereje.⁵⁶⁴ Ugyanis a magyar polgári eljárásjog nem ismeri a kötött bizonyítási rendszert, nem tesz különbséget, és nem állít fel rangsort a bizonyítékok között (BH2005. 442.; EBH2006. 1419.). Ugyanakkor a gyakorlatban tapasztalható, hogy a bírók a szakértői véleményeket és az okirati bizonyítékokat kiemelten, magasabb bizonyító erővel rendelkező bizonyítékként értékelik megbízhatóságok és a szakkérdésekben való bírói kompetencia hiánya miatt. Míg a tanúvallomásokot – részben az értekezésem emlékeztetkutatási kutatások eredményeit bemutató részében írt jellemzők alapján – megbízhatatlanabb, gyengébb erejű, szubjektív színezetű és így másodlagos bizonyítékként értékelik.

A bizonyító erő megállapítását követően, második lépésként a bírók egy értékelési tevékenységet végeznek. Ez az a folyamat, amit a pejog akként határoz meg, hogy a bíróság a bizonyítékokat (amelyek bizonyító erejét első lépésben már mérlegelte) összességében értékeli, és azokat – a felek által előadott, bizonyítéknak nem minősülő peradatokkal együtt – meggyőződése szerint bírálja el.

Ez a két elemből álló munkafolyamat a gyakorlatban nem választható szét élesen, azok jellemzően együtt, egymásra hatva jelennek meg. De a bizonyítékok mérlegelésének elkülönülő részekre bontása bemutatja azt, hogy miként jelenik meg a gyakorlatban a Pp. 279. §-a és Pp. 206. §-a. Ezért ezen distinkció támpontot adhat annak megértéséhez, hogy a bíró szubjektumában milyen folyamatok mennek végbe az ítéleti tényállás megállapításakor, és a jogi indokolás elkészítésekor.

A jogirodalomban és a judikatúrában a fenti folyamatot nevezi bírói (bírószági) mérlegelésnek. A mérlegelési tevékenység kizárólag bírói, bírószági perbeli cselekmény, lényegében egy következtetési művelet. Rendkívül fontos, hogy a mérlegelés tágabb a

⁵⁶⁴ Ez alól kivételi jelenthet a Pp. 193. §-a az okiratok kapcsán: olyan tényállásra vonatkozóan, amely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti.

bizonyítás körénél, hiszen a bíróság mérlegelési tevékenysége során nemcsak a bizonyítékokat, hanem a tárgyalás egész anyagát is értékeli.⁵⁶⁵ Mindezt kifejezésre juttatja a Pp. 206. § (2) és (3) bekezdése, amely a bizonyítékok mellett például a fél perbeli magatartását is mérlegelési körbe vonja. Ez a határozat – összhangban a korábban írtakkal – még egy szempontból is rendkívül fontos: kapcsolódva a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéhez kimondja, hogy a szakvélemény, mint bizonyíték nem élvez elsőbbséget, azaz megkülönböztetett szerepet a bizonyítékok körében, még egy aggálytalan szakértői vélemény esetén is lehetséges, hogy a bíróság attól eltérő álláspontot fogadjon el – mindezt természetesen az rPp. 221. § (1) bekezdése és a Pp. 346. § (4) és (5) bekezdése szerint indokolva.⁵⁶⁶

A bírói szabad meggyőződés – és azzal a legszorosabb kapcsolatban álló szükséges, illetve elégséges bizonyosság foka – a bizonyítékok értékelésének generálklauzulája, amely a bírói szubjektumot és annak vélelmezett pozitív irányultságú tartalmát („meggyőződés”) bekapcsolja a döntési folyamatba. Ezen a szubjektív tudati elemén át tud érvényre jutni az anyagi igazságosság, mint osztó igazságosság. ennek perjogi garanciális feltétele, hogy a meggyőződés szerinti elbírálás nem lehet azonos az önkényes és szubjektív értékeléssel: az alaki igazságosság elve sem sérül meg ezen bizonyíték értékelési folyamat során.

Az alaki, eljárásjogi igazságosság peremfeltétele az anyagi igazság elérésének. A bírói döntések formalizmusa és a perjog közjogi normáinak kógens szabályozási rezsime az a keret, amelyben a valóságnak megfelelő tényeken alapuló anyagi igazságosság elérhető. A perjog ezen szemléletében alkalmazott alkotmányjog, ahol az egyedi élethelyzetekre az absztrahált és általános normák igazságos alkalmazása a bírói mérlegelési szabadság alkalmazásával tud érvényre jutni.⁵⁶⁷ Az alaki igazságosság folyamatát azonban szükséges kiterjesztő módon értelmezni, kiemelten az indokolási kötelezettség körében. Abba az alább tárgyalt ún. interakciós igazságossági szempontnak is érvényre kell jutni, hogy a procedurális igazságosság érzete és konkrét gyakorlata ne rontsa le a bírói döntés érvényét. Ugyanis az alaki és anyagi igazságosság a jogvitákban egymást kölcsönösen feltételező, együtt létező és ható fogalmak: az igazságos bírói döntés két aspektusa.

⁵⁶⁵ GÁTOS György: Bizonyítás In: A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: Németh János – Kiss Daisy) Complex kiadó, második, átdolgozott kiadás, Bp. 2007. 1140–1141. o.)

⁵⁶⁶ Egy konkrét esetben a kezelőorvos tanúvallomása és a felperes egészségi állapotára vonatkozó orvosi iratok meggyőzőbbek voltak a szakvéleménynél. Tartalmában ehhez hasonló elvet fogalmazott meg korábban a BH2000. 208. sz. határozat is.

⁵⁶⁷ Ezen megállapításunk az erényes bíróra értendők

13. Interdiszciplináris igazságossági elemzések

13.1. Az igazságosság és méltányosság filozófiai megközelítése - igazságosság a szabad bírói mérlegelés vonatkozásában

Az „igazságosság” kifejezés a törvényeknek megfelelést, a jogszabályoknak megfelelő döntést, valamint egy közösség kialakult követelményeinek érvényre jutást jelenti. A tisztességes kifejezés pedig az erkölcsi szabályoknak megfelelőiséggel határozható meg.⁵⁶⁸ ARISZTOTELÉS a Nikomakhoszi etikában⁵⁶⁹ az igazságosságot közösségi térben tárgyalja és a bírósági döntések megnyilatkozása és hatóköre alapján ez tárgyalt témánk esetében is helyes kiindulási pontnak tekintendő. Ilyen értelemben a törvényes rend maga az igazságosság: „minden törvény szabta dolog bizonyos értelemben igazságos: amit a törvényhozó megszab, az törvényes, s arról azt mondhatjuk, hogy igazságos”.⁵⁷⁰ Az igazságosság filozófia klasszikus megközelítésben nem létezik egyetlen, abszolút igazság.

Az igazságosság dinamikus, versenyben álló kategória, a közösség, a közösségen belüli csoportok és végül maga az egyén eltérő igazságossági (törvényességi) szempontjaival. Ezen megközelítés szükségképpen magában rejti a konfliktus helyzeteket, és értéksemleges igazságosság nem képzelhető el. Ebből következően az igazságos bírói döntés sem lehet értéksemleges, az abban megnyilatkozó bírói mérlegelés és a bíró belső meggyőződése szükségszerűen értékalapú. Ezen érték elsődlegesen a törvényesség és a jogbiztonság (kiszámíthatóság, megbízhatóság értelemben), amely magában foglalja az alaki (eljárásjogi) és objektív alapú (anyagi jogi) jogszabályi feltételeknek megfelelést.

Az igazság, mint percél magyarországi kodifikálására az 1952. évi rPp.-ben került sor,⁵⁷¹ azonban a honi jogtudományban már voltak ennek előzményei. A polgári korszak eredményének tekinthető 1911-es Pp. koncepciója is a valóságnak megfelelő tényekre alapított,

⁵⁶⁸ Magyar Értelmező Kéziszótár Akadémia Kiadó 2004.

⁵⁶⁹ ARISZTOTELÉS: Nikomakhoszi etika. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987. 1137b

⁵⁷⁰ ARISZTOTELÉS (1987) 1129b

⁵⁷¹ A polgári perrendtartás 1953. január 1. napjától 1972. december 31. napjáig hatályos eljárásjogi törvény (Pp.) 1. §-a az anyagi igazság alapján történő ítékezés biztosítását tűzte ki célul.²⁵⁴ A Pp. harmadik novellájának (az 1972. évi 26. törvényerejű rendelet: III. Ppn.) módosítását követően 1973. január 1. napjától 1999. december 31. napjáig a Pp. 1. §-a szerint a jogviták eldöntését az „anyagi” jelző elhagyásával, csak az igazság alapján biztosítják a bíróságok. 2000. január 1. napjától a Pp. 3. § (1) bekezdése is az anyagi igazság helyett fenntartotta az igazság kifejezést használatát.

igazságos döntés elérését kívánalomként állító bírói döntést tekintette a per végcéljának.⁵⁷² Az 1911-es Pp.-ben nem voltak azonban alapelvek, így ezen kérdéskör szabályozása a tételes jogi rendelkezések között fel sem merülhetett. Nem mondható tehát, hogy a szocialista korszak perjogi tudománya a polgári korszakéhoz képest nívóként hozta volna elő igazságot, mint percélt, azonban nem vitathatóan tételes jogi, alapelvi rendelkezésként újdonság volt. A polgári perrendtartás 1953. január 1. napjától 1972. december 31. napjáig hatályos eljárásjogi törvény (Pp.) 1. §-a⁵⁷³ az anyagi igazság alapján történő ítélezés biztosítását tűzte ki célul.⁵⁷⁴ Az „anyagi” jelző használata az igazság tartalmi, a bírósági eljárást érdemben nem befolyásoló kiegészítés volt és a burzsoának perjog formális (alaki) igazságot előtérbe állító liberális felfogásától való elhatárolódás céljából.

A formális (alaki) igazságosság csupán a perbe vitt tényeken alapuló igazságot foglalja magában. Az anyagi pervezetéssel és anyagi igazságossággal kapcsolatos viták az utóbbi 1990-e évektől végigkísérték a Pp. módosításait.⁵⁷⁵ Az eljárásjogi igazságosság fogalma tartalmilag az utóbbi évtizedek jogelméleti és jogalkotási folyamata során döntően átalakult,⁵⁷⁶ amelynek révén nem az anyagi, ún. objektív igazság kiderítése a polgári per deklarált célja, hanem a tisztességes (a pártatlan, fair és hatékony) eljárás feltételeinek biztosítása,⁵⁷⁷ az ún. alaki igazságosság biztosítása.

A 1952. évi rPp. VI. majd a VIII. novellája e körben alapvető paradigma váltásként értékelhető,⁵⁷⁸ azonban a bírói gyakorlatban ez a szemléletváltozás - az elemzett eseti döntések

⁵⁷² Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907, 195.

⁵⁷³ „Ennek a törvénynek az a célja, hogy a bíróságok előtti eljárásban az állampolgárok személyi és vagyoni jogaival, továbbá az állam és az egyéb jogi személyek vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült jogviták eldöntését az anyagi igazság alapján biztosítsa.”

⁵⁷⁴ A Pp. harmadik novellájának (az 1972. évi 26. törvényerejű rendelet: III. Ppn.) módosítását követően 1973. január 1. napjától 1999. december 31. napjáig a Pp. 1. §-a szerint a jogviták eldöntését az „anyagi” jelző elhagyásával, csak az igazság alapján biztosítják a bíróságok.⁵⁷⁴ 2000. január 1. napjától a Pp. 3. § (1) bekezdése is²⁵⁶ az anyagi igazság helyett fenntartotta az igazság kifejezést használatát.

⁵⁷⁵ Lásd többes között: ÉLESS Tamás - FARKAS Zsolt: A polgári perről a tárgyalási elv megközelítésének változásainak tükrében Magyar Jog 2010/1. 1-12.o.; GADÓ Gábor: Az eljárási igazságosság a polgári perben Magyar Jog 2000/1. 18-43.; HAAPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben, Magyar Jog 2000/10. 605-615.; SZŐKE Irén-MOLNÁR Ambrus: Jogalkalmazási kérdések a polgári perrendtartás módosításával kapcsolatban Bírósági Határozatok 8. 631-636.; KENGYEL Miklós: A rendelkezési és a tárgyalási elv a polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után Magyar Jog 1996/5. szám 278-285.; KOVÁCS László „Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? - észrevételek dr. Haupt Egon cikkére” című, a Magyar Jog 2003/9. számában megjelent cikkében; HAAPT Egon vitatta az „És mégis jogcímhez kötött! - válasz Kovács László szerkesztő észrevételére” című a Magyar Jog 2003/12.; VIRÁG Csaba: A jogcímhez kötöttség egyes kérdései a polgári perben. Magyar Jog 2013.1. 27-36.

⁵⁷⁶ FÖLDESI Tamás: A jogban alkalmazott igazság terminusról és annak háttérbe szorulásáról a magyar polgári eljárásjog újabb fejlődésében Magyar Jog, 2003/8. 467-473.

⁵⁷⁷ Pp. 2000. január 1. napjától hatályos 2. § (1) bekezdése szerint a bíróság feladata „csak” az, hogy „a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse”.

⁵⁷⁸ ÉLES – FARKAS (2010) 1-3.

alapján levont következtetésem alapján – elmaradt.⁵⁷⁹ A bíróságok nem fogadták el egy formális, az adverbális rendszerhez közelítő igazságossági alapvetést: változatlanul a valóságon alapuló, az igazságosság kritériumának is megfelelő ítéleti bizonyosságra törekedtek a magasabb ítélkezési szinten ítélkező bírák, vélhetően szocializációs okokra visszavezethetően.

A 2016. évi Pp. azonban alapvető fordulatot hozott ebben a kérdésben. A jogalkotó a 2016. évi Pp.-ben ezen egyértelmű megfogalmazást a 2015. évben az az OBH új Pp. Kodifikációs Munkacsoportja által végzett, a jelen dolgozat szerzője által vezetett kutatás eredményeire építve alakította ki. A bírói attitűd kutatása kimutatta, hogy Kúria bírúit kivéve a többségi bírói álláspont a következetes eljárási igazságosságon alapuló bírói pártatlanság biztosítása. Ennek bírák által helyeselt eljárásjogi eszköze a felek rendelkezési jogán alapuló szigorú (formális) kérelemhez kötöttség.

A többségi bírói vélemény és attitűd szerint a rendelkezési és a tárgyalási elv korlátozta a perrendben a bírói aktivitását, ezeken való túlterjeszkedés a bírói pártatlanság látszatát sértené és a bíróságok iránti közbizalom erodálódásához vezetne. A 2016. évi Pp. erre tekintettel kimondja, hogy *„törvény eltérő rendelkezése hiányában az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított”* [2016. évi Pp. 342.§ (3) bekezdés].⁵⁸⁰ Vizsgáljuk meg, hogy a perjog eszközein túl milyen szervezeti metódusok formálják, befolyásolják az alaki igazságosság észlelését.

13.2. Az igazságszolgáltatás szervezeti igazságossága

Azon feltételeket vesszem számba, amelyek mellett a peres felek a formális, alaki igazságot biztosító eljárást objektíven is igazságosnak észlelik vagy ezen érzetüket erősítik. Ennek elemzését a kognitív pszichológia személyközi viszonyokat vizsgáló szervezeti igazságosság diszciplináján keresztül mutatom be. E pszichológia ezen ága a közösség tagjai által észlelt igazságosság megnyilvánulásait vizsgálja.⁵⁸¹

⁵⁷⁹ HAUPT (2000) im 605-615.

⁵⁸⁰ A 2016. évi Pp. miniszteri indokolása szerint „a bíróság a fél magánautonómiáját tiszteletben tartva nem dönthet a kereset szerinti kérelemnek megfelelően olyan joggalapon, amely eltérő a fél jogállításától, még akkor sem, ha a fél esetlegesen tévedésből jelölte meg a jogát rosszul és az eltérő jogot a perben állított és bizonyított tények egyébként megalapozzák.” Az anyagi pervezetés [Pp. 237.§] gyakorlását követően, a jogállítás véglegesítése után, a bíróság azonban kötve van a kérelemhez, és azt a felek a Pp. új szabályozási megoldásában is csak szűk körben, indokolt esetben változtathatják meg erre vonatkozó, előzetes bírói engedély alapján. A rendelkezési és a tárgyalási elv következetes végigvitele alapján a jogalkotó tisztázta, hogy a bíróság a fél által érvényesített joghoz és a fél tényállításaihoz (nem általában, hanem főszabályként minden esetben) kötve van.

⁵⁸¹ MEGYERI Eszter: A kapcsolati minőség méltányossági dimenziója. 2012 Doktori értekezés Szegedi Tudományegyetem

A szervezeti igazságosság kutatási helyzetei erős analógiát mutat a polgári peres jogvita tárgyalási szakasza és annak során megszülető bírósági ítélettel, ezért választottam ezen kutatási eredmények. A perjog közjogi jogviszonyában a tárgyalást vezető, az alaki pervezető, majd az eljárást lezáró érdemi döntést meghozó bíró irányítása mellett alakulnak ki személyközi viszonyok, majd születik meg a kikényszeríthető, egzisztenciális hatással bíró végleges döntés. A per eredményeként megállapításra kerülő tényállás értékeli a felek korábbi és perbeli cselekményeit magatartását. Végeredményét tekintve pedig a bírói mérlegelő tevékenység eredményeként megszülető ítélet igazságosságát a felek és a közvélemény értékeli.

A szervezeti igazságosság kutatói között közmegegyezése alapján az igazságosságon belül megkülönböztethető disztributív és procedurális igazságosságot.⁵⁸² A **disztributív igazságosság** alapja az, hogy törvényekben és a bírói gyakorlat által kialakított elveken alapul-e a bírói döntés, míg a **procedurális igazságosság** annak a döntéshozatali folyamatnak az értékelést jelenti, amelyben az ítélet megszületik, annak alapján, hogy a peres eljárás megfelel-e a döntésben érintett személyek jogszabályokon alapuló elvárásainak.

Ezért nem lehet elegendő a formális, a bizonyítékok tényleges, érdemi értékelést kihagyó, a bírói meggyőződés motívumait feltáró, bemutató indokolás. A „nem életszerű”-ség, az „a következetes bírói gyakorlat” a bíróság nem fogadta el”, „a fél állítása ellentétes volt a többi perbeli bizonyítékkal” hivatkozása nem eredményez megnyugvást, nem alapozza meg a bíróság fair eljárását és annak méltányos elfogadást. Látható, hogy a folyamat eljárási elemei szorosan összekapcsolódnak a bírói döntés végső, anyagi tartalmú igazságosságával, de ugyanakkor érdemben a döntési folyamat jól értelmezhetően kettéválk az eljárási tartalomra és annak eredményeképp létrejövő ítéletre. A szervezeti igazságosság tudományos vizsgálatai arra mutattak rá, hogy az ítéletek igazságosságának megítélése, azok elfogadása szorosan kapcsolódik a meghozatali eljárás mikéntjéhez, az eljárási igazságossághoz.

Leglényegesebb összetevői a tisztességes eljárásnak a szervezeti igazságosság empirikus kutatási eredményei alapján a következők:⁵⁸³

- tájékoztatás, információk pontossága, teljessége (átláthatóság), a kommunikáció érdemi jellege;
- elfogulatlanság, pártatlanság;
- következetes szabályhasználat;

⁵⁸² BIES, R. J.- SHAPIRO, D.L.: Interaction fairness judgement: The influence of causal account. *Social Justice Research* 1. 199-2018.

⁵⁸³ FOLGER, R. – KONOVSKY, M.: Effects of procedural and distributive justice on reaction to pay raise decision 1989 *Academy of Management Journal* 32. 115-130.

- etikusság, tisztességes bánásmód, valamint
- döntések magyarázata, indokolásnak megléte, azok alapossága, a kommunikáció stílusa, hitelesége, őszintesége (**interakciós igazságosság**).

A szervezeti igazságosság szakirodalmának főbb megállapításai, vizsgálati következtetései GERÁKNÉ⁵⁸⁴ ezt összegző munkája alapján a bírósági döntésekre vonatkoztatva az alábbiak szerint adható meg:

- az igazságosság értékelése nagyon szubjektív;
- a vesztesek szinte mindig méltánytalannak tartják a döntést, azonban
- az egyén számára kedvezőtlen döntés (pervesztesség) igazságosságát a fair eljárás esetén is jellemzően elismeri a vesztes fél: a procedurális igazságosságnak jelentősebb a szerepe az igazságosság megítélésében;
- a bizalmi elem az eljárás tisztességessége, objektivitása és a (tárgyalást vezető) bíró magatartás döntően meghatározza az igazságossági érzületet,
- az értékelők bánásmódja érdemben befolyásolja az érzületet (mind negatív, mindpedig pozitív irányba);
- a méltánytalannak és igazságtalannak tartott eljárás sértettséget és védekező (vagy épp támadó) magatartást vált ki az érintettekben;
- a nyílt és őszinte kommunikáció (a bíró szóbeli indokolásának tartalma, érvelésének minősége stb.) pozitívan befolyásolja az értékelési rendszert;
- az előre eldöntöttség látszata, az esély hiánya elfogadhatatlanná teszi a döntést, az a bírósági szervezettel szembeni bizalmatlanságot erősíti.

13.3. Az anyagi igazság elérésének elvi lehetősége az emberi emlékezet, mint bizonyítási eszköz alkalmazásával

Az emberi emlékezeti anyagra alapított perbeli tényállások esetén felmerül a kérdés, hogy az milyen fokban megbízható, objektív lenyomata a múltbeli eseményeknek. A polgári perben az igazság, illetve bizonyosság magas fokán álló bizonyítottság megállapítására az előhívott ill. a felidézhető emlékek alapján kerül sor. Ennek ellenére a tanúvallomások alkalmasságát a célul tételezett objektív (anyagi) igazságosság elérése körében még nem vizsgálták. Az ideg- és kísérleti pszichológia tudományos eredményei alapján az anyagi,

⁵⁸⁴ GERÁKNÉ KRASZ KATALIN: A teljesítményértékelés igazságossága 2008. Budapest, ELTE Doktori disszertáció 187-198.

objektív igazságosság érvényesítését szolgáló polgári per elméleti alapfeltételei aggályosak. A kérdéskört érintő interdiszciplináris társtudományok eredményei, így többek közt a logikai, nyelv- és igazság-filozófiai valamint a jelen tanulmány keretében vizsgált emlékezetkutatási (kognitív pszichológia) tézisek az alaki igazságosságra törekvő (hatályos) polgári per posztulátumát látszanak igazolni. Az emberi emlékezet kutatás releváns eredményeit bemutató elemzés az anyagi és alaki igazságosság- valamint a tanúbizonyítás módszertani kérdéseiben új értékelési szempontokat tárhat fel.

13.3.1. Az emberi emlékezet általános szerkezete

Az emlékezet az emberi érzékszerveken keresztül felfogott információk tárolására és előhívására szolgáló rendszer.⁵⁸⁵ Az több, különböző entitásból áll (rövid- és hosszú távú memória, munkamemória stb.), amely alrendszerek közös jellemzője az információ megőrzése. Az emberi emlékezet egyik – a perjogi szempont-rendszerünk vonatkozásában is kiemelendő – sajátossága, hogy az emléknymok elhalványulnak: felejtés és felidézési hibák, gátlások lépnek fel.

Donald O. Hebb idézi⁵⁸⁶ a berlini egyetem kriminalisztika tanára, Liszt professzor 1902-ből származó – e tárgybeli első – kísérletét, amelyben két hallgató az egyetemi előadás közben előre megtervezett módon, hangos szóváltásba keveredik, amelynek végén egyikük revolvért is ránt, amely a professzor közbelépése során el is sül. A jelenlévő – be nem szervezett – hallgatóknak semmilyen érdeke nem fűződött az incidens felidézése során az események torzításához, meghamisításához. A beszámolók alapján megállapítható volt, hogy a viszonylag egyszerű eseményről szóló írásokban jelentős változtatások, kihagyások, betoldások voltak. Ezek egyértelműen mutatták, hogy az iskolázott és pártatlan szemtanúk jelenős és alapvető hibákat követtek el a felidézés során.

A hosszú távú, önéletrajzi, epizodikus (explicit) emberi emlékezetet ténszerűsége és objektivitása nem állítható. A visszaemlékezés során a logikailag hibás vagy ténybelileg hiányos emlékeket akaratlanul is kiegészítjük, értelmes egészzé konstruáljuk. Az így kiegészített emlékek tárolódnak, és utóbb már ezekre emlékszünk; azt idézzük fel, aminek és ahogy „történnie kell”, nem azt, amire ténylegesen emlékezünk. Az összetett folyamatokra, epizodikus eseményekre történő emlékezés alapvetően rekonstrukciós folyamat. Ez a valóságos történések emléknymaiból, részleteiből, valamint a szereplő vagy megfigyelő ezek későbbi

⁵⁸⁵ BADDELEY Alan: Az emberi emlékezet. Budapest, 2001. Osiris Kiadó 16-40.

⁵⁸⁶ HEBB Donald O.: A pszichológia alapkérdései 1978. Budapest, Gondolat 128-129.

interpretációjából, a tárolás és felidézés során tett konstrukciójából áll.⁵⁸⁷ A tanúmeghallgatás módszere, technikája is erősen befolyásolja a felidézett emlék pontosságát

Az emlékezés bármely megnyilvánulásának három szakasza különböztethető meg: a kódolás, a tárolás és az előhívás.⁵⁸⁸ Ezen tartalmak elválasztására, azok magyarázatára több elméleti modellt állítottak fel –az egyes részterületeken a máig is vitában álló– az idegtudományi kutatók. Dolgozatunkban csak az emberi emlékezet kutatás konszenzusos eredményeit mutatja be, mivel azok elégségesek a tárgyalta eljárásjogi témánk, az objektív valóság feltárhatóságának megértéséhez.

Ramirez - Tonegawa és munkatársaik (2013)⁵⁸⁹ ún. optogenetikai vizsgálata eredménye szerint az emberi agy neuronhálózatában minden egyes átélt emlék illetve élmény nyomot hagy. Kutatásuk rögzített kiinduló pontja az volt, hogy az emberi epizodikus emlékezet pontatlan, nem valóságos és tényleges emlékekből áll keverten. Számos, jól dokumentált bírósági ügyben téves vallomások alapján ítélték el vádlottakat: a tanúk és az áldozatok hiába hittek igazukban, azt utóbb cáfolták a DNS-vizsgálatok. Kutatásaik eredménye alapján a téves emléknym-jelenség teljesen egyező a valódi memória tárolási- és előhívási folyamatával. Az epizodikus memória több összetevő, mint például a tárgyak, a hely, az idő együtteséből alakul ki. Ezen emléknymokat (más néven) engramoknak nevezik. Az emléknym szerveződése és tárolása az idegsejtek kémiai és fizikai módosulásán-, illetve az idegsejtek neuronhálózata közötti kapcsolódásokon keresztül valósul meg. Az engramok hordozzák a hamis és a valódi emlékek információit is (lokálisan az agy temporális lebegyében). Az agy hippocampusza speciális sejtjeinek aktiválódása szükséges az emlékek felidezéséhez, ugyanazoké a hibás és a valódi emlékek esetében is.

13.3.2. A kódolás

A kódolási szakaszban a bemenő, környezeti információt (input: ami lehet auditoros, vizuális és haptikus esemény) először a rövid távú memóriában (Short-term memory: STM) helyezük el átalakítva az input jelet, kódolt reprezentációvá.

⁵⁸⁷ HEBB D. (1978) 129.

⁵⁸⁸ ATKINSON R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J.: Pszichológia. Budapest 1994. Osiris-Századvég 219-234.

⁵⁸⁹ RAMIREZ, Steve. – TONEGAWA, Susumu : Creating a False Memory in the Hippocampus. *Science* 2013. July, Vol. 341. 387-391.

Vizsgálati érdeklődésünk homlokterében a hosszú távú memória (Long-term memory; LTM) áll, amelyben alapjelenségként, elsődlegesen a jelentés kerül kódolásra⁵⁹⁰ (szemantikai tárolás). Itt kerülnek tárolásra a személyes élmények, amelyeket a szakirodalom önéletrajzi emlékezetnek nevez és azt külön vizsgálatok tárgyalják. Ezen emlékek kódolásának sajátosságát mutatja be Neisser (1981)⁵⁹¹ az amerikai Watergate-botrány (a továbbiakban: botrány) esetelemzésében. A John Dean a botrány elsőszámú kormányzati tanújának vallomáselemzése kimutatta: társadalmi, politikai eseményekről szóló beszámolóiban a tanúk az egyes részletekről megfélekednek. Így kifejezetten arról, hogy ki, mikor, kinek, mit mondott, ki volt még jelen stb. Sokat tévednek az emberek az elhangzottak tartalmáról, és kiemelten arról, hogy rendkívüli helyzetekben mi történt, mi hangzott el. Azonban a beszámolók egészében véve mégis –általában és a konkrét esetelemzésben is- pontosan írják le történeteket általánosságban.

A jelentés alapján történt kódolás biztosítja a legjobb felidézési pontosságot. A kódolás sikeressége érdekében értelmes kapcsolatok, ún. mélyebb szintű kódolás kialakítása segíthet az emléknym felidezésben. Atkinson (1993) a zenét tanulók egy felidézési útvonalat kialakító kódolásán mutatja ezt be. Az ún. keresztés dűrok (C, G, D, A, E, H, Fisz, Cisz) nevein „Cérna Géza diót árul, ezért helypénzt fizet, cisz.” mondatba szerkesztése a szavak kezdőbetűit az LTM-be mélyebb szinten kódolja. Ez értelmes, kódolt kapcsolatot eredményez, jobb felidézési eredményességgel.

Egy másik jellegzetesség, hogy ezen kódolás során az események rejtett okai, következményei hozzáadódnak a rögzített tény ill. tényekhez. A jelentés alapján történt kódolás biztosítja a legjobb felidézési pontosságot. A kódolás sikeressége érdekében értelmes kapcsolatok, ún. mélyebb szintű kódolás kialakítása segíthet az emléknym felidezésben. Atkinson (1993) a zenét tanulók egy felidézési útvonalat kialakító kódolásán mutatja ezt be. Az ún. keresztés dűrok (C, G, D, A, E, H, Fisz, Cisz) nevein „Cérna Géza diót árul, ezért helypénzt fizet, cisz.” mondatba szerkesztése a szavak kezdőbetűit az LTM-be mélyebb szinten kódolja. Ez értelmes, kódolt kapcsolatot eredményez, jobb felidézési eredményességgel. A jelentés kódolását minél mélyebben és kidolgozottabban végezzük el, annál pontosabb lesz az emlék felidézhetősége. Azaz a perben az érdektelen (elfogulatlan) tanúk, akik vallomását a bíróság a nagyobb súllyal, nyomatékkal veszi figyelembe a tényállás megállapítása során, pont

⁵⁹⁰ Az előnyben részesített szemantikai tároláson túl létezik más kódolási mód is (képi benyomások, ízek, szagok, szószertintí audiális memoriter stb.). Lásd: SACKS J. S.: Recognition memory for syntactic and semantic aspects of connected discourse. *Perception and Psychophysics* 1967.2. 437-442.

⁵⁹¹ NEISSER U: John Dean's memory: A case study. *Cognition* 1981. 9. 1-22. in: ATKINSON R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J. (1994.) i.m. 226-227.

érdektelenségük révén kidolgozatlanabban, felszínebben kódolják az eseményeket. Ezen tanúvallomások esetén a felidézést pontosságát javító (kérdés) technikáknak alapvető jelentősége van, amely kérdéskörrel alább foglalkozunk.

Az emlékezeti reprezentációhoz hozzáadódnak a kódolás során, és mintegy eredeti emlékeként hívhatóak elő, ahogy azt Bradshaw és Anderson igazolta egy 1982-ben publikált kísérletében.⁵⁹² Ebben híres emberek életéből olvastak fel tényeket vizsgálati személyeknek úgy, hogy egyes tényeket okokkal és következményekkel kiegészítették, másokat pusztán tény- illetve adatszerűen közölték. Az olyan okozatisággal kiegészített tényeket, mint például „Mozart Münchenben el akart kerülni egy szerelmi bonyodalmat ezért Párizsba utazott” jobban, pontosabban idézték fel a vizsgálati személyek, mint a „Mozart Münchenből Párizsba utazott” jellegűeket. Az emlékezeti reprezentációhoz hozzáadódott a következmény is, és egy a céltól az okig terjedő felidézési útvonal képződött le a kódolás során. Az emléknym előhívásánál az egyik elérési útvonal a célt jelentő tény volt. Azonban közvetve az októl induló felidézési útvonalról is elérhető volt a tény még akkor is, ha maga a tény (az információ) különben teljesen elfelejtődött.

A felidézés során ezen szubjektíven kódolt okozatossági láncolat elemei, beleértve a konstruált, hozzáadott elemeket is az emléknymmal együtt jelennek meg, a felidézési útvonal részévé válnak. Az emlékezeti reprezentációhoz hozzáadódnak a kódolás során, és mintegy eredeti emlékeként hívhatóak elő⁵⁹³. A kódolás és az előhívás közötti kapcsolat nyilvánvaló: az információ szervezése, és a felidézési helyzet azonossága, hasonlósága döntő az emléknymok felidezésénél. Ezen kérdéskört átfogóbban a „Felidézés” című fejezetben tárgyaljuk.

13.3.3. A tárolás

Az STM kapacitása igen korlátozott: 7 ± 2 tétel (rövid távú memória terjedelem). A LTM ismereteiből (pl. betűkből egy szót kódolunk: PPOAL \rightarrow PAPOL) egységeket, ún. tömböket (chunk) képezhetünk a kapacitás bővítésére a hosszú távú memória ismeretei alapján.⁵⁹⁴

Az információk egy része szükségszerűen elvész a tárolás során: a későbbi információk (teljesen) elnyomják, kiszorítják, vagy csak eltakarják a régebbieket (nyom-elhalványulás

⁵⁹² BRADSHAW G. L. – ANDERSON J. R.: Elaborativ encoding as an explanation of levels of processing. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. 1982. 21. 165-174. in: ATKINSON R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J. (1994.) 227.

⁵⁹³ BRADSHAW – ANDERSON (1982) 22.

⁵⁹⁴ ATKINSON R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J. (1994.) i.m. 221-223.

hipotézise). Az STM szűk kapacitása, az új információk által a régiek kiszorítása, és az ismételés nélküli nyomok elhalványulása az emlékezet első vonalának rövid életűségét okozzák. Az STM-ben az információk az előbb mondottak szerint elvesznek vagy átkódolódnak és átkerülnek a LTM-ba (kettős-memória modell).

Azonban bizonyos dolgok (pl. folyamatos motoros készségek) egyáltalán nem felejtődnek el, míg más dolgok (pl. idegen nyelvek) lassan tárolódnak, kezdetben gyorsan felejtjük, aztán hosszú távon igen jól tárolódnak. Más emlékek, így az önéletrajzi emlékezet felejtése lineáris lépet mutat. Linton (1975)⁵⁹⁵ klasszikus kísérletében öt éven át jegyezte le az eseményeket, és vizsgálta naplófeljegyzései elfelejtési valószínűségét. Véletlenszerű kiválasztással az életrajzi epizódokat felidézte, gyakorolta. Minden évben 5%-al többet felejtett el azzal, hogy jelentős különbség adódott a gyakorlással ill. több gyakorlással tárolt, valamint a gyakorlás nélküli események felidézhetőségében. A négy év alatt egy alkalommal gyakorolt, előhívott emlékek több, mint 60%-a felejtődött el; 2 gyakorlással után a 60%-os felejtés öt-öt és fél év után következett be. 4 vagy több gyakorlás (felidézés) esetén négy év alatt 10% alatt volt a felejtés és hat év alatt sem érte el a 20%-os mértéket.

13.3.4. A felidézés

A néhány pillanatig látott arcok felismerése a szemtanú vallomásokban rendkívüli mértékben pontatlan, gyakorlatilag teljesen megbízhatatlan.⁵⁹⁶ 1976-ban Angliában Lord Devlin által vezetett bizottságot állítottak fel mintegy 2000 szemtanú vallomáson alapuló eljárás eredményének vizsgálatára. A bizottsági azt javasolta, hogy a vádlott elítélésére ne kerülhessen sor, ha önmagában szemtanú ill. tanúk vallomása áll csak rendelkezésre, és a bűnösséget más bizonyíték nem alapozza meg.⁵⁹⁷

Az emberi emlékezet a gyakran látott tárgyakat és eseményeket is elégtelenül, gyengén idézheti fel. Cattel (1895)⁵⁹⁸ kísérleteiből, amelyek közül egyben konkrét egy héttel ezelőtti havazási eseményre is rákérdezett, 56 vizsgálati személy közül 7 idézte fel a konkrét hóesést, arra következtetésre jutott, hogy az emberek nem tudnak többet mondani arról, hogy milyen idő volt, mint arról, hogy milyen idő lesz. (A modern meteorológiai előrejelzések elérhetőségével a jövőbe-látás azonban sokat javult.).

⁵⁹⁵ LINTON Marigold (1975): Memory for real-world events. in BADDELEY (2001) 276-278.

⁵⁹⁶ BADDELEY (2001) 38-44.

⁵⁹⁷ http://www.docstoc.com/docs/89506319/Devlin_Committee

⁵⁹⁸ CATTEL McKEEN (1985) in. BADDELEY (2001) 40.

Hétköznapi tárgyak felidézése során nem a valóságban tapasztalt képeket idézzük fel, hanem rögzült, illetve tapasztalatainkból absztrahált valóságot⁵⁹⁹ (konstruktív emlékezet). Igen erős sémák (tárgyak mentális reprezentációja), sztereotípiák működnek bennünk, amelyek az eseményeket eltorzíthatják. A sémák, sztereotípiák, amelyek az embert érő nagy mennyiségű információ rendszerezésének jótékony és hasznos eszközei, a kódolást és az előhívást is jelentősen befolyásolhatják. A kísérleti személyek egy éttermi történet megismerése után megemlítik, hogy a szereplők étkeztek és fizettek akkor is, ha ilyen események egyáltalán nem szerepeltek a történetben.⁶⁰⁰

A következtetések emlékezeti konstrukciója folytán a tények és a hozzáadott következtetések láncolata szétválaszthatatlanul össze tud mosódni. Egy elhangzott beszélgetés felidézett emlékéből utóbb nem lehet kiválasztani a tényleg elhangzott kijelentéseket és azt, amit mi magunk szükségszerűen hozzáadunk.⁶⁰¹ A következtetés a látott, szemtanúként észlelt jelenetekre is vonatkozik. Loftus és Loftus⁶⁰² (1975) nevezetes kísérletében egy közúti baleset emléknymait alkották újra a vizsgálati személyek. A balesetről szóló beszámolóban mind közvetlenül utána, mindpedig egy hét elteltével a kérdés feltevése, annak szóhasználata döntően változtatta meg a választ (függetlenül a ténylegesen látott eseménytől). Azon személyek akiknek „koccanásos balesetről” szóló kérdésekre kellett válaszolnia kisebb anyagi kárral járó balesetet rekonstruáltak, törött üveg nélkül. Azonban azok, akik „karambolról” szóló kérdéseket kaptak nagy anyagi kárral és személyi sérüléssel járó, üvegtöréses balesetről számoltak be. A beszámolók függetlenek voltak a ténylegesen látott eseményektől: a kérdés feltevése, az abban sugallt súlyosság volt a döntő hatású. Ezen kísérlet igen tanulságosak a tanúmeghallgatások eredményeinek értékelésében, illetve a bírói meghallgatások gondos, befolyásolás mentes megszerkesztésére hívja fel a figyelmet. Az alább tárgyalt kognitív interjú bemutatása során a nyitott és zárt kérdésekre visszatérünk jelezve, hogy azok emléknymot befolyásoló hatása is jelentős.

Az epizódikus emlékezeti ill. a megtanult anyagok felidézése sokkal nehezebb más környezetben, mint ahol azok rögzültek. Ezen kontextus függőségi hatás⁶⁰³ mértéke a tanult anyag felidézésekor 40%-al volt kevesebb felidézés a megváltozott környezetben. A tárgyalóteremben történő múltbeli események felidézés (és nem a felismerés) szükségszerűen

⁵⁹⁹ BADDELEY (2001) 40. (RUBBIN és KONTIS 1983-as vizsgálata alapján)

⁶⁰⁰ ATKINSON R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J. (1994.) 235.

⁶⁰¹ ATKINSON R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J. (1994.) 243.

⁶⁰² LOFTUS G. R. – LOFTUS E.F.: Human Memos: The processing of Information. New York 1975. Halstead Press

⁶⁰³ BADDELEY (2001) 306-307.

rosszabb, mintha azon a helyen történne, ahol az elhangzott, megtörtént. Ennek 40 %-os mértéke annyira jelentős, hogy az ilyen felidézési pontatlanság mellett a tényállás pontosságáról, az objektivitásáról nem beszélhetünk.

13.3.5. A felejtés

Az LTM-ből történő felejtés sok esetben nem az információ elhalványulása, elvesztése okozza, hanem egyszerűen csak nem vagy nehezen hozzáférhető az emlék. Az információ szegényessége sok esetben felidézési hibát jelez. Mintha egy nagy könyvtárban nem találnánk egy könyvet mert rossz helyütt keressük, vagy mert rossz rendszerezés miatt nem jó helyre tette azt a könyvtáros.

A felejtésnek érzelmi tényezői nyilvánvalóak: az érzelmi töltésű eseményeket (mind a pozitív mind a negatív hangulati helyzeteket) gyakrabban emlegetjük, mint a közömbösek, semlegeseket. Az ún. *villanófény* emlékeknél, ahol pl. nagy jelentőségű politikai, történeti események (merényletek, katasztrófák) zajlottak évekkkel, sőt évtizedekkel később is pontosan idéztek fel a szemtanúk és azok is, akik hallomásból értesültek róla⁶⁰⁴. Ezzel szemben az emlék aktív akadályozását jelenti az érzelmi elfojtás traumatikus- vagy az énképet sértő (kognitív disszonanciát okozó) eseményeknél. Ez esetekben az emlék elfojtása a konstruktív átszervezéstől, egészen a teljes hozzáférhetetlenségig alakulhat.

13.3.6. A felidezés javításának eljárásjogi technikái

A felidezés pontatlansága jelentősen javító mnemotechnikai eljárásokkal. A legegyszerűbb és költségtakarékos eszköz e körben az, ha a tanú ill. a fél meghallgatása előtt időt ad a bíróság, és egyben felhívja meghallgatandó személyt a helyszín, a környezet felidezésére, elképzelésére⁶⁰⁵. Ezzel ekvivalens az a megoldás, hogy a bíróság helyszíni tárgyalást tart ott, ahol a felidézendő cselekmény történt, elhangzott. A helyszíni tárgyalás tartása a hatályos perrendtartás szabályai alapján- nem érintve azt a helyzetet, amikor a tanú betegsége, mozgáskorlátozottsága folytán csak lakóhelyén hallgatható meg- mint bizonyítási cselekmény csak a felek kérelme alapján történt, arra hivatalból nem kerülhet sor. A bírósági percselekmények elenyésző száma zajlik a történések helyszínén, így az objektív, anyagi igazság kiderítésére irányuló eljárási célokat nem is szolgálja a bizonyítási eljárás bírósági gyakorlata. A Pp. bizonyítási eszközrendszere a szabad bizonyítás elvéből adódóan azt

⁶⁰⁴ BOWER G. H. - BLACK J. B. - TURNER T. R. (1979): Scripts in memory for text. in.: ATKINSON R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J. (1994.) i.m. 245.

⁶⁰⁵ BADDELEY (2001) i.m. 308-309.

önmagában nem akadályozná meg, azonban ezen anyagi igazság kiderítését követő tanácsok a célok eléréséhez adekvát eszközöket nem követelik meg az eljárás során.

Kifejezetten a tanúk és perbeli személyek emlékezetének javítására fejlesztette ki Fisher és Geiselman⁶⁰⁶ a kognitív interjút. Két alapvetésen alapul a felidézést javító interjú: az egyik, hogy minél nagyobb az átfedés a két helyzet között (múltbéli esemény-émlék előhívása) annál pontosabb a felidézés; a másik, hogy a felidézés több nyomon, útvonalon érhető el, idézhető fel és ezek összegzése segíti az eredményességet. A kognitív interjú módszerei, amelyeket a polgári perbe átalakítás nélkül lehet transzformálni a következők.

A./ A tanú vagy fél idézze fel képzeletben az esemény helyszínét, környezetét, az ott látott személyeket, tárgyakat.

B./ A bíró biztassa és hagyjon időt, hogy a tanú vagy a fél felidézzen minden részletet eseményt azt is, ami nem látszik lényegesnek, relevánsnak⁶⁰⁷.

C./ Az eseményeket különböző sorrendben is idéztesse fel a bíró (időben előre, majd visszafelé is).

D./ Az eseményeket eltérő szemszögből (pl. más személy perspektívájából, más térbeli nézőpontból) idéztesse fel a bíró.

Az interjú készítő ill. a tanút kihallgató bíró módszere döntő hatással bír a felidézés eredményességére. A rövid, zárt kérdések és a válaszadó mentális aktivitására nem reagálás nagyon rontja az emlékezet pontosságát. Ezzel szemben a nyitott végű, nem rövid, és a válaszoló állapotára is figyelő kognitív interjú a standard kérdezés 40%-os eredményességéhez képest 57%-os teljesítményjavulást eredményezett.

⁶⁰⁶ FISHER R. P. – GEISELMANN R. E. (1988): Enhancing eyewitness memory with the cognitive interview. in BADDELEY (2001) i.m. 328-331.

⁶⁰⁷ Ez a Pp. szabályozásával, és az ennek alapján álló bírói gyakorlattal, amely az ügy érdemére tartozó bizonyításokat, perceselexményeket privilegizálja, ellentétben állónak látszik, és kifejezett szemléletváltozást igényel.

Összegzés – a hipotézisek értékelése

1. Első hipotézis

A magyar perjog általános elve, a jognyilatkozathoz kötöttség [rPp. 3. § (2) bekezdés és Pp. 2.§ (1) bekezdés] a bírói gyakorlatban a felek által érvényesített joghoz kötöttségként és az eljárásjog igazságosságának a biztosítékként azonosítható a bírói szemléletben.

Az első hipotézist a jogelméleti, dogmatikai és a perjog magyar történeti hagyományai alapján feltárt adatok részben támasztották alá, azt csak részben igazolták.

A jogelméleti igazságosság⁶⁰⁸ fogalmából az abszolút, anyagi igazságot kereső eljárás, és a konkrét perbeli jogérvényesítést előtérbe helyező fair (és gyors) eljárás elve is levezethető. Az alaki igazságosság tartalmilag a pragmatikai szempontot helyezi a polgári per elsődleges céljává. Ezen megközelítéssel áll éles elvi ellentétben a valamennyi lehetséges anyagi jogosult perbe állásával, a kereset valamennyi lehetséges anyagi jogcímen történő elbírálásával, és az ehhez szükséges valamennyi (múltbéli) releváns tény objektív feltárásával.⁶⁰⁹ Az anyagi igazság elsődlegességét valló eljárásjogi rendszer a teljességet igénylő, az objektív tényállást feltáró bizonyítás követeli meg. Ez elérhetetlen elvi lehetőség akkor, ha ezen múltbéli tények az emberi emlékezetből hívhatóak elő, tárhatóak fel.

A múltbéli események objektív „valóságossága” csak a szubjektum megismerő tevékenységében, illetve azáltal létezik. A szubjektív tudat nem csak megfigyeli, „lefényképezi”, és tényszerűen raktározza a múltbéli eseményeket, hanem szükségszerűen alakítja, konstruálja is.⁶¹⁰ Az előhívás „eredményessége, pontossága” pedig az információk korábbi megszervezésén és az előhívás kontextusán (a kódolási környezet hasonlóságán) múlik.

⁶⁰⁸ GYEKICZY Tamás: A polgári peres bizonyítási eljárás és ítéleti tényállás néhány elméleti problémája. Jogtudományi Közlöny 2003.7-8. 285-295.o.

⁶⁰⁹ MOLNÁR, A. (2009) i.m. 129-139. A Fővárosi Ítéltábla tanácselnöke a tanulmányában azon véleményének ad hangot, hogy a Pp 3. § (2) bekezdése alapján a fél kérelmétől -annak tartalma szerinti értelmezés alapján- a bíróság eltérhet. A tisztességes eljárás követelménye alapján a bíróság „az irányadó jogszabályok összességének oldaláról vizsgálja” a felek tényállításait és „amennyiben azok között arra alkalmasat talál, a kérelmet teljesíti”. Ezen nézetet nem tartjuk sem a hatályos jogszabályoknak megfelelőnek, sem pedig teljesíthetőnek a fair eljárás követelményének tükrében.

⁶¹⁰ SEIFERT, C.M., ROBERTSON, S.P., és BLACK, J.B.: Type of inferences generated during reading. Journal of Memory and Language 1985. 405-422.o.; LOFTUS, G.R. ÉS LOFTUS, E.F.: Human Memos: The processing of Information. New York 1975. Halstead Press

Az emlékezet felidézés során is formálódik;⁶¹¹ annak ténszerűsége jelentékenyen javítható kognitív interjú ill. helyszíni tárgyalások alkalmazásával. A tárolás és az előhívás során pedig hibák, információvesztés és felidézési ún. interferencia hibák lépnek fel. Ezt meghaladóan a felidézést az egyedi érzelmi tényezők is jelentősen befolyásolják (ún. elfojtási hipotézis). Az emlékezet tudományi vizsgálatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy a szemtanúvallomások rendkívüli módon megbízhatatlanok. A konkrét események felidézése során pedig a tanúk, illetve a felek nem azt idézik fel, amit tapasztaltak, hanem amit benyomásainkból leszűrtek, amit tapasztalataikból absztraháltak.⁶¹² Az anyagi igazságosságot a polgári per igazságosságának követelményeként állítani az emberi emlékezeti anyagra (is) építő eljárásban nem elfogadható, nem fenntartható nézet.

A valóság elérhetősége a tényállás megállapítása során, és az objektív igazságra törekvés tételezése a felek rendelkezési jogán alapuló polgári peres eljárásban olyan elméleti fogalmak, amelyek a hatályos szabályozás kereteit meghaladják. A hatályos Pp. rendelkezése a keresetben megjelölendő joghoz, mint perbeli jognyilatkozathoz kötöttség kérdését tisztázta: ahhoz a bíróság kötve van, a fél perbeli önrendelkezési jogával szemben attól a bíróság a törvény által biztosított cselekményeket kivéve nem térhet el.

Ez nem vonja maga után azt, hogy a bíróság ne minősíthetné a törvényeknek megfelelően és azok alapján a felek jogviszonyait. Azonban ennek kerete és tartalma – a főszabályként - a felek peranyag szolgáltatására épülő eljárásban artikulálódhat és a bíróság rendelkezésére bocsátott tények körében értelmezhető. Ezen fair eljárás nehézségeit és alaki igazságosságát felcserélni a megismerhető valóság és az objektív igazság elérhetetlen ideájáért nem látszik indokoltnak a XXI. századi polgári perrendtartással szembeni követelmények alapján.

Ugyanakkor a bírósági döntések szövegelemzése alapján elvégzett kutatás eredményei azt igazolták, hogy az értékelés végeredményének méltányossága, azaz a perbeli siker vagy sikertelensége, nem befolyásolja szignifikánsan a bírói tevékenység igazságosságának megítélését. Ez azt jelenti, hogy a méltánytalannak észlelt eredmény (elvesztett vagy részben elvesztett per) esetén is igazságosnak, elfogadhatónak tartják a felek a döntést és a bíróság mérlegelést, ha azt ellensúlyozza a döntéshozó(k) fair eljárása, bánásmódja. Növeli az igazságossági értékelést (függetlenül a végeredménytől) az eljárásba vetett bizalom is,

⁶¹¹ Lásd a kérdéskört részletesen és átfogó (kézikönyvi) jelleggel: BADDELEY, A.D.: Human Memory: Theory and Practice. Boston 1990. Allyn and Bacon; magyarul: BADDELEY Alan: Az emberi emlékezet 2001 Budapest, Osiris

⁶¹² RUBIN, D. C. - KONTIS, T. C. : A schema for common cents. Memory and Cognition, 1983.11., 335-341. in BADDELEY Alan (2001) i.m. 38-40.

amelynek alapvető eleme az eljárás nyitottsága, átláthatósága, kiszámíthatósága. Azaz az interperszonális igazságossági tényező határozza meg döntően a bírói mérlegelési tevékenység elfogadottságát, amely bíró magatartásával, személyes jellemzőivel, indokolásának meggyőző erejével (a magyarázat elfogulatlanságával, részletességével, kompetenciájával) áll összefüggésben.⁶¹³

2. Második hipotézis

A bírói attitűdben a felek „fegyveregyenlősége” és a tisztességes eljárás elve elsődleges, és ebből következően a bírók az objektív (anyagi) igazságot kutató, aktív bírói szerepvállalás helyett a felek ügyeikért való felelősségének érvényre juttatását tartják a perjogi normák egyik céljának.

A kérdőíves, 800 bíró bevonásával elkészített és kielemezett kutatás eredményei igazolták a második hipotézist a 2016. évi Pp. profeszionális perrendet bevezető – részben – új koncepciója kapcsán.

A keresettel érvényesített és abban határozott módon megjelölt tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttség koncepciójához támogató, azt helyeslő tartalmú attitűdöt fejeztek ki bírók. Ezen megoldás egyfelől a felek perbeli felelősségét hangsúlyozza ügyükért, másfelől kiemeli a perbeli főszemélyek alkotmányos önrendelkezési jogának – a perbeli rendelkezési jogban testet öltő - szabadságát és annak védelmét a bírói önkénytől.⁶¹⁴

A bírók ezen attitűdje azt mutatja, hogy per tárgyi kereteinek rögzítése, az osztott perszerkezet és annak preklúziós hatásának érvényesülése érdekében elengedhetetlennek tartják az új Pp.-ben ennek érvényre jutását. Ez egyben egy passzívabb bírói magatartás igénylését jelenti, amely a Pp. 6.§-ában írt bírói közrehatás alapelvét és annak a Pp. 237.§-ában írt anyagi pervezetési eszközét gyengíti, részben lerontja. Ugyanis ezen attitűd ellenérzést mutat a bírói anyagi jogi kitanítási kötelezettsége iránt figyelemmel az anyagi pervezetést és a bírói közrehatási kötelezettséget elutasító bírói szemléletre. A bírói aktívabb szerepvállalás

⁶¹³ GERÁKNÉ (2008) 130-135.

⁶¹⁴ Egy további item volt ezt meghaladóan egyértelműen negatív attitűdöt kiváltó: a közigazgatási Pp. szabályozásának elve. Azonban itt nagyon jelentős volt a semleges és választ nem adó bírák száma, és az önálló közigazgatási kódex megalkotásával szemben ellentétes, negatív érzelmek nem mutatkoztak meg. Itt a részletszabályok, illetve a közigazgatási eljáráshoz tartozó ügytípusok meghatározásának kérdésköre volt vitás. Azonban ezen kérdést a jogalkotó közjogi erővel is bíró döntésében az önálló közigazgatási perjog vonatkozásában eldöntötte, így ezen kérdés további elemzése és értelmezése okafogyottá vált.

elutasítása összefügg a koncepció ún. professzionális perrend koncepciójával, nevezetesen azzal, hogy a felek számára a perben a jogi képviselő kötelező. A nem laikus képviselők esetében pedig a bírók a *iura novit curia* elvének háttérbe szorítását tartják helyesnek, azt csak a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében látják indokoltnak a később elemzett bírói írásbeli véleményekből kitűnő álláspont szerint.

3. Harmadik hipotézis

A bírói gyakorlat alapján megállapítható egy bírói „mérlegelési teszt”; amellyel a bírák – a perjogi intézmények keretei között – az ítéleti tényállás megállapításának és a bizonyítékok értékelésének feladatát végzik és amely alapján meghatározzák az egyes bizonyítékok bizonyító erejét is. Amennyiben kimutatható a fent írt mérlegelési teszt, akkor annak attribútumait el tudom írni absztrakt módon, amely így elemzés tárgyát képezheti; amennyiben pedig a hipotézis nem lesz igazolható, nem lesz megállapítható egy absztrakt módon leírható bírói módszertan, akkor választ tudok adni ennek okaira

A bírók a perbeli bizonyítékok mérlegelése során értékelési, következtetési tevékenységet végeznek: a bíróság a bizonyítékokat (amelyek bizonyító erejét első lépésben már mérlegelte) összességében értékeli, és azokat – a felek által előadott, bizonyítéknak nem minősülő peradatokkal együtt – meggyőződése szerint bírálja el. Ezen folyamat során a bíróság nemcsak a bizonyítékokat, hanem a tárgyalás egész anyagát is értékeli.⁶¹⁵ Ezen folyamatról számot adó érvelés, indokolás [Pp. 346. § (4) és (5) bekezdés] az eseti döntések vizsgálata során a bírói szabad meggyőződés döntően szubjektív, látszólag önkényesen kiválasztott elemek mentén alakul. A mérlegelés objektívitását, a bíró kétséget kizáró szubjektív meggyőződését alátámasztó érvelés és az ehhez alkalmazott teszt nem volt kimutatható.

A bírói meggyőződés jellemzően nem vagy alig fejezhető ki az ítélet indokolásának keretei között, arra csak a bizonyítékok értékelésének bírói metodikájából és az indokolás érvelési technikájából lehet – közvetett módon - visszakövetkeztetni. A bizonyítás szükséges, illetve elégséges bizonyosság fokához szükséges adekvát kritériumok nem voltak meghatározhatók a bírói indokolásokból. A bíró szubjektív tudati eleme, amely alkalmas eszköz az anyagi igazságosság, mint osztó igazságosság eléréséhez meghatározó és szinte

⁶¹⁵ GÁTOS György: Bizonyítás In: A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: Németh János – Kiss Daisy) Complex kiadó, második, átdolgozott kiadás, Bp. 2007. 1140–1141. o.)

kizárólagos jellegű volt. A meggyőződés szerinti elbírálást a bíró személyisége határozza meg döntően szubjektív értékeléssel.

A bizonyítási cselekmények a felek pertaktikai hatalmasságában áll. A felek ezen cselekményeken keresztül azon bizonyítékokat kívánják szolgáltatni, amelyek saját perbeli állításaik, vélekedésük alátámasztására szolgál. A felek előadása e körben kiemelt jelentőségű, mert annak lefogadása, illetve kirekesztése a fél perhez kötődő érzelmi és jogi viszonyát is döntően meghatározza. A bizonyítékok értékelése során kiemelt fontosságú a nyílt, a bírói mérlegelést, a bírói meggyőződés elemeit feltárni bemutatni. Ez teszi méltányossá az eljárást: a perveztes fél ezáltal értékelheti, érezheti úgy, hogy megfontolás tárgyává tették előadást, bizonyítékait, azokat megmérték és figyelembe vették. Ha nyílt, őszinte és transzparens a bizonyítékok értékelése az a félben az eljárás tisztességességét, igazságosságára vont következtetést alapozza meg.

Summary

In civil litigation, the task and purpose of the judiciary is to investigate the law of the subject matter: to establish what rights the parties have against each other and what obligations they have. The Fundamental Law guarantees the parties in civil proceedings a fair, impartial and reasonably prompt adjudication of their private claims. A fair and just decision is not guaranteed either by the legal remedies system or by the Fundamental Law. In the interests of legal certainty, the institution of *res iudicata* precludes the parties from seeking to enforce the justice of an action brought in a particular case in a new procedure. This undermines social peace and confidence in the administration of justice, because the public seeking justice and judges want justice to be done.

However, the assessment of justice is highly subjective, with losers almost always perceiving the decision as unfair. This creates a tension in civil procedure, which can be resolved by a combination of three conditions: the establishment of facts that are in conformity with reality, a qualification in accordance with substantive law, and a fair trial, i.e. a guarantee of the public law norms of litigation. In judicial decision-making, the factual statements, the legal reasoning, the legal argumentation and the assessment of the evidence (weighing the results of the taking of evidence) are of decisive importance.

Lawhistorical and doctrinal studies show that judicial assistance in determining the factual and legal basis of an action may constitute a violation of due process. In private civil law, the private autonomy of the parties prevails, whereas in civil procedural it is the dispositive principle. This implies that the judge must be closely and strictly bound by the requests and declarations of the parties. The structure of the litigation procedure, which establishes the regulated cooperation between the court and the parties, determines the decision in accordance with the actual facts and the substantive law.

A questionnaire survey of a large sample of 800 judges has shown that judges do not believe that they can formulate the law of the case for the parties. Judges primarily favour a clear adjudicative function and emphasise the increased responsibility of the parties for their cases. The judges consider the principle of impartiality to be a *sine qua non* for a fair trial, which is incompatible with active case management. Clarifying the facts, educating the parties and taking evidence *ex officio* (inquisitorial proceedings) should not be the task of the court in adversarial proceedings. Judicial activism and *ex officio* judicial proceedings can only cover the clarification of erroneous, incomplete and contradictory statements. It is also for the judge

to ensure a legal, efficient and expedient framework for the proceedings and equal rights of the parties.

An analysis of the wording of court judgments has shown that judges do not provide an account of the logical process in the reasoning of their judgments when assessing the evidence. Contradictory and incomplete reasoning in the assessment of conflicting evidence weakens the social acceptability of judgments. On the other hand, they suggest that judges favour evidence which contains facts which they consider to be the basis of a just decision, and in this way they communicate their values.

Judicial decisions, based on judicial interpretation of the law and consideration of the facts, balance the values accepted in society and the interests involved in specific cases. At the same time, procedural fairness, the existence of a fair trial, is a decisive element in the acceptability of a decision that is unfavourable to the individual. The parties' and society's assessment is substantially influenced by the judge's conduct, the transparent and verifiable reasoning and the quality of the judge's reasoning.

FORRÁSJEGYZÉK

ALLEN, Carleton Kemp: Law in the making. Oxford University Press 1958. 157-158, 244-271.

ALLPORT, G. W. (1935): Attitudes. In *Handbook of social psychology*. Edited by C. Murchison, Worcester, MA: Clark Univ. Press. 1935. 798–844.

ANZENBACHER Arno: Einführung in die Philosophie Herder & Co, Wien 1992. 210-217.

ARISTOTELES: Nikomakhosi etika. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987. 1137b

ATKINSON R.L. – ATKINSON R.C. – SMITH E.E. – BEM D. J.: Pszichológia. Budapest 1994. Osiris-Századvég 219-234.

Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai, [XVII. kötet] hiteles kiadás, kn., Budapest, 1907.

BABBIE, Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata (6. kiadás). Budapest, Balassi Kiadó 2003., 172- 173.

BADDELEY Alan: Az emberi emlékezet. Budapest, 2001. Osiris Kiadó 16-40.

BAJORY Pál: Az érdemi döntés korlátai a polgári perben, Magyar Jog 1960. 10. 416-417.

BAJORY Pál: XI. fejezet, Határozatok, in: A Polgári perrendtartás magyarázata [I. kötet], (Szerk.: Szilbereky Jenő – Névai László). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976.

BARRY, Brian M.: How Judges Judge. Empirical Insights into Judicial Decision-Making. Informalaw from Routledge 2020. 312p.

BENCZE Mátyás: „Nincs füst, ahol nincsen tűz” Budapest 2016. Gondolat 42-43., 135-137., 148-150.

BENCZE Mátyás: Elvek és gyakorlatok. Jogalkalmazási minták és problémák a magyar bírói ítélezésben. Gondolat Kiadó. Budapest, 2011.

BEUTEL, Bianca: Wahrnehmungsbezogene richterliche Erfahrungssätze im Marken- und Lauterkeitsrecht. Spillingen 2011. 60. és 127-128.

BIES, R. J.- SHAPIRO, D.L.: Interaction fairness judgement: The influence of causal account. Social Justice Research 1. 199-2018.

ATKINSON, R.L. - – BRADSHAW G. L. – ANDERSON J. R.: Elaborativ encoding as an explanation of levels of processing. Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior. 1982. 21.

BRADSHAW G. L. – ANDERSON J. R.: Elaborativ encoding as an explanation of levels of processing. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. 1982. 21. 165-174. in:

CZOBOLY Gergely: A perelhúzás megakadályozásának eljárási eszközei. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, 2014.

DEVLIN, Patrick: *The Judge*. Oxford University Press 1979. és Stephens, Charles: *Fiat Justitia: Lord Denning and the Common Law*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing 2009.

DÖME Attila: A bizonyítás általános szabályai. In: Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II-III*. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 1191-1192. o. A bizonyítási szabadság tartalma, *Kommentár a 2016. évi Pp. 269. §-ához*.

DÖME Attila: A perkoncentráció kulcsa: a közbenszóló határozat. In *Egy új polgári perrendtartás alapjai* (Szerk.: Németh János – Varga István) 2014. Budapest

DWORKIN, Ronald: *Laws' Empire* Cambridge, Mass, Harvard University Press 1982. 4, 6, 31-33, 45, 93, 117

ÉBNER Vilmos: A keresetlevél. In.: (Szerk.: Varga István) *A polgári Perrendtartás és kapcsolódó jogszabályok kommentárja I/III*. HVG-ORAC Budapest 2018. 609-627.

ELEK Balázs – HÁGER Tamás: A megalapozott tényállás és az indokolási kötelezettség összefüggései. https://ujbtk.hu/elek-balazs-hager-tamas-a-megalapozott-tenyallas-es-az-indokolasi-kotelezettseg-osszefuggesei/#_ftnref33

ELEK Balázs: A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései. in: *JURA* 2014/1.

ÉLESS Tamás – ÉBNER Vilmos: A percezúra – az érdemi tárgyalás előkészítése. In *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. (szerk.: Németh János – Varga István) Budapest, 2014. 377-392.

ÉLESS Tamás – FARKAS Zsolt: A polgári perről a tárgyalási elv megközelítésének változásainak tükrében *Magyar Jog* 2010/1. 1-12.

ÉLESS Tamás – PARLAGI Mátyás: Az érvényesített joghoz kötöttség. In: *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. (szerk.: Németh János – Varga István). HVG-ORAC Kiadó 2014., Budapest, 355–361.

ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság. *Közjegyzők Közlönye* 2017/5. 16.

Éless Tamás: Perfelvételi szak: In: (szerk.): Varga István: *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. HVG-ORAC, Budapest, 2018.

ÉLESS Tamás: Perindítás. In *Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára*. (Szerk.: Varga István, ÉLESS Tamás) hvgorac 2016. Budapest

ÉLESS Tamás: Szerkezeti kérdések a polgári per kapcsán. *Magyar Jog* 2013.10. 614-615.

ÉLESS Tamás: A kereset nyilvánvaló megalapozatlanság. *Codificatio processualis civilis, Studia in Honorem Professor Németh János* (szerk. Varga István) ELTE Eötvös Kiadó

Budapest 2013. II. 32.

ERDEI Árpád: Az igazság megállapítása, törvényesség és igazságosság- szempontok a büntetőbírói döntés minőségének a megítéléséhez. in: Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica 2012.

FARKAS József - Kengyel Miklós: Bizonyítás a polgári perben KJK Kerszöv., Budapest 2005. 48-49.

FASCHING , Hans W.: Zivilprozessrecht. 2 Aufl. Wien 1990. 468-469.

FEKETE Fruzsina: A kísértékű perek szabályainak múltja, jelene és jövője a perhatékonyság tükrében hazánkban. Eljárásjogi Szemle. 2017.1. 58-65.

FIELD, A. (2005): Discovering statistics using SPSS (2nd ed.). London: Sage Publications. 63–106.

FISHER R. P. – GEISELMENN R. E. (1988): Enhancing eyewitness memory with the cognitive interview. in

FOLGER, R. – KONOVSKY, M.: Effects of procedural and distributive justice on reaction to pay raise decision 1989 Academy of Management Journal 32. 115-130.

ERDEI Tamás: A jogban alkalmazott igazság terminusról és annak háttérbe szorulásáról a magyar polgári eljárásjog újabb fejlődésében Magyar Jog, 2003/8. 467-473.

FÖLDESI Tamás: Miért ne legyen közömbös a modern jog az igazságosság iránt? Állam- és Jogtudomány, 1986/2. 287.

FÖLDI András – HAMZA Gábor: A római jog története és intézményei, 3. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998,

FRANK Jerome: Bíráskodás az elme ítélszéke előtt. Válogatott írások. (Ford.: Badó Attila – Bóka János – Bencze Mátyás – Mezei PÉTER) Budapest 2006., Szent István Társulat

KLEIN Franz: Der Zivilprozess Oesterreichs. Franc Klein, Wach Adolf, Engel Friedrich: Das Zivilprozessrecht der Kulturstaaten: eine Vorarbeit zur deutschen Prozeßreform; Bd. 3. 113-114.

GADÓ Gábor: Az eljárási igazságosság a polgári perben Magyar Jog 2000/1. 18-43.

GAJDOS István: A jogcímhez kötöttség a polgári perben (a szerző kézírata 2012.) 3.

GÁTOS György: Bizonyítás. A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: Németh János – Kiss Daisy) Complex kiadó, második, átdolgozott kiadás, Bp. 2007. 1140–1141. o.)

GÁTOS György: Mérlegelési szempontok. in: A polgári perrendtartás magyarázata 1. szerk.: Németh János –

GERÁKNÉ Krasz Katalin: A teljesítményértékelés igazságossága 2008. Budapest, ELTE Doktori disszertáció 187-198.

GREENWALD A.G. – KLINGER M.R. - SHUH E.S: Activation by marginally perceptible

(„subliminal”) stimuli: Dissociation of unconscious from conscious cognition. Journal of Experimental Psychology 1995. General, 124. 22-42.

GROSSCHMID Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. 1932. Grill Kiadó, II. kötet 2. rész 912.

GRÓSZ Tamás: A szakértői bizonyítás az egyes eljárásokban; Themis 2011. 12. szám 41-43.

GRÓSZ Tamás: A szakértői bizonyításmegújításának kísérlete Angliában és Walesben. Büntetőjogi Szemle 2013/12. 8-18.

GRÓSZ Tamás: A szakvélemény analitikus értékelése a büntetőeljárásban Magyar Jog 2011. 12.

GYEKICZKY Tamás: A polgári peres bizonyítási eljárás és ítéleti tényállás néhány elméleti problémája. in: Jogtudományi közlöny 2003. 58. évfolyam 7-8. szám 289.o.

HABERMAS, Jürgen: Between facts and Norms. Polity Press, Blackwell, Cambridge 1997.

HÁGER Tamás: A bírói meggyőződés, szubjektív elemek a büntető ítélezésben in: JURA. 2014. 2. szám 73.o.

HÁGER Tamás: A bírói meggyőződés, szubjektív elemek a büntető ítélezésben in: JURA. 2014. 2. szám 73.o.

HÁMORI Vilmos: Az igazság és megállapítása a polgári perben, in: Magyar Jog 1961. évi 11. szám 511. old. CSIKY Ottó: Az abszolút igazság és a polgári per tényállásának megállapítása, in: Magyar Jog 1962. 11.

HÁMOS Edit: A bizonyítás egyik törvényes eszköze: szakvélemény. Rendészeti szemle 2007. 1. szám.

HAMZA Gábor: Egykorú hallgatói észrevételek a Brósz-Móra-Pólay-jegyzetről. Acta ELTE, tom. LII, ann. 2015, 47-51.

HARARI, Yuval Noah: Sapiens. Az emberiség rövid története. Animus Kiadó 2020.

HARSÁGI Viktória (szerk.): Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikáció az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás hggorac 2014.

HART, H.L.A.: A jog fogalma. Osiris 1995. 279-318.

HAUPT Egon: „És mégis jogcímhez kötött! - válasz Kovács László szerkesztő észrevételére” című a Magyar Jog 2003/12.

HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben Magyar Jog 2000.10. 605-616.

HEBB Donald O.: A pszichológia alapkérdései 1978. Budapest, Gondolat 128-129.

HORVÁTH Attila – KABÓDI Csaba – POMOGYI László: A perjogok története

HOWELL, D. C. (2002): Statistical methods for psychology (5th ed.). Pacific Grove, CA: Duxbury, Thomson Learning.

http://www.docstoc.com/docs/89506319/Devlin_Committee

<http://www.prnewswire.co.uk/news-releases/access-to-justice---lord-woolfs-final-report-156128445.html>

HUDE CZ András: Párhuzamos történetek: A lakossági devizahitelezés kialakulása és kezelése Lengyelországban, Romániában és Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, LI X. évf., 2012. április 349–411.; és Kerekó Judit–ENDRÉS Z Marianna: A devizahitelezés szerepe az árfolyam reálgazdasági hatásában. *MNB SZEMLE*, 2010. március 29-38.

HUGHES Ch., E.: Speech before the Chamber of Commerce, Elmira, New York (3 May 1907); published in *Addresses and Papers of Charles Evans Hughes, Governor of New York, 1906–1908* (1908), p.139.

JAKAB András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *JeMa* 2011.64.

JAKAB András: A magyar jogrendszer alapelemei. - jesz.ajk.elte.hu/jakab13.html#_ftn2

JAKAB András: Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud? *JeMa* 2010/1. 83-93.

JANCSÓ György: A magyar polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve. Első kötet. Athenaeum, Budapest 1912. 404.

JELLNIEK, George: *Algemeine Staatslehre*. Julis Springer. Berlin 1922.

JHERING, Rudolf von: *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1906, 339.

JHERING, Rudolf von: *Kampf um das Recht*. Nürnberg: Glock und Lutz, 1965.

JHERING, Rudolf von: *Küzdelem a jogért c. művének magánjogi keresetekkel történő jogérvényesítő aktivizmusától*.

JOLOWICZ, J.A.: *On Civil Procedure*. Cambridge University Press 2000.

KELSEN, Hans: *General Theory of Law and State*. Union, New Jersey: The Lawbook Exchange, 1999. 87.

KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom a polgári perben*. Osiris, Budapest 2003.

KENGYEL Miklós: A keresetindítás. In *A polgári perrendtartás magyarázata* (Szerk: Németh János – Kiss Daisy)

KENGYEL Miklós: *A polgári peres eljárás kézikönyve* Bp., 1995.

KENGYEL Miklós: A rendelkezési és a tárgyalási elv a polgári perrendtartás 1995. évi módosítása után *Magyar Jog* 1996/5. szám 278-285.

KENGYEL Miklós: A teljes bizonyosságtól a valószínűség magas fokáig, avagy változások a bizonyítás céljára a polgári perben. *Magyar Jog* 2005.11. 674-675, 678.

KENGYEL Miklós: *Bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben* című dolgozott fel részletesen Akadémiai doktori értekezésben. Pécs 2003. Letöltés 2023. július 23. http://real-d.mtak.hu/249/1/Kengyel_Miklos.pdf

KISS Daisy: A fair eljárás. In: PAPP Zsuzsanna (szerk.): A magyar polgári eljárásjog és az EU jogharmonizáció a kilencvenes években. ELTE Eötvös Kiadó,

KISS Daisy: A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a Polgári Perrendtartás általános részéről. Budapest 2009.425. KJK Budapest 1999 24.

KLINGLER, Rafael: Die Eventualmaxime in der schweizerischen Zivilprozessordnung. Helbing & Lichtenhahn, 2010.Zürich, 1-3.

KÖBLER Ferenc: Az állítási érdek szabályai. Magyar Jogászegyleti értekezések. Budapest 1901. XXI. kötet 5. füzet

KOCH, Bernhard A.: Wilburg's Flexible System in a Nutshell. in Helmut Koziol – Barbara C. Steininger: European Tort Law 2001. Springer, Wien – New York 2002.

KOCH, H – DIEDRICH F.: Civil Procedure in Germany; Kluwer Law 1998.

KODEK, G. – MAYR, P.: Zivilprozessrecht. Wien, 2011 195. (406) in. Éless Tamás:A kereset nyilvánvaló megalapozatlanság. Codificatio processualis civilis II. szerk. Varga István Budapest 2013. 31.

KOVÁCS László „Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? - észrevételek dr. Haupt Egon cikkére” című, a Magyar Jog 2003/9. számában megjelent cikkében

KOVÁCS László: Mit jelet a bíróság jogcímhez kötöttsége? – Észrevételek Haupt Egon cikkére. Magyar Jog 2003. 9. 553.

KOVÁCS Zoltán: Döntés vagy pályaválasztás. Pályaválasztás 1984/2.,1984/3.

KÖBLÖS Adél: Polgári eljárásjog itt és ott. Kontroll 2005/1. sz. 6-31. oldal és Angol polgári eljárásjog a csatornában? Jogtudományi Közlöny 2002/6. sz. 291-296.

KUHN Kata: A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban. Belügyi szemle 2005/10. 45-48.

LEIPOLD, Dieter: Prozessförderungspflicht der partien und rechtliche Verantwortung. ZJP 1980/93. 240-241.

LESZKOVEN László: Újra a jogcímhez kötöttség kérdéséről. Gazdasági Jog 2009. 12. 22-26.

LINTON Marigold: Memory for real-world events. (1975)

LOFTUS, G.R. - LOFTUS, E.F.: Human Memos: The processing of Information. New York 1975. Halstead Press

LUGOSSY József: Keresetjog és kereseti jog. Jog, állam, politika 8. évf. 4. sz. 2016. 167-183.

MADARÁSZ Tiborné - PÓLOS László - RUZSA Imre: A logika elemei. Osiris Kiadó. Budapest, 1999. 15.o.

Magyar Értelmező Kéziszótár Akadémia Kiadó 2004.

Magyar jogtörténet (szerk.: Mezey Barna) Osiris, Budapest, 1997

Magyar polgári perjog [I. kötet], szerkesztette: Németh János, átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997.

MAGYARI Géza – NIZSALOVSKY Endre: Magyar Polgári Perjog, Budapest, 1939.

Novák István: Kereset a polgári perben, Budapest 1966.

MAGYARY Géza: A magyar polgári peres eljárás alaptanai: A perbeli cselekmények tana, Franklin-Társulat, Budapest, 1898.

MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog, 3. kiadás, kiegészítette, átdolgozta: Nizsalovszky Endre, Franklin-Társulat, Budapest, 1940.

MATTSON, Jack V. – DAOU, Suha F. – SOPER, Jeffer G.: Effective Expert Witnessing. 4th Ed. CRP Press 2004.

MCGREGOR, H.: McGregor on Damages 1988. Sweet and Maxwell London 698.; Victoria Laundry (Windsor) LD

MEGYERI Eszter: A kapcsolati minőség méltányossági dimenziója.2012 Doktori értekezés Szegedi Tudományegyetem

MENYHÁRD Attila: Szöveg, jog, értelmezés. In.: (szerk.: Chornowski Nóra – Smuk Péter- Szabó Zsolt-Szentmiklós Zoltán) A szabadságszerető emberek – Lieber Amicorum István Kukorelli Gondolat, Budapest, 2017. 299-309.

MISELAK, Hans-Joachim: Die Grundlagen der Beweislast im Zivilprozess. Wübben & Co. Berlin 1975. 287-209.

MITCHELL, Gregory.: Judicial decision making. Psychological Science and Law 2019. Guilford (Neil Brewer and Amy Bradfield Douglas eds.)

MOLNÁR Ambrus: A bizonyításra vonatkozó tájékoztatási kötelezettség a polgári perben Magyar Jog 2009/3. 131.

NEISSER, U.: John Dean's memory: A case study. Cognition 1981. 9. 1-22.

NÉMETH János: Alapvető elvek. In A polgári perrendtartás magyarázata 17-21. Komplex Kiadó Budapest 2007. polgári per és A Perrendtartás magyarázata KJK-Kerszöv Budapest 1999. I. kötet) 23-26.

NÉMETH János: Magyar polgári perjog [I. kötet], szerkesztette:, átdolgozott kiadás, Ligatura, Budapest, 1997.

NÉMETH János: Rendkívüli perorvoslatok a magyar polgári eljárásjogban. Akadémia Kiadó 1975.

NÉVAI László – SZILBEREKY Jenő: Polgári eljárásjog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.

NÉVAI László: Alapvető elvek in SZILBEREKY Jenő / NÉVAI László (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata I. kötet KJK -Kerszöv Budapest 1976. 53-55.

NIZSALOVSKY Endre: A Legfelsőbb Bíróság elvi tanácsának határozatai (I. kötet, 1950. év).

Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest 1951.

NOVÁK István: A kereset a polgári perben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.

NYILAS Anna: A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei. Phd értekezés, Debrecen 2011. 9-15.

OBERHAMMER, P.: Richterbild und Rechtsreform in Mitteleuropa. Wien, 2001.

OROSZ Árpád: Az egyedi ügyekhez igazodás magyar gyakorlata a polgári ügyszakban. Jogesetek Magyarázata, 2012/3.

OSZTOVITS András – VIRÁG Csaba – VÖLCSEY Balázs: A bírói meggyőződés vizsgálata: a felek aktivitásának és peranyag-szolgáltatási kötelezettségének összefüggései alapján Kúria Joggyakorlat-elemző csoportok összefoglaló véleménye https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/melleklet_iteleti_bizonyossag.pdf Letöltés 2022. január 25.

OSZTOVITS András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés In: Magyar jog 2020/2. szám; Varga Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról In: Magyar jog 2020/2. szám

OSZTOVITS András: Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről. Magyar Jog 2010/3. 158-163.

PALMER, Richard: Hermeneutics: Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer. Evanston, IL: Northwestern University Press. 1969.

PANTILIMON Rikárd Árpád: A romániai polgári perrendtartás reformja. In.: Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikáció az elmúlt negyedszázadban – Tradíció és megújulás (Szerk.): Harsági Viktória. hvgorac 2014. 251-252.

PARLAGI Mátyás: Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása. Magyar Jog 2013.4. 223-227.

PATYI András – VARGA Zs. András: Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében). Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2012. 32.

PLÓSZ Sándor: A keresetjogról: Két közlemény, in: Magyar Igazságügy 1876. évi 1-6. szám [V. kötet] 227-246. old.

PLÓSZ Sándor: A magánokiratok bizonyító ereje, különös tekintettel azok alakjára. In.: Összegyűjtött dolgozatai MTA Budapest 1927. 270-312.

PLÓSZ Sándor: A magyar polgári perrendtartás tervezete. Budapest, 1885. Egyetemi Könyvnyomda

POKOL Béla: A jog rétegei. Jogtudományi Közlöny 1990/4. 201-209.

POKOL Béla: Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II. kötet. Századvég Kiadó. 2005.

POMEISL András: A tényállás szabad megállapításának elve. In: Wopera Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Magyar Közlöny,

Budapest, 2017, 468-469.

PRIBULA László: A jogalkalmazás szakmai kritikája. Gondolatok Dr. Kende Péter: Elorzott igazság című könyvéről. Jogelméleti szemle 2009.1. 1-22.

PRITCHETT, C. Herman: Divisions of Opinion Among Justices of the U. S. Supreme Court, 1939–1941. Cambridge University Press, American Political Science Review **02 September 2013**.

RAMIREZ, Steve. – TONEGAWA, Susumu : Creating a False Memory in the Hippocampus. Science 2013. July, Vol. 341.

RECHNBERGER Walter: ZPO Zivilprozeßordnung Kommentar; Wien 2000. Springer

RECHNBERGER Walter H. – KLIČKA THOMAS (Added A.): Procedural Law on the Threshold of a Milenium. XI. World Congress on Procedural Law.

ROSENBERG Leo – SCHWAB, Karl Heinz – GOTTWALD, Peter: Zivilprozessrecht. 16. Aufl. München BECK 2004. 751.; FASCHING, Hans – KONECNY, Andeas (Hrsg.): Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 1-3. Bde. Wien, 2004. III. 567.

ROSENBERG, Leo: Die Beweislast auf der Grundlage des Bürgerlichen Gesetzbuchs ind der Zivilprozessordnung. München : Beck, 1965, 5., durchges. Aufl. 325-327.

ROSENBERG, M.J. and Hovland, C.I.: "Cognitive, Affective and Behavioral Components of Attitudes." In M. J. Rosenberg, C. I. Hovland (eds.), Attitude Organization and Change: An Analysis of Consistency Among Attitude Components. New Haven: Yale University Press 1960

RUBIN D. C. - KONTIS, T. C. : A schema for common cents. Memory and Cognition, 1983.11., 335-341.

SACKS J. S.: Recognition memory for syntactic and semantic aspects of connected discourse. Perception and Psychophysics 1967.2. 437-442.

SÁRFFY Andor: Magyar polgári perjog. Grill Károly Könyv-kiadóvállalata,1846. Budapest

SCHAUER Hugo: A szóbeli tárgyalás elhalasztása. Jogtudományi Közlöny 1911. 47. 397-398.

SCHNEIDER Egon: Beweis und Würdigung – Ein Lehr- und Handbuch unter besonderer BeBerücksichtigung des Zivilprozesses 2. Auflage Munchen 43-63.

SCHÖNVITZKY Bertalan: Az ítélet és a jogerő – Bevezetés a jogerőtanba. Eger 1938.

SCOTT Richard: Recent Trends in the Reform of Civil Procedure 35-46.

SEIFERT C.M., - ROBERTSON, S.P., - BLACK, J.B.: Type of inferences generated during reading. Journal of Memory and Language 1985. 405-422.

SIMON Daniel – SCURICH Neil.: Lay Judgements of judicial Deceison making. Journal of Empirical legal Studies 2011. Vol. 8, issue 4.

SIMON Károly László: A perhalmozás tilalma: a perfüggőség, JURA, 2009/2., 165-174.

SOLT Kornél: Az elsőfokú ítékezés korlátai a polgári perben, in: Jogtudományi Közlöny 1965. évi 6.

STIEPER, Malte: Der Beweis negativer Tatsachen, insbesondere der Neuheit von Immaterialgütern im Verletzungsprozess. Zeitschrift für Zivilprozess 2010./1. 334.

SUTSCHET Holger: Bestimmter Klageantrag und Zwangsvollstreckung; Zeitschrift für Zivilprozess 2006/3. 279-302.

SZABÓ Miklós: A jog argumentív természete. in: JeMA 2010. 2. szám 83.

SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf: Köti-e a bíróságot a kereset tárgya? Az érdemi döntés korlátjai az igény jogalapja szempontjából, Budapest 2002. ELTE ÁJK Szakdolgozat (témavezető: Kiss Daisy)

SZIGETI Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik Alaptörvény módosítás. Eljárásjogi Szemle 2018/4. 9-17.

SZÍVÓS Kristóf: A perkoncentráció alapvető jellegéről 272-284. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/19462/2/tanulmany-fulltext.pdf> Letöltés: 2021. 08. 28.

SZÍVÓS Kristóf: Az eventualitás elvének hatása a perfelvételi nyilatkozatok előterjesztésére. Magyar Jog, 2022/2., 65-75.

SZLADITS Károly: A Magyar magánjog vázlata II. rész 6.

SZLADITS Károly: Jogszabálytan. In.: Szladits K.: Magyar magánjog I. Grill, Budapest 1942.

SZÓKE Irén - MOLNÁR Ambrus: Jogalkalmazási kérdések a polgári perrendtartás módosításával kapcsolatban Bírósági Határozatok 8. 631-636.

SZUCSIKNÉ Soltész Ilona Rita: Az (ítéleti) bizonyossághoz vezető út című tanulmányában kifejtettek, amely Kúria Az ítéleti bizonyosság elnevezésű joggyakorlat-elemző csoportjának munkáját segítve készített és osztott meg a jelen dolgozat szerzőjével. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/melleklet_iteleti_bizonyossag.pdf

TAHIN Szabolcs: A Kúria Jogegységi Panasz Tanácsának jogegységi panaszt visszautasító ötödik határozatáról. Jogesetek Magyarázata/ JeMa/, 2021/2-3.

TEICHMAN Doron – ZAMIR Eyal: Judicial Decision making: A Behavioral Perspective. In Teichman, Doron – Zamir, Eyal (szerk.): The Oxford Handbook of Behavioral Economics and the Law. Oxford, Oxford University Press, 2014. (<http://ssrn.com/abstract=2366678>) 4-10.

TURAY Alfréd: Ismeretelmélet. Katolikus Hittudományi Főiskolai Jegyzetek. 1984. 18.o.

VARGA Ádám: Igazságosság kontra Igazság? Gondolatok a jogbiztonság, az igazságosság és a tisztességes eljárás kapcsolatáról. Iustum Aequum Salutare XI. 2015.23.

Varga Csaba (szerk.): Jog és jogfilozófia. Budapest: Szent István Társulat. 2001. 4.

VARGA Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 18-19.

VARGA István – SZABÓ Imre – ZAICSEK Károly: A határozati és a perorvoslati fejezetek egyes kodifikációs kérdései, In: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014, 574-575.

VARGA István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II-III. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 1191-1192. A bizonyítási szabadság tartalma, Kommentár a 2016. évi Pp. 269. §-ához.

VIRÁG Csaba: A jogcímhez kötöttség egyes kérdései a polgári perben. Magyar Jog 2013.1. 27-36.

VIRÁG Csaba: A polgári per igazságossága. Az alaki és anyagi igazságosság érvényesülésének

WOPERA Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez. Magyar Közlöny, Budapest, 2017.

WOPERA Zsuzsa (szerk.): *Nagykommentár a 2016. évi CXXX. törvényhez.* 170. § 3. pont A felperesi jogállítás. 2016.

(<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/427/id/A19Y2172.KK/ts/20220901/lr/chain14828>)

WOPERA Zsuzsa: Jogtudomány vagy jogalkalmazás? A polgári perrendtartás novelláris módosításának irányai. In: Miskolci Jogi Szemle 16. évfolyam (2021) 5. szám (3) különszám

VÖLCSEY Balázs: Anyagi pervezetés. In Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára. (Szerk.: Varga István, Éless Tamás) hvgorac 2016. Budapest 42-45.

VÖLCSEY Balázs: Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének összehasonlító elemzése a magyar, a német és a svájci polgári perjog alapján. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2021.

WALACHER Lajos: A ténybeli ügyszabadság szerepe a precedensrendszerben. Polgári Jog (online folyóirat) Wolters Kluwer 2023/5-6.

WILBURG Walter: Entwicklung eines beweglichen System im Bürgerlichen Recht. Kienreicht, Graz 1950. In: Zusammenspiel der Kräfte im Aufbau des Schuldrechts. 163 AcP 1964. 364.

Zódi Zsolt: A korábbi esetekkel való érvelés a jogban. Iustum Aequum Salutare, 2017/2. 104.

ZÓDI Zsolt: Precedenskövetés és jogszabály-értelmezés. Állam- és Jogtudomány. 2014.3. szám

WOLFF, L.: ACCESS TO JUSTICE – LORD WOOLF’S FINSL REPORT. <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20060213223540/http://www.dca.gov.uk/civil/final/contents.htm>

A polgári perjogi kodifikációról szóló 1276/2013. (V.17.) Korm. határozat által elkészíteni rendelt Koncepció I. tervezete. 2014. június 30. (Szerk.: VARGA István)

Jogszabályok

- A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
- A bírósági eljárásban a költségmentesség alkalmazásáról szóló 6/1986. (VI.26.) IM rendelet
- A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII.1.) IM rendelet
- A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény
- A jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény
- A költségmentesség engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények igazolásáról szóló 2/1968. (I.24.) IM rendelet
- A költségmentesség és költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény
- A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény
- A polgári perben és a közigazgatási bírósági eljárásban alkalmazandó nyomtatványokról szóló 21/2017. (XII.22.) IM rendelet
- A polgári perrendtartás egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1957. évi VIII. törvény
- A polgári perrendtartás egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1957. évi VIII. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1958. évi 5. törvényerejű rendelet
- A polgári perrendtartás módosítására kiadott 1954. évi VI. törvény
- A polgári perrendtartás módosításáról szóló 1972. évi 26. számú törvényerejű rendelet
- A polgári perrendtartás módosításáról szóló 1995. évi LX. törvény
- A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény hatálybaléptetése folytán szükséges rendelkezések tárgyában kiadott 105/1952. (XII.28.) MT rendelet
- A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény
- A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény módosításáról szóló 2020. évi CXIX. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
- A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény
- A polgári ügyekben a törvényesség érdekében használható perorvoslat tárgyában kiadott 210/1950. (VIII.20.) MT rendelet
- A Pp. hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2017. évi CXXX. törvény

- Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény
- Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény
- Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény
- Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény
- Magyarország Alaptörvénye
- 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről
- 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
- A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LVII. törvény (rég. Bjt.)
- A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.)
- A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény (rég. Bszi.) A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény
- A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) 7
- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről szóló 2007. évi CLXVIII. törvény

Nemzetközi dokumentumok

- 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
- A Bizottság 2013. június 11-i 2013/396/EU Ajánlása az uniós jog által biztosított jogok megsértése tekintetében a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről
- A fogyasztói érdekek védelme érdekében a jogsértés megszüntetésére irányuló eljárásokról szóló 2009/22/EK irányelv
- A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK irányelv

- A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 1215/2012/EU rendelet
- A szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló 864/2007/EK rendelet
- A szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 593/2008/EK rendelet
- Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény
- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R (81) 7. számú ajánlása
- Európa Tanács Miniszteri Bizottság R(84) 5. számú ajánlása

A Kúria Polgári Kollégiumának véleményei és jogegységi határozatai

1/2009. (VI.24.) PK vélemény
1/2010. (VI. 28.) PK vélemény
2/2010. (VI.28.) PK vélemény
1/2016. (II. 15.) PK vélemény
2/2017. (IX. 13.) PK vélemény
1/2008. Polgári Jogegységi határozat

Elvi Bírósági határozatok

EBH 1999.14.
EBH 2000.296.
EBH 2002.717.
EBH 2004.1143.
EBH 2005. 1359.
EBH 2006.1419.
EBH 2006.1422.
EBH 2011.2351.
EBH 2018. K.13.

Bírósági határozatok

BH 1979.195.	BH 1993.239.	BH 2000.208.
BH 1979.304.	BH 1993.683.	BH 2000.485.
BH 1980.134.	BH 1994.483.	BH 2001.197.
BH 1984.371.	BH 1994.272.	BH 2001.110.
BH 1985. 57.	BH 1995.134.	BH 2001.132.
BH 1985.203.	BH 1995.97.	BH 2001.301.
BH 1985.245.	BH 1996.506.	BH 2001.586.
BH 1985.431.	BH 1997.375.	BH 2003.343.
BH 1985.434.	BH 1997.411.	BH 2004.21.
BH 1987.416.	BH 1997.53.	BH 2004.65.
BH 1990.30.	BH 1997.530.	BH 2004.250.
BH 1993.508.	BH 1999.365.	BH 2004.503.
BH 1993.111.	BH 1999.405.	BH 2004.504.

BH 2005.442.	BH 2021.35.	BH 2022.240.
BH 2005.9.	BH 2022.14.	BH 2022.260.
BH 2007.191.	BH 2023. 64.	BH 2022.261.
BH 2009.17.	BH 2022.73.	BH 2022.262.
BH 2010.282.	BH 2022.76.	BH 2022.263.
BH 2012.175.	BH 2022.99.	BH 2022.266.
BH 2012.39.	BH 2022.100.	BH 2022.268.
BH 2012.155.	BH 2022.123.	BH 2022.293.
BH 2012.173.	BH 2022.124.	BH 2022.295.
BH 2013.119.	BH 2022.127.	BH 2022.296.
BH 2013. 84.	BH 2022.128.	BH 2022.297.
BH 2014. 23.	BH 2022.151.	BH 2022.298.
BH 2015.38.	BH 2022.152.	BH 2022.301.
BH 2015.38.	BH 2022.153.	BH 2022.322.
BH 2016.126.	BH 2022.205.	BH 2022.323.
BH 2016.172.	BH 2022.206.	BH 2022.325.
BH 2018.150.	BH 2022.207.	BH 2023.298.
BH 2018.82.	BH 2022.238.	

Bírósági Döntvénytár – az Ítéletáblák e seti döntései

BDT 2002. 663.
BDT 2003.759.
BDT 2009.2052.
BDT 2014.3190.
BDT 2005.1119.
BDT 2007.1580.
BDT 2009.2126.
BDT 2010.2209.
BDT 2011.74.
BDT 2012.2647.
BDT 2017. 3707.
BDT 2021.4408.

A Kúria határozatai

Kúria Pfv.I.21.474/2011.

Kúria Bfv.III.953/2012.

Kúria Pfv.I.20.726/2014.

Kúria Pfv.I.21.386/2014.

Kúria Pfv.VI.21.707/2016.

Kúria Pfv. I. 20.918/2017.

Kúria Pfv.IV.20.478/2022.

Bhar.III.1.530/2019.

Alkotmánybíróság határozatai

26/1990. (XI.8.) AB határozat

9/1992. (I.30.) AB határozat

1/1994. (I.7.) AB határozat

33/2012. (VII.27.) AB határozat

30/2014. (IX.30.) AB határozat

3173/2015. (IX.23.) B határozat

20/2017. (VII.18.) AB határozat

3337/2019. (XII.19.) AB határozat

14/2002. (III.20.) AB határozat,

15/2002. (III.29.) AB határozat

35/2002. (VI.19.) AB határozat

5/1999. (III.31.) AB határozat

6/1998. (III.11.) AB határozat

7/2013. (III.1.) AB határozat

1. A szakértői bizonyítás egyes kérdései a polgári perben

In: Szakály, Zsuzsa (szerk.) Tanulmánykötet "Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben" konferencia

Budapest, Magyarország : Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Igazságügyi Minisztérium (2019) 79 p. pp. 19-36. , 18 p.

2. A polgári perbeli bizonyítás

In: Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből

Budapest, Magyarország : Kúria (2014) pp. 268-277. , 10 p.

3. Nemzetközi elméleti kitekintés: a perjogi bizonyítás

In: Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből

Budapest, Magyarország : Kúria (2014) pp. 10-22. , 13 p.

4. Az alaki igazságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét

In: Németh, János; Varga, István (szerk.) Egy új polgári perrendtartás alapjai

Budapest, Magyarország : HVG-ORAC (2014) 761 p. pp. 362-376. , 15 p.

5. A polgári per igazságossága: Az alaki és az anyagi igazságosság érvényesülésének emlékezetkutatási kérdései

In: Harsági, Viktória; Horváth, E. Írisz; Raffai, Katalin (szerk.) Nemzetközi magánjog és polgári eljárásjog a megváltozott gazdasági környezetben

Budapest, Magyarország : Pázmány Press (2013) 253 p. pp. 227-238. , 12 p.

6. Keresetindítás 121-132.§

In: Osztoivits, András (szerk.) A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény nagykommentárja

Budapest, Magyarország : OPTEN Informatikai Kft. (2015) 1,377 p. pp. 385-453. , 69 p.

7. Értelmező rendelkezések; Az érdemi tárgyalás

In: Varga, István (szerk.)

A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja: I/III : Pp. 1.§ - 262.§

In: Varga, István (szerk.) A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja:

I/III : Pp. 1. § - 262. §

Budapest, Magyarország : HVG-ORAC (2018) 1,088 p. pp. 919-927.

8. Az új polgári perrendtartás alkalmazásának kihívásai

Bírósági Szemle 2020 : 1 pp. 14-25. , 12 p. (2020)

9. A polgári per igazságossága: Az alaki- és az anyagi igazságosság érvényesülésének emlékezetkutatási kérdései

KÚRIAI DÖNTÉSEK: BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK: A KÚRIA LAPJA 2013 : 1 pp. 103-107. , 5 p. (2013)

10. A korlátozott precedensrendszer és a polgári perjog kapcsolata

MAGYAR JOG 67 : 3 pp. 125-135. , 11 p. (2020)

Völcsey Balázssal közösen

11. A bírói meggyőződés vizsgálata: A felek aktivitásának és peranyag-szolgáltatási kötelezettségének összefüggései alapján

In: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései - joggyakorlat-elemző csoport p. 59 (2017)

Osztovíts Andrással és Völcsey Balázssal közösen